



შოთა რუსთაველის ქართული ლიტერატურის
ინსტიტუტი

აკაკი წერეთელი

თხზულებათა სრული კრებული
ოც ტომად



ლიტერატურის
ინსტიტუტის
გამომცემლობა

თბილისი 2010

აკაკი წერეთელი

ტომი I

ლექსები

1856 – 1880



თბილისი 2010

**აკაკი წერეთლის თხზულებათა აკადემიური გამოცემის
სარედაქციო კოლეგია**

ირმა რატიანი

მთავარი რედაქტორი

იუზა ევგენიძე

მაკა ელბაქიძე

ნანა ფრუიძე

როსტომ ჩხეიძე

ზურაბ ჭუმბურიძე

თამაზ ჯოლოგუა

ჯულიეტა გაბოძე

პასუხისმგებელი მდივანი

ტომის რედაქტორი

იუზა ევგენიძე

ტომი გამოსაცემად მოამზადეს, ვარიანტები,

შენიშვნები და კომენტარები დაურთეს

ელისაბედ ზარდიაშვილმა და ზურაბ ჭუმბურიძემ

ტომი გამოსაცემად მომზადდა

რუსთაველის ფონდის ხელშეწყობით

ISBN 978-9941-0-2789-5

ISBN 978-9941-0-2790-1

© შოთა რუსთაველის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

რედაქციისაგან

აკაკი წერეთლის თხზულებათა სრული კრებულის ბოლო გამოცემიდან (1950-1963 წწ.) ნახევარ საუკუნეზე მეტი გავიდა. ძველი გამოცემები, გარდა იმისა, რომ სათანადო სისრულით ველარ აკმაყოფილებს დროის მოთხოვნებს, ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობასაც წარმოადგენს. სწორედ ამ მიზეზთა გამო შოთა რუსთაველის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტში დღის წესრიგში დადგა აკაკი წერეთლის თხზულებათა ახალი აკადემიური გამოცემის საკითხი, გამოცემისა, რომელიც თავს მოუყრიდა პოეტის შემოქმედებითი მემკვიდრეობის ახლად მიკვლეულ მასალებს და ჭეშმარიტად ფასდაუდებელ დახმარებას გაუწევდა მეცნიერებს, ქართველოლოგებს, პედაგოგებს, სტუდენტ-ახალგაზრდობას, აგრეთვე – სახელმძღვანელოთა შემდგენლებსა და ავტორებს. ამოცანა არ იყო მარტივი, მით უფრო, რომ აკაკის თხზულებათა გამოცემას ხანგრძლივი და წინააღმდეგობრივი ისტორია უძლოდა წინ.

ჯერ კიდევ აკაკის სიცოცხლეში არაერთმა გამომცემელმა სცადა მისი ნაწერების თავმოყრა და მეტ-ნაკლები სისრულით გამოქვეყნება, მაგრამ, გარემოებათა გამო, დაწყებული საქმე ბოლომდე ვერ მიიყვანა. 1912 წელს მსცოვანი პოეტი გულისტკივილით წერდა: „ქართული მწერლობა საზოგადოდ ვერა დგას კარგ ნიადაგზე, მაგრამ ყველაზე მეტი უბედურება კი ჩემს ნაწერებს ეწია: ამ ნახევარი საუკუნის განმავლობაში ორი პატარა ტომის მეტი არ გამოსულა, მაშინ როდესაც რამდენიმე ათეული მაინც უნდა გამოცემულიყო“. ამიტომ ახლა მე თვითონ განვიზრახე ჩემი ნაწერების სრულად გამოცემაო: „გამოვა თვითეული წიგნი ორ ნაწილად. პირველ ნაწილში დაბეჭდილი იქნება ჩემი ახალი ნაწერები, ჯერ სრულიად არსად დაბეჭდილი, და მეორე ნაწილში კი – ძველი, უკვე სხვადასხვა ჟურნალ-გაზეთებში დაბეჭდილი აქა-იქ, მაგრამ გასწორებული და შენიშვნებით, თუ რა დრომ და ვითარებამ გამოიწვია ეს ანუ ის თხზულება“ (ჩემი ნაწერები, წიგნი I, თბ., 1912). სამწუხაროდ, ეს გამოცემაც მეორე ტომზე შეწყდა და პოეტის სურვილი განუხორციელებელი დარჩა. ასე რომ, აკაკი წერეთლის უზარმაზარი ლიტერატურული მემკვიდრეობა მის სიცოცხლეში სრულად შეკრებილი და გამოცემული არ ყოფილა.

XX საუკუნეში აკაკის თხზულებების რამდენიმე გამოცემა განხორციელდა: ოთხტომეული ალექსანდრე აბაშელისა და სერგი გორგაძის რედაქციით (1925-1928), თხზულებანი, სრული კრებული შვიდ

ტომად, პავლე ინგოროყვას რედაქტორობით (1940-1961) და თხზულებათა სრული კრებული თხუთმეტ ტომად გიორგი აბზიანიძის საერთო რედაქტორობით (1950-1963). თითოეულ მათგანს თავისი დროისათვის საეტაპო მნიშვნელობა ჰქონდა, თუმცა, ვერც ერთი ვერ აკმაყოფილებდა სრული აკადემიური გამოცემის მოთხოვნებს. ტომეულებში სხვადასხვა მოსაზრებით, – ძირითადად კი საბჭოური იდეოლოგიური კონიუნქტურის გამო, – ვერ მოხვდა მთელი რიგი ტექსტებისა. მაგალითად, რელიგიური შინაარსის გამო არ დაბეჭდილა პოემები: „წმინდა ნინო“ და „ანდრია პირველწოდებული“; არ გამოქვეყნებულა სომხურ-ქართულ პრობლემატიკასთან დაკავშირებული აკაკის პოლემიკური ხასიათის წერილები („წერილები პროფესორ მარრის პასუხად“ და სხვ.); მიზანშეწონილად არ ჩაითვალა აკაკის ბევრი ლექსისა თუ პირადი წერილის დაბეჭდვა; პოემებს არ ერთვოდა ვარიანტები, ტომებს – საძიებლები. ამას გარდა, ტექსტებში გაუმართლებელ სწორებათა შეტანით ირღვეოდა ავტორის შემოქმედებითი ნება; ხშირად უგულვებელყოფილი იყო მეცნიერული გამოცემისათვის სავალდებულო პრინციპი ნაწარმოებთა ჟანრობრივ-ქრონოლოგიური დალაგებისა.

გასული საუკუნის 80-იან წლებში შოთა რუსთაველის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტმა დაიწყო აკაკის თხზულებათა სრული კრებულის გამოცემა თვრამეტ ტომად. 1991 წელს გამოვიდა კიდევ პირველი ტომი, მაგრამ ქვეყანაში განვითარებული პოლიტიკური მოვლენებისა და მათგან გამონეული სიძნელების გამო გამოცემა ხანგრძლივი პერიოდით შეწყდა. ამასობაში ბევრი მნიშვნელოვანი სიახლაც გამოვლინდა, რამაც განაპირობა გამოსაცემად მომზადებული ტექსტების შევსებისა და გადაამუშავების აუცილებლობა.

2009 წელს რუსთაველის ფონდმა (ქართველოლოგიის, ჰუმანიტარული და სოციალური მეცნიერებების ფონდმა) დააფინანსა შოთა რუსთაველის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის მიერ წარდგენილი სამეცნიერო საგრანტო პროექტი „აკაკი წერეთლის თხზულებათა აკადემიური ოცტომეულის პირველი ნაწილის (ათი ტომი) გამოსაცემად მომზადება“, რამაც ინსტიტუტის ტექსტოლოგთა და რედაქტორთა ჯგუფს საშუალება მისცა, განეახლებინა მასალა, 2010 წელს კი, პოეტის საუბილოდ, მისი დაბადებიდან 170-ე წლისთავზე, ინსტიტუტის გამომცემლობა შეუდგა ტომების დასტამბვას.

აკაკის თხზულებათა ახალი აკადემიური ოცტომეული მომზადდა თანამედროვე ედიციური მოთხოვნების საფუძველზე: ტექსტები აღიჭურვა შესაბამისი სამეცნიერო აპარატით, თხზულებები ტომებში განლაგდა ჟანრობრივ-ქრონოლოგიური პრინციპის დაცვით – შემდეგი თანამიმდევრობით:

- ტ. I – ლექსები (1856–1880 წწ.);
- ტ. II – ლექსები (1881–1900 წწ.);
- ტ. III ლექსები (1901-1914 წწ.). უთარილო, დაუმთავრებელი და ყრმობისდროინდელი ლექსები;
- ტ. IV – პოემები;
- ტ. V – დრამატული პოემები;
- ტ. VI-VII – მოთხრობები;
- ტ. VIII – დრამატული თხზულებანი;
- ტ. IX – პოეტური თარგმანები, თარგმნილ-გადმოკეთებული ლექსები, იგავ-არაკები „კრილოვით“;
- ტ. X – თარგმნილი პიესები;
- ტ. XI-XVI – პუბლიცისტური წერილები;
- ტ. XVII – პუბლიცისტური წერილები რუსულ ენაზე;
- ტ. XVIII-XIX – ეპისტოლური მემკვიდრეობა;
- ტ. XX – დოკუმენტები და საძიებლები.

აკაკის სიცოცხლესა და მისი გარდაცვალების შემდეგ გამოცემული კრებულების შესწავლამ მეცნიერ-ტიქსტოლოგთათვის თვალსაჩინო გახადა, თუ რა გაკეთდა დღემდე და რა დარჩა გასაკეთებელი. შედგენილი ბიბლიოგრაფიის საფუძველზე ახალ აკადემიურ ოცტომეულში განისაზღვრა მწერლის ლიტერატურული მემკვიდრეობის სრული ნუსხა; გამოვლინდა არქივებსა და სამუზეუმო ფონდებში დაცული დღემდე უცნობი ან ნაკლებად ცნობილი მასალები, დადგინდა ნაწარმოებთა ძირითადი წყაროები და კანონიკური ტექსტები, გაირკვა ზოგიერთი თხზულების ატრიბუციისა და დათარილების საკითხი. აკაკის თხზულებათა აკადემიური გამოცემა შეივსო მრავალი ახალგამოვლენილი, – ცენზურის მიერ აკრძალული თუ საბჭოური კონიუნქტურის გამო გამოუცემლად დარჩენილი, – მხატვრული და პუბლიცისტური ნაწარმოებებით, პირადი წერილებით, დოკუმენტური მასალით; გაიხსნა მწერლის ფსევდონიმები და კრიპტონიმები, შესწავლილ იქნა სადავო თხზულებები.

თხზულებათა აკადემიური გამოცემის ერთი მნიშვნელოვანი თავისებურება მასში შესულ ტექსტთა ვარიანტების გამოქვეყნებაა. აკაკი წერეთლის თხზულებათა ახალი აკადემიური ოცტომეულის ყოველ ტომს ერთვის ტექსტების რედაქციები და შეჯერებული ვარიანტები (ასეთის არსებობის შემთხვევაში), ახლავს სამეცნიერო აპარატი და საძიებლები, რაც მკითხველს გაუადვილებს წიგნით სარგებლობას, საშუალებას მისცემს, ამომწურავი ინფორმაცია მიიღოს ამა თუ იმ ნაწარმოების შექმნის ისტორიის, ტექსტთან დაკავშირებულ ისტორიულ-ლიტერატურულ და სხვა საკითხთა გარშემო.

უკანასკნელი ნახევარი საუკუნის განმავლობაში აკაკი წერეთლის თხზულებათა შესახებ არაერთი მონოგრაფია, ნარკვევი თუ სტატია დაიბეჭდა, შეიქმნა საკვალიფიკაციო ნაშრომები. აკადემიური გამოცემის მომზადებისას თითოეული მათგანი საგანგებოდ იქნა შესწავლილი და საჭიროებისამებრ გამოყენებულიც. მათ შორის: ნოდარ გურგენიძისა და ილია გორგაძის „აკაკი წერეთელი. ცხოვრებისა და შემოქმედების მატრიანე“ (თბ., 1989), რომელშიც დაიბეჭდა ბევრი მანამდე უცნობი მასალა; 1990 წელს, აკაკის 150-ე წლისთავისათვის, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში გამოიცა „საიუბილეო კრებული“, რომელშიც სხვა საინტერესო წერილებთან ერთად დაიბეჭდა პროკლე კეკელიძის მიერ ქუთაისის არქივში ნაპოვნი აკაკის „თამარ ცბიერის“ ავტორიზებული ხელნაწერი; 1999–2005 წლებში ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის აკაკის კაბინეტმა გამოსცა „აკაკის კრებული“ I და II ნიგნები, რომლებშიც საგულისხმო ნარკვევებთან ერთად შევიდა აკაკი წერეთლის გამოუქვეყნებელი პირადი წერილები და მივიწყებული პუბლიკაციები; 2001 წელს გამოიცა, ასევე, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის აკაკის კაბინეტის მიერ მომზადებული კრებული „უცნობი აკაკი“ – ახლად გამოვლენილი ნაწარმოებები (შემდგენლები: იუზა ევგენიძე, ნანა ფრუიძე); პრესასა და სამეცნიერო ჟურნალებში გამოქვეყნდა პროფესორ ლევან ჭრელაშვილის მიერ მოსკოვის ცენტრალურ ბიბლიოთეკაში მიკვლეული გაზეთ „თეატრის“ ეგზემპლარებში დაბეჭდილი აკაკის რამდენიმე მივიწყებული პუბლიცისტური წერილი. ლევან ჭრელაშვილმავე გახსნა აკაკის რამდენიმე ფსევდონიმი, რითაც დადგინდა მანამდე უცნობი წერილების ატრიბუციის საკითხი; თამაზ კვაჭანტირაძემ 2001 წელს გაზეთ „ლიტერატურულ საქართველოში“ გამოაქვეყნა აკაკის ლექსის „ბოდვა“ შვიდი უცნობი სტროფი, რომლებიც პოეტის ხელით იყო მიწერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძის კუთვნილ აკაკის „თხზულებანის“ ცალზე; 2006–2007 წლებში გამოიცა გურამ შარაძის ნიგნი-ალბომი „აკაკი წერეთლის ცხოვრებისა და შემოქმედების მატრიანე“ (ოთხი ტომი), რომელიც პოეტის ცხოვრებისა და შემოქმედების შესახებ მრავალ ახალ და საგულისხმო ცნობას შეიცავდა; ჯუღიეტა გაბოძის ნაშრომში „აკაკი წერეთლის თხზულებათა გამოცემები“ (თბ. 2009) საგანგებოდ იქნა შესწავლილი პოეტის თხზულებების ყველა გამოცემა; აკაკის ახალი აკადემიური ოცტომეულის შემდგენელთათვის ასევე მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა 2010 წელს გიორგი ლეონიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმის მიერ განხორციელებული აკაკი წერეთლის ნა-

წერების საარქივო გამოცემა და ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრისა და ქუთაისის სახელმწიფო მუზეუმის ფონდებში მოძიებული დამატებითი მასალები.

აკაკის თხზულებათა აკადემიურ ოცტომეულში კანონიკური ტექსტები დაფუძნებულია ავტოგრაფებზე, ავტორის სიცოცხლისდროინდელ გამოცემებზე: აკაკის „თხზულებანი“ (ტ. I, II, 1893), „ჩემი ნაწერები“ I და II წიგნები (1912–1913), ჟურნალი „აკაკის თვითი კრებული“ (1897–1900) და სხვა.

აკადემიურ ოცტომეულში პირველად იბეჭდება ათობით უცნობი და ნაკლებად ცნობილი ლექსი. გამოცემა შევსებულია რამდენიმე ახალი წყაროთი, სახელდობრ, ნაპოვნია აკაკის ლექსთა კრებულ „სალამურის“ ნაბეჭდი ტექსტი, რომელიც ბიბლიოგრაფიული იშვიათობაა და ამიტომაც ვერ მოხვდა აკაკის თხზულებათა თხუთმეტტომეულში. დაზუსტებულია ძირითადი წყაროები აკაკის ცნობილი ნაწარმოებებისა: „გამზრდელი“, „ნათელა“, „ბაგრატ დიდი“, „ბაში-აჩუკი“, „კიკოლას ნაამბობი“, რომლებიც სიცოცხლის ბოლოს შემოქმედებითად გადაამუშავა პოეტმა და გამოსაცემად გადასცა იოსებ მერკვილაძეს. დაზუსტებულია „განთიადის“ დაწერის თარიღი და დადგენილია, რომ პირველი შავი ავტოგრაფი, რომელიც დღემდე ლექსის ასლად იყო მიჩნეული, ავტორიზებული წყაროა, ჩანერილი აკაკის კარნახით. დადგენილია პოემების „თორნიკე ერისთავი“ და „ომი“ ავტორიზებული წყაროები. მიკვლეულია პოემების „ალექსისა“ და „გორის ციხის“ ავტოგრაფები. ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში აღმოჩნდა პოემების – „ვორონცოვი“ და „ასი წლის ამბავი“ – ასევე საზოგადოებისათვის დღემდე უცნობი ავტოგრაფები.

აკადემიურ ოცტომეულში სრულად იბეჭდება აკაკის უცნობი პოემა „ასი წლის ამბავი“, რომელიც პოეტის სიცოცხლეში არ გამოქვეყნებულა. თხზულებათა შვიდტომეულში დაიბეჭდა პოემის მხოლოდ I თავი. გამოცემაში პირველად შევა პოემის „პატარა კახი“ და ლექსის „ოცნება“ ავტორიზებული წყაროებიც.

პუბლიცისტიკის ტომებს შეემატა ხუთ ათეულზე მეტი აქამდე სრულიად უცნობი პუბლიცისტური წერილი და ასევე, ფართო საზოგადოებისათვის უცნობი ცხრამეტი ავტოგრაფი.

რამდენიმე ათეული წერილი დაემატა პოეტის რუსულენოვან ნაწერებსაც. ახალი აკადემიური გამოცემის რუსულ მასალებში პირველად დაიბეჭდება მწერლის ინტერვიუები.

გამოცემა შეივსო დოკუმენტური მასალებით, რომლებიც სხვადასხვა დროს „ლიტერატურის მათიანეს“ კრებულებში გამოქვეყნდა. 1966 წელს ბესარიონ ჟღენტმა გამოსცა აკაკის წერილები ცოლ-

შვილთან (პარიზული ციკლი) – ცხადია, ეს წერილებიც გაამდიდრებს ახალ გამოცემას. თხზულებათა ოცტომეულში პირველად გამოქვეყნდება აკაკის უცნობი პირადი წერილები და მათ შორის ლიტერატურის მუზეუმში დაცული წერილები ანასტასია (ტასო) მაჩაბელთან.

აკადემიური ოცტომეულის სარედაქციო კოლეგიის გადანყვეტილებით, აღდგენილ იქნა ავტორისეული ენობრივი (გრამატიკულ-ორთოგრაფიული) ფორმები: ცნობილია, რომ გრამატიკულ ნორმათა მრავალფეროვნება, საერთოდ, ნიშანდობლივია მე-19 საუკუნის 60-80-იანი წლებისათვის, ენობრივ ფორმათა უნიფიცირება კი გამოიწვევდა როგორც ეპოქისათვის დამახასიათებელი სურათის ნაშლას, ისე საკუთრივ აკაკის ტექსტებისათვის დამახასიათებელ სპეციფიკურ ენობრივ თავისებურებათა უგულვებლყოფასაც. მით უფრო, რომ აკაკი წერეთელი თვითონ არის ახალი ქართული სალიტერატურო ენის ფუძემდებელთაგანი. როდესაც გრამატიკულ-ორთოგრაფიული სხვადასახვაობა ან პარალელური ფორმები გვხვდება ერთი და იმავე ტექსტის ვარიანტებში, უპირატესობა ენიჭება იმ ფორმას, რომელიც A რედაქციაშია დაცული. გასწორებულია მხოლოდ უნებლიე ლაფსუსები და კორექტურული შეცდომები. თანამედროვე სალიტერატურო ენის ნორმების მიხედვით არის გამართული პუნქტუაცია და კომპოზიტების მართლწერა (მცირე გამონაკლისით).

აკაკი წერეთლის შემოქმედება ქართული კულტურული საგანძურის განუყოფელი ნაწილია. ვიმედოვნებთ, რომ პოეტის თხზულებათა აკადემიური გამოცემა ეროვნული მნიშვნელობის კულტურულ-სალიტერატურო მოვლენად იქცევა და დიდ სამსახურს გაუწევს მეცნიერებს, ქართველოლოგებს, უმაღლეს სასწავლებელთა პროფესორ-მასწავლებლებსა და ჰუმანიტარული ფაკულტეტების სტუდენტებს, მოსწავლეებსა და ქართული მწერლობით დაინტერესებულ პირებს.

ლექსები

* * *

გაბრწყინდი, ჩემო კანდელო,
მინათლე ბნელი ღამისა!..
მინათლე, რადგანც დაგიჩა
სინათლე მცირეს ჟამისა!..

ჩემი სიცოცხლევ შენსავით
იწვის და თანდათან სდნება,
წარსული აღარას მარგებს,
მომავალი მენანება!

და მაშ შენ, ჩემო სიცოცხლევ,
რადგანც მშორდები ხვალისად,
დღეის-დღე მაინც მალხინე,
რომ დრო ვატარო ხალისად!

[1856]

პ. წ.

ჩვეულებითად გახალისებულს
 ველარ გჰჭვრეტთ შენ დღეს,
 გარნა მტირალსა, შენუხებულს
 შავი გმოსიეს!

შავი სამოსი რომ არ გიყვარდა
 სხვიმის აროდეს,
 ეხლა რად გინდა? რა დაგემართა?
 ძაძა გმოსიეს.!

სხვიმის ინვევდი შენთა სტუმართა
 გახარებული,
 დღეს რალათ ინვევ იმათ მტირალთა
 ატირებული?

შაენი ხუჭუჭნი რისთვის გაყრია
 გაშლილნი მხართა?
 მწუხარე სახე ძირს დაგიხრია,
 რა დაგემართა?

რას მივანეროთ ესევეთარი
 შენი გამოცვლა?
 რა დაგემართა? რა არს, გვითხარი,
 შენი გამოცვლა?

ნუთუ ქმარზედ ხარ გარისხებული
 და ის გატირებს?
 არ მჯერა, მისი კეთილი გული
 არ განწყენინებს!

და არც ლმობიერს შენს გულს შეჰფერის
 ეგ მრისხანება!
 რა დაგემართა? გვითხარ, რა არის?
 ვინ მოგცა ვნება?

ანუ მოგიკვდა ძმა საყვარელი,
მიჰმართა მამას?

შენ დაგიტია გაუხარელი,
მისთვის იგლოვ მას?

მაშინ არ გიძრახვთ მაგა ცვლილებას,
ჩაცმასა შავის,
და ჩვენც მივიღებთ მონაწილობას,
ვით ნათესავის!..

ჰოი შენ, კაცო! რა არს ამ სოფლად
ბედნიერება?
მოვალს სიკვდილი შენთანა მსწრაფლად,
ყველა განჰქრება!

სიკვდილს ვეროდეს ჩვენ ვერ ავსცდებით
ვერრაის გზითა,
ყველა მას ვმონებთ, ყველა მოვჰკვდებით,
მოვალს რიგითა!

დღეს მოლხენით ვართ, ისმის ჩანგთა ხმა,
ურა, ყვირილი;
ხვალ კუბოს ვხედავთ, გვაქვს დიდი მოთქმა,
მწარედ ტირილი!

დილას სხვისთვის ვართ თვალცრემლოვანი
და ვიგლოვთ სხვასა;
სალამოს ჩვენვე გვტირიან სხვანი,
გვჭვრეტენ რა მკვდარსა.

მაშა სჯობს დავთმოთ სხვისი სიკვდილი,
რავდენ ძალ-გვედვას,
რადგანც ყველანი ვართ მისი შვილი,
არვის დაგვზოგავს!

1858 წელსა, სექტემბრის 7-სა,
ქ. ქუთაისს.

ჩემს ვენერას

განცვიფრებით გჭვრეტ, აღშფოთებული,
შვენების ღმერთა, ჩემო ვენერა!
სადა იშევი? სად ხარ გაზდილი?
მსურს, რომ შევიტყო: ვერ გავიგე რა!

ეგებ ზეცით ხარ მოვლინებული,
მოშორებიხარ ცისა არესა?
ანუ ედემს ხარ აღყვავებული,
მაგრამ რა გინდა ჩვენსა მხარესა?

ნუთუ ბედით ხარ მოვლინებული,
დიდი ხანია რომელიც მდევნის?
და შენით მოსწყლოს, ჰსურს, ჩემი გული,
გამოუცდელი, არა დიდის ხნის?

სწორეთ ასეა! ეს უფრო მჯერა!
მოჩვენება ხარ სწორეთ ნამდვილი!
ვგრძნობდი, ბედისგან ასე მენერა
ყვავილოვანთ წელთ ტანჯვით სიკვდილი!

მაგრამ სიკვდილსა მე არ უწოდებ
შენთვის სიკვდილსა, ჩემო ვენერა!
სანამ ცოცხალ ვარ, შენთვისა ვგოდებ,
შენ დაგეტრფია და შენთვის ვმღერა!

და როს მოვკვდები, დაგენაცვლები, –
შენის ხელითა მიწა მაყარე!
უგრძნობს მიჩვენე შავი თვალები,
და ცოცხალ-ტანჯულ-მკვდარი მახარე!

1858-სა წელსა, დეკემბრის 20 დღესა,
ქ. ქუთაისს.

ნავი

საშუალ ზღვისა სცურავდა ნავი,
ყოველის მხრიდან ჰქრიდა ნიავი.
ჰსჩანდა, რომ ნავი ილუპებოდა
და შემწედ არვინ ეგულებოდა.

ამ დროს ხვამალდმა გამოიარა,
ნავმა იხილა რა, გაიხარა;
გაჭირვებისგან სთხოვა გამოხსნა.
ხვამალდს შეჰბრაღდა, ეს საქმე რომ სცნა,

მოაბა ჯაჭვი, შველა ინება
და უთხრა: „შიში ნულარ გექმნება!
ქარი ჩემს სივრცეს რომ შემოხედავს,
მერწმუნე, ქროლას ველარ გაჰბედავს.

მალე მოვახდენ აქ მყუდროებას
და შენ მიიღებ თავისუფლებას!“
ნავს ეს ნუგეში დიდად იამა
და, რაც შეიძლო, მას ასიამა.

რა ნავი ნახა განსვენებული,
შეიქმნა ქარი გარისხებული:
დიდის დაკვეხით ხვამალდს შეჰბერა,
მაგრამ მის სივრცეს დააკლო ვერრა.

ჩადგა ნიავი ძალით, არ ნებით
და ზღვა დასტოვა მან განსვენებით.
ნავს ესე საქმე დიდად იამა,
სთქვა: „გამომიჩნდა კეთილი მამა!

თუ ესა მყავდეს და ეს მფარვიდეს,
მე ვერავინ ვერ მომერეოდეს“.
დაემორჩილა სვამალდსა ნებით,
დიდის სურვილით და განსვენებით.

მას შემდეგ ვითომ აქვს მშვიდობა ნავს
და მავნებელიც აღარავინ ჰყავს...
გაძული არის გარეშე მტერი,
მოშორდა იმ ნავს, აღარსადა ჰყავს,
მაგრამ რაი, რომ თვით ის სვამალდი
მას თავზე აყრის მტვერსა და ნაგავს.

1859

საიდუმლო ბარათი

საიდუმლო ბარათო!
 გითხრეს: „ექმენ მარადო
 სიხარულის მიმნიჭედ
 და სევდისა ფარადო“.

მისთვის გიდეგ უბეში,
 გალბობ ცრემლის გუბეში,
 ამისრულო, რაც გითხრეს,
 თუ ხარ ჩემი ნუგეში!

ვერა მხედავ მდუმარეს,
 ცრემლებს რომ ვლვრი მდულარეს?
 რად არ მეტყვი მის ამბავს,
 ნუგეშს არ მცემ მწუხარეს?

როცა მისი მარჯვენა
 გრძნობით გხატავდა შენა,
 თვალს ცრემლი ვერ შენიშნე?
 ვერც სახეზე მოწყენა?

როცა ამ სიტყვებს სწერდა,
 გული ხშირად უძგერდა?
 და თან ტკბილის გრძნობითა
 სიყვარულსა დაგმღერდა?

ან, როს ფარულად მანა
 შენ ჩემთან გამოგზავნა,
 ანგელოზი სუფევდა
 მის გულში, თუ სატანა?

არა! ამ გრძნობას განა
მიჰბედავდა სატანა?!
მაშინ უკულმა ბრუნვას
ინწყებდა თვით ქვეყანა!

საიდუმლო ბარათო!
მექმენ... მექმენ მარადო
სიხარულის მომნიჭედ
და სევდისა ფარადო

1859

ცოდვილის სინანული

სოფლის ღელვისგან აღტაცებულმან,
გადავსცდი მცნებას, გცოდე, მამაო!
და ვაი! დღეს სცნო ბოროტმა სულმან
სოფელი ესე ცრუ და ამაო!

ვგრძნობ, სახიერო! ეს ბოროტება,
გამოუთქმელი და საშინელი,
თუმც სხვათ ბოროტთა აღემატება,
მაგრამ შენდობას მაინც მოველი!

რადგან, ზეცავ, შენ, აჰა, მოგმართე,
ამოდ ნუ ჰყოფ ჩემს სინანულსა!
კეთილისათვის გზა წარმიმართე,
ძალ-მეც, ვსთრგუნვიდე ბოროტსა სულსა!

შენანებულს შენ არ მოიძაგებ,
ნუგეში ამით მე მემატება!
და სულგრძელობას შენსას ვადიდებ,
ოდეს მეზვერე გამახსენდება.

1859-სა წელსა. მკათათვის კბ-სა დღესა,
ს. პეტერბურლი

ქართლის სალამი

შორი ქვეყნიდგან, მოშორებულსა,
სამშობლო ჩემო! გიგზავნი გულსა,
შენს ერთგულს მონას, მსხვერპლადცა მზასა,
შენთვის ოხვრისგან დაწყლულეზულსა.

მშვიდობა შენთან, სამშობლო მხარე!
ერთ დროს ჩემთ სევდათ მეიავარე,
რა რომ მოგშორდი, სევდამ კვლავ მძლია
და სიხარული მანდვე დავჰყარე.

ვაჰ, თუ დავჰყარე უკუნისამდე?
ველარ გიხილო სანამ ვსუნთქამდე?
უნდ უნუგეშომ კაეშანს ვმონო
და ჯაჭვჩაბმული მას უნდა ვჰყავდე.

ასე ამ ქვეყნად გამიქრეს ბედი,
ველარ გიხილო, სამშობლო, მეტი!
ჩემი სურვილი, მხურვალე გრძნობა
ამაო იქმნეს, აღწყდეს იმედი!

უნდ სიკვდილამდის ვეგდო ამ მხარეს,
სევდისა მსხვერპლად ცრემლს ვღვრიდე მწარეს,
სად ვერ ვსჭვრეტ ვარსკვლავს, მთვარე მქრალია,
დღეს ბნელი ჰფარავს მის არემარეს?

წყეულო გრძნობავ! მყოფ უიმედოს?
არ მრწამს, სამშობლომ გამომიმეტოს!
ველარ ვიხილო? წყრული ვერ ვჰკურნო?
მაშინ ჩემს გულსა ცეცხლი მოედოს!

არა! ვგონებ კი მელირსოს ნახვა!
 ნახვა! რა ნახვა? ის იქნება სხვა!
 როს მის გემებსა დააქანებდეს
 კასპიისაცა და ექვსინის ზღვა!

აღსდევ, სამშობლო! ბევრი გეძინა!
 ვინც კვალში გდევდენ, გაგისწრეს წინა!
 შენის ბუნების მექონი, მითხარ,
 რამ დაგაღონა? რამ შეგაშინა?

აღსდევ მამაცად და გაიმართე,
 თუ რომ იშრომებ, გზები გაქვს ფართე!
 ცეცხლის გემები, რკინისა გზები
 და ტელელრაფი თამამად მართე!

როგორც შეფერის შენსა ბუნებას,
 ისე აძლევდე შრომასა ნებას,
 ხარბის თვალითა მიიტაცებდე
 და ავრცელებდე მანდ განათლებას.

ჰხედავ რუსეთსა? რუსეთს შენს მხსნელსა?
 ვით ჰზრუნავს შენთვის, გიმართავს ხელსა?
 ეცადე ნაცვაღს, და მოთმინებას
 შენ ნუ აკმარებ მას ცარიელსა.

1859-სა წელსა, ივლისს,
 ს. პეტერბურღს.

ერთ ქალს,
ვარდი რომ ერჭო თმაში ზედ პეპელათი

ვარდს პეპელა დაჯდომოდა,
დაჰფეთქდა და დასუნთქავდა,
მაგრამ ვარდი ვარდს ქვემოდა
სხვა ყვავილსა არა ჰგავდა.

იგი ტურფა მის მჭვრეტელსა
ნეტარების სუნნელს სცემდა,
მაგრამ ხელის შემხებელს კი
შეუბრალად ეკლით სცემდა.

და მჭვრეტელნი, მაშინ ოდენ
დარდ-აშლილნი, ერთხმა ყველა,
გულდანყვეტით იძახოდენ:
„ნეტავი შენ, ოჰ, პეპელა!“

მაგრამ იმ დროს, გაუხარი,
ვით ზამთარში თვით პეპელი,
უნუგეშოდ, ცოცხალმკვდარი,
ბედს სწყევლიდა წერეთელი.

1859 წ.

* * *

ახალგაზრდა მონადირეს
კარს მიადგა ერთხელ ბედი:
გალიაში ჭკუამცირეს
შეუფორინდა უცბად მტრედი.

საწყალს ეგონა სიზმარი
ან ხუმრობა და შეშინდა;
ვერ მიხურა დროზედ კარი...
მტრედი ისევ გამოფრინდა!

ცხადი იყო, მერე მიხვდა,
თავის-თავსა შანს უგებდა
და გაფრენილს გამოუდგა,
ტყეებში მახეს უგებდა.

შენც ხომ ასე მოგივიდა,
შესაბარალო ჩემო ძმაო:
სატრფო ხელით წაგივიდა...
ღირსი ხარ, რომ ჩაექვაო!

[1859]

შამილის სიზმარი

შუალამეა, გავსილი მთვარე
 დედამინაზე სხივებს უხვად ჰფენს;
 მთები, ტყეები, კლდე და მდინარე –
 ყველა მდუმარებს და გრძნობით ისმენს:
 ვით განსვენების ანგელოზნი ცით
 გადმოეფინენ გუნდად ხმელეთად,
 თვისის ნეტარის და მსუბუქის ფრთით
 და მყუდროებას ჰგალობენ ერთხმად.
 მაგრამ კაკაზსა ეს მყუდროება,
 ცით მოვლენილი, არ ეყურება,
 გაურჩეველი აქვს მას დროება,
 მხოლოდ სხვა რამეს ემსახურება.
 იმას ჰსურს სისხლი, ომი ფიცხელი,
 მისთვის საღმრთო ხმას რათა ჰგალობენ?
 სისხლს სთხოვენ მთები, კლდეები, ველი,
 და მდინარენიც მას ჰღრიალებენ,
 მხეცთა ღრიალი, ფრინველთ ჩხავილი,
 ქართა ქრიალი, ზვავთა გრიალი –
 ამას ნიშნავენ: „გვწყურიან სისხლი“ –
 და თერგისაც ეს არის ღრიალი.
 მათის სურვილის აღმსრულებელი,
 მწუხარის სახით, დაფიქრებული,
 ქვაზე ზის „ყურნის“ მადიდებელი
 და მურიდნი ჰყავს შემოკრებული.
 ზოგს დახმობია გულ-მკერდზე სისხლი
 მისგან მოკლულის ჩხუბში გააურის,
 ზოგს ჩასწუნკურებს ისევ ახალი,
 უმზერს კმაყოფით, უჭვრეტს, უხარის,
 ამბობს ჰიამამი: „მართლმორწმუნენო!
 ჩვენი გაკიცხვა მაჰმადს არა ჰსურს,
 დროა გამხნევდეთ, ერთგულნო ძენო,
 და თავს ნუ მივსცემთ მონად გააურს,
 „ხომ გახსოვთ ჩემი დარლოში ომი

და სხვანი კიდევ ბევრგან მრავალი?
 მე არ გეგონოთ ცრუ მონმის მდომი,
 მონმედ მეყოფა მიწა და ქვანი!
 „დრო გადავიდა! – მოვხუცდი, ჰალლა!
 მაჰმადო! ვატყობ, ღონე მაკლდება,
 მაგრამ დღეს ჩემში ახლდება ძალა
 და დამტკნარ ძარღვში სისხლი სდუღდება.
 „მართლმორწმუნენო! ჰა! წაიყვანეთ!
 უკანასკნელად მსურს ვცადო ბედი,
 წინ წაგიძღვებათ კაზი-მაჰომეტი,
 მაგაზე დამრჩა მხოლოდ იმედი.
 „თქვენ მიაშურეთ მარცხენა მხარეს,
 სადაც განაგებს თვითონ კნიაზი!
 მაჰმადის ძალით ნახავს სიმწარეს
 და თქვენც თაყვანს გცემსთ მაშინ კავკაზი!
 „და სიბერის ჟამს ამ შიშველის ხრმლით
 მარჯვენა მხარეს მე შევეჭრები: –
 დღეს უნდა გავსძლე გააურის სისხლით,
 მათ მჩქეფარე სისხლს მივეყურჭები“.
 შეიქმნა ომი მეტად ფიცხელი,
 საზარელი და ცუდ-სანახავი,
 ლეკებმა სისხლით შეღებეს ხელი,
 ველს ეფინება რუსების თავი!
 ომიც გათავდა, მუნ კმაცოფილმა
 ყურანს შესწირა გმირმა ნამაზი,
 და იმავე დროს იმისმა შვილმა
 ტყვედ მოუყვანა თვითონ კნიაზი.
 მან ძვირფასი ტყვე, წარჩინებული,
 მის წინ მოსული რომ დაინახა,
 მსწრაფლ აუღელდა მრისხანე გული,
 „თავი მოსჭერით!“ ჯარს მიაძახა.

[1859]

ამაო ძებნა

მაისის ღამე ბნელთვალისანი,
 აგერ, განთიადს ესალამება
 და ვარსკვლავთ კრება უხვსხივიანი
 გულდანყვეტილი ნელ-ნელა ჰქრება.

ინყო კაშკაში ცისკრის ვარსკვლავმა,
 მთვარემ დაუთმო მას თვისი ბინა,
 მწყნარად დაჰქროლა დილის ნიავმა
 და სუნნელება ქვეყნად მოჰფინა.

მამალთ ხმამალა ინყეს ყივილი,
 მუშებს აუნყეს მით გათენება,
 აღიძრნენ ჩიტნი და ერთხმად ტკბილი
 გრძნობით ბუნებას შეასხეს ქება.

შემოქმედების სარკვევ, ბუნება,
 ვინ ჩაგისახა ეგ ძლიერება?..
 ნეტავ თუ იყოს ღვთისა ქმნილება,
 გჭვრეტდეს და არ ჰგრძნოს მან ნეტარება?

მაგრამ რას ვხედავ! აჰა ჭაბუკი,
 რომელიც შენ ყურს სულაც არ გიგდებს,
 კვნესის და ოხრავს, სტირს უბადრუკი
 და წარსულს დროებს ოცნებით ეძებს!..

მთა-კლდეთ შეჰბლავის, ჩასძახის ქვესკნელს,
 წყალსა მიჰყვირის მსწრაფლმომავალსა,
 მაგრამ ვერ ჰპოებს ნუგეშისმცემელს
 და უმრავლდება წყლული სანყალსა!

მთანი და კლდენი სისხლს უჩვენებენ,
ქვესკნელი – საფლავს და ძვლებს გამხმართა,
რომელნიც ანდერძს მოგვაგონებენ
მსხვერპლად შეწირულთ ჩვენთ წინაპართა.

საზარელ, უხმო ამა პასუხით
საბრალოს გულში სისხლი სდუღდება
და მდინარესვე მტირალისა ხმით
წარსულის ამბავს ის ევედრება.

მაგრამ მდინარე აქაფებული
ქვე მოაქანებს ასწლოვანთ ხეთა,
მალ-მალ ტალღით სცემს განრისხებული
და ჰსურს გაგლეჯა კლდოვანთ კიდეთა,

რომ მსწრაფლ მორეცხოს მან სისხლი ძველი,
მის კიდებზედ გადათხეული,
მაგრამ კიდეთა შეუკრეს ხელი
და მის გამოა აღელვებული.

[1860]

მოხუცის მოგონება

სიყრმისა ჟამნი განქრნენ ვით წამნი,
 სიკვდილსა ვუცდი;
 წარვიდენ წელნი ტკბილ-სანატრელნი,
 ადრე მოვხუცდი!

შეკრთა სხეული, იჩაგრა გული
 ერთს დროს მხურვალე,
 მხოლოდლა ცრემლში დამრჩა ნუგეში,
 სრულად ვიცვალე!

ერთს დროს სიყვარულს ცხადს, ხან დაფარულს
 მეცა ვუმღერდი!
 ის დრო ნეტარი ეხლა სად არი?
 ვხედავ, დავბერდი!

ერთხელ ვმონებდი და ვთაყვანებდი
 მეცა შავს თვალებს!
 მარად ვიცნობდი და მარად ვგრძნობდი
 მე იმათ ძალებს!

სიზმარებრ ჩქარა დრომ გაიარა,
 გაჰქრა ყოველი!
 ხალისი მანა თან წაიტანა,
 რაღას მოველი?

ჩემსკენაც ჰრბოდენ, მეცა მეტრფოდენ
 ყმანვილნი ქალნი
 და სნითლდებოდენ, როს შეხვდებოდენ
 მათ ჩემნი თვალნი.

სად არს ხალისი და ჟამი ისი,
 მათ რომ წიგნს ვსწერდი?
 მოვიდა რიგი, განჰქრა დრო იგი,
 და მეც დავბერდი!

მეც ვჯირითობდი, მეც ვხალისობდი
 ცხენის ჭენებით;
 ბევრჯელ ფერხული გვექონდა დაბმული
 და ვტრიალებდი სიამოვნებით!

სიყრმისა ჟამნი განჰქრნენ ვით წამნი,
 სიკვდილსა ვუცდი;
 წარვიდენ წელნი ტკბილ-სანატრელნი,
 ვაი, მოვხუცდი!

ხშირად ვბედავდი და თორმეტამდი
 კახური ღვინო გარდმისვამს თასით!
 ვერ მომრევია და მითხოვია:
 „კიდევ დამისხით და ისევ მასვით!“

მანვდენდენ სასმოს სიტყვით: „გაამოს!“
 რომ გადავკრავდი, – მეც – „ალავერდი“
 სხვასა ვეტყოდი იმავ სასმოთი.
 დღეს მომეშალა! განა დავბერდი?!

მაშინ ამგვარ დროს, ცუდს, არ სანატროს
 არ მოველოდი!
 სიკვდილის კარსა მივადექ მწარსა,
 გულს მხვდება ლოდი!

ეჰ, სიყმანვილევ, რად მომიძულე?
 დროვ, რა მიყავი?
 მოველი სიკვდილს, საფლავსა განთხრილს,
 კუბოს და სუდარს, ვაი და ვაი!

[1860]

მარიამს

შენ აღუნთე სიყვარული!
 შენგან არის ცოცხალ-მკვდარი!
 რად მოსტაცე სიხარული,
 დამიტანჯე მეგობარი?

რათ გამოჩნდი მისად მეხად,
 ცრემლსა ადენ და ატირებ,
 თუ რომ მხოლოდ დასაკვებად,
 ცივისსხლოვნებით უყურებ?

დამიშამათე ღიმილით,
 შემიდრწუნე მეგობარი,
 არ ასვენებ აღარც ძილით,
 სტანჯავს სასტიკი სიზმარი!

არ დაექებ მის ცრემლთ ღვრასა,
 თავი გაქვს სავსე ქართა,
 და მისსა ტანჯვა-ოხვრასა
 პასუხს აძლევ ხარხართა!..

შენ აღუნთე ტრფობის ალი,
 შენგან არის ცოცხალ-მკვდარი!
 ხუმრობითა, შესაბრაღი,
 რათ მომიკალ მეგობარი?

[1860 წ.]

ალექსანდრა

მშვენიერო ალექსანდრა,
 თვით ბუნებამ მთვარედ გბადრა!..
 ქვეყნიერმა სიჭურფითა
 შედარება ვით შეგკადრა!

რომ გიყურებ მოცინარეს,
 მით ვიქარვებ სევდას მწარეს;
 მსურს ორივე გადავფრინდეთ
 უდაბურსა უცხო მხარეს.

იქ შევეტებით ორთავ მყუდროთ,
 მტრედებივით დავიბუდოთ,
 რომ სიამით მარტოდმარტო
 ნეტარებით განვვლიდეთ დროთ.

მაშინ, ჩემო ნეტარებავ,
 მითხარ შენი აღსარება,
 ნახე ჩემი გულის სიღრმეც...
 სატრფიალო ძლიერება.

შემდეგ ერთი გულისთქმითა,
 შეთანხმებით და ლოცვითა,
 ღმერთს ვავედროთ საქართველო,
 იცვას ისევ, როგორც სცვიდა!..

და შეწირვა ლოცვის თუ ჰსურს,
 მწირად მყოფთა, ჩვენ უდაბურს –
 ყვავს ან ყორანს გადმოგვიფრენს
 და მოგვანვდენს ხმას მშობლიურს.

მაშინ უცხოს მახარობელს
სანუგეშო ამბის მთხრობელს,
მადლს შევნირავთ და სამშობლოს
შევავედრებთ კვლავ ღვთისმშობელს!

მაგრამ, ჩემო ალექსანდრა,
ამაოა ჩვენი ნატვრა;
ცხადად ვერ ვჰფრენთ, და ოცნება
ნამს იშვა დ ნამსვე გაჰქრა.

[1860]

დედაბერ-მამაბერი

ეჰ, დედილო, ერთხელ შენცა
 კეკლუცად ყმანვილქალობდი
 და, ჭაბუკი თავმომწონე,
 მეც სიყვარულს გიგალობდი!

თვის შვენების მოტრფიალე,
 სარკეს თვალს არ ამორებდი,
 მეც ვიგრებდი უღვაშებსა
 და ყურთმაჯებს ვისწორებდი.

ჩემსა ხელსა შენს გულ-მკერდში
 ხშირად გაჰქონდა ფართხალი
 და ჩემთ ბაგეთ მაგ შენს ყელში
 კრთოლვით უძებნიათ ხალი!..

ერთმანეთის თანაგრძნობას
 გულის ძგერით ვაცხადებდით:
 შვენებით და სიჭაბუკით
 ტრფობის ალსა გულს ვიდედით.

ერთს დედაბერ-მამაბერსა,
 გახსოვს, ჩვენ რომ შევეყარეთ,
 გავკიცხეთ საცოდავები
 და სიცილი დავაყარეთ?

მათ მაშინ თავს ვადარებდით,
 ანმყო ჩვენი გვექებოდა!
 არ ვფიქრობდით, თუ რომ ერთხელ
 ჩვენც ბოლო მოგვეღებოდა!

ერთმანეთის ეშხით მთვრალნი
 სიჭაბუკით ვამაყობდით
 და დრო რომ წლებს გვინამლავდა,
 იმას კი ველარ ვატყობდით!

სოფლის ბრუნვამ დაგვაშორა
 ერთმანეთსა, გაგვამწარა...
 და მას შემდეგ, ვაი ჩემს თავს,
 დიდმა ხანმა გაიარა!

აჰა, მოველ და ან კვალად
 იმავ ადგილს შევიყარეთ,
 სადაც პირველ ერთმანეთის
 სიყვარულით გავიხარეთ!

მაგრამ ვაი ამგვარ შეყრას:
 ერთმანეთში რასა ვხედავთ?
 ძველ აღთქმის განმეორებას
 ველარცერთი ველარ ვხედავთ!

ვაი, მე მუხლები მითრთის...
 ვხედავ, ძალი გამქრობია!
 შენც ძვალზედ კანი დაგკვრია
 და თითები დაგხმობია!

უკბილობით ბაგეები
 ჩემი პირში შემივარდა...
 შენც ის ყელი დაგჭკნობია,
 რომელიცა მე მიყვარდა!..

ძლივსლა სიტყვის გამომთქმელი,
 სიყვარულს ველარ გიმღერი;
 შენც ბაიად გარდაგქმნია
 შავ ლანვებზედ ვარდის ფერი.

რაც გვიყვარდა, ის შეგვძულდა,
 შენ სარკესა თვალს არიდებ,
 მე ყურთმაჯებს ვერ ვისწორებ,
 ულვაშზედაც ხელს არ ვიდებ!

მაშ, იმ დროის რალა დაგვრჩა?
– ღიმილი და მნუხარება!
მაგრამ მოხუცის სახეზედ
ღიმილსაც არ აქვს შვენება!

ჩვენც იმ ბებრებს დავემსგავსეთ,
ადრე ჩვენ რომ დავცინოდით!
და, ჭაბუკნო, თქვენ, აშიყნო,
ან დავგვცინეთ თქვენცა, მოდით!

[1860]

* * *

დედამ რომ შვილი გაზარდოს
და მერე თქვენისთანაო?!
ნაცარქექია რამე ხართ
ყველგან და ყველასთანაო!

არც ლხინში ვარგხართ, არც ქირში,
ზარმაცი, ენატარტალა,
და კუჭით გიყვართ სამშობლო,
როგორც ფლავი და არტალა.

სიტყვით სულ სხვა ხართ, საქმით სხვა,
ორჭოფობს თქვენი გონება:
თანასწორობას ჰქადაგებთ
და გსურთ კი გაბატონება.

თუ რამეს ელით, წინ მიხვალთ
გაბედვით... იერიშითა
და თუ არა და იხევით
სულ უკან-უკან შიშითა!

მუდამ სხვას ეძებთ, სხვა გინდათ
საქმის დროს გზა და ხიდათა!
მზა საქმეს ეპატრონებით
და თავი მოგაქვსთ დიდათა.

თქვენა ხართ მამულის შვილი?
აბა, რა დასაჯერია...
თუ არ თქვენთვისვე, მაგ თქვენს გულს
ერთხელაც არ უძგერია.

საბრალო ჩვენი სამშობლო
ყურს გიგდებსთ გულის ძგერითა
და თქვენ კი იმას ატყუებთ
მომხიბლავ სიტყვა-წერიტა.

დედამ რომ შვილი გაზარდოს
და მერე თქვენისთანაო!..
ნაცარქექიათ დარჩებით
ყველგან და ყველასთანაო.

1861-ს წელს, 2 იანვარს

ლოდინი

ფრენით მოდი, შუალამე,
დამამშვიდე, ჰლელავს გული!
შენა ხარ ჩემი სიამე,
დრო, სატრფოსგან დანიშნული!

საბრალო ჩემი ნუგეში,
ასრულებს რა მშობლის სურვილს,
ოხვრით გორავს ქვეშსაგებში,
ცრემლით იკლავს ტრფობის ნყურვილს.

მაგრამ შენ დროს, შუალამე,
მის მეტს ყველას ეძინება;
მაშინ კი ჩემი სიამე
სანოლიდგან ნამოდგება.

ქურდულად პირდაპირ ფენჯერს
მოადგება, ავლებს თვალებს,
შემკრთალს გული მაღლად უძგერს,
მკერდს პერანგი დაჰფართხალებს.

ზეცით მთვარე სხივს ჰფენს ფენჯერს,
ქვეყნის მთვარეს ეჯიბრება,
მაგრამ ვერ სძლევეს ჩემს ამაძგერს,
მეტობს ჩემი ნეტარება!..

ისმენს – ვარდსა ვით ბულბული
შესჭიკჭიკებს საბრალო ხმით,
უღელავს და უძგერს გული
და შენატრის მას გულისთქმით:

„ვარდო, ვარდო, მშვენიერო,
სუნნელების აღმომფშვენო!
ყვავილთ მეფევე, უცხო ფერო,
ედემისა დამამშვენო!

„არვის ჰმონებ, თავისუფლებ,
 აყვავდები უცხო ველად,
 ამიკ ბულბულს თავს ანონებ,
 გაგიხდია ეშხით ხელად.

„ქურდულად ვსჭვრეტ მე ჩემს ბულბულს,
 ჩემს სატრფობლად წამოსულსა,
 და, შორიდგან რომ ვუძღვნი გულს,
 შორიდგანვე ვსწირავ სულსა.

„ვარდო, ვარდო, მეხარბება
 შენი ეგე ნეტარება!..
 ღმერთო, როდის მეღირსება
 გავხდე მისი საკუთრება?!“

აი, რას ჰგრძნობს მოციმციმე
 ჩემი ტკბილი ნეტარება;
 მალე მოდი, შუალამევ,
 მეც მის ნახვა მენატრება!..

[1861]

სალამური

სად ხარ, ჩემო სალამურო,
ხმატკბილო და საამურო,
რომ შენის ხმით ჩრდილოეთში
ქართველს გული გამიხურო!

როცა მწყემსი გიპყრობს ხელში
და გაჰკივის მთა და ველში,
ტკბილსა ხმასა ცაში ჰკარგავს
და სევდისას – შავს ქვესკნელში,

მაშინ ფიქრი ჩემი შენს ხმას
გარს ეხვევა, ვითა ძმა ძმას
და შენი კვნესით მაგონებს
საქართველოს მწარე მოთქმას.

ხან სპარსელნი აკვნესებენ,
ხან თურქები აოხრებენ,
ხან სკვითები, დროს შერჩევით,
მყუდროებას უშფოთებენ!

მაშ, უწყალო სალამურო,
მტირალო, არსაამურო!
რად მსურს შენი ხმა ვისმინო
და ქართველის ბედს მოვემდურო?!

მაგრამ ზოგჯერ, რომ ტკბილი ხმა
სანუგეშოდ მიჰფრენს აღმა
და ჩემთ გიჟთა ოცნებათა
ხარბად ინთქავს უფსკრული ღრმა,

თავგანწირულს მამულის მცველს
 წარმოვიდგენ მაშინ ქართველს:
 მტერს შეჰყვირის: „ჰკა მაგასა!“
 გამოსული ბრძოლისა ველს.

აბა, ეს ხმა, სალამურო,
 ტკბილხმოვანო, საამურო,
 აროდეს არ მომყირჭდება,
 ძალგიძს მუდამ მომანყურო!

ქართულად ჰკვენეს, ქართულად სტვენს,
 ქართველის გულს ამით ულხენ,
 ხასიათს და ჩვეულებას
 წინაპართა გვაგონებ ჩვენ.

მაგრამ, ჩემო სალამურო,
 გრძნობით მსტვენო, საამურო,
 აღარავინ გიგდებს დღეს ყურს,
 სჯობს, ისევ მწყემსს ემსახურო!..

[1861]

მუშური

სიმინდსა თოხნა დავუნყოთ,
ერთხმად დავძახოთ მუშური;
ეგებ მაშინ დაგვაფიქედეს,
რომ გლეხნი ვართ უბედური!

მარტო ჩვენთვის არ ვმუშაობთ,
სხვისიც გვმართებს სამსახური:
ბატონი გვყავს, ვართ სანყალი,
უპატრონო, უბედური!

ყველა თავში გვიჩაჩქუნებს,
გარეშე და შინაური,
ცხელსა მინას უხვად ალბობს
ოფლი, ჩვენგან მონანური.

ჩვენი ჯაფით მონაყვანი,
სხვასთან მიდის საზრდო პური,
შინ ცოლ-შვილს შიმშილი გვიკლავს,
მაგრამ ვინ მიუგდოს ყური?

მათსა საზრდოს სხვა იტაცებს,
სტირის ცოლი მეძუძური,
შიმშილისგან რძე უშრება,
წივის შვილი უსუსური!

ღმერთს ბატონად მოუცია
ჩვენთვის ერთი აზნაური,
მისთვის სუყველა ჩვენა ვართ –
მებეგრეცა და მსახური!

მისგან ტანჯვას რომ მოვრჩებით,
 მაშინ გვტანჯავს მისი ფური!
 უპატრონოდც არ ვარგივართ,
 როგორც ცხვარი უმწყემსური.

მაშინ ყველა ბატონია!
 გამკითხავი სადღა არი!..
 მდივანბეგის ბოქაულებს
 გაეღებათ სახლის კარი.

სულ მათ მიაქვთ, რაც რომა გვაქვს:
 ქათამი, თხა, ძროხა, ცხვარი,
 ჩვენ ყოველდღე ტანჯვას ველით!..
 გლეხებს რა გვაქვს გასახარი?

სამართალს კოლოფში სძინავს,
 ის არს ფულის მეგობარი,
 არ იღვიძებს, თუ უფულოდ
 მასთან მივიდა სტუმარი!

შინდის ნკნელებზედ სწერია
 ჩვენი სახელი და გვარი...
 განვაგრძოთ, ძმებო, მუშური,
 ჩვენი სევდის გამაქარვი!

ბანს გვეტყვიან ნაღვლიანად
 არემარე, მთა და ბარი!
 ნუთუ გულგრილად უყურებს
 ჩვენს ტანჯვასა მაცხოვარი!..

[15 აპრილს, 1861]

პატარა მეგობარს

სულით და გულით მოძღვნილი
მცირედიც შეინიერება!
ვიცი, გაქვს კითხვის სურვილი,
მით შევსძელ კადნიერება.

ამ ლექსებითა გაიგებ,
თუ რა ტკბილია მამული.
ქართველობით მაშინ გაქებ,
თუ ხარ ძმათა მოყვარული!

ისწავლე და დაინახე,
სიყვარულს გაუღე გული!
და უკვდავთ დაიმარხე
საქართველოს სიყვარული!

ძმაო! ბევრი დაგგმობს, ვიცი,
დაგიძრახვენ კეთილ ქცევას!
მაგრამ შენს აზრს ეყავ მტკიცე,
მით მიიღებ შვილთ კურთხევას.

რომ შენს კეთილს დასცინიან,
შენ ნუ ისმენ მრისხანებით!
რას შვრებიან არ იციან,
ეტევებათ უგნურებით.

[1861]

საბრალო გული

(ვუძღვნი თ.კ. ლორთქიფანიძეს)

საბრალო გულო, დროა, გამოსთქვა
 დღეს თავისუფლად შენი ტანჯვანი!
 ყურსა გიგდებენ: მთა, კლდე და ტბები,
 ველი, მდინარე, მიწა და ქვანი.

წყნარი ღამეა და შენ მარტო ხარ,
 ვერა გჭვრეტს თვალი მქირდავი კაცის,
 მონმად გყავს მთვარე ბაკედასმული
 და მოთამაშე ვარსკვლავები ცის.

დაგტვირთავს ტანჯვა ეგ დაფარული,
 თუ რომ არავის გაუზიარე!
 უსულო საგანთ მაინც შესჩივლე,
 ეგებ მათ იგრძნონ შენი სიმწარე!

ხომ გახსოვს, ოდეს კაცს ანგელოზად
 და სასუფეველად სოფელს სახავდი?
 ვინ დაგიბრუნოს ის ნეტარი დრო,
 რომ ცრუ ოცნებას შენ მონად ჰყავდი!

რა ბედნიერი იყავი მაშინ!..
 დღეს შეგისრულდა შენ ოცი წელი,
 და, აბა, რას ჰგრძნობ? თუ გიყვარს კაცი
 და კიდევ მოგწონს ეს ცრუ სოფელი?

ვგონებ, ვერ უძლებ, მგრძნობელი გულო,
 კიდევ ემდური სოფლის ბრუნვასა!
 ანგელოზებად ვისაც სახავდი,
 ისინი, ხედავ, გესვრიან ქვასა,

რადგან არ დასდევ არცა პატივსა,
 არც დიდებასა ამა სოფლადა,
 ბრმად რომ არ ჰმონებ საზოგადო აზრს
 და შეუპოვრად დახვალ ობლადა.

ვიცი, ის ბედი, სხვა რომ შეგნატრის,
შენ მიგაჩნია მხოლოდ სახვნეშად!
ბედს შენთვის ერთი მხოლოდ ბუნება
ნინ დაუნიშნავს მუდამ ნუგეშად.

მაშ, ნუ გწყინს, გულო, კაცთაგან გმობა,
ხელი გეძახონ, ნუ გენალვლება, –
შენ კი დაადექ შენს წმინდა აზრსა
და აღასრულე დანიშნულება!..

ჩვეულებრივად, მაშ, ამალამაც
დასტკები ბუნებით და გაიხარე!
ქვეყნად ყურს გიგდებს ტკბილი ბუნება
და ზეცით ეშხით დაგნათის მთვარე!

დღეს განისვენე, საბრალო გულო!
ან შეაყენე, დრო არის, ღელვა
და სევდისაგან გარემოებულს
ბნელს განგინათლებს შენ საღმრთო ელვა!

1861 წ., 18 ნომბერი.
პეტერბურგი.

აპპელაციის მცოდნე

ბედნიერია ჩანჩურა! შვილი ჰყავს მას საქები,
 თქვენს მზეს ვფიცავ, წყალივით იცის აპპელაცია!..
 წვერ-ულვაშს აღარ ჰკადრობს, მოუშვია ბაკები:
 ეს სწავლის ნიშანია, უჰ, რა დიდი კაცია!..

ქართულ ტანისამოსსა, აბა, რაღად იკადრებს;
 სწავლული კაცი არის, ტანზედ ფრაკი აცვია;
 ვინც რუსული არ იცის, მთის ნადირსა ადარებს, –
 ვინ ამტყუნებს, მართალს ბრძანებს: ის სწავლული კაცია!

არ მოსწონს სალამური, არც თარი, არც ჩონგური,
 ლეკური ეზიზღება, მოსწონს ტანცი-მანცია;
 ვერც დავძრახავთ: ოპერისთვის მიუჩვევია ყური!
 უჰ! რა შვილი დამდგარა! რა სწავლული კაცია!..

მაზრაც კი ჩააბარეს, ან ვილა შეედრება!
 მოჩივარს რომ შეუტევს, სწორედ რომ მამაცია!
 უფულო კაცის წვევა ჟამივით ეჯავრება!
 სხვა რამე არ იფიქროთ! ის სწავლული კაცია!..

ამბობენ, –ქრთამი სძულსო, არ იძღვნის არც ქათამსა,
 მხოლოდ მაშინ არ იწყენს, თუ მსუქანი ვაცია.
 მაგრამ ეს ზვარაკია! ამას ვინ ეტყვის ქრთამსა?
 სხვამ რომ ჰქნას, ის სხვა არის! ეს სწავლული კაცია!

თუ რუსული არ იცი, ახლოს ნუ ეკარები,
 მუსაიფი არ უყვარს, ქართულში ზარმაცია;
 უსწავლელებთან თურმე მოსდის ზაფრის ქარები;
 რა ჰქნას? არ გავამტყუნებ: ის სწავლული კაცია!

გაბუტვით დადის, სიბრძნე აღარ ეტევა ყელში,
 მთელს ნაციას ის მოსწონს, მას სძულს მთელი ნაცია!
 აი, სწავლული შვილი, სანატრი ამ სოფელში,
 ქართველების შეხედვით, ყოვლად კარგი კაცია!

[1861 წ., დეკემბერი]

სურვილი

ნაღვლით სავესემ, მწუხარემ,
თავსა ჩემსა ვუთხარი,
სარკის წინა მდგომარემ:
რისთვისა ხარ გამხდარი?

ტკბილსა ჟამსა ამ სოფლად
ვისგანა ხარ ვნებული?
რათ მოძმეთ შორის ობლად
დახვალ გაყვითლებული.

ესე ასე ვკითხე რა,
სახეზედა გავწითლდი,
გულმაც დამინყო ძგერა
და მიზეზს მაშინ მივხვდი!..

მწარედ ამოვიოხრე
და კვალად თავს ვუთხარი:
(თუმცა ტყვილად ვინატრე)
რათ არა ხარ ფუტკარი?!

მაშინ შენ თავისუფლად
ა.. . . . გიჰფრინდებოდი
და კოკობ ვარდის ნაცვლად
ბაგეთ დაგაჯდებოდი.

ამოგწოვდა სიტკბოსა
კიპრუჭს შეამზადებდი
და საქმეს სახარბოსა
ტოლშიდ დაიქადებდი!..

[25 იანვარი, 1861,
პეტერბურგი]

ქურდ გოგოს

ლამაზო, ცრემლს რისთვის იდენ
 ან რას ნიშნავს შენი ოხვრა?
 ნუთუ დრონი მოგივიდენ
 და ქ... მოგენატრა?

ლოყებს გინითლებს სირცხვილი:
 მის გამო გაქვს ეგ ცრემლთა ღვრა?
 მასთანც გაშფოთებს სურვილი
 და ნუგეშს გცემს ეგე ოხვრა?

შე სანყალო, მებრალები:
 ძნელია ეგ ჯოჯოხეთი!
 გამოახილე თვალები,
 არ დაგიჭირონ მახეთი!..

ქ...ის, სასაცილოდ,
 არ შეიმჩნიო ნიშანი:
 ცუდსა ლექსსა საუკუნოდ
 გიმღერებენ ავ ენანი.

[31 იანვარი, 1861,
 პეტერბურგი]

ფუტურო

როს სასეიროდ გავდივარ ველად
ზაფხულში, ბნელსა შუალამის დროს,
ხშირად შორიდგან ვსჭვრეტ მანათობლად,
ვით მართალ მნათობს, მაშინ ფუტუროს.

მაგრამ თუ ახლოს მივედი, ვნახე,
მაშინ კი სწორედ გული მიკვდება,
ხელში მირჩება მე დამპალი ხე
და ეს მაშინვე მომაგონდება:

არიან ჩვენში დღეს სწავლულები,
შორიდგან თუმცა ბევრს გვინათებენ,
მაგრამ ახლოს კი, დალოცვილები,
როგორც ფუტურო, ვერას გვარგებენ.

[1862 წ., 9 იანვარი].

ყადის ჯორები

ერისთავისგან ნათქვამი,
 არ ყოფილა მჭორები:
 მართლა ძალიან გამრავლდენ,
 ქართლში ყადის ჯორები!

მათ ძველებური ნესები,
 სულ დაუვინყებიათ,
 და ახლის მიღება კი,
 ვერ მოუხერხებიათ.

მომდგარან მოედნის პირზედ,
 სხვის ნავარდს უყურებენ,
 მაგრამ, რადგან არ მოსწონთ,
 ლანძღვენ და აგინებენ.

ჰხედავთ? ძველ ბედაურებს
 გაკიცხვით უყურებენ!..
 და ცარიელ თავებზედ
 ყურებს აპარტყუნებენ!..

მიკვირს!.. თუ მართლა ისინი
 ამოდენ წუნსა ხედვენ,
 რატომ თვითონ მოედანზედ
 გამოსვლას ველარ ბედვენ?

თორემ შორიდამ ყროყინი,
 ვიცით, რომ ადვილია! –
 ვგონებ, რომ მათ იცოდენ,
 ხურმა რა ხილია.

მაშინ ამოდენს ყროყინსა
 სწორედ არ იკადრებდენ
 და თავისთავს რომ სცნობდენ,
 ყურებს ჩამოაგდებდენ.

შენგან მიკვირს, საქართველო!
ერთი მითხარ, რას შვრები?
ნუთუ მართლა შენ ამგვარი
მოგწონს ყადის ჯორები?!

ვფიცავ შენ სასარგებლოთ
მონურ დაადგამ-უნაგირს!..
მათგან კარგს ნურას მოელი
და ნურც აჭმევ ტყვილად ქერს!..

[10 იანვ., 1862 წ.,
პეტერბურგი]

ფარისეველი

შეხედეთ ფარისეველსა,
ლოცვითა ღამის მთეველსა,
ცხადად ბოროტის დამგმობსა,
ჩუმად კი ცოდვის მდეველსა.

წამისწამ ახსენებს უფალს,
ამ თვალთმაქცობით გიხვევსთ თვალს,
მე უღმრთო კაცსა მეძახის
და მიზეზს ადებს თერგის წყალს.

შეგტირისთ ჯვართა და ღვთით;
თქვენც გჯერათ: ცუდ კაცადა მხდით;
მაგრამ მიზეზი სხვა არის, –
მე გეტყვით, რადგან ვერ მიხვდით.

მე და ეგ ვცნობდით ერთმანეთს!
ეგ რომ მუშტებით იმტვრევს მკერდს,
არ იცით, რომ თქვენც გატყუებთ
და ეცრუება თვითონ ღმერთს?

აბა სინჯეთ – ერთხელ გარეთ
სადმე ჩუმად მიეპარეთ,
მაშინ ნახავთ, რომ იმავ მუჭს
გლებკაცს ურტყავს თავში მწარეთ.

გეფიცებით იმავ თვალებს,
ცხადად რომ ცას უყვრიალებს,
ჩუმად ბევრჯელ აშიყულად
უთამაშებს ღამაზ ქალებს.

საყდარში რომ დაგვიხელებს
და ხატს უპოტინებს ხელებს,
მერწმუნეთ, იმავ ხელებით
მოჩივრებს ჯიბეს უთხელებს.

მე ვერ შემაცდენს თქვენსავით
მარხვით, ლოცვით, მოხრილ თავით,
შევუტყე ფარისევლობა,
ღირსია, ჩაიქოლოს ქვით!

ვიცანი გაიძვერა მე
და მისთვის მიწყრება თურმე,
ულმროობას მიტომ მწამობს
და მეძახის: „რუსეთუმე!“

1862 წ., 30 მარტი,
პეტერბურგი.

შიქასტა

ვით სნეულსა თანაუგრძნობს
 მისივე მსგავსი სნეული,
 ისე მკვნესარ შიქასტის ხმას
 ძგერით უგრძნობს ჩემი გული.

აჰ, მეზურნევე, დაჰკა! დაჰკა!
 გამაგონე ეგ სევდის ხმა!
 მაგაშია ჩემთა ძველთა
 მამაცური ოხვრა, მოთქმა.

გამიხურე ჰანგით გული,
 ეგებ დასდნეს მწუხარება
 და ჩემთ თვალთა გადმოსთხიონ
 ნალვლიანი მდულარება!

ვიცი, ცრემლი მამაკაცსა
 შეარცხვენს და არ შეშვენის,
 მაგრამ მიჯობს ჩუმიად ტანჯვას,
 ცრემლი ვღვარო, არა მრცხვენის.

ნურვინ სცდილობს, იმ ცრემლებში
 ნახოს კერძო სიყვარული!
 იქ იქნება საიდუმლო,
 გულგამხეთქი, დაფარული!

ყოველს წვეთში ტანჯვას ნახავს,
 საქართველოს გამომხატველს
 და მწარესა ნაკადულში –
 უიმედობას გულის მწველს.

აჰ, მეზურნევე, დაჰკა, დაჰკა!
 ეგებ დადნეს მწუხარება
 და ჩემთ თვალთა გადმოსწურონ
 ნალვლიანი მდულარება!

[1862, აპრილი]

* * *

ალექსანდრა გამიხელდა,
 მომექუშა, დამცა ელდა;
 ნეტავ ვსცნობდე, რას მიწყრება,
 გული რითვის აუღელდა?

შეუპყრია შავსა ფიქრებს,
 იჭვნიულად ჩემზედ ჰფიქრობს;
 ნეტავ მამცნო, ამგვარ ჭორებს
 სად ტყობილობს, საიდგან ჰკრებს?

ვფიცავ გრძნობით ზე-ნათელსა,
 გეფიცებით ქვენა-ბნელსა,
 არ ვსტოებდე ძველსა გზასა
 და არც სატრფოს ჩემსას ძველსა!

მაშ რილასთვის გამიხელდა,
 მომექუშა, დამცა ელდა?
 მითხრას მაინც: რას მიწყრება,
 გული რისთვის აუღელდა?

მის მმღერალსა რად მალონებს?
 განა თვითონ არა ჰგონებს,
 რომ მის ეშხით დათუთქული
 ეს გული სხვას აღარ ჰმონებს?

ჰგონებს, მაგრამ არის ქალი!
 მაშ სადღა აქვს სამართალი?
 იგი თურმე მხოლოდ ხუმრობს,
 როცა ჩვენ გვწვავს ტრფობის ალი!

აი, რისთვის გამიხელდა,
 მომექუშა, დამცა ელდა!
 ახლა ვიცი, რად მიწყრება,
 გული რისთვის აუღელდა!

მართლაც თუ აქვს ჩემგან წყენა,
 არ კმარა ეს ჭირთა ჩენა?
 ნუთუ ცოდვას ვერ გამბანდა
 ესოდენი ცრემლთა დენა?

ან მაკმაროს მრისხანება,
 ეს გული მას ემონება!
 შემიბრალოს მისი მონა,
 რომ კვლავც შევძლო თაყვანება!

ნულა ქუშობს... შეისმინოს,
 სამკურნალოდ გამიცინოს
 და ცრემლების მოსაშრობლად
 მისი ეშხი მომაფინოს!..

და თუ კიდევ გამიხელდა,
 რისხვით გული აუღელდა,
 ანუ შემშლის უეჭველად
 და ან მომკლავს მისგან ელდა!

[1862]

ჭური

ორმოცკოკიანი ჭური,
 ცარიელი, კაცმა ნახა;
 რაც ჩასძახა, მოვჰკარ ყური,
 რომ ჭურმაც ის ამოსძახა.

მე მაშინვე მომაგონდენ,
 ზოგიერთი ყმაწვილები,
 რასაც კი გაიგონებენ,
 ჰყვირიან დალოცვილები!..

[1862]

ზღაპარი

დიდებულს მებატონეს კარს მიადგა მესტვირე,
 მშვენიერად დამკვრელი, მსმენელის გამაკვირვე;
 ეშხით დაუკრა სტვირი, ზედაც გრძნობით დაჰმღერა,
 შეაერთა ორი ხმა, გულს სევდა გადაჰფერა.
 უნებურ გრძნობით ბატონს მოეწონა ეს სტვირი,
 კმაყოფილების ნიშნად გაანლაკუნა პირი.
 ზოგიერთი დიდკაცი, – ვის არ მოეხსენება, –
 პირს დაუნყებს ნლაკუნსა, რომ რამ მოეწონება,
 რადგანც იმას იმ დროსა საჭმელი აგონდება,
 თორემ ესთეტიკისა მას არრა ეყურება
 და წლიდგან წლამდის მხოლოდ მის კუჭს ემსახურება:
 ღორის ქონით გაძლება, მერე ღვინით ჩაჰფერავს
 და იქვე გაჰგორდება, თუ მუცელზედ გაჰბერავს,
 კოტრიალობს ღოგინზედ, ბედს სწყევლის, იგინება
 და მუცელზედ ხელს ისვამს (უკედ დაეძინება!).
 ვახშობამდის იხვრინებს, მრავალგვარად ცხვირს ასტვენს,
 ვახშმად კი ნაკლებსა სჭამს, – ხუთ გირვანქას, – რას აწყენს?!
 დილას გავა, სეირნობს, ტორტმანით ადგამს ბიჯსა
 და მოჭედილი ხმალი უკან მიაქვს მის ბიჭსა,
 ახალ წლიდგან წლამდისა დროს ატარებს ამგვარად.
 და, თუ ძილი გაუტყდა, ოჯახზედ ჰფიქრობს მარად.
 ან ისიც მოიხსენეთ, რას შვრებიან ცოლები:
 – ქალებო, არ გამიწყრეთ, თქვენ კი გენაცვალე, –
 ნიგნი სძულთ, ოჯახობის მათ არრა გაეგებათ,
 გულზედ ხელის დაკრეფა მიაჩნიათ საქებად;
 ქარვის კრიალოსანსა მარცვალ-მარცვლად ჩასთვლიან,
 რომ ჰკითხოთ: „რამდენია?“ მერნმუნეთ, ვერ გეტყვიან;
 სადილ-ვახშმის მზადებას პატივს სულ არა სცემენ:
 მოართმევენ – შესჭამენ, თუ არა – ბიჭებს სცემენ;
 როგორც წიგნს მიიღებენ, ცხენს შეხტებიან მალთ,
 მიაჭენებენ: „აჩუ!“ ბიჭი მისდევს ჩანჩალით,
 სტუმრობა და ბალები არ გამოეპარებათ:
 იქ ჭორებს შეიტყობენ, და ეს აქვსთ ნეტარებათ!..

სულ რომ ბევრიც იჯავროს, ვინ გაუგონებს ქმარსა!
 უღვაშებს შეურცხვენენ, ცხვირში ადენენ ძმარსა!
 ეტყვიან: „გაჰქრა ის დრო, ძველ დროს ნულარ მოელი,
 ჩვენ ქალბატონები ვართ! რად გავისვართ ხელი?..
 სირცხვილია ოჯახში ჩვენგან განკარგულება,
 მზარეული, გამდელი თუკი შინ გვეგულება!
 ძვირფასად გამოგვანყვეთ, გინდ აიღეთ ვალები;
 აბა, რისთვის შეგირთეთ? თქვენ დაგიდგათ თვალები!“
 ამგვარად მათი ქმრები ვალებში ვარდებიან,
 პოლოს, ყაზარ, კარაპეტ კი მათით მდიდრდებიან!..
 ყველა ასე არ არის, მე ზოგზედ მოგახსენებთ,
 და, ქალებო, განყრომას სუყველა ნუ ინებებთ!
 ამგვართაგანი იყო თურმე ის მებატონე,
 რომლის კარსაც მიადგა მესტვირე თავმომნონე,
 ამისთანა სტვირის ხმა ბატონს არ გაეგონა
 და უნებურის გრძნობით მას სტვირი მოენონა.
 უთხრა: „თუმც კარგი ხმა გაქვს, ცოტა მალლა ვერ ჰყვირი!“
 და მალალ-ბანის მთქმელად გამოუგზავნა ვირი.
 მესტვირემ სთქვა: „მერწმუნეთ, დავამტვრევ ამ ჩემს
 სტვირსა,
 აღარც ხმას ამოვიღებ, თუ მართლა გზავნით ვირსა!..
 შევსცდი, რომ აქ მოვედი! მე ვისთან აქ რა მინდა?“
 ამაყად დაიძახა, არავის შეუშინდა.
 „რაო“ – მებატონემა ერთი დაიღრიალა:
 „მაგას ჯერ არ უნახავს დიდკაცობისა ძალა?
 რას ამბობს? არ მინდაო ბრძანებით სამსახური?
 ჰე, ბიჭებო! გააგდეთ! მიაყოლეთ პანლური!
 თავზედ გადაამტვრიეთ მაგ მანანნალას სტვირი
 და აქვე ამომგვარეთ ჩემი საქები ვირი!“
 შემებრალა ბატონი! შემეცოდა მესტვირე!
 ან შენა სცან, მკითხველო: მე რომელი ვიტყვებ?

[1862]

მ ს

იგი გრძნობით შენია,
 შენია და შენია,
 ის გაშლილი ვარდია
 ერთგული და შენ ია!

ძმაო, დასტკბი მათითა...
 გუშინ შენზედ მათითა,
 შენ მანდ დარჩი ნეტარად,
 მე წამოველ მათითა!

შენ ხარ მისთვის დარადა,
 მე უდაროს დარადა...
 რათ მიწყრება, ვიცოდე,
 ვის გამო ანდა რადა?

ჩემის გულის ისარი
 შენც ხომ იცი, ის არი! –
 გუშინ რომ უარი სთქვა,
 დღესაც მითხრა ის ვარი!..

მშვენიერთა სადარი
 შენი ნორჩი სად არი?
 გულმა მიაბზო, თურმე
 შენ ხარ მისი სადარი!

1862-ს წელსა

პასუხი ილია მამაცაშვილს

თავისუფლების იმედს რად ჰკარგავ, ჩემო ილია?
რად მოგვინამლე ჩვენი იმედი – ახალი წელი?
განა არ იცი, თავის გამოხსნა რა ადვილია,
თუ რომ ძმურათა ჩვენ ერთმანეთს მივეცით ხელი.

მაგრამ ვაი, რომ ვერვის ვხედავთ მხნე მოციქულათ,
რომ მწველი გრძნობა წარმოუთქვამთ სავსე ნაღველით.
აბა, ვის ვხედავთ... სამსხვერპლოდ მზას აქეთ ან იქით,
რომ ჩემის ჩანგის სიმნი ვალბო სიამის ცრემლით.

განა არ იცი, შენს მღერალსა იმედს რა აცლის
და რის გამოც აქვს აღშფოთებულს კრულვა და წყევა? –
– ის, რომ ტკბილ სიტყვას, უფასურსა, არვინ გვამადლის
და საქმეში კი, ძმაო, ყველა უკან იხევა.

[1862]

გამოთხოვება

თუ შენ მიტკობი დღემდის ბედ-მწარსა
და განმიქარვე გულისა დარდი,
მაშ, დამანერე გულის ფიცარსა:
„მშვიდობით გნახო, მე შენ მიყვარდი!“

ხომ არა გცვლია ის გრძნობა ჯერე?
ისევ გიყვარვარ? სხვისი ხომ არ ხარ?
გულის ფიცარზე, მაშ, დამანერე:
„მშვიდობით იყავ, ისევ მიყვარხარ!“

თუ იმედიც გაქვს, რომ მაგ სიყვარულს,
რაგინდ შორს ვიყო, არ გაეყრები,
მაშ, დააბეჭდე, მოდი, ამ ჩემს გულს:
„მშვიდობით გნახო, შენ მეყვარები!“

მაშინ ამგვარად შენგან დადალულს
და უცნაურად შენგან დაბეჭდილს,
დავიცვამ შენთვის ამ საბრალო გულს,
სანამ არ მივსცემ უწყალო სიკვდილს.

1862 წ.

ნინოს სიმღერა

ჩემი ვარსკვლავი მოსწყდა,
 თან გაჰყვა ჩემი ბედი:
 გაჰყვა და წამინყმიდა
 უნუგეშოს იმედი.

კვლავ ველარ გამინათლებს
 ვარსკვლავი დაღუპული,
 და ტრფობასაც ვერ შესძლებს
 მეორეთ ჩემი გული!

გინდ მწვავდეს მისი ალი,
 მსურს ზედ ცეცხლი დავადო!
 არ მინდა ღენერალი!..
 შორს!.. შორს ჩემგან, თავადო!..

შენთან ჰფრენს ჩემი სული,
 ჩემო გულის იმედო!
 მე შენ სხვაზე ვერ გაგცვლი,
 ჩემო სიცოცხლის მტრედო.

ჩემი ვარსკვლავი მოსწყდა,
 თან გაჰყვა ჩემი ბედი...
 გაჰყვა და წამინყმიდა
 უნუგეშოს იმედი.

1862 წ.

კატოს

მკლავს სიშორე საყვარლისა,
დავობლდი და დავრჩი მარტო!
მალამოვ ჩემის სულისა, –
სად ხარ, კატო, ჩემო კატო!

ოცნებითა წარმოგიდგენ,
მსურს თვალის წინ დაგიხატო!
სად გაჰფრინდი? და რა იქენ?
ცელქო კატო! ჩემო კატო!

სხვამ ვინ გამიკურნოს წყლული,
ჩემის გულის ანდამატო,
თუ მე შენთვის მიძგერს გული?
სატრფოვ კატო! ჩემო კატო!..

დამეკარგე, ველარ გნახე?
სად მოგძებნო? ვის მივმართო?
მსურს ვიხილო შენი სახე,
სად ხარ, კატო? ჩემო კატო!

მე უშენოთ ვით ვიხარო,
ჩემის შვენებისა ხატო?
ვინ შემაშროს ცრემლთა წყარო.
ნუ მკლავ, კატო! ჩემო კატო!..

რაგინდ ეკლით მიხევდე გულს,
მზა ვარ მაინც ბულბულს ვმატო.
ვერ დავსთმოვ მე შენს სიყვარულს! –
გეტრფი, კატო! ჩემო კატო! –

მკლავს სიშორე საყვარლისა...
დავობლდი და დავრჩი მარტო!
მალამოვ ჩემის სულისა,
სად ხარ, კატო! ჩემო კატო!

[1862]

ახ . . . ს

სიზმრად ვნახე შენი გული,
 ეს სიტყვები ზედ ეწერა:
 „გამოცვლილა სიყვარული
 აქ ოთხმოცდაცხრამეტჯერა!“

მეასედ მეც მზად ვიყავი
 ჩემი თავი ჩამეწერა,
 მაგრამ გააქნიე თავი,
 მომაცვირე: ვერა! ვერა!

რა დამგმო და არ მინება
 შენმა გულმა, დავრჩი ასე!
 ვსცნობდე მაინც, ვინ იქნება
 შესაბრალო ის მეასე?

დამკვიდრდება მაგ შენ გულში
 ის მეასედ ჩანერილი?
 თუ გამოსცვლი მასაც სხვაში
 და დარჩება თავდახრილი?

დიაღ, შენს გულსა აქვს ძალა
 და მასთანც გამოცდილება:
 სადაც ასი წაიშალა,
 იქ სხვა ერთიც წაიშლება!..

[1862]

ეპიტაფია

სევდის მშობელს, გულის მკოდსა,
ყველასაგან მოსალოდსა,
უდროვოდა დაუფარავს
ორი დები ამა ლოდსა!

თვითო დღე და თვითო ღამე
იყო მათის ტანჯვის ჟამი...
ექვსის წლისა პელაგია,
ოთხის იყო მარიამი!

ნათესავთ არ მოლოდებით
გაფრინდენ მალლით წოდებით.
თვით ჰფრენენ ანგელოსთ გუნდში,
მშობელნი სტოვეს გოდებით! –

სატკივარს შეხვდენ უეცარს,
სიკვდილი მიადგა მათ კარს:
პირველი მოკვდა ცამეტსა,
მეორე თოთხმეტს იანვარს.

1862 წ.

იავნანა

იავ-ნანა, ვარდო-ნანა, იავ-ნანინაო!
 გაფურჩქნულო ახალ-ნორჩო, შენ პანანინაო!
 აგრე ტკბილად, უდარდელად რამ დაგაძინაო?
 დედის მკერდში მიგიგნია შენ ტკბილი ბინაო?
 დაიძინე, იავ-ნანა, ვარდო-ნანინაო!
 იავ-ნანა, ვარდო-ნანა, იავ-ნანინაო!

დაიძინე, გენაცვალოს შენი მშობელიო;
 ძუძუებში ჩაგივლია პანანა ხელიო;
 შენს ვაჟკაცობას მომასწრებს მე ღვთისმშობელიო.
 აგცილდეს სხვისა მონობა დამამხობელიო!
 თავისუფლების სხივები გულს მოგეფინაო!
 იავ-ნანა, ვარდო-ნანა, იავ-ნანინაო!

გაივსე და გაიზარდე, პატარა მთვარეო;
 შეისწავლე და შეიტკბე სამშობლო მხარეო!
 ანუგეშე, სადაც ნახო, მოძმე მწუხარეო!
 შვილო, მამულის გულისთვის სისხლიც დაღვარეო!
 ჩვენ ძველებმაც მაგგვარადა მტერი აშინაო.
 იავ-ნანა, ვარდო-ნანა, იავ-ნანინაო!

პანანინა იადონო და ვარდის კონაო,
 ყური უგდე, დაისწავლე ჩემი ნანინაო,
 თვალებილულად დააკვირდი, იცან ქვეყანაო,
 რომ გაიგო ამ სოფლისა ცრუ გამოცანაო...
 მაგრამ ჯერ კი დაიძინე, ადრეა განაო?
 იავ-ნანა, ვარდო-ნანა, იავ-ნანინაო!

[1862]

ნატვრა

ნეტავი ის ბედი მომცა! ნეტავ ისე გამახარა,
და უჩინ-მაჩინის ქული მე ამ თავზედ დამაფარა,
რომ პერანგასთან სანოლში ჩუმათ შენთან მომაპარა
და ერთი საბანიც ორივეს ზიარათ გადაგვაფარა!..

გაკოცებ, ვერ დამინახავ... რა თქმა უნდა, გაიკვირვებ!
მუხლებს მოგკვეთს, წელსაც მოგწყვეტს გაქცევას რომ დააპირებ,
შიშით ენაც ჩაგვარდება, ერთსაც ველარ დაიყვირებ...
და მეც ის მინდა: დროს ვიხელთებ, კოცნა-ხვევნას დაგინშირებ!..

მე ხომ ჩემით არასა გთხოვ, თუ რომ შენით არ მიბოძებ?
მხოლოდ ქვეით ხელს ჩაგისვამ და ტუჩებში ცხლათ გაკოცებ,
მაგრამ ერთს კი არ გაკმარებ, გსურს, გიათებ! გსურს, გიოცებ!
და ეშხში შესულს, ტრფობის მდომსა, უჩინობით გაგაკოცებ!..

ჯერ შეგრცხვება, ვით წესია, მერე, ვგონებ, მოინონებ!
რალა გზა გაქვს, თვალს დახუჭავ და გულის ძილს მოიგონებ:
ალარაფრათ შეიპუებ: აჯმაჯურა იყო ჰგონებ,
და მეორე დღეს აჯმაჯურს სიყვარულით მოიგონებ!

ამას იტყვი: „ყოველს ლამაზს, ვისაც ლეჩაქი ჰხუროდეს,
ხალხში თუ ერცხვინებოდეს და ჩუმი ტრფობა სწყუროდეს,
ჩემებრ იღუმალ ილხენდეს, ჩემი სტუმარი ჰხუროდეს,
ამ აჯმაჯურას თავს ნოლას, ღმერთო, ნუ უშლი ნუროდეს!“

მაშინ ლამაზი ქალები ლალატს სულ დაივინყებენ?
არც მოირთვიან სალამოს, არც ფერუმარილს იცხებენ!..
მზის ჩასვლამდღვე ქათმებთან ერთს დროსვე დაიძინებენ...
და აჯმაჯურას მლოდენი... ნახვენ და გაიცინებენ!

[1862]

ძველ სამეფოს

სამეფოო ძველთა-ძველო,
 დღეს სნეულო, გულის მწველო,
 დაჭკნა შენი ძველი ქება,
 ვით ზაფხულში მზისგან მდელიო,
 მაგრამ თუ დრო შეიცვალა,
 გაცოცხლები, საქართველო!

დავივინყოთ ის „ნანინა“,
 რამაც დღემდი დაგვაძინა!
 სხვა კილოზე დავამღეროთ,
 თუ რომ ბედმა გაგვიცინა!
 ბერო ქართლო, გულს ნუ იტეხ,
 კმარა, ცრემლი რაც გვედინა!

ამდენი ხნის მწუხარება,
 ნახავ, მალე გაგეყრება!..
 გაიღვიძე, დროს ნუ ჰკარგავ,
 თუ რომ გინდა ნეტარება!..
 თვით სიცოცხლეა სიფხიზლე,
 გაიღვიძე, გვეჩქარება.

ნუთუ ჯერ ვერ შეგინიშნავს,
 ის ვარსკვლავი როგორ ბრწყინავს?
 შენი არის!... ბედს გექადის!
 მიეგებე, ნულა გძინავს!
 მოემზადე, ახალი დრო
 შესამკობლად გვირგვინს გიწნავს!

დიდებაო ძველის-ძველო,
 დღეს სნეულო საეჭველო,
 გულს ნუ იტეხ, წამოდექი,
 ნეტარების მომლოდნელო!
 მოგვასწარ, რომ ვიძახოდეთ:
 „ვაშა, ვაშა საქართველო!“

ვირი და ფილოსოფოსი

ერთსა ფილოსოფოსსა მიუახლოვდა ვირი,
 უკრიჭა, გაუცინა, ჩამოუგდო ქვიქვირი.
 ბრძენმა ვერ დაინახა, ცაზედ ვარსკვლავებს სთვლიდა,
 მაგრამ ვირი ბატონს ბრძენს მათ თვლას აღარ აცლიდა.
 რა მოესმა ყროყინი, მაშინ კი მოიხედა,
 სთქვა: „ეს ვირი რას შვრება, ნეტავ რას მეთავხედა?“
 გაეცინა და უთხრა მან ვირსა: „ჩოქში, ჩოქში!
 აქ რად ხარ? ისევ გიჯობს ნახვიდე ვირის ჯოგში!“
 – არა, მე თქვენში მოვალ, ვემონები ტკბილს გრძნობას:
 მითხრეს – აქ ვითომც ჩემს ძმებს აძლევდენ დიდკაცობას!
 – რას ამბობ? ვის უნახავს აქ დიდკაცობა ვირის?
 – როგორ არა! ის არის, ვინც ყველაზედ მეტს ჰყვირის.
 მეც აქ გავდიდკაცდები, შენც გული ნუ დაგწყდება;
 რომ მოგშივდეს, მე მთხოვე, მამა ნუ ნაგინყდება!

[1863]

დღე და ღამე იყრება

დღე და ღამე იყრება,
ცელქი ვარსკვლავთა კრება
მონმენდილ ლაჟვარდ ცაზედ
ხანა ჰკრთის და ხან ჰქრება.

ზენარე და ქვენარე,
ცხოველი და მცენარე
ყველა ამბობს: „გიყვარდეს,
დასტკები და გაიხარე!“

ტახტს დაჯდა სიყვარული,
უგალობებს ბუღბუღი,
ჭაბუკობა შეჭხარის,
არევით უძგერს გული.

მოხუცს კი ეძინება,
ყმანვილს ცოლს ეცინება;
დაიძინე, მოხუცო,
აბა, ვის ეწყინება?

მოისვენა მოხუცმა,
მაგრამ უცებ კატის ხმა:
„მიავ! მიავ, მიაუ!“
კარებს უკან მოესმა.

ცოლს უთხრა მან: „გემდური;
რად არ მიუგდე ყური
კატას? შინ შემოუშვი,
შია, აჭამე პური!“

– „ბატონო, მართალს ბრძანებ!
კატას კი ვუპატრონებ,
მაგრამ ჯერ დაიძინე,
ნანინას მოგახსენებ!“

უთხრა მოხუცს ნანინა,
ჯერ ტკბილად დააძინა,
მერე კატა მონახა,
ქმარს ცინდალი შესძინა.

ქმარმა რომ გაიღვიძა,
მისი ცოლი აფიცა
„კატა ხომ გააძღუო?“
ცოლმაც დასტური მისცა.

ქმარს მართალი ეგონა,
ცოლს გულში ჩაეკონა:
ამგვარი მორჩილება
მას მეტად მოეწონა;

და ისევ დაიძინა;
ცოლმაც უთხრა: „ნანინა!
შენ სიზმრადაც ვერ ნახავ,
რაც ცხადად შეგვეძინა!“

[1863], 23 მარტი.

გლახის აღსარება

„ხატად და მსგავსად ღვთისა ვინ ქმნილ არს,
ჭეშმარიტების მხილებაჲ უყვარს;
და ვისაცა სწყინს ჭეშმარიტება,
სჩანს, დაუკარგავს მას ღვთის ხატება“.

ოხ, დარდების ამშლელი, ჩემის გულის ხაზი ხარ!..
თავდახრილი მიტომ ვარ, რომ კისერზედ მაზიხარ.
დამტკბარს ვეროდეს გხედავ, ჩემთან მუდამ ბრაზი ხარ;
უჩემოდ გამრჯელი ხარ, თუ მე მხედავ, ნაზი ხარ!..

რომ იცი, რაღად მკითხავ: ასე რისთვის ვღონდები?
მისთვის, ჩემო ბატონო, რომ სულ შენ მაგონდები!
პირუტყვივით მიმონებ, მფლობ და არ გეცოდები;
მაგრამ, ჩემო ნამწყმედო აქ, იქ შენ ვერ ცხონდები!

ცხადად შენ მაგონდები, შენ ხარ ჩემი სიზმარი,
შენ მღვდელივით სუქდები, მე ოფლად ვარ დამდნარი,
მაგრამ შენ რას დამეძებ?! შენი ფიქრი ეს არი:
„ნეტავ ვინ გაასწორა ერთადღო მთა და ბარი?!“

ამით ჩვენის კავშირის უფლებით ხარ შემცვლელი:
ძლიერმა სუსტი მნახე, დაჩაგვრა შეიძელი!
მამ, ახლა რაღად სწუხარ, ახალს დროს რომ მოელი?
რად არ მეტყვი: „ძმები ვართ, მოდი, მომხვიე ხელი!“

თორემ შენ ცხვირს მაჩვენებ, მე ჩამოგიყრი ყურებს,
მტერს ვინ უწინაღმდეგებს, რომელიც ჩვენ შეგვეყურებს?
ერთმანეთის მტერს ველარც მამული გვიმსახურებს
და ახალს დროს დაგვასმენს, შვილისშვილთ მოგვამდურებს.

მაგრამ, ვაი! ეს სიტყვა შენ როგორღაც გემწარა,
მეუბნები: „შენ ვინ ხარ, ვისი ტიკი-ტომარა?“
მაგრამ, ჩემო კეთილო, იფიქრე, ნუ სჯი ჩქარა
და მაშინ აღიარე – მართალს ვამბობ თუ არა?!

[1863]

მოგონება

სიმნი, მკვენესარნი სამარის ხმითა,
 ზედ დასტირიან რალაც საგანსა,
 და უცნაურის თანაგრძნობითა
 ეს ჩემი გულიც ეტყვის მათ ბანსა.

ღმერთო! რა მიყვარს ეს მწარე მოთქმა!
 ვეტრფიალები ამ ჩემსა ჩანგსა!
 მხოლოდ ამისი ეს მაცდური ხმა
 გულს გადამფერავს მოდებულს ჟანგსა.

ეს არის ჩემი თანამგრძნობელი,
 ეს ისმენს მხოლოდ ჩემს აღსარებას;
 მეაღერებება, ვითა მშობელი,
 და ცრემლით აღნობს ჩემს მწუხარებას.

აი, ეხლაცა ჩემი გონება
 სიმით გააცოცხლეს, აამღელვარეს,
 მომცეს წარსულთა დროთ მოგონება
 და გარდმიტანეს სამშობლო მხარეს.

ჰა! წარმომიდგა თვალწინ ჭაბუკი...
 გაჭირვებისგან რომ ცრემლსა ღვრიდა,
 მაგრამ მტკიცე და პატიოსანი,
 უფროსების წინ თავს არა ჰხრიდა.

პირმოთნეობით ის, დაჩაგრული,
 არავის სთხოვდა თვის წარმატებას
 და სიმართლისთვის თავგანწირული
 აღიარებდა ჭეშმარიტებას.

უშლიდა მოძმეთ სულის მდაბლობას,
 ჰგმობდა მათ შორის ის უპირობას,
 მაგრამ ეტყოდენ რაგვარ მადლობას,
 ემუქრებოდენ ტყავის გაძრობას!

„გამოახილეთ, – ამბობდა, – თვალი,
 შეიტყეთ, გლახიც თქვენი ძმა არი!“
 და რას ისმენდა ნაცვლად სანყალი?
 – „ჩუ, თორემ ცხვირში წაგსკდება ძმარი!“

დაჩაგრულს გლახებს ეფერებოდა,
 დიდკაცებს ჰგმობდა პირუთნეველად,
 მისთვის მას ყველა ემტერებოდა...
 ყველას მიაჩნდა საზიზღარ გველად!

მაგრამ მაინცა თავს არ იხრიდა
 უფროსების წინ, იმათი მტერი,
 თუმცა ჩუმად ხშირად ცრემლებს კი ჰღვრიდა,
 გაუკითხავი ყველგნით... მშვიერი.

შიმშილ-წყურვილით გახდა ის ავად,
 მისი დაცემა ყველამ იხარა;
 მოკვდა საბრალო გაუკითხავად
 და საუკუნოდ მიწამ დაჰფარა.

ოჰ, უგნურებაე! ოჰ, საძაგლობა!
 ის მოკვდა, მაგრამ არ არის მკვდარი;
 მას მოიგონებს შთამომავლობა
 და მას უგალობს ან წმინდა ქნარი.

ვინც მოუსწრაფა სანყალს სიკვდილი,
 იმას კი გრძნობით არვინ აკურთხებს,
 მას შეაჩვენებს მისივე შვილი
 და მამის საფლავს გადააფურთხებს.

კურთხეულმც იყოს ამგვარი შვილი!
 და ამას ამბობს ეს ჩემი ქნარი:
 „ვინც სამშობლოსა უყო კეთილი,
 ჩვენი მამაცა მხოლოდ ის არი!“

[1863]

სიმღერა მკის დროს

გავლესოთ, ძმებო, ნამგალი,
პური შეგვექნია სამკალი,
ჯერ „პოპუმ“ დავაგუგუნოთ
და მერე „ჰარი-ჰარალი!“

ვერა ხედავთ ჩვენს მეთაურს,
როგორა ხტის? გული უხურს!
რა სიამით და სიხარბით
შეჰყურებს დამნიფებულ პურს!

მეთაურო, დაგვაცალე,
ჯერ ეს ყანნი გამოცალე,
მერე გნახავთ, რაც ბიჭი ხარ,
ნამგალი დაატრიალე!..

მკაში არც ჩვენ ჩამოგვრჩებით
ჩვენც გვერდში ამოგიდგებით,;
გულგაღებული, პერანგა,
პურს ცეცხლივით მოვედებით!

ჯერ თანასწორ დავუაროთ,
გულს დარდები გავუქარვოთ,
და, ვინც მკაში ჩამოგვრჩება,
პირში პური მივაცაროთ!

მეთაურო, თაბაგარო,¹
ნუ გგონია, რომ დაგვჩაგრო!
ნახავ მკაში, რომ შენც ჩვენთან
ბევრი ოფლი გადმოღვარო!

მომკლები ვართ ჩვენცა სრული,
არ ვყოფილვართ დაჩაგრული,
თაბაგრები თუმც არა ვართ,
მკა კი ვიცით თაბაგრული.

¹ თაბაგარი გვარია, პირველი მომკლები იმერეთში და სახელგანთქმულები (ავტორის შენიშვნა)

ჰე! დატრიალდა ნამგლები,
 ბიჭებო, თქვენ გენაცვლები!
 გიცნობთ, სადაურიცა ხართ:
 შორაპნიდგან იმერლები!

ამას ჰქვიან ხელაური,
 ასე უნდა მომკათ პური!
 მეთაურო, შენ კარგად მკი,
 მაგრამ აგდის კი აღმური!

ჩუ! მტრედმა დაილულუნა,
 მკა ხომ ჩვენ არ დაგვინუნა?
 ჰა, ბიჭებო, დატრიალდით,
 ჰოოპუნა! ჰოოპუნა!

ჰოოპუნა! ავხე! ავხე!
 ბიჭო, ჩემი მკაცა ნახე,
 და თუ შენ მკაში ჩამოგრჩე,
 ქალაჩუნა დამიძახე!

ჰოოპ! ჰოოპ! ჰერი! ჰერი!
 ჩუ, გამოხტა აგერ მწყერი,
 ნამგლებით გარს შემოვერტყათ,
 დავიჭიროთ პურის მტერი.

მეთაურო, ბარაქალა!
 ხომ ნახე ან ჩვენი ძალა?
 საღამომდე სულ მოვრჩებით,
 ნამგალმაც თუ დაგვაცალა!

ნელა, ბიჭო! ან კი კმარა,
 ჰხედავ? მზემაც გადინარა,
 ჯერ რიგიანად ვისამხროთ,
 მერე მოვმკით უფრო ჩქარა!

იმერული ნანინა

(ეუძღვნი საბატონო ყმების ახალშობილ შვილებს)

გაპუტულო გლეხის შვილო, შენ პანანინაო!
 აგრე ტკბილად, უდარდელად რამ დაგაძინაო?
 დედის მკერდში მიგიგნია შენ ტკბილი ბინაო...
 დაიძინე, ვარდო-ნანა, იავ-ნანინაო!..

დედა ეტყვის: „გენაცვალოს შენი მშობელიო,
 ძუძუებში ჩაგივლია პანანა ხელიო!
 შენს ვაჟკაცობას მომასწრებს მე ღვთისმშობელიო!
 მამიშენის ბედის არ ხარ, შენ სხვა ბედს ელიო:
 შენი ვარსკვლავი სხვა არის – ბედმა გიცინაო!
 იავ-ნანა, ვარდო-ნანა, იავ-ნანინაო!

ღმერთს შენი ბედნიერება წინედ უსახავსო,
 შენც მის ნაცვლად ემსახურე, ნურას იზამ ავსო,
 დედას თმას ნუ მანენინებ, ნუ ჩამაცმევ შავსო!
 სხვებ რა გიჭირს: ხომ შეიტყე, ბატონი არ გყავსო!
 რისთვის შეჰკრთი? მართალია! რამ შეგაძინაო?!
 იავ-ნანა, ვარდო-ნანა, იავ-ნანინაო!..

გაიზრდები, გენაცვალე, თავისუფალიო;
 ბატონი ვერ შეგანუხებს, ვერც გაგტებს ვალიო;
 შენს მტერსა და მოშურნესა დაუდგეს თვალიო;
 ჭირისა და ავ თვალისგან გიხსნის უფალიო!
 ხომ გაიმა, გენაცვალე! მან გაგიცინაო?
 იავ-ნანა, ვარდო-ნანა, იავ-ნანინაო!

დიდი კაცის შვილს სკოლაში გვერდთ მოუჯდებიო;
 აბა, შენ იცი, ბიჭოჯან, როგორ ეცდებიო;
 ძველ ბატონის შვილს სწავლაში ნუ ჩამორჩებიო,
 გლეხსა ნიჭი არა აქვსო, არ აფიქრებიო!..
 შენი დაჩაგრული ძმები შენ უნდა იხსნაო,
 იავ-ნანა, ვარდო-ნანა, იავ-ნანინაო!

ჩინოვნიკებიც არიან ჩვენი გამწვალეო:
 ჩვენს საქმეზე როცა მივალთ, გვეტყვიან: „ხვალეო“,
 და, ჩვენ როცა დაგვსაქმებენ, მაშინ კი – „მალეო!“
 ამას შენ ველარ გეტყვიან, შენ გენაცვალეო,
 რომ ველარ დაგიბრიყვებენ, თუ რო თავი სცნაო!
 იავ-ნანა, ვარდო-ნანა, იავ-ნანინაო!

პანანინა იადონო და ვარდის კონაო,
 დღეს ხომ კარგად გაიგონე ჩემი ნანინაო?
 და თუ კარგად გაიგონე, ხომ მოგეწონაო?
 მაშ, ნუ გძინავს! გაიღვიძე! იცან ქვეყანაო!
 შენც შეიტყვე ამა სოფლის ცრუ გამოცანაო!
 იავ-ნანა, ვარდო-ნანა, იავ-ნანინაო!

[1864]

ჩანგურის ძალა

მოდი, ჩემო ჩანგურო,
მსურს, ისევ გემსახურო,
გამღერო სულ სიმართლე
და ბევრი მოგამდურო!

ოდეს შენი მომტანი
მე მუზი გავიცანი,
თითქოს ხელახლად ვიშევე
და თავიც მაშინ ვცანი.

სულმან ჰგრძნო უცხო ძალი,
გულში ამენტო ალი;
ვნახე, თურმე ბრმა ვიყავ,
და გავახილე თვალი...

უცხო ძალი ვიგრძნე რა,
გულმა დამინყო ძგერა,
მაშინ აგილე ხელში
და ვინყე საღმრთო მღერა...

რასაც თვალი ჰხედავდა,
გულიც მის თქმას ჰბედავდა;
და იმ დღიდან მშვიდობა
მგოსნისათვის გათავდა...

ვნახე, რომ მეგობარი
თურმე იყო ხუმარი!..
და იმის სიყვარულიც
ჩემდამო კი სიზმარი!..

თავს ვუთხარი „გასწორდი!
კმა, რაც დღემდის მოლორდი!“
ზიზლით ზურგი ვუჩვენე
მეგობარს და მოვშორდი.

ვიხილე სწავლულები
 მე სახელგანთქმულები;
 ვნახე, ტვინზედ ეწერათ:
 „უგნურების შვილები!“

მაშინ მოვსდრიკე ქედი,
 გადავსწყვიტე იმედი,
 დავჯექე კურცხალის ყრითა
 და მოვსთქვი ჩემი ბედი!

ვსთქვი რა მწარე ნანინა,
 თვალთ ცრემლი მომეძინა!..
 ჩანგურო! შენც მოგშორდი!..
 ხომ გახსოვს – დამეძინა...

მაგრამ მოჰფრინდა მუზი,
 რისხვით მითხრა: „რას უზი?“
 გულის მითხრა: „გახსენი
 ეგ გრძნობისა აუზი!“

„ხან სიტკბო აიაფე,
 ხან ნალველი აქაფე,
 ჭეშმარიტება აქე
 და ბოროტი აკაფე!..“

„ხალხს სძულს ეს სამსახური,
 დაგრჩება უმადური!“
 შებრალებით ვუჩვენე
 მათ ზურგი და მოვშორდი.

კეთილ კაცთან მივედი,
 მაზედლა მრჩა იმედი,
 ვნახე და რისხვით გული
 ამენტო, ვით აბედი:

ტკბილად დაინყო სტვენა,
მოჰხიბლა ყველას სმენა
და ბროლის კბილებითა
დამალა შავი ენა.

სისხლით უყარდა ხელი,
გულში ედვა მას გველი,
და შუბლზე კი ეწერა
შავად: „ფარისეველი!“

თავს ვუთხარი: „გასწორდი!
კმა, რაც დღემდი მოლორდი!“
წყევით ზურგი ვუჩვენე
იმასაც და მოვშორდი.

და მუზს გარისხებული
ვეტყოდი: „ხარ წყეული!
რად წამართვი სიამე
და აღმიშფოთე გული?“

„მესმის ყველგნით მტერობა,
გამიქრა მეგობრობა
მას შემდეგ, რაც შენ იწყე,
მუზავ, ჩემთან სტუმრობა.

„წამართვი ტახტად გული,
ზედ დასდეგ სიყვარული,
და მას შემდეგ აღარ მაქვს
შიგ არრა დაფარული!

„ან აღარ მაქვს მე ფარად
პირმოთნეობა მარად,
და მისთვისც ვერვის ვხედავ
მეგობრად, გამახარად!..“

მუზმა დამიგდო ყური
და მითხრა: „განა ჰსური,
რომ გყავდეს მეგობარი?
აჰა, ჩემი ჩანგური!

„შენი კვნესით მოიწყენს,
შენის შვებით მოილხენს
და ცრემლში დამდნარ ნალველს
სიმებით შესვავს, იდენს!..

„და ვინც კი ხორციელი
ნახო მის ბანის მთქმელი,
ის მიგაჩნდეს მეგობრად!
იმას მიეცი ხელი!“

ეს მითხრა და გაფრინდა
ის მშვენიერი, წმინდა,
და კურთხევით დამძახა
„აგისრულე, რაც გინდა!“

შემდეგ შენ ხარ ნუგეში,
გიდებ გრძნობით უბეში,
ტკბილ გრძნობას დაგლილინებ
და სევდას ზედ დაგხვნიეში!

[1864]

საცოლოს ალბომში

ნათელო ბნელის გულისა,
 ანდამატო მიმზიდველო,
 ტკბილო მალამოვ სულისა,
 აღმგზნებელო ცეცხლის... მწველო!

ლალთა, ბროლთა და ორ ნათელს
 იშვენებ ბადრსა სახესა,
 ამით პოეტსა წერეთელს
 აბამ უწყალოდ მახესა.

ჰეკლუცობ, თუმცა თვით ვერ გრძნობ,
 ამპარტავანებ სიმდაბლით.
 ქარგია, ნულა დამადნობ,
 იმედის გულიდან გაცლით.

1864 წ., 24 ივნისი.

მოქრთამე მსაჯულებს გლეხისაგან

გულქვაო, დროა ან გვითხარ:
როდემდის უნდა გვანვალო?
ვინა ხარ? სიდან მოსულხარ?
ან რა სჯულის ხარ, მტარვალო?..

კისერს გვხეხ მიძიმე უღელით,
გვაცურუვებ მაღლისა ხმითა,
და ქრისტეს, ქრისტეს სახელით,
ქრისტიანი ჰგმობ საქმითა!

იუდას კანონით ჰსაქმობ!
პილატებრ გვაძლევ ჩვენ ზავსა
და ჯვრის სახელით ჯვარსა ჰგმობ:
ჯვარს აცვავე ჯვრისა მმოსავსა.

ჩვენს კანზედ ჩვენივე სისხლით
კანონი დაგინერია!
პილატებრ იბან შენ ხელს წყლით
და ხორცს გვგვლეჯ, ვითა ძერია!..

ჯერ ჩვენის ხორციტა ძლები,
სისხლიტა იკლავ წყურვილსა
და ჰფიქრობ: ვითა „უძლები“
მერე ვიქმ ღვთისა სურვილსა!..

მაგრამ შენს კანონს არა ჰგავს
კანონი იმ ჯვარცმულისა:
არ გაათეთრებს ტყვილათ შავს,
ხარბი არ არის ფულისა!

მალით ხმა გვესმის: „ითმინე,
გლეხო, ან გიხსნის უფალი!“
გეძახის მსაჯულს: „ისმინე,
გამოახილე შენც თვალი!

„ძმა ძმას ნუ აღრჩობ ძმის ხელით,
კაენის შავ გულისთქმითა
და ქრისტეს, ქრისტეს სახელით,
ნუ ჰგმობ იუდას საქმითა!..“

[1864]

პასუხი კ. ბ. ჯ.[ორჯაძისას]

სევდით სავსე სახედ ქალი,
გულში ალი ეკიდება
და წამნამებზედ კურცხალი
მარგალიტებრ ეკიდება.

თვის ნაშობ ცრემლს მისი თვალი
თვით ვერ ჰხედავს, შორს გაჰყურებს,
და, ვინ იცის, მაშინ ქალი
რას უჩივის? ვის იმდურებს?

ოცნებით დროს სევდას ჰპარავს,
ჰფიქრობს: „სევდა ველარ მავნებს!“
მდუმარებით სევდას ჰფარავს,
მაგრამ ცრემლი კი ამჟღავნებს:

იგი მცირე მარგალიტი
გრძელი ამბის შემცველია,
თვით დამდნარი გულის წვეთი
ვარდ-ლანვების შემწველია...

ქართვლის მწარე ანწყო ბედი,
გამქრალი ძველი დიდება
და მომავალი იმედი
მასში ერთად იხატება.

იმ ცრემლს ჰშობს წარსული ბედი,
ანწყო თვალსა მოაჩქერებს
და მომავალი იმედი
წამნამებზედ შეაჩერებს.

მეც თანავგრძნობ მაგის შობას,
პატივისა ვსცემ მოჩქერებას
და ტკბილ გრძნობით გამარჯვებას
მივულოცავ შეჩერებას.

[1864]

ვედრება

ძმაო მკითხველო! ძმობას გაფიცებ,
 კაცი რომ ნახო შენ დაცემული,
 თუ რად დაეცა, მიზეზს ნუ ეძებ!
 შენი ვალია, შეგტკივდეს გული!..

შეგტკივდეს, მაგრამ ესეც უნდა სცნა,
 რომ დაცემული არის ორგვარი:
 ერთს ჰსურს ადგომა, უნდა თავის ხსნა,
 და მეორე კი გდია, ვით მკვდარი!..

ერთი მოელის კაცთაგან შევლას:
 ებრძვის თვის დამცემს, რაც შეეძლება;
 მეორე ვერ ჰგრძნობს ამაებს ყველას
 და მტერს პირუტყვებრ ემორჩილება!

პირველს თუ შეხვდე, შრომა უკურთხე,
 ხელი მიეცი, წამოაყენე,
 და მეორეს კი ზედ დააფურთხე!..
 იტირე, მაგრამ ზურგი უჩვენე!..

.....

შემდეგი აზრი სთქვას აქ წერტილმა,
 თორემ ჩემს კალამს არა აქვს ნება!..
 უნდა მონებით ჩავიწყვიტო ხმა,
 თორემ ბატონს ჩემს ეს ეწყინება!..

უნდა ჩავჰყლაპო სიტყვები ძალით,
 გულს თუ დამადგა, ვერც დავახველო...
 ამას კი ვიტყვი, გინდა მომკალით:
 „ფურთხის ღირსი ხარ შენ, საქართველო!“

ნადირობა

(გუძღვნი ჩემს ძალს)

კუდქიცინა და შავყურა,
ჩემო ძაღლო, ჩემო მურა,
სუყველამ ჭირი მოგჭამოს,
ვინც მე ტყვილად დამემდურა!..

რადგან კაცში მეგობარი
უსასყიდო არსად არი,
სულ ძებნით რომ გადვიაროთ
ოცდაათი მთა და ბარი, –

ან მეგობრად გირჩევ შენა!..
თუმც, პირუტყვო, არ გაქვს ენა,
მაგრამ გშევენის კუდის ქნევით
ერთგულების გამოჩენა.

მე რომ სევდით მიწუხს სული,
შენც გიღრინავს მაშინ გული:
წუნკუნით თვალებში მიცქერ
შენ კუდამოძუებული.

და, მოლხენას რომ შემატყობ,
ჩემს სიხარულს შუა იყოფ:
კუდს აქიცინებ, ნავარდობ,
ყურებს სცქვეტ, ჰყეფ და ამაყობ!

არ ხარ კაცივით შავპირი!..
მეგობრებს ან აღარ ვსტირი,
რადგანც შენ დაგემეგობრე:
ყველამ შენ მოგჭამოს ჭირი!..

ბევრნი ტყვილა თავს იმკობენ,
კაცნი ვართო, ამაყობენ,
მაგრამ მხოლოდ შენ გბაძავენ:
ძაღლობენ და ვერ იტყობენ.

უსაქმურად ტყვილა ჰყეფენ,
 საზრდოს სუნით დაეძებენ,
 ძლიერს ფეხებს უსლაქავენ,
 სუსტებს კი საზრდოს სტაცებენ.

ვხედავ, გაძვირდენ კაცები,
 ნაცვლად მრავლობენ მხეცები,
 მაგრამ ბევრნი ვერა ჰხედვენ,
 რადგანც არიან ბეცები!..

ან მე და შენ ვინადიროთ
 და მჭვრეტელნი გავაკვირვოთ:
 მოედანზედ გამოვადლოთ
 ის მხეცები, დავიჭიროთ.

ჩუ! გამოხტა ერთი მხეცი!
 სსსი!.. ჰკარ მაგას!.. მაგას ეცი!..
 რა მხეცია, ერთი ვნახოთ?
 დამართნია კიდეც ქეცი!..

თავმსხვილაა და შავპირი,
 ჩამოუგდია ქვიქვირი,
 ეხლა ვიცი, ვინც ბრძანდება:
 ბატონია – დიდი ვირი!

ეგ კუდმოკლე, შუბლმაგარი,
 პირუტყვების თავი არი,
 თუმც გარჩევა კი არა აქვს,
 სწორად უჩნს მას მთა ზარი!..

მეგობრები ჰყავს ათასი,
 თუმც კიტრია მაგის ფასი!..
 შეუტივე მაგ ყურგრძელსა,
 ამუ! ამუ! ჰკარ მაგას!.. სსსი!..

ტყვილად გახლართულა თოკში,
სჯობს, ნაბრძანდეს ვირის ჯოგში!
„აჲ, ვირო! აჲ, ვირო!“
მივაძახოთ „ჩოქში! ჩოქში!“

აბა, კიდევე, ჩემო ძაღლო,
მოუყეფე ახლო-მახლო,
გამოაგდე მოედანზედ
მხეცი, კბილი კი არ ახლო!..

ჩუ! გამოხტა!.. ესეც ორი!..
რა მხეცია? – გახლავსთ ღორი!
ღრუჩუნითა მოძუნძულობს,
მსუქნადა აქვს ტანზედ მძორი.

კუდს აბზეკს და თავს დაბლა ჰხრის,
მისის დრუნჩით მამულსა სთხრის,
სხვის ეზოში ნაგავსა სჩხრეკს,
გამოაქვს და შარაზედ ჰყრის.

მაგის ყველას ეშინია,
რადგანც აქვს დიდი ზვინია,
თვისას სვრის, სხვის ეზოს სწმენდავს,
ერთგული და მომჭირნეა!..

ჰკარ მაგას! ნუ შეგეშინდა!
ეგ პირუტყვი ჩვენ ნუ გვინდა!
ნასულია მაგისი დრო,
მაგის დილა დაიბინდა!

სსსი! ან თავი მოუარე,
უკბინე და გაამწარე,
რომ ხალხში აღარ გამოჩნდეს,
მოძებნოს თავის სალორე!

მოუყეფე! აბა! ეცი!..
ჩუ! გამობტა კიდევ მხეცი!
აბა, სცანით, რა მხეცია,
თუ არა ხართ ყველა ბეცი!

ყურცქვიტინა და კუდგრძელა,
მოცუნცულებს ნელა-ნელა!
აბა, კარგად გამოვიცნოთ,
დავუკვირდეთ მაგას ყველა!

ვხედავთ, ვიცნობთ: გახლავსთ მელა,
მაგან ყველა მოგვინელა:
არც მტერსა და არც მოყვარეს
არ ზოგავს, თუ დაიხელა!..

წინ მეტად შორს იყურება,
სხვის ეზოში რომ მიძვრება,
და ვაი მაგის მიმდობსა,
რა უწყალოდ ტყავი სძვრება!

სხვის ხარჯით გასუქებული,
დადის ეგ განუწკებული,
გაუტანლობით, ღალატით
და ეშმაკობით ქებული!

სსსი! მურა, მაგას უკბინე!
სერი გადაარბენინე!
კუდიდამ ტყავი ააძრე
და თავზედ გადააფინე!

მოუყეფე! მორბის მგელი,
ეგ მყრალი და საძაგელი;
სულ მაგისგან ამოვარდა
სანყალი ჩვენი სოფელი!..

ურცხვად, უშიშრად ტანტალობს,
საზრდოს სტაცებს ყველას, ძალობს.
მაგრამ ვერვინ რას უბედავს,
რადგან თვითონ ღომი სწყალობს.

მაგრამ ღომსაც მოუვა დრო,
მოაგონდეს თვისი სორო,
უტეხს ტყეში გლიჯინობდეს,
აღარ ჰქონდეს ბინა მყუდრო!

მაშინ მგელსაც დაივინყებს,
ტაცებაზედ ხელს აიღებს
და, ახლა რომ ფეხებს სლაქავს,
იგივე ძალი შეუყეფს.

მოუყეფე კიდევ ჩქარა!
ანდა ნუ ჰყეფ! ან კი კმარა!..
თორემ ამ ერთგულებისთვის
დაგვერქმევა მეტიწარა!..

დღეს სიმართლეს ვინლა ეძებს?
დავანებოთ თავი მხეცებს!..
თუ სუყველა გამოვადგეთ,
ცოტას ვნახავთ ჩვენში კაცებს!..

ესე ჩვენი ერთგულება,
ვფიქრობთ, ბევრს არ ეყურება!..
მართლისათვის, კარგად ვიცით,
რომ ბევრი დაგვემდურება!..

მაგრამ შენ, ჩემო ქუცურა,
ტკბილად მყეფო, კარგო მურა,
სუყველა შენ გენაცვალოს,
ვინც ამ ლექსზედ დამემდურა!..

უდარდო კაცი

ყველასათვის კარგი მსურს,
ბოროტების მტერი ვარ,
არ გავივლებ გულში შურს
და მით ბედნიერი ვარ!

მე ბევრს არას დავეძებ,
რაც მაქვს ცოტა, ვჯერივარ,
ქვრივ-ობლებს არას ვსტაცებ,
ისეც ბედნიერი ვარ!

პატიოსან ოფლსა ვღვრი,
მეც ერთ მუშათ ვწერივარ;
უსაქმურებს ვუყვირი:
„მხედავთ? ბედნიერი ვარ!“

ბატონიც ვარ, ყმაცა ვარ,
ჩემთვის ყველაფერი ვარ!
ხომა მხედავთ, რაცა ვარ?
ვარ და ბედნიერი ვარ!

ხან მაქვს წყალი და პური,
ხანდახან მშვიერი ვარ,
მაგრამ ბედს არ ვემდური,
მაინც ბედნიერი ვარ!

მიყვარს გაჭირვებული,
მეც მისებრ ოხერი ვარ!
თუმც არ მაქვს გროში ფული,
მაგრამ ბედნიერი ვარ!

დიდკაცებს თავს არ ვუკრავ,
– რა მათი საფერი ვარ? –
უმათოთაც, არ ვფიცავ,
ჩემათ ბედნიერი ვარ!

სანამდის მაქვს ძალ-ღონე,
და არცა ხნიერი ვარ,
ვიძახებ თავმომწონე:
„ვარ და ბედნიერი ვარ!“

[1865]

ჩუ, ქართველო!

ჩუ! ქართველო, ბედნიერო,
 ნუ ამბობ: „მამული მიყვარს!“
 როგორ უნდა დაგიჯერო,
 როს ძმის სისხლით ხელი გიყარს?

მეორეთ ჩუ! შენ – ძმის მტერო,
 „ქრისტიანი ვარ“, ნუ ანბობ!
 როგორ უნდა დაგიჯერო,
 როცა ჭეშმარიტებას ჰგმობ?

მამ ისევ ჩუ! რჯულის მტერო!
 ნუ ანბობ, რომ ჭკვიანი ხარ!
 როგორ უნდა დაგიჯერო,
 როს ყელამდე მტვერში ზიხარ?

კიდევ გეტყვი: ჩუ, ოხერო!
 „მამაცი ვარ!“ ნუ იძახი!
 როგორ უნდა დაგიჯერო,
 როცა ტყავს გაძრობს მათრახი.

ჩუ! ჩუ და ჩუ, მშვენიერო!
 ნუ ანბობ: „ვარ მე ლამაზი!“
 როგორ უნდა დაგიჯერო –
 სახეზედ გაქვს შურის ხაზი!..

ეჰ, ქართველო – კაცის ჩერო,
 ქართლი შენგან არას ელის ...
 და მამ როგორ დავიჯერო,
 რომ შვილი ხარ შენ ქართველის!..

[1865]

მოსაწონი

ნეტავ მის მშობელს!.. რა ყმანვილია!
ქართლში პირველი ვაჟიშვილია:
ყოვლისფერი აქვს, რაც ეჭირვება...
და მით წინ წავა, უეჭველია!

ტანათ საროა, პირად ვარდია!
მისგან დაშვენდა მთელი გვარდია,
სწავლა და ჭკუა ღვთით არა აქვს რა
და სიმდაბლეშიც ერთობ მარდია.

უფროსთან შიშით მას გული უძგერს,
მაგრამ უმცროსებს კი რისხვით უბღვერს:
ტოლს არ გაიტანს, ძირში მოუთხრის,
საქმეც ბევრი აქვს: სულ ჭორებსა სწერს!

მის თავში ტვინათ ღორის ქონია!
პატიოსნება ჩინი ჰგონია,
მისთვის ყოვლისფერს იმასა სწირავს
და ეს იმისგან მოსაწონია.

ჩუმათ, თუკი რომ ვერვინ გაიგებს,
ასის წლის ბებერს წინ დაუჩოქებს,
ეტყვის: „მიყვარხარ, ოჰ, მშვენიერო!“
და ნაცვლად მისგან ფულებს იჩუქებს.

მაგრამ ამაებს მას ვინ დასძრახავს?
ცოტა ხნის შემდეგ სუყველა ნახავს,
რომ დღემდის სხვების ნაცემ-ნატყეპი
ჩამოვა ჩვენში და ძმებს გალახავს.

მაგრამ ეს ქცევა ვინ დაუნუნოს?
მას სურს სკვითები ასიამოვნოს
და, აბა, რა ქნას შურით აღვსილმა,
თუ ერთი რამეც არ მოიგონოს!

რადგანაც მაგის ბედი ჩინია,
ყველას ფეხს ლოკავს, როგორც ფინია,
და მოსწონს თავი იმ მოქმედებით,
დადის, არავის არ ეშინია.

მაგრამ ჩვენგანსა როცა შეხვდება,
მაშინ კი რალაც ფერი უხდება,
რადგანაც იცის, რომ მის კაცობას
ჩვენგანი ყველა მალე უხვდება.

ეჰ, რათ ირჯება და რა აწუხებს!
ჩვენგანი იმას ხელს არ შეახებს:
ისეთ საზიზღარ ქმნილებათ იცნობს,
რომ არც იკადრებს, – არ შეაფურთხებს.

[1865]

პოეტის გული

პოეტის გული
 აღელვებული
 ზღვისა დარია:
 ზვირთებს აგორებს,
 სდგამს ტალღის გორებს,
 თუ ავდარია!..

ღრიალ-გრიალით,
 უცნაურ ძალით
 ცას ემუქრება,
 და მაშინ ნავი,
 მაზედ მბრუნავი,
 მისგან გაქრება!..

მაშ, ღელვისა დროს
 სჯობს მოერიდოს,
 ინავთსაყუდროს,
 რომ გულის წყრომა
 და ტკბილ-დაცხრომა
 მას დააცალოს;

და ისე მის გულს,
 ტკბილ-დამშვიდებულს,
 უფსკრულს და ფართოს,
 თამამად, ნაზად
 და მოსაკაზმად
 ეშხით მიმართოს;

და ხელი ახოს,
 რა მშვიდად ნახოს,
 ვით მშვიდი გვრიტი!..
 ნახოს მის გულში,
 დამშვიდებულში,
 მან მარგალიტი!..

ცრუ-მორწმუნება

არ მიყვარს მღვდელი;
 თუ არ მოველი:
 ის რომ შემხვდება,
 გულს რენჩხად მხვდება!

არცა კურდღელი,
 გზის გადამჭრელი;
 ის რომ შემხვდება,
 ფერი მიხდება!

და ვფიცავ რჯულს,
 რომ მიშფოთებს სულს
 სასტიკი მეხი,
 ყოვლის გამტეხი!

მაგრამ ამ ჩემს გულს
 მათზედ უფრო სძულს,
 სიმხნისა მკვეხი,
 მხდალი სომეხი!

[1866]

გამოცანა

(ვუძღვნი ჩემს მოგვარეს)

ანწლისაგან არ ივარგებს, რომ გაკეთდეს სტვირი,
ჩოჩრისაგან გაიზრდება მხოლოდ დიდი ვირი;
საპნითაც არ გათეთრდება კაცის შავი პირი!
გამოიცანთ, ვიზედ ვამბობ ამას და ვის ვსტვირი?

როდესაც ვარდი დასჭკნება, აღარ ჰყეფს ბულბული;
მეგობრები გვშორდებიან, თუ დაგვაკლდა ფული;
ლომიც ხშირად გვინახავს ჩვენ კუდმოძუებული!
აბა მიხვდით, ვიზედ ვამბობ? ვისთვის მიწუხს გული?

არ შეენის ვირს უნაგირი, მოუხდება კეხი;
ბრიყვი არ დაჭკვიანდება, გინდ გადავლოს ლიხი,
ლიხს აქეთ თუ „ჩოქში“ უთხრეს, იქ მიელის „ხი, ხი!“
აბა, სცანით, ვიზედ ვამბობ? ვის უყვარს: ხი! ხი! ხი!

პირუტყვია, თუ გამაგრდა კაცის შუბლზედ კანი,
ნეტა სწავლას რით იჩემებს, ვისაც უჭირს „ანი“?
შერცხვეს კაცი ბოროტი და თვის ძმის არ-გამტანი!
ამ სიტყვებით ვის ვიგონებ, მკითხველო, შენ სცანი.

და ტროადელის გმირისა ვის ჰქვიან სახელი?
ენა გესლით ვის უყარს და გულში უძევს გველი?
ახალგაზრდა ქართველების ვინ არს შურით მკვლელი?
ამის ახსნას გამოცნობით მკითხველისგან ველი!

[1867]

მოზარე

(ვუძღვნი ჩვენს პოეტებს)

როს ქირისუფლად ვიყავ მწუხარე
და სატრფო მედვა კუბოში მკვდარი,
მაშინ მოვიხმე ჩემსას მოზარე
და ვათქმევინე კუბოზედ ზარი.

„ვაი-ვაის“ ხმა მისი მხეცური
გულს მიტანჯავდა, იყო უგვანი,
მაგრამ მე მაინც მივუგდე ყური,
რადგანც ჩემივე იყო ის ბანი.

მოუნვეველად გაჩნდა მღერალი
და კარს მომადგა ჩანგმომართული;
გამოიჩინა მგოსნობის ძალი –
„სალხინო“ სთქვა მან ტკბილი და სრული!

მაგრამ უდროვო მისი ტკბილ-სტვენა
და უადგილო მისი ჩანგური,
გაკიცხვის ხმებად მე მომეჩვენა
და მეც მას ნაცვლად ვუძღვენ პანლური!

როს უკადრისი პანლური მოხვდა
და ჩანჩალითა განვლო ის არე,
ჩვენი მღერალი მაშინ კი მიხვდა,
თუ რად მერჩია იმას მოზარე.

შემდეგ ჩემისა იმ მწუხარების
როდეს გავიდა დიდი დროება,
ვითა წესია ჩვენის ბუნების,
მე მოვიქარვე ის მწუხარება.

მოლხენით ვიყავ, მქონდა ქორწილი,
 მხიარულებდენ ჩემი სტუმრები,
 ტკბილ-ბაასი და გულით სიცილი გვქონდა, გვიმღერდენ
 მეჩანგურები.

ჩვენც ლხინისადმი მოუყირჭებლად
 მადა გვეხსნოდა, გვიდიდებოდა,
 შევექცეოდით და ლხინის მსხვერპლად
 მგრძნობარე გული თითქოს დნებოდა.

ამ დროს მოგვადგა მოზარე კარზედ
 და შესაზარი დაიწყო ზარი, –
 თუმც კარგს კილოზედ სთქვა და კარგს გვარზედ,
 მაგრამ მე მაინც ვუჩვენე კარი!..

ვსთქვი: „ეს მეორედ შემომელახა!..
 ნეტავ მთვრალია თუ გიჟი, ცეტი?“
 მან გულმოსულმა ეს შემომძახა:
 „ქართველებისა ვარ მე პოეტი!“

[1867]

* * *

წარსული გულს მწყვეტს, ანმყო მალონებს,
მომავალისგან თუმც ბევრს მოველი,
მაგრამ ბევრია ჩვენში გვამები
ყოვლის კეთილის ხელის შემშლელი.

როდის იქნება ის დრო, რომ ჩვენში
ზიზლით თითებით მათ გვიჩვენებდენ
და საზოგადოდ არ თუ ღირსებას,
იმათს სახელსაც კი აჩვენებდენ?!

დაუფარავად, პირუთნეველად
მრისხანედ სჯიდენ სულ იმათ ავზედ,
და ოდეს მოჰკვდენ, სამაგალითოდ
ზედ აფურთხებდენ იმათ საფლავზედ.

[1867]

რჩევა

(ზოგიერთების საპასუხოდ)

„შენი გზა აღმაფრენაა
და მარტო ჩანგი – ხელობა!
დაბლა ქვეყანას რას არგებს
შენი ზრუნვა და მსჯელობა?“

ეს საქვეშქვეშო ქვეყანა
ჩვენ უკეთ შეგვისწავლია:
ვიცით, შიგ რაცა სთესია,
რა გალავანიც ავლია.

ჰაერში მოჭიკჭიკე ხარ,
ზეანატაცი ტოროლა!
ქვეყანას ზოგიერთები
ვეყოფით თვითო-ოროლა.

ჩვენ დაგვაცადე! ჩვენ ვიცით,
რაც უნდა ჩვენსა მხარესა,
შენ წადი და ესაუბრე
ვარსკვლავებს, მზეს და მთვარესა!“

ასე ურჩევდენ მგოსანსა
ხოხონიკა და ტეტია:
ერთი მათგანი ბრიყვია
და მეორე კი ცეტია!

ჯერ არ იციან არც ერთმა,
თუ რა ხილია ხურმაო!
„ჩემზე მეტს რომ იწველიდეს,
დამნიხლოს მე იმ ფურმაო!“

დიდი ვინმე

გზა მომეცი! ჩამოდექი!
 ხომ ხედავ, არ გეხუმრები?
 ჩემს მშობლის მკვლელსა ვახლავარ
 და იმას ვემსახურები!..

არ მცალიან... მეჩქარება:
 გასაღესად მაძლევს დანას
 და მით ჩემს ძმებს ყელებს დასჭრის
 ჩუმიად... ცხადად ეტყვის „ნანას“.

მე კი სრულად გამაკეთებს,
 ერთგულად რომ დამისახავს;
 და საბრალო ჩვენი ერიც,
 დიდკაცად რომ დამინახავს,

მუხლს მომიყრის, თაყვანსა მცემს,
 დამაფასებს ქვეყნის ცალად
 და მომავალ თაობისთვის
 გამომსახავს იდეალად!

მეც ის მინდა!.. მეც იქ შევალ,
 სადაც ტკბილა, სადაც თბილა!
 თორემ, თუ მე არ ვიქნები,
 ქვა ქვაზედაც ნუ ყოფილა!

გზა მომეცი! ჩამოდექი!
 გამოცქვიტე ან ყურები!
 ხომ შეიტყეთ, ვის ვახლავარ
 და ან ვის ვემსახურები!!

[1867]

პასუხი „პარასკევია, ვერ მოგართვისზე“

მაგ ქალს რომ არ ეკადრება,
იმისთანა ზნე სჩვევია:
გულით კვირა ენატრება,
სიტყვით კი პარასკევია.

სწორედ კარგად შეუტყვია,
თავის თავი გამოჰხატა:
ვინ არ იცის, ეგ ძეხვია!
მაგრამ ჩვენ როდი ვართ კატა?!

იმ ქვეყანას, სად ქათამი
და ხოხობი ბევრი ჯდება,
გინდ პირიქით გასცეს ქრთამი,
ძეხვისთვის ვინ გაგიჟდება,

თუ არ ყრუ და თვალ-დამდგარი,
მაიმახი, თავის მტერი,
ულირსი და უმაძლარი,
ნუნკი ძაღლის შესაფერი?

მაგრამ მაგან თუკი ნახოს,
ღმერთს მადლობა უნდა სწიროს,
„პარასკევი“ არ იმარხოს,
„კვირააო“ დაიყვიროს.

თორემ თუ დარჩა თაროზე,
ხომ იცით, რა იზამს ძეხვი?
აყროლდება ის ერთ დროზე
უსარგებლოდ, როგორც ნეხვი.

მოთქმა შვილზედ

(ცოტა ჭკუაზედ არეულობის დროს)

მესმის უცხო ხმა პირველად, მაგრამ რა გასაგონია?
 მლოცავენ ჩემი მშობლები: „ალარ გყავს შენი სონია!“
 მაგრამ სიხარბით ამბობენ, შვილს შემეშურენ, მგონია,
 თვარა რას მერჩის სოფო? ჩემგან რა წყენა ჰქონია?

ჩემს დებსაც შავი ჩაუცვამთ, ცრემლებსა ღვრიან თავ-ხრილი,
 საამოს ხმითა მახარეს: „დაჰკარგე, ძმაო, დღეს შვილი!..“
 მაგრამ ვიცი, მატყუებენ, ხალისობენ ვით ყმანვილი!
 ხუმრობაა, თუმც არ არის დღეს კი პირველი აპრილი!

ვხედავ, ძმაც ამათკენ არის, ერთობით შეუკრავთ პირი.
 მაგრამ არც ჩემს ძმას ვუჯერი! ნუ აქტიორობ! ნუ სტირი!
 სუნნელსა კოკობსა ვარდსა არ გახმობია ჯერ ძირი,
 მე დავენაცვლე სოფოს, მე ვირგე იმისი ჭირი.

პირველ მე მმართვეს სტუმრობა, ჯერ მე მენწვევა სიკვდილი,
 მაშინ სოფო შემსუდრავს, მიტირებს თავ-თმა-გაშლილი.
 მაგრამ თქვენ მაინც ნუ ხუმრობთ! არ მაქვს ეგ კარგათ დაცდილი,
 გირჩევთ, სულ სხვაზედ იხუმროთ და აიტეხოთ სიცილი!

ნუ გიკვირსთ მაგის თვალხუჭვა, ვერ ხედავთ, რომ დაიძინა?
 მოსწყინდა ლოგინზედ წოლა და კუბოში აქვს ან ბინა!
 ამისთვის ნუ სტირთ, ნუ ხუმრობთ.: არ მოსწონს თქვენი „მზეშინა“.
 ბანი მითხარით მამასა, მე უნდა ვუთხრა „ნანინა“!

„ნანინა! შვილო, ნანინა! ნანა, ამელამ იძინე!
 დილით კი ადრე წამოდექ, ჯერ ჩემთან მოდი, მიცინე.
 მერე დედასთან მიიჭერ და ძუძუებზედ უბნკინე,
 ამოუკოცნე თვალები, ცრემლები აშვრე, ამცხივნე!

მიუტიკტიკე: „დედა-თქო! რისთვის ხარ შენ თმაგაშლილი!
ადრე ხომ თეთრი გიყვარდა, ან რათ ხარ შავით მოსილი?
ტანჯვასაც გატყობ სახეზედ, სჩანს, დაგკლებია შენ ძილი?
ვაითუ, მე ვარ მიზეზი! ნუ ჯავრობ, ვარ ჯერ ყმანვილი!“

მერე ბებიას ესტუმრე, ხატი მოსთხოვე, აკოცე!
და რომ მოგშორდეს, ზურგს უკან ენა უჩვენე... გვაოცე!
პაპასაც თვალი უქნიე, წვერებში ხელი მოსტაცე,
რადგანც ამგვარი ალერსი უყვარსთ! ცრემლებიც მით ჰხოცე.

შენს მამიდებსაც შეჰვედრე, დაგიკრან ჩვეული ტაში,
გალხინონ, რადგანც იციან, რომ გიყვარს, შვილო, თამაში.
თუმც გასაკვირი კი არის ეგ თვალთმაქცობა შენს ხანში,
მაგრამ ნახვენ, რომ ვერაფერს გაჯობებს ხელების შლაში.

მაგრამ, ვაიმე, რას ვხედავ: რაც მითხრეს, ახლა კი მჯერა;
გადამწყვეტია მამაშენს მე ჩემი ბედი და წერა! –
სხვაფრივ მიმართებს მოლხენა, სხვა ხმაზედ მშვენის სიმღერა,
სხვაგვარი ალი მედება, სხვა რიგათ მაქვს გულის ძგერა!

დადუმებია ბაგები, კოცნას ან ველარ შეიძლებს!
პატარა ლამაზ გულ-მკერდზედ რათ იჭდობს სონია ხელებს?
ის მოტიკტიკე ენაცა, გაჩერებია! – გვახელებს! –
თვითონ მომკვდარა და ჩვენ კი არც გვკლავს და აღარც
გვაცოცხლებს!

შვილო! დედ-მამის მტერობა, აბა, რა მოსანონია!
მაგრამ შენ მშობლებისაგან მაგ გულში წყენა გქონია?
თვარა ამგვარი უბრობა სხვისგან ვის გაუგონია?
შენი ნებაა! არ განყენთ! მშვიდობით, ჩემო სონია.

დ. 1866 წელსა მაისის 27, პარასკევი,
გ. 8-ს დეკემბერს 1867-ს პარასკევს.

[1867]

სომხებს

სომხური ანა-პანანი
 ცუდი გასაგონია:
 გალობას რომ ამბობდენ,
 პრანა-პრუნი გგონია.

ან რა კომერციაა
 მათეზური შეძენა,
 სხვების გლეჯა, კოტრობა
 და ან ცეცხლის გაჩენა?

მაგრამ მათ კი ამ ყოფით
 თავი მოაქვსთ ჭკვიანად
 და ჰსურსთ რომ საქართველო
 ჩაჰყლაპონ შურიანად.

რაკი რომ ამ ჩვენ ტფილისს
 „ტიფხისი“ დაუძახეს,
 ჰგონიათ, თუ ქართველი
 სახლიდან გაუძახეს.

ქართველების ზრდილობა
 მათ სიბრიყვე ჰგონიათ
 და ალბათ ლათაია
 ჯერ არ გაუგონიათ.

სომეხო, გიჯობსა ნებით,
 რომ იღებდე ჩემზე ხელს,
 თორემ თუ არ მომეშვი,
 გამოგიხტუნებ კურდღელს.

და მაშინ არ თუ პირით,
 მუცლითაც იტყვი სომხურს
 და შენი ჰაისტანი
 საკუთრად დაგიგდებს ყურს.

მეგრული ალელორია

დიდ ირემსა ირმის ნუკრი
 უმდაბლესად ვუძღვნი სალამს,
 ბზეს მივართმევ, ქერს დავუყრი,
 ნეტავ თვის ჯიშს რაღად მალავს?

საცნობია, ხომ ყურებით,
 ვინც ბრძანდება, რა გვარია?
 მაგრამ არ დავემდურებით,
 ყურგრძელის მეგობარია!

ირმის ნუკრსა ცილსა სწამებს,
 ემუქრება ჩუმად კბენას,
 მით მეგობარს ასიამებს,
 მაგრამ ტყვილად ჰღალავს ენას!

ჩემობს ქორბუდიანობას,
 ყურები რქად მიუღია,
 იმტკიცებს კუდიანობას,
 უქმად პირი დაუღია!

ჭეშმარიტების მტერია,
 სჩანს, ყურგრძელის არს ამყოლი,
 და შუბლზედაც აწერია
 სხვილ ასოთი: დიდი ნოლი.

15 იანვარს, 1868 წ.

ნინო

ვუძღვნი დ. ბერიევს

ჰე, ლოთებო, ვის უნახავს
გოგო, ჩემი საყვარელი?
გეფიცებით, სხვას არა ჰგავს,
არავინ ჰყავს სადარელი!..

ვენაცვალე ჩემსა ნინოს:
ძმობას ვფიცავ, შემეყვარდა!
მდიდარი კი არ გეგონოსთ:
მხოლოდ ერთი აქვს ხაზარდა!..

ადრე თუმცა მდიდრად იყო,
თვლებიც ბევრი კი ჰქონია,
მაგრამ ბოლოს ხელი მიჰყო,
საყვარლებში გააბნია!

და მის შემდეგ ამის ტანზედ
ალარ ცმულა კაბად ფარჩა!
ახლა მღერს სულ სხვა საგანზედ,
ერთი ხაზარდალა დარჩა!..

მაგრამ არის სულ სხვა ქალი!
ერთხელ მცივანს შემეყვარა,
ამივარდა მე კანკალი,
მანც ხაზარდა დამაფარა!

ჩემს ნინუცას ვენაცვალე!
ჰხედავთ, როგორ შემეყვარა!
რომ გავეთბე გოგოს მალე
მე ხაზარდა დამაფარა!..

ახლა მჭორვენ, – მაგრამ მიკვირს! –
 ნუთუ მე მან არ მიკმარა,
 გასცა და იმ საძაგელს ვირს
 პირიქითვე ჩაუყარა?!

და არ ნაღვლობს ფულისათვის!
 ეშმაკისა რამ ხიდია!..
 ჰხედავთ, სხვისი გულისათვის
 ხაზარდაც გაუყიდია!!

პერანგიც შემოჰხვია,
 იჩენს გულმკერდის სითეთრეს,
 ნაოჭიც აუნევია,
 აცხადებს, რაც აქვს, სიმდიდრეს...

ეს ტურფა გოგო ლამაზი,
 დღეს თუმცა ქვეყნის ბარგია,
 არ დაჰკარგვია მით ფასი,
 უხაზარდოდაც ვარგია!..

გამოუჩნდება მშველელი,
 დრო იქნება, მისცემს ფულებს,
 მაგრამ ვინმე საყვარელი
 სანყალს კიდევ გააშიშვლებს!

და ჩემი ლამაზი ნინო
 დარჩება სულ მარტოდმარტო!
 შეიქნება სასაცინო
 და მოკვდება უხაზარდო!..

20 იანვარს [1868]

* * *

ეჰ, ქართველო, აბა მითხარ, ვინა ხარ?
 მონინავეს ჩამორჩი, უკანაზედ წინა ხარ,
 უცხო კაცად არ ვარგხარ, აღარცარა შინა ხარ,
 ორთა შუა აგდისხარ, სანაგველას ფინა ხარ!

ჯერ ქართულიც არ იცი, უცხოს რაღას ედები?
 სიარულიც რომ გიჭირს, მაღლა რაღაზე ჰხტები?
 სულ ბევრიც რომ იხტუნო, წელს ზევით ვერ ახტები,
 დაეცემი, მერწმუნე, სასაცილო გახდები.

პირში მთქმელი არ გიყვარს, მართლისთვის ილანძღები,
 თუ გშია, პატრიოტობ, შენ მოძმებსაც უწყრები,
 მაგრამ მაშინ კი სხვა ხარ, როდესაც გამოძღები:
 თავი ქონით გაქვს სავსე და ტვინით კი – ფეხები.

[1868]

მაზურკის ხმა

გრძნობით აღვსილი დარია,
თვით ანგელოზის დარია,
ვისაც ის სხივებს მიაფენს,
მის გულში მაშინ დარია.

მაისის ვარდის ფერია
ცით მოვლენილი ფერია,
შედარებითა ვენერაც
იმასთან არაფერია.

მას ვუძღვნათ სული და გული,
მისგან დამწვარი, დაგული,
სიცოცხლეც ფიანდაზადა
მის წინაშე ვცოთ დაგული.

თაფლს ბუდედ ჰქონდა მანანა,
ვინც მე სიცოცხლე მანანა,
ისაა გრძნობის დამტკბობი,
ვით უდაბნოში მანანა.

სიცოცხლისა შენ იმედო,
გულს ისარი შენი მედო,
ანგელოზებრ გიტრფიალებ,
მე გექმობი, შენ კი მედო.

15 თებერვალს, 1868 წ.

დიდი პოეტების მიზაძვა

აახ! ოხ! უხ! ვაი და ვუი!
 ვაი და ვუი! ოხ! ახ! უხ!
 ოჰ, რა გულსაკლავად ვზუი!
 გინდ დარიც იყოს, მაინც ვეჭუხ!

ეს ჩემი ანწლის ჩანგური
 ცხო მხარეს არს გათლილი,
 უნდა ვიმღერო კატური,
 რომ დაგიკარგოთ მით ძილი!..

სხვა სჯულზედ მოვრთავ ამ ჩემ ჩანგს,
 სიმებს შევეუყენებ ჯორას,
 მსმენელს მოვსდებ ყურებში ჯანგს,
 დავსდგამ „ვაის“ მალალ ხორას!

უცხო-უცხო ქვეყნის პირებს
 გადავაცვამ ქართულ კაბას,
 თათრებს ვალოცებ ჩვენ ხატებს,
 ქრისტიანს გავგზავნი ქაბას.

„ვაის“, „ვეუის“ გავახშირებ,
 ვიყვირებ: „მგელი მიაქვს კრავს!“
 ცოცხლებზე ძველ მკვდრებს ვატირებ
 და დროებაც ტაშს დამიკრავს.

მაშ, ან თქვენც დამიგდეთ ყური,
 მინდა მოგალხინოთ ზარით,
 და თუ გულში არ გაქვთ შური,
 გთხოვთ, თქვენც ტაში დამიკარით:

„ავვისტო არის, ამდგარა მტვერი
და სიცხისაგან იწვის ქვეყანა,
თითქო უწყალო ის ჩვენი მტერი
თავს დაგვტრიალებს შავი სატანა,

რომ ჯოჯოხეთის მცხარის სხივებით
გამომეტებით დაგვწვას, დაგვდაგოს,
სისხლი გვიღელვოს ბოროტის ვნებით
და უთავბოლოდ ჩვენ გვაქადაგოს.

ბზუილ-ბზუილით პირსა და ცხვირში
გვკბენენ უწყალოდ ჩვენ კოლოები,
როგორც ბნელს ღამეს სადმე ხის ძირში
უხაბარდოდა... აჰ! გოგოები!..

ფრთებჩამოყრილი სჩანს მაღალ ხიდან
და ძლივსლა ჰსუნთქავს მარდი მიმინო,
ვით წამოსული ორთაჭალიდან
ქეიფის შემდეგ ლამაზი ნინო.

ხის ქვეშაც ძალღი დიდ-გულმოსული,
გაბრაზებული უღრენს მკბენარ მწერს,
თითქოს პოეტი თვით-გამსჭვალული
მტერთ გასაგმირად სატირასა სწერს.

ყურგრძელი ვირი თავდაქინდრული
აგერ ჩეროში გამდგარა განზედ,
როგორც პლატონი, სიბრძნითა სრული,
ჰფიქრობს რალაცა მაღალ საგანზედ.

მხოლოდ მუშაკი ტვირთმოდებული
ქუჩაში მოდის ფეხებშიშველა,
არვის შესტკივა საწყალზედ გული,
არავის უნდა საბრალოს შველა!

სიცივე იყოს, თუ გინდა სიცხე,
 ვერ მოისვენებს, მისთვის ერთია!
 იშრომე, ძმაო, კუჭი გაიძლე,
 შენ შემწედ მხოლოდ ერთი ღმერთია.

გიჭირს, იყიდო შენ საზრდო პური,
 მაგრამ ნუ შიშობ, სჯობს, დამიჯერე,
 აი, რას გეტყვი, დამიგდე ყური:
 ჩვენი თხზულება გამოინერე!

და იქ შეიტყობ, ვით ვასრულებთ ვალს:
 ჩვენ ვფიქრობთ მუდამ თქვენ კარგს და ავზედ,
 და სამკურნალოდ ფეხების წამალს
 ტირილით გადებთ უტკივარ თავზედ,

რადგანაც კაცის ბედნიერება
 ჩვენ მართო თავში არ გვეგულება:
 კაცი ფეხებით დაიარება
 და, მამ, იქ არის მიმართულება!“

[1868]

ჩემს მუზას

უცხო სტუმარო, ხომ გახსოვს, პირველ რომ გამომეცხადე,
მომეც აღთქმითი კავშირი, ტკბილი ცხოვრება მიქადე,
მით გრძნობა ტკბილი, უცნობი, უცნაურ ძალით მეზადე,
მონა მყავ შენის ნებისა, ძალით ამხადე პირზადე.

მის შემდეგ ჩვენის კავშირით რა ერთხელ მომიღებენია!..
შენთან კოცნაში დამდნარვარ, ტკბილი ცრემლები მდენია!
სულ ვარდას ვკრეფდი, ყორნის ხმაც ბულბულის სტვენად მსმენია,
ბნელ ღამეშიაც, მნათობო, გულს შენი სხივი მფენია!..

დიდხანს გმონებდი, ლამაზო, ნათლის სპეტაკით მოსილსა,
გულს ფიანდაზად გიგებდი, შენის სურვილით აღვსილსა,
ყელი-ყელს გადაჭდობილი, ნებით ვიფრთხობდი ტკბილ ძილსა,
მოუყირჭებლად შევსვამდით ფიალით შარბათსა ტკბილსა.

დღეს სხვაგვარად გჭვრეტ, ნაცნობო, ტანი გიმოსავს შავითა,
ალარ გიცინის ეგ სახე, დამტირი მოხრილ თავითა!
ნუთუ სოფელმან დაგვძლია მისის ძლიერის დავითა,
გასწყვიტა შვების სიმები ზუილით გულსაკლავითა?

ადრინდელივით ლამაზი, ბულბული, გავსილი მთვარე,
ვერ მახარებენ, დამეხშო გული, ვით ბნელი სამარე! –
ნაცვლად ლხინისა ჭირსა ვმკი, შარბათის წილ ვსვი ძირმნარე!
სადლა ხარ, ლხინის მოყვასო?.. ან ჭირიც გაიზიარე!..

ჯერ ცოცხალ-მკვდარი ჩემებრი ჭაბუკი არსად ნახულა:
ცოცხლადვე მიხვდი ჯოჯოხეთს, ჩემს გულში გამოსახულა!
უდროვოდ სიკვდილსა ვსწყევლი, სიცოცხლემ თავი მაძულა,
მას შემდეგ, რა ის ალარ მყავს, მომიკვდა და დამარხულა!..

სახალხოთ ძალით მოცინარს, ნაღვლით მაქვს გული ვსებული,
და გინდ ერთბამად მომფინოს სოფელმან თვის სიხარული,
უკვდავით მაინც ვერ მკურნავს, ვიტანჯვი სევდით შეკრული,
რა ანგელოსი გამიქრა და თან წამილო გლახ-გული.

[1868]

ციცინათელა

ჩემო ციცინათელა!
 რად მიჰფრენ ნელა-ნელა?
 შენმა შორით ნათებამ
 დამწვა და დამანელა!

ანათებ და კარგი ხარ,
 მე თუმც არას მარგიხარ!!
 ჩემი იყო, ის მინდა,
 შენ კი სხვისი ბარგი ხარ!..

აბრეშუმის პეპელა,
 ფუტკარი და წურბელა,
 შენზედ სარგებლიანი
 შენ გენაცვალოს ყველა!..

წურბელა მკურნალია,
 მაგრამ ცოტა მყრალია...
 მშიერი – სისხლის მტერი,
 რომ გაძლება – მთვრალია!..

მაშ, რად მინდა წურბელა?
 მან გული დამიბნელა!
 ისევ შენ და ისევ შენ,
 ჩემო ციცინათელა!..

მეორე თაფლს და სანთელს
 გვიკეთებს და სარგებელს
 მით გვაძლევს, მაგრამ კბენით
 გვისივებს ცხვირ-პირს და ხელს!

მაშ, რად მინდა ფუტკარი,
 მკბენარი, მოისარი?
 ისევ ციცინათელა,
 უწყინარი ის არი!

მესამე ტანს გვიმოსავს
 წყნარია და არ იქმს ავს,
 მაგრამ უგნურებითა
 პარკში იღრჩობს თავის თავს!

მაშ, რად მინდა პეპელი,
 უგნურად თავის მკვლეელი,
 და როგორ არ მერჩიოს
 მასაც ციციანათელი?

ჩემო ციციანათელა,
 საით ჰფრენ ნელა-ნელა?
 მე ვარ შენი ერთგული,
 სხვა მოგატყუებს ყველა.

მებრალეები, კარგი ხარ!
 და, ვაი! სხვის ბარგი ხარ!
 სხვებს ბნელშიაც უნათებ,
 მე კი დღეც არ მარგიხარ.

ნეტავ, რისა გაქვს რიდი?
 ჩემსკენაც გამოფრინდი,
 ნათელი მომაფინე,
 მეც გამინათე ბინდი!

კმა, რაც დღემდის ვინამე;
 ან საყვარლად მიწამე
 და მაშინ შენს სიყვარულს
 დამავინწყებს მიწა მე!..

ჩემო ციციანათელა,
 სადღა ჰფრენ ნელა-ნელა?
 შენმა შორ-შორ ნათებამ
 უდროოდ დამანელა!..

[1869]

პასუხი მაცდურს

მისთვის ველარ ვმდერ, როგორც ბულბული,
რომ გულში ვარდი აღარ მიყვავა...
მის ნაცვლად ეკლით ამევსო გული
და ზედ ყორანი შავი დამჩხავა!

ეს არის ჩემი შავ-ბედის წერა,
მოძმეებისგან გამოკვეებული,
მისთვის აღარ აქვს ჩემს გულს ტკბილ-ძვერა,
სევდის ჯაჭვითა არის დაბმული.

მეხსიერება დროსა წარსულსა
უსუსტრად, მტრულად მარად მაგონებს,
მით მომავალი მიშფოთებს სულსა,
წარსული გულს მწყვეტს, აწმყო მალონებს.

ჰოი, სად ხარ, დროვ, ოდეს ეთერსა,
ვით ტრფობის ქალ-ღმერთს, თაყვანი ვეცი?
მაშინ მოყვასად ვრაცხდი თვით მტერსა
და სიცოცხლეცა მქონდა ორკეცი.

არ მითქვამს მისთვის: „მიყვარხარ, ქალო!“
არც იმას უთქვამს, თუ: მამწონხარო, –
თურმე ჩუმი ხარ, ტრფობისა ძალო,
ვით უკვდავების მკურნალო წყარო.

რომლის მიგნებას და დაწაფებას
ბევრს არ ანიჭებს ნუგეშად ღმერთი!
იგემებს მხოლოდ ამ ნეტარებას
მისგან რჩეული ათასში ერთი!

სატრფოსა გულსა ჩუმი ტრფიალით
 მიიზიდავდა ძგერით ეს გული,
 თითქოს ვიყავით უცნაურ ძალით
 ერთმანეთისთვის დაბადებული!

დღეს კი ამაო იქმნა ეს ფიქრი,
 მე დავრჩი ობლად, შენ გამეყარე,
 მაგრამ შენ გმონებ მაინც, თუმცა განჰქრი, –
 გულს მახატია შენი სამარე.

და საფლავის ქვას რომ წარმოვიდგენ,
 რომელზედაცა ასე სწერია:
 „ნეტარნი დღენი ადრე წავიდენ,
 შენი ეთერი დღეს აქ მტკვერია“, –

მაშინ ხელიდან მვარდება ჩანგი,
 რომელზედაცა ნალველს ცრემლად ვღვრი,
 მისგან ედება სიმებსა ჯანგი
 და იმიტომაც აღარას ვმღერი!

[1869 წ. 12 სექტემბრამდე]

რჩევა ახალგაზრდა მწერლებს

ააჭიჭინე აჭი-ბაჭია,
მართალს, ჭკვიანურს ნურას იმლერი,
თორემ გამოჰხრავს შენს ჩანგს, ვით ჭია,
ჭკუის მტარვალს ტვინმეისტერი.

როგორ არ იცი? ჩვენში მართალი
ისე წამხდარა და სცვლია ფერი,
როგორც ურიის მყრალი ფართალი!
ამას გვიმტყიცებს ტვინმეისტერი!

მაგრამ სიცრუეს და ორპირობას
მარად თაყვანს სცემს ერი და ბერი,
და ვინც არა სცემს – სჩადის ვირობას!
ამას გვარწმუნებს ტვინმეისტერი!

შენ ხარ პოეტი – ცხოვრების სარკე,
სადაც იხატვის ყოველიფერი,
მაგრამ ნუ ხატავ ყველას, თავს არგე!
ნუ გადიმტერე ტვინმეისტერი!

„ყარყუმს რა მოჰკლავს? – თავისი ენა!“
ვინ გეხვეწება შენ, რომ იმლერი?
ყველას მაგისტვის ჰსურს შენი წყენა
და მას გინყრება ტვინმეისტერი!

შენ თუ ხალხს სძულხარ, შენ რაღად გიყვარს?
წყალმაც წაილოს მთლად ქვრივ-ოხერი!
შენ რა გატირებს? რად მოჰყვები ზარს?
ამას გინყრება ტვინმეისტერი!

ტყვილად ნუ სცდილობ დიდკაცის გმობას,
 გინდ მამულისა იყოს ის მტერი,
 თორემ შეცდები, – ვფიცავ შენს ძმობას! –
 და გაგინყრება ტვინმეისტერი!

სჯობს, ნუ დასცინებ ხელჯოხიანებს,
 გინდა შიგ თავშიც უფრენდეს მწყერი,
 თორემ იცოდე, რომ გაზიანებს
 და გაგინყრება ტვინმეისტერი!

ხალხში სამართალს ტყვილა ნუ ელი!
 თუ გსურს, არ მოჰკვდე ჩვენში მშიერი,
 ფარისევლობას მიჰყავი ხელი
 და მოგინონებს ტვინმეისტერი!

ხელჯოხიანებს სიტყვა თუ ფული
 წინ დაუყარე, როგორც ცხენს ქერი,
 თუ გსურს, მოიგო იმათი გული
 და ასიამო ტვინმეისტერი!

დიდკაცს რომ შეხვდე, წინ გაუგორდი,
 ზურგით ასწმინდე მის ფერხთა მტვერი,
 უმცროსი სჩაგრე, ტოლს გაუსწორდი
 და დაგიმადლებს ტვინმეისტერი!

ბანზე შეაგდე შენი კალამი,
 რომ დაეყაროს ბლომად მას მტვერი,
 თუ გსურს, მიიღო ხალხის სალამი
 და შეირიგო ტვინმეისტერი!

ააჭიჭინე აჭი-ბაჭია!
 მართალს, ჭკვიანურს ნურას იმღერი,
 თორემ გამოჰხრავს შენს ჩანგს, ვით ჭია,
 ჭკუის მტარვალე ტვინმეისტერი!

[1869 წ. 12 სექტემბრამდე]

ზოგიერთების ლოცვა

სულო ბოროტო! შენდა მოვილტვი,
ბედნიერებას არ გთხოვ, ნუ მომცემ!
შენგან წყალობად იმას მივითვლი,
თუ ჩემს მოძმეებს როგორმე დასცემ!

გაქებ, გადიდებ, სულო ბოროტო,
მუხლმოყრით ყოველ ღამე გილოცავ,
თუ ეცდები და ჩემს მოძმეებსა
პატიოსნებას ამოუხოცავ!

შენდა პატივად აღთქმასაც დავსდებ,
ხმელა წყალ-პურზე მე ვიმარხულებ,
თუ იმდენსაც იქმ, რომ ქართველებსა
ერთიერთმანეთს შენ შეაძულებ!

შიშველი ვივლი, წყურვილს მოვიკლავ,
შიმშილს მოვითმენ და არ ვითხოვ პურს,
მხოლოდ უსაქმოდ ნუ დამაყენებ
და ნუ გამოლევ ამ ჩემს გულში შურს!

მომეცი მხოლოდ იმდენი სწავლა,
ხერხი, გონების განვითარება,
რომ მე შემეძლოს ხალხის დაჩაგვრა
და მით გულს მივსცე მე ნეტარება!

პირმოთნეობის, მოლაღატობის
და ორპირობის მომმატე ნიჭი,
რომ ვიმოქმედო ჩვენს ქვეყანაში
და თანდათან წინ წავადგა ბიჯი!

სულო ბოროტო! ეს აღმისრულე
და მეტს არ ვითხოვ შენგან დიდებას!
მაშინ შენც ჰნახავ, რომ ყველა ერთხმად
მე დამინყებენ ჩვენში დიდს ქებას.

[1869 წ. 12 სექტემბრამდე]

ძველ სატრფოს

თუ გსურს, გეტრფოდე ძველებურათა
და კვალად გრძნობით აღვივსო გული,
მაშ, გევედრები, უცნაურათა
რომ დამიბრუნო მე გაზაფხული.

რომ ეს საბრალო, კოდვილი გული
შამბნარის წილად მექცეს ვარდნარად,
რომ ზედ უსუსტრად იჯდეს ბულბული
და შენს სიყვარულს უყეფდეს მარად.

განაქრე ჩემი გამოცდილება,
მით ამიხვიე გონების თვალი,
რომ შენებრივი – მაცთურ ქმნილება –
კვლავ ანგელოზათ მიმაჩნდეს ქალი.

რომ უგნურებით შევიქმნე კრული,
ქალთა ბუნების მიმხადე ცნობა,
რომ დავიჯერო კვლავ სიყვარული
და ვალვიარო ქალისა გრძნობა.

და ვსთქვა: ეს გრძნობა გულის მაძგერი
სიკვდილის დღემდე მექმნეს მე ფარად,
არ არს სხვებსავით ეს წამიერი,
ამან მიმონოს მარად და მარად.

მომხიბლე, ქალო, მომეც სიამე,
ეს მოტყუება იქმნება ტკბილი,
სიცოცხლეც მექმნეს გინდ ერთი წამი
და წამის შემდეგ მწარე სიკვდილი.

მაგრამ, ვაიმე, გამოცდილება
დღეს აღმოუჩნდა გლახ-გრძნობას მტერად,
ჩემს სიხარულსა ის ეცილება,
ოცნება ჩემი გაჰფანტა მტვერად.

ან ჭაბუკობის შარბათს ვერ შევსვამ,
გაზაფხულს კვალად აღარ მოველი,
გულს ვარდის ნაცვლად ეკლით ვიმოსავ
და სასმელათ მაქვს მწარე ნალველი.

მაშ, ვითლა გეტრფო ძველებურათა?
ვითლა აღვივსო ტრფობითა გული?
უმჯობესია, რომ და-ძმურათა
ვიქმნეთ ორნივე შეთვისებული.

[1869 წ. 12 სექტემბრამდე]

ზოგიერთების მამაო ჩვენო

ლოცულობს: „მამაო ჩვენო, რომელი ხარ შენ ცათა შინა“,
გულში ფიქრობს: წუხელის შურით მთელი ღამე არ დამეძინა.

- „წმინდა იყავ სახელი შენი, მოვედინ სუფევა შენი“,
- ვაი, რათ არის ჩემი მოძმე ჩემზე უფრო ბევრის შემძენი?
- „იყავ ნება შენი, ვითარცა ცათა შინა, ეგრეცა ქვეყანასა ზედა“,
სასტიკმა სენმა ამოუწყვიტოს შვილები, ძმები, მამა და დედა!
- „პური ჩვენი არსებისა, მოგვეც ჩვენ დღეს“,
ნეტამც, შემეძლოს, ავაოხრებდი მთლად ამ ჩვენს კუთხეს!
- „და მომიტევენ ჩვენ თანანადებნი ჩვენნი“,
ძმაზედ დანოსი შევიტანე დღეს, კარგად ვქენი!
- „ვითარცა ჩვენ მიუტევებთ თანამდებთა მათ ჩვენთა“,
ოჰ, რომ შემეძლოს გაუჩენდი მათ სხვადასხვა სენთა!
- „და ნუ შემიყვანებ ჩვენ განსაცდელსა, არამედ გვიხსენ ჩვენ
ბოროტისაგან“,
ოლონდ ის წახდეს, ვთხოვ ღვთისმშობელსა, და მეც დავმარცხდე
ეშმაკისაგან.

1869 წ.

გიორგის აღსარება

ადრე ყოფილა ჩემი გვარი „ქართველიშვილი“,
შემდეგ მეძახდენ „გურჯიოლის“ დიდხანს თათრები,
დღეს კი „გრუზინსკით“ შევიქენი მე გარდაქმნილი, –
სულ დამეკარგა გვარ-ტომობის ძველი დავთრები!

მამა ყოფილა ჩემი თურმე მამაცი, სრული,
მტრისა მეზობლი, გულადი და შეუპოვარი;
ბრძოლის ველზედა სისხლით იყო ის დანურული,
ბარათაშვილმა მისთვის მორთო უკვდავი ქნარი!

დედაჩემიცა ქალი იყო სულით მაღალი,
მამულისათვის შვილის მზრდელი სისხლის სათხევლად!
მას აუხსნია შვილებისთვის მათ-მათი ვალი,
ისინი ჩხუბში დახოცილან, მე დავრჩი მძევლად...

ჯერ არ შემეძლო მომეხმარა კარგად ფარ-ხმალი,
როდესაც მამა ბრძოლის ველზედ სისხლად დასწურეს!
იმან ქართულად აასრულა მით თვისი ვალი,
ყიზილბაშებმა ტფილისისკენ რომ მოაშურეს.

დედამ ოდეს სცნა ეს ამბავი, მას ელდა ეცა,
ველარ გაუძლო იმდენ ჯავრსა, მუცელს გადაჰყვა!
ასე ჩვენს ოჯახს გაურისხდა სასტიკად ზეცა, –
მე დავრჩი ობლად და მომვლელიც აღარავინ მყვა.

მაშინ ხელთ მიგდო ვილაც უცხო მე დედაკაცმა,
დიდხანს დამდევდა და მაშინ კი იშოვნა მან დრო:
ხელში ჩამიგდო კაკიები მან ერთი აცმა,
მით მომატყუა და ცრემლებიც მითი შემაშრო.

მაგრამ ნაცვალი დედის, იცით თქვენც, თუ რა არი, –
 გერისა კუჭი მისგან ხომ ვერ გამოძღებოდა!
 ოჰ, მიეყაროს იმ კუდურსა თვალში ნაცარი,
 რომ ობლის კვერი იმის ხელში გვიან ცხვებოდა!

წინაგანზრახვით არ მომცა მე მაღალი სწავლა,
 ოქროქსოვილით ამიხვია ორივე თვალი,
 რომ ვერ შევიძლო მე უმისოდ სწორ გზაზე გავლა
 და მისს მონასა მეზნეოდეს ან გზა და კვალი!

არავინ მომცა მე საშველად დაცემულს ხელი
 და სიყრმიდანვე შევეზარდე ამა მონებას!
 აღარ მამძიმებს ეს მონების მძიმე უღელი, –
 სული მკვდარია... და არც ველი მე აქ ცხონებას!..

და რომ მოვკვდები, თუ მის შემდეგ ჩემი შვილები
 აიცილებენ მამის ხვედრსა, უბედურებას,
 მაშინ საფლავში შეიძვრიან მსწრაფლ ჩემი ძვლები
 და სული ზეცას მაინც იცნობს ტკბილ ნეტარებას!..

1869 წ.

პასუხი ჭალადიდელისადმი

„იყავ უმანკო, ვითარცა მტრედი,
და მეცნიერი, ვითარცა გველი!“
ამას გვასწავებს წინამორბედი,
ამას გვიმოძღვრებს თვით ჩვენი მხსნელი.

თუ ეს ღირსება ორივე ერთად
აქვს კაცსა ზეცით მონიჭებული,
მაშინ ის მოსჩანს სულდგმულში ღმერთად,
არს პირუტყვებზედ ამაღლებული.

მაგრამ თუკი ეს ორივე ღირსება
არა აქვს ერთად შეთვისებული,
მაშინ ნახევრობს მისი არსება,
არ არის კაცად-კაცადი, სრული:

თუ უმანკოა მხოლოდ, ვით მტრედი,
და აღარა აქვს სიბრძნე მას გველის,
მაშინ მოელის სანყალს შავზედი
და ქვეყნად შეებას ნულა მოელის!

მისთვის, რომ მოძმეთ ის მიენდობა,
ჰგონია ყველა მას თავის სწორი,
და მით მათგანვე კი დაემხოვა:
ისე გაჰგლეჯენ, ვით მტრედსა ქორი!

თუ არ აქვს მტრედის უმანკოება
და მხოლოდ გველებრ არს მეცნიერი,
არც მაშინა აქვს კაცს მყუდროება:
ის არის თვითვე თავისი მტერი,

რომ უყვარს მხოლოდ მას თავი თვისი,
სარჩოს იმატებს, მოძმეთ მკებნარი,
მაგრამ ამხილებს მას სინიდისი
და მის გამო არს მოუსვენარი!

ჰსურს მოატყუოს მან თვისი ტომი,
ტკბილი სიტყვა აქვს რიდედ და ფარად,

მაგრამ ხშირად კი სიკვდილის მდომი
ჩუმად იტანჯვის მარად და მარად!

მის ცრუ ღირსებით დაბრმავებული
ბევრი შეჰნატრის ამგვარ კაცის ბედს
და არ იციან, რომ მისი გული
ედრება ხშირად ცეცხლნადებ აბედს!..

მაშ, მხოლოდ ნეტარ არს იგი კაცი,
ვინც უმანკოა და მეცნიერი!
მისი სიცოცხლე არის ორკეცი,
ის არის ქვეყნად სრულ-ბედნიერი.

ავიც და კარგიც მას ეყურება,
თვით არ იზამს ავს, სხვის ავს იცილებს,
მოდმეთ უმანკოდ ემსახურება
და სიცოცხლესაც მითი იტკბილებს.

ამგვარი კაცი არის პოეტი:
დროზედ იმტრედებს და დროზედ გველობს,
მის ტომს მისთვის სძულს, ჰგონია ცეტი
და მის ქცევაზედ უმართლოდ ხელობს.

მაგრამ პოეტი, კაცი გველ-მტრედი,
მოდმეთ ცრუ აზრსა არ აგდებს არად!..
ახალგაზდობის მას აქვს იმედი
და იმას უმლერს მარად და მარად!..

ხან მტრედებრ აღმა ჰფრენს მონონებით,
ხან გველივითა ქვესკნელში ძვრება,
მაგრამ ყოველთვის თვის მოქმედებით
ის მხოლოდ მამულს ემსახურება!

ვერ შეაშინებს მას სოფლის ღელვა,
მხნედ მიაცურებს იგი თვის წრფელ ნავს
და გზას უნათებს რა საღმრთო ელვა,
ის სიბნელიდან ნათლად გამოჰყავს.

გამოსარჩლება

ჯერ ადრე გახლავს! რისთვის უკრავთ ტაშს?
 ნუ აჩქარდებით! ადრე უგებთ ნიშს!
 ჯერ კიდევ ნახავს თქვენს კურდღლურ თამაშს,
 კიდევ იხილავს თქვენს დედაბრულს შიშს!..

ცრუ იმედებით ნუ ხართ შემცდარი!
 რომ ეგ დასჩაგროთ, იმას ნუ ჰგონებთ!..
 ეგ ლარიბია და თქვენ მდიდარი,
 მაგრამ მაგითი ვერ დაიმონებთ!..

ეგ გალარიბდა პატიოსნებით!..
 არანმინდობით თქვენ ხართ მდიდარი?
 სჩანს, გიცხოვრიათ სხვადასხვა მცნებით! –
 ვინ შეასწორა, სთქვით, მთა და ბარი?!

თქვენ გიგლეჯიათ სულ ქვრივ-ობოლი,
 მაგას კი სხვისთვის შეუძენია!..
 თქვენ ლარიბებზედ გქონდათ სიცილი
 და მაგას მათთვის ცრემლი სდენია!..

ხარისხით სრულნი, სრულნი ხართ ფულით!..
 ეგ – უხარისხო! ვინ მისცა გროში?!
 მაგრამ, ლარიბნო ჭკუით და სულით,
 ვინ დაგაფასებსთ მომავალს დროში?!

მაშ, ვის დასცინით? ვისთვის უკრავთ ტაშს?..
 თვით საკიცხავნო, ვილას უგებთ ნიშს?
 ვაი მომავალს თქვენს კურდღლურ თამაშს!
 უი მომავალს თქვენს დედაბრულს შიშს!..

[1869]

ყეენობა

(ვუძღვნი აზნაურობას)

გათავდა ყეენობა...
დიდი ამბავი იყო:
კრივი და ცუდენობა!..
ბევრს გადაჰხდა საბრიყვო!..

ამ დიდმარხვის ორშაბათს
შეკრბა ხალხი მრავალი!..
ძლიერად სცემდენ ნობათს
და მაზედ ჰქონდათ თვალი,

თუ ვინ ამოირჩიონ
ორშაბათის ყეენად...
რომ მაჰმად-ხანს დასცინონ
პატრიოტთ მოსალხენად!

ნახეს ერთი გლახაკი,
ის მოკაზმეს ყეენად...
მოჰგვარეს ვირი ჭაკი,
მისცეს ბედაურ ცხენად!

და ზედ შესვეს პამპულა,
აბჟანდიც დაუგრძელეს!..
აილეს თასი, კულა,
ბატონად ადღეგრძელეს!

დალიეს, შეჭორიკდენ:
ინყეს აყალ-მაყალი!
„ავირჩიოთ, – ჰყვიროდენ, –
სჯობს, ყეენი ახალი!“

ძველს ყეენს სტაცეს ხელი,
ლაფში გადაუძახეს,
გაძარცვეს და შიშველი
ლანძღეს!.. რა არ უძახეს?!

ახალი ყეენობა
 ბევრმა მოინადინა!
 შეიქნა მოენობა:
 ძმამ ძმას სისხლი ადინა.

ქუჩებში ხრიალობდენ,
 როს დაფა-ზურნა დაჰკრეს,
 ერთმანეთზედ ძალობდენ,
 კისერშიაც ბევრს ნაჰკრეს!..

გაჩნდა კრივი ძლიერი,
 გაიყვნენ „პარტიებათ“,
 ჩხუბობენ, ასდისთ მტვერი,
 თავისტება ექებათ.

ბანებიდან ქალები
 მაჩხუბრებს ბანს აძლევენ. –
 ელალებათ ხელები,
 ერთმანეთს ვერა სძლევენ!..

ძმობილო, ძმაზედ მიდი!
 სთხლიშე, არ იგვიანო!..
 ბიჭებო, ჰაი გიდი!
 კაჟისთავებიანო!..

დაუშინეთ ერთმანეთს,
 მაგისტვის არვინ დაგსჯით!
 მოგცემენ თითო მანეთს,
 ტყუილად არვინ გაგრჯით!..

ვინც მოგცეს მეტი ფასი,
 შენც იმისკენ იყავი,
 აილე სავსე თასი,
 იმას დაუკარ თავი!

ეგ ყვენები ყველა
 ერთმანეთის დარია!..
 ალია და ოსმალა –
 ორივე თათარია!..

მაგრამ რჩევა რად უნდა
 ამ დალოცვილ მეომრებს?
 მოსცვივა ქვა და გუნდა,
 ერთმანეთს სტეხენ კისრებს!..

ასრულებენ სხვის ნებას,
 ბოლოს სახლში მიდიან
 და თვის პატიოსნებას
 თითო გროშად ჰყიდიან!..

ამ ხალხის სულელობა
 მინდა მიტომ დავსძრახო,
 რომ მსგავსი ყვენობა
 მასში აღარა ვნახო.

1870 წ., 5 მარტი, ქუთაისი.

N-ს

მაგ თვალებმა ნაპერწკალი
 გულში მკრეს და დამიმონეს!..
 განმიახლეს ძველი ალი,
 ამაჟრჟოლეს, დამალონეს.

მოვიგონე ძველი ქნარი,
 სიმთა იწყეს ტკბილად ჟღერა,
 გრძნობა, გულში ნაგუბარი,
 ტოკავს და გულს მით აქვს ძგერა!..

ჩალად მიჩანს ან შავბედი,
 თვალით შემამრა მდუღარება!..
 გინდ ვინვიდე, ვით აბედი...
 მალხენს ტკბილი მდუმარება!..

შავ ფიქრების უკუმყრელად
 სახე მისი ჩემთვის მზეობს,
 გული, ქმნილი მისგან ხელად,
 ჭირთამძლეობს, ამაყ-მხნეობს!

წრფელ აზრების შეურყევლად,
 სიყვარულის იმ წმინდა მსხვერპლს –
 თაყვანს ვსცემ და საკურთხევლად
 აღვიარებ მე მისს სახელს!..

ის სახელი მადლიანი,
 წმინდა, ტკბილი, ვით მანანა,
 სამ-აზრი, სამ-მარცვლიანი
 მიყვარს, თუ მანც არ მანანა!..

[1870]

ბიათი

მაცდურმა მახე დამიგო,
მიჯნურთ ბადეში გამიბა,
პასუხიც აღარ მომიგო,
გული მან ჯაჭვით დამიბა!

მიიპყრა ჩემი გონება,
გამიხდა გულის მეფადა,
მით მისი სრული მონება
გლახ-გულში ხარკად მებადა!..

მაგრამ ამგვარი მონება
არ დამამცირებს აროდეს!..
მითი მაქვს თავმონონება,
თუ გინდ არც დაიფაროდეს!..

თაყვანს ვსცემ ტურფად შემკულსა
ვინც არს შვენების ღვთაება!
ვიშ, საყვარელო, ჩემს გულსა, –
რა ტკბილი ჯაჭვით დაება!..

[1870]

შეცდომა

სიბრიყვე კაცსა უცებსა
 სწორზედაც ფეხსა წაუტეხს –
 დღე ჯავრით აფაცფუცებსა
 და ღამით ძილსაც გაუტეხს!

მისის ტრფობისა საგანსა
 მრისხანედ თვალწინ უჩვენებს;
 გინდ იხურავდეს საბანსა
 თვალთხუჭვით... არ მოასვენებს!..

დილამდე კვნესით აოხვრებს,
 დააწყევინებს თვის ბედსა
 და აანურვებს რა მხარებს,
 დააკარგვინებს იმედსა!..

მაშინ კი ვაი მის ბრალი:
 ის არ იქნება, – რაც არი!..
 და უჯობს ჭკუის წამალი
 ენაზედ იცხოს ნაცარი!..

[1870]

სიმღერა

ვაი სიყვარულსა,
მწარ-დაფარულსა,
რა უიმედოთ
მინცლულებს გულსა!

საგანი ტრფობის,
ჩემის ოხვრობის,
მიზეზათ მექმნა
ჩემის დამცრობის:

შორით მანონებს
თავს, მით მალონებს,
მარადჟამ მტანჯავს!
ხმას არ მაგონებს!

ამ ტრფობას მარად
ის აგდებს არად...
თვით ფას-უდები,
მაფასებს ფარად.

მაგრამ ეს გრძნობა, –
მგოსნობით ძნობა,
შემდეგ ოდესმე
ხომ კი იცნობა?

და მაშინ, ქალო,
მაგნიტის ძალო,
სხვის ტრფობისაგან
თუ მოიცალო,

მეც ხელი მახე,
მოყვარად მსახე!..
თუ მკვდარი ვიყო,
საფლავში მნახე:

იქ ჩემი ფარდი
დაგხვდება ვარდი
ფურცლებ-ნარწერით,
თუ ვით მიყვარდი!..

ვაი სიყვარულსა,
მნარ-დაფარულსა,
რა უიმედოთ
მიღელვებს გულსა!

[1870]

N . . . ს

გუშინ შენი ცივი სიტყვა
 ისარივით გულში მეცა!
 შენ სთქვი: „რათ მეყვარება სხვა,
 თუ მას არ ვუყვარვარ მეცა!“

ამ სიტყვებით მკლავ და მადნობ,
 აღარ უნდა ამას ფიცი:
 შენ სხვა გიყვარს, ამას მე ვგრძნობ...
 რომ მიყვარხარ, ეს შენც იცი!..

მაშ, ის სიტყვა განძრახული
 მისთვის მითხარ მოფიქრებით,
 რომ მოგეკლა ჩემი გული
 დაცინვით და მოშორებით;

მაგრამ, ტურფავ, მისთანა ვარ,
 გინდ ვერ გნახო დიდის ხნობით,
 იცოდე, რომ შენთანა ვარ
 სულით, გულით და სრულ გრძნობით!

თუმც კი ვიცი, რომ ამ ჩემს გულს
 არც ენდობი, არც გაიტან,
 მაგრამ მე კი შენს სიყვარულს
 სამარეში თან ჩავიტან!

მაშ ნუ ცდილობ გულგრილობას
 და მით ჩემსა განვალებას!
 ეგ არ შეგნის შენს ზრდილობას
 და არც ჩემსა ტრფიალებას!!

[1870]

ასათიანებს

ურა, ურა და ურა
 სულ ყოველ ასათიანს!
 ყინულზედ გააცურა,
 სძლია მან ეშმაკს ფრთიანს.

თუ ბედმაც გვემსახურა,
 შემდეგშიც ნახვენ ზიანს, –
 ურა, ურა და ურა
 სულ ყველა ასათიანს!

ვერც ძვრება, ვერც ქიანებს,
 დაბერდა მათი ტურა!
 ძლევა ასათიანებს!
 ურა! ურა და ურა!

ვერც ჩვეულებრ რქიანებს
 მათი ვერძი ფაფხურა,
 ძლევა ასათიანებს,
 ურა! ურა და ურა!

ნულარც გვისისიანებს,
 ველარ კბენს მათი მურა,
 ძლევა ასათიანებს,
 ურა! ურა და ურა!

ხერხი შემოელია,
 ან ისიც ბევრს ინანებს...
 მოატყუეს მელია,
 ძლევა ასათიანებს!..

დამარცხდა ყურპანტურა
 და ან ველარ იჭენებს, –
 ურა! ურა და ურა!..
 ურა ასათიანებს!

[1870]

N . . . ს

შორს რომ იყავ, ახლოს ვიყავ
 გაუყრელად შენთან მეცა!
 ახლოს რომ ხარ, შორს დაგირჩი.
 გულს ისარი მტრულად მეცა!

მინდა განახო, მაგრამ როგორ,
 რომ იმედი არ მომეცა?!
 სჩანს, განირუღს ბედისაგან
 გადმომყურებს რისხვით მე ცა.

ვით ბულბულსა, აგზნებულსა,
 აღმაფრენით უყვარს ვარდი,
 ძმობით, დობით, წმინდა გრძნობით
 მეტრფოდი და მეც მიყვარდი,

მაგრამ ახლა, რომ ველარ გჭვრეტ,
 შავს უფსკრულში გადავვარდი!..
 ბევრჯელ გითქვამს: „თუ გიყვარდე!“
 და მეც გეტყვი: თუ გიყვარდი,

თავდადებულ მეგობრად თუ
 აღმიარე და მიწამე,
 საუკუნო მეგობრობა
 რად მიწუთე და მიწამე?

წმინდა სული, წრფელი გული,
 რად მომიკალ? რად მიწამე?
 და სიცოცხლით ისევ სავსეს
 დამაყარე რად მიწა მე?

[1870]

პასუხი მეგობარს

ქალო, შენი წერილი
მემახვილ-მეისარა!..
ის ვარ, რაც არ გგონივარ,
რაც გგონივარ, ის არა!

მეუბნები: „შენ სწუნობ,
თუ გწუნობს ქვეყანაო?
რათ გამხდარხარ ყველასთვის
რალაც გამოცანაო?

თუ ჭკუა გაქვს, დიდება
რათ ვერ შეიძინეო?
თუ გრძნობა გაქვს, მოყვარე
რათ ვერ გაიჩინეო?

თუ არა გაქვს არც ერთი,
მაშ, რაა ის ძაღაო,
რომლის გამოც ამ ხალხმა
შენზედ მოიცაღაო:

ყბად აგიღო, ცილს გწამებს,
ამბობს ათასს რამესო,
გიშორებს და იმ „შორსაც“
გიშხამავს სიამესო?!

არ მოგწყინდა ამდენი
ტანჯვა-მოთმინებაო?
გკითხავ და გთხოვ პასუხსაც,
ხელთ მაქვს ამის ნებაო“.

ამ სიტყვებმა, დობილო,
მომიმატეს ჭირი ჭირს!..
შენც რომ ჰფიქრობ სხვებსავით,
ის მანუხებს და მიკვირს:

სხვამ, რაც უნდა, ისა სთქვას,
შენ კი, მსურს, რომ მიცნობდე
და ჩემ გულისპასუხებს
მუდამ თანაუგრძნობდე!

ნუ გიკვირს, რომ არა მაქვს
სუყველასთან თანხმობა!
სწორს დავეძებ, არა მსურს
ბატონობა... არც ყმობა!

ვკიცხავ, ვსდევნი და ვყვედრი
ქვეყნის უკუღმართ ბრუნვას
და ბინიერებად ვრაცხ
პირადობაზე ზრუნვას!

მე მგონია, მისთვის ვართ
ქვეყნად მოვლინებული,
მაცხოვარი რისთვისაც
იქმნა ჯვარზე ვნებული!

გინდ ცამდისაც ამაღლდეს,
კაცი რა არის? – ჭია!
რაც ბრწყინავს – ფუტუროა!
გარეგნობა – ფუჭია!

კმარა კაცისთვის მხოლოდ
ღვთის მსგავსება-ხატება!
ამ ციურ ნიჭს ამ ქვეყნად
სხვა რა დაემატება?!

ეს არის ჩემი რჯული
და ჩემი აღსარება!..
და მგონია, რომ კმარა
ქვეყნად ეს ნეტარება!

მართალია, ხორციელს
 არ აქვს თავისუფლება,
 ხელ-ფეხს უკრავს სხვადასხვა
 დამოკიდებულობა,

და ვინც ახსნას არ სცდილობს,
 ჩემებრ უბედურია:
 სხვები ნაღველს ასმევენ,
 შარბათი რო სწყურია.

მაგრამ რა ვქნათ, ეს ტანჯვა
 ყველა მუშაკთ წესია
 და ვერც მე ვუღალატებ,
 ვისთვისაც მიკვნესია!

დეე, დამგმოს ქვეყანამ,
 გამიმეტოს, გამკიცხოს!
 თავი ბრძენი ეგონოს,
 მე გიჟებში ჩამრიცხოს!..

ვერ ვუმუხბთლებ მე მაინც
 ამ ჩემ გრძნობა-გონებას!
 ვერ ავიტან ცხოვრების
 ბრძანებას და მონებას!..

ხელს არა ვჰყოფ გარეგნად
 გაბრწყინებას და მკობას!
 ვერ დავუთმობ ვერავის
 შინაგან აკაკობას!..

1871 წელს, 14 იანვარი, ქუთაისი.

„ვარდის“ სმაზედ

ვუძღვნი ან. მუსხელიშვილისას

მე ჩანგური მისთვის მინდა,
რომ სიმართლეს მსახურებდეს,
განამტკიცოს აზრი წმინდა,
გულს სინმიდით ახურებდეს!

ერთი ჰქონდეს მას საგანი:
ჰარმონია მისი ხმების,
ცხოვრებაში იყოს ბანი
ხან ლხენის, ხან მწუხარების!

აღტაცებით სიმთა ჟღერა
გამოსცემდეს მაგნიტის ხმას
და მაზედაც ჩემი მღერა
ორხმოვანად გამოისმას,

რომ დაჩაგრულს იმ სიმღერით
თვალთ ცრემლები ეშრობოდეს
და მჩაგვრელს კი გულში ძგერით
ისარივით ესობოდეს!..

მაშინ მხოლოდ ამ ჩემს ჩანგურს
აშორდება უქმად გდება,
და, ვინც გრძნობით დაუგდებს ყურს,
ვჭფიცავ, არც ის მოსტყუვდება!

გამიქვავდეს მაშინ ენა,
თუ რომ ვისმეს მივეფერო
და გამიხმეს ეს მარჯვენა,
თუ სიმრუდით სიმთ ვაჟღერო!..

რაგინდ ბედით ვიყო კრული,
საშინელიც მექნეს ბოლო,
არ შედრკება ჩემი გული,
გინდა ქვითაც ჩავიქოლო!

სხვისი ლხენით ხომ ვიხარებ,
თუ რომ ჩემს თავს დავრჩი ავად,
და მაინც არ აღვიარებ
შავს თეთრად და თეთრსა შავად!..

მე ჩანგური მისთვის მინდა,
რომ სიმართლეს მსახურებდეს,
განამტკიცოს აზრი წმინდა
და გულს წრფელად ახურებდეს!

[1871]

* * *

ჩემო თავო, ბედი არ გინერია!
 ჩემო ჩანგო, ეშხით არ გიჟღერია!
 ჩემო გულო, ტკბილად არ გიძგერია,
 რადგანც სატრფო, ვხედავ, ჩემი მტერია!..

მით ჯოჯოხეთს მარად გულით ვატარებ!
 თუ მარტო ვარ, თავს მომაკვდავს ვადარებ,
 თუ ხალხში ვარ, ძალით ღრუბელს ვადარებ
 და მოწყენით ჩემზედ მტერს არ ვახარებ,
 რომ არა სთქვან ჩემზედ: „რა ოხერია!“

ჩემო თავო, ბედი არ გინერია!
 ჩემო ჩანგო, ეშხით არ გიჟღერია!
 ჩემო გულო, ტკბილად არ გიძგერია,
 რადგანც სატრფო, ვხედავ, ჩემი მტერია!..

აღარა აქვს ბოლო ამ ჩემს სატანჯველს,
 არვინ მაძლევს სანუგეშოდ ძმურად ხელს,
 ჩემს შარბათში ნაღველს ვსჭვრეტ და ვარდში გველს.
 მისთვის ვწყევლი და ვემდური ამ სოფელს,
 რომლისგანაც მე გზები ამერია!..

ჩემო თავო, ბედი არ გინერია!
 ჩემო ჩანგო, ეშხით არ გიჟღერია!
 ჩემო გულო, ტკბილად არ გიძგერია,
 რადგანც სატრფო, ვხედავ, ჩემი მტერია!

რაღას ველი, დრო არს განჰქრეს იმედი;
 გინდ მენვიოს, ვერას მარგებს ან ბედი,
 დამწვარი ვარ ისე, როგორც აბედი!
 აჰა, ღმერთო, რა უდროოდ დავბერდი:
 საფლავისკენ ფეხი გამიშვერია!..

ჩემო თავო, ბედი არ გინერია!
 ჩემო ჩანგო, ეშხით არ გიჟღერია!
 ჩემო გულო, ტკბილად არ გიძგერია,
 რადგანც სატრფო, ვხედავ, ჩემი მტერია!

დავუძღურდი, განჰქრა გიჟი ოცნება...
 ნაღვლიანად ჩემს თავზედ მეციინება,
 და ღმერთს ვვედრებ: „ღმერთო, მომეცი ნება,
 რომ მეღირსოს საფლავში დაძინება!..
 სჯობს, სულ განჰქრეს კაცი, რადგანც მტვერია!“

ჩემო თავო, ბედი არ გინერია!
 ჩემო ჩანგო, ეშხით არ გიჟღერია!
 ჩემო გულო, ტკბილად არ გიძგერია,
 რადგანც სატრფო, ვხედავ, ჩემი მტერია!

[1871]

კნინების ლათაია

რად მინდოდა სითეთრე?
 ვყოფილიყავ მოშავო,
 და თქვენ კი არ გამეცვნეთ,
 შალომავ და მოშავო!

მოკლე ხნით რად მინდოდა
 ოქრომკედი, შლეიფი,
 თუ ან მანც დიდხნობით
 დამეკარგვის ქეიფი!

მაგრამ ჩემი შეცდომაც
 მოიტანა ალომა
 და მით გამეზატონა
 მე მოშა და შალომა!

იტიროს ჩემმა ქმარმა,
 ბელღებმა და კალომა!..
 ვაი, რამდენს იცინებს
 ჩვენზედ მოშა... შალომა!..

1871

ალლა-ვერდი

ალლა-ვერდი ჩვენ ქალებს!
 ალლა-ვერდი კნიაზებს!
 ალლა-ვერდი „კნიაჟნებს“!
 უმანკოების ვაზებს!

გუშინ გვექონდა მოლხენა,
 დღეს რად მოგვიწყენია?
 რად ჩაგვვარდნია ენა,
 ხომ არაფრის გვრცხვენია?!

მდიდრული მორთულობით
 აკი ჩვენ გვაკვირვებდით!
 არ სწუხდით უფულობით
 და ვაჭრებს იპირებდით!

დღეს მწუხარებით, განა,
 გიღელავსთ ეგ გულ-მკერდი,
 როს არშინით თქვენთანა
 მოდიან: „ალლა-ვერდი!“

მოშა, მისი წვერებით
 მოდის, თანაც ახველებს.
 ტყვილად ნუ ეფერებით:
 „არაო“ – აქნევს ხელებს.

იფიცავს დაბადებას,
 იხსენიებს თავის სჯულს,
 არ გაძლევთ მოცდის ნებას,
 დღესვე ითხოვს თავის ფულს!

„ალლა-ვერდი ჩვენს ქალებს“ და სხვ.

შალომა დილ-დილობით
 ჩამოუვლის კნენებს,
 ჩვეულებრივ ზრდილობით,
 მუსაიფით აცინებს.

ფულებს არ სთხოვს, ვექსილს სცვლის,
 ნვერებზედაც ხელს ისვამს!..
 თავნზედ სარგებელს ათვლის,
 ერთი-ორად ზედ ისვამს!..

მერე კობტურად თავს ჰზრის,
 ზრდილობით აძლევს სალამს.
 და, რა ყურთმაჯს შეიყრის,
 გულში სხვა გრძნობას მალამს!..

„ალლა-ვერდი ჩვენს ქალებს“ და სხვ.

ისპანიოლკით ბრძნულად
 მოდის ფიფინაშვილი,
 თავს გიკრავთ ფრანციულად,
 პირზედ მოსდის ღიმილი:

„პარდონ! რომ შეგანუხეთ,
 მაგრამ მისთვის მოველი,
 რაც ნისია წაიღეთ,
 იმის ფულებს მოველი!

„ჟე ვუ პრი! ამავე ხნით
 გავსწორდეთ ანგარიშში,
 რადგანაც ფულებს ვგზავნით
 სავაჭროზედ პარიჟში!“

„ალლა-ვერდი კნენებს!“ და სხვ.

ხარაზოვი მრისხანედ
 მოდის გაჯავრებული:
 „რისთვის დაავიანეთ?
 დროა, გვიბოძოთ ფული!

„კრედიტი ჩვენ არ ვიცით,
 ესე იგი, ნისია,
 რა ვქნათ, ირწმუნეთ ფიცით,
 რომ სავაჭრო სხვისია.

„ჩვენც ვყიდულობთ, ფულს ვიღებთ,
 მითი გვიდგია სული,
 და ნურც თქვენ დაივიწყებთ,
 ან კი გვიბოძეთ ფული!“

„ალლა-ვერდი ჩვენს ქალებს!“ და სხვ.

და ნვრილ-ნვრილი ვაჭრები
 შემოდიან დას-დასად!
 სირმები და ნაჭრები
 გიჯდებათ ოხრის ფასად!

ცოლი ქმარს ებუტება,
 ქმარი კი ცოლს ემდურის,
 ყველას გული უკვდება,
 ყველა სიმწრის ოფლსა ჰღვრის!

ერთმანეთს ადებენ ბრალს;
 ერთმანეთს იმდურებენ,
 მაგრამ ამითი ხომ ვალს
 ველარ გაისტუმრებენ?!

ეჰ, რალა გაენყობა,
 ჩვენ ადრევე ვიცოდით,
 რომ თქვენი გამოწყობა
 ბოლოს დაგწვავდათ ცოდვით!

ალლა-ვერდი ჩვენს ქალებს!
 ალლა-ვერდი კნიაზებს!
 ალლა-ვერდი „კნიაჟნებს“,
 უმანკოების ვაზებს!!!

[1871]

ბანკობია

იძინეთ, ძმებო, კვნესით... ღრმა ძილით!
საკმაოდ გისვამთ, გეტყობათ, ბანგი!..
ეგებ სიზმარში ნახოთ სიცილით,
რომ აგიყვავდათ თქვენ თქვენი ბანკი.

მე კი ცხადად ვსჭვრეტ და ჭეშმარიტად,
რომ თქვენი ბანკი, თქვენი ალალი,
გადატყეულა პატარა გვრიტად
და მას მრისხანედ დამზერს ალალი.

.....

მაგრამ თქვენ გძინავსთ, თქვენ ვერას ხედავთ,
ზოგ-ზოგნი ძილსა კიდევ იგონებთ!
„ჰოუ, ჰოუს“ თქმა არავის გნებავთ
და წინდახედვით თავსაც იწონებთ!

მაშ ისევ ძილით დრო გაატარეთ!
და თუ სხვამ ვინმემ ქორს მიაძახოს,
თქვენ მას მისდევით, ქვა მიაყარეთ,
რომ ტკბილნი დღენი მან ველარ ნახოს.

და თავი ისევ მიეცით სიზმრებს,
რომ ველარავინ გიფრთხობდეთ ძილსა!
ემონეთ მხეცებს!.. ენდვეთ უმეცრებს
და საზიაროს ნუ სდევთ წინილსა!

და მაშინ თქვენცა... აქ, უკაცრავად,
უნდა გავაგდო ჩემი კალამი,
რადგანაც ცოტად გახლავართ ავად
და ექიმს უნდა მივსცე სალამი!

[1871]

სიყვარული

მით მომწონდა ჩემი თავი,
ეს მიმაჩნდა მე საკვეხრად,
რომ კლდე ვიყავ მაგარ გულით,
მეტად ძნელი გასატეხად.

მაგრამ შენ კი, უცნაურო,
მძლავრად მოხვდი ჩემს გულს მეხად:
ულოდნელად დამარბილე,
სანთელივით დასაგრეხად!

გულში ცეცხლი გამიჩინე,
ამიდულე მით ნალველი,
უხმოდ ვინვი, ნელ-ნელ ვსდნები,
ვით ხატისა წინ სანთელი.

შენ კი შორით მეჩვენები,
ვით ეშმაკი წამწყმედელი,
რომელსაცა ეჯავრება
სინმინდე და ეს სოფელი!

ვინც ციურს ნიჭს, უფსკრულს გრძნობას
ცივგულობით თვით ვერ იგრძნობს,
ნამდვილს გრძნობას, ტკბილს სიყვარულს
სხვისას, აბა, ვითლა იცნობს?

მისთვის ყვავიც ბულბულია,
მისთვის ცრუც კი მართლად უბნობს!
და რად უნდა სხივი მზისა, –
მთვარის სხივიც კი დააჭკნობს!

ეს ვიცი და არ გამტყუნებ,
გეთხოვები, გაძღვე სალამს!
იმედიც მაქვს, რომ ეს გული
თავის გრძნობას თვით დამალავს:

აღარც ენას ათქმევინებს,
არც ენდობა ჩვეულ კალამს,
თუმცა სხვისი ტრფიალება
ხელმეორედ ვერ გაალამს!..

1871

ვისაც ვეტრფი

ვისაც ვეტრფი, ვისაც ემონებ,
ვისგანც მიძგერს მარად გული,
მე რომ ხმასაც ვერ ვაგონებ,
მისთვის მტანჯავს სიყვარული!..

წუხელისაც მისი სახე
დამეხატა გულის ფიცარს! –
მას ვსტირი და ის ვიძახე:
„დავაფინყდი დაუფინყარს!“

ისრით გული დამიკოდა,
თუმც ვარ მის წინ უცოდველი!
უცოდველმა არ იცოდა,
უკუმაგდო, გულს მკრა ხელი.

წინგანძრახვით დაჩრდილებულს
ველარ მომფენს სხივებს მთვარე,
სანამ მისის ხატით ამ გულს
არ დაჰფარავს თვით სამარე.

და მაშინ კი სინიდისმა
თუ მას უთხრას საყვედური,
ეს მაინც სთქვას პირმა მისმა:
„ტყვილად ვსტანჯე უბედური!“

[1871]

გამოთხოვება

უნებურ ცეცხლის აღმგზნებელი გულში და მწველო,
ჩემის ცხოვრების ტკბილო საგანო და სანუგეშო!
როდემდის უნდა მაგრე გჭვრიტო, შენ შეუცვლელი,
რომ ჩემზედ გული არ მოგიბრუნდეს და მით ვიხვნეშო?

ხომ კარგად ჰხედავ, ტრფობის ჯაჭვით გული დამება
და თავშენირვა უფიქრალი არს ჩემთვის ტკბილი?
და მაშა შენცა, ჩემო მფლობო, ჩემო ღვთაება,
მომმადლე ხოლმე შენს შემვედრეს მცირე ღიმილი.

ის... ის ღიმილი, რომელიცა მაგ სახეს მეტყველს
გამოუთქმელის სილამაზით უფრო აშვენებს.
და მე კი მიდებს სანყალს გულში ძლიერ ცეცხლს დამწველს,
და მღელვარესა გულის ძგერით აღარ მასვენებს!

თუმცა კი ვსცდილობ, რომ ის გრძნობა სხვას დაუფარო,
ხუმრობით სიტყვებს ბანზედ ვაგდებ, მადევს პირბადე,
მაგრამ გულში კი, არ შემიძლია, არ აღვიარო:
მე ბედგამწყრალი უნუგეშოდ რად დავიბადე?

რად მინდა გრძნობა, თუ არავის გავუზიარებ?
რად მინდა ცოდნა, თუ მეგობარს არ მივეც რჩევა?
რად მსურს სიცოცხლე, თუ სიმწარედ მას აღვიარებ?
მაშინ დამრჩება მე ამ სოფლად კრულვა და წყევა!..

ოდეს გიხილე, მეგონა თუ მყის დავიბადე!
ჩვეულებრივად გულმა გრძნობა ველარ დაჰფარა,
მით ამეხადა უნებურად ჩემი პირბადე
და თვის ღვთაებად შენ დაგნიშნა, შენ აღგიარა!

მაგრამ ვაიმე! არ მიმიღე მსხვერპლის მწირველად,
არ შეინირე მრისხანემან საბრალოს „წვლილი“!..
მის გამო დავუთი ასე შმაგად და ასე ხელად,
ასე საბრალოდ და უდროოდ მე გულმოკლული!

ან კი მშვიდობით, ჩემო ავო და ჩემო კარგო!..
გმორდები, მაგრამ შენთან რჩება საბრალო გული!..
უმჯობესია, ამ სოფლიდგან გარდავიკარგო
და იქ დავლიო შენს ხსოვნაში საბრალო სული!..

1871

მ... გ-ს და ან... ბ-ს

საკნიაჟნო აულია თქვენი თურმე უცხოთა ტომს,
 მას უქებენ თქვენთან შებმას, იერიშს და უსუსტარს ომს! –
 თქვენც გიქებენ ისრით ნაკრავს და კვირობენ თქვენგან ნახტომს,
 თურმე ქების წიგნსაც გითხზვენ, არა ერთსა, გარნა სამ ტომს.

ან შევიტყვეთ, თქვენს დობილსაც საკნიაჟნო დაუკარგავს,
 აზნოუშვილს უპოვინა, უტკეპნია და უბარგავს,
 ზედ უცხო რამ დაუმყნია, რომელიცა სხვას არა ჰგავს:
 უცეცხლოდ რომ აღსა უჩენს, უნაკვერცხლოდ წვავს და დაგავს!

ის უცხო ტომის მხედარი არ ვიცით, სადაურია!
 ქართულს ვარდზედ მყნის ასკილსა, მით ჯიშში გადაურია,
 რამდენსაც მოჰკრებს ყვავილსა, უფრო და უფრო სწყურია
 და ჩვენ ამისა მცნობელთა გულში შეგვიდის შურია!..

თუ სიმდიდრეს დაჰკარგვიდით, მართალს გეტყვით, არ გვეგონა!
 ის რომ აზნაურს უბოძეთ, რაღა დაგრჩათ მისი წონა?
 ბულბულს თავი დაანებეთ, ყვავს აფურჩქნეთ ვარდის კონა?
 და მამ ღირსი ხართ, რომ ყოველ დღეს შანს გიგებდესთ თქვენ (...)¹

იმ საკნიაჟნოს პატრონი, ოდეს იხილა მან ანა,
 სიცოცხლეგამწარებულმა იგემა ვითა მანანა!..
 სთქვა: „მაგალითსაც მიიღებს, ხომ იცი, ჩვენგან მანანა!..
 სთქვა და კიდევაც ასრულდა!.. მე მან სიცოცხლე მანანა!..

[1871]

¹ ტექსტი არ იკითხება.

ხარაბუზა ღენერალს

იარანალ-ხარაბუზა,
სიტყვით სწორო, საქმით კუზა.
დაგიკარგავს შენი მუზა!
ბზზუ, ბზუუ, ბუზა-ბუზა!

სამასხარო მოედანზე
გამოსულხარ, დგეხარ განზე,
სქდეები კანზე, მღერ საგანზე –
შენგან უცნობ „ანა-ბანზე“.
რომ არ არის ეგ შენი გზა?!
ვაი, ჩვენო ხარაბუზა,
სიტყვით სწორო, საქმით კუზა,
გაგფრენია შენი მუზა!
ბზუუ, ბზუუ, ბუზა-ბუზა!

რას აკეთებ? გიკვირს განა,
რომ შეამკვე ლოპიანა?
ჩვენ არ მოგვწონს შენისთანა
ენა-წმინდა, გულ-სატანა.
ორპირობამ გაგატუზა?
ვაი, ჩვენო ხარაბუზა,
სიტყვით სწორო, საქმით კუზა,
რად გაჰკიცხე შენი მუზა?
ბზუუ, ბზუუ, ბუზა-ბუზა!

ჩვენთან ტკბილო, ვით შაქარო,
ტკბილ ლექსების ფეიქარო!
აქაცა ხარ, იქაცა ხარ,
გულფუტურო და თავქარო!
ირხევი, ვით დამჭკნარი ბზა,
იარანალ-ხარაბუზა,
სიტყვით სწორო, საქმით კუზა,
ძაძას იცვამს შენი მუზა!
ბზზუ, ბზზუ, ბუზა-ბუზა!

პოლიტიკა სპარსეთისა
 გისწავლია, გიკვირს ისა, –
 სხვამაც მიტომ შეგითვისა:
 ჩუმად გატენია ქისა...
 თვით მოლა ხარ ჰაჯი-მუსა!
 საცოდაო ხარაბუზა,
 სიტყვით სწორო, საქმით კუზა!..
 აღარა გჰყავს შენი მუზა!..
 ბზზუ, ბზზუ, ბუზა-ბუზა!..

ვაშკაცობა არც შენ გიყვარს,
 ვერც აიღებ, ვგონებ, შენ ყარსს.
 სიტყვით სამსონს, საქმით საპყარს,
 ამ ბოლოს დროს სიტყვაც გიყარს.
 მაგრამ ჩვენც გვაქვს „ის“ შენთვის მზა,
 იარანალ-ხარაბუზა,
 სიტყვით სწორო, საქმით კუზა,
 რად დაჰკარგე შენი მუზა?
 ბზზუ, ბზზუ, ბუზა-ბუზა!

მიბრძანდებით, გატყობთ, ქაბას,
 მიტომ იცვამთ სპარსულ კაბას,
 იქ დერვიშებს ეტყვით ქებას,
 რომ მათ კუდი გამოგებას.
 ეხლა კი მიგიგნია გზა!..
 ბარაქალა, ხარაბუზა,
 სიტყვით სწორო, საქმით კუზა,
 დაგიკარგეს შენი მუზა!
 ბზზუ, ბზზუ, ბუზა-ბუზა!

სადაც შრომობს რიონელი –
 შენ ხომ იქ არა გაქვს ხელი?
 შენებრ ძველი, ჭკუათხელი
 დიდყურაძეს ვაახელი
 და გვერდს დაუყენე გრუზა!
 ასე, ჩემო ხარაბუზა,
 სიტყვით სწორო, საქმით კუზა,
 რად დაჰკარგე შენი მუზა?
 ბზზუ, ბზზუ, ბუზა-ბუზა!

სადაც იყოს გოგიტელა,
 იმას ენაცვალოს ყველა
 შენისთანა ენაბრტყელა,
 უსარგებლო ბელა-ბელა!
 ნუკრის მტკვეერი კარკარ-ტუზა
 მოგიხდება ხარაბუზა!
 სიტყვით სწორო, საქმით კუზა,
 დაიკარგა შენი მუზა!
 ბზზუ, ბზზუ, ბუზა-ბუზა!

იმ ლიბერალს, ბურთივით მრგვალს,
 რად უპრანავ მრისხანედ თვალს?
 ის იხდის ვალს და თქვენსა კვალს
 არ აღირსებს თავის ნავალს, –
 თქვენსავით ვერ ნაიკუზა,
 იარანალ-ხარაბუზა,
 სიტყვით სწორო, საქმით კუზა,
 აღარა გჰყავს შენი მუზა!
 ბზზუ, ბზზუ, ბუზა-ბუზა!

ნოვლოროდის ლიბერალო,
 ლოპიანას მომღერალო,
 საათნავას ეშხით მთვრალო,
 ან კი უნდა შეგიბრალო,
 არ გაგხადო რომ ანდაზა!
 საცოდავო ხარაბუზა,
 სიტყვით სწორო, საქმით კუზა,
 დაგიკარგავს შენი მუზა!
 ბზზუ, ბზზუ, ბუზა-ბუზა!

რადგან ერთ დროს იყავ კაცი
 გულმტკიცე და გულმამაცი,
 აკაკია არას გკადრებს,
 ბაკაკიამ გითხრას: „აცი!“
 რომ მოსძებნო ისევ მუზა,
 იარანალ-ხარაბუზა,
 სიტყვით სწორო, საქმით კუზა,
 დაიბრუნე შენი მუზა!
 ბზზუ, ბზზუ, ბუზა-ბუზა!

[7 თებერვალი, 1872 წ., ქუთაისი]

პატრიოტის აღსარება

კოლო-ბუზო! ჭიანჭველო!
 ქუდმოხდილო! ფეხშიშველო!
 შენს თავს რომ შენ ვერ არგიხარ,
 როგორ გინდა სხვებს უშველო?!

ეგ ბზუილი შესაზარი
 არავისთვის აღარ არი!
 ერთი სიო სულ გაგფანტავსთ,
 ზღვაში ჩაგყრისთ ზენა ქარი!

აბა, სად გაქვს, გვითხარ, ღონე,
 რომ დაჰფრინავ თავმომწონე!
 გულით გირჩევ, შენცა ჩემებრ
 სდუმენ, ძალას დაემონე!

დაგარიგებ შესაბრაღსა,
 მით ვისრულებ ჩემსა ვაღსა:
 დამიჯერე, არ გატყუებ
 მიმავალი მომავაღსა!

თვარა, ჩემო ჭიანჭველო,
 ქუდმოხდილო, ფეხშიშველო,
 შენს თავს შენ რომ ვერ არგიხარ,
 ვით გინდა, რომ სხვებს უშველო?!

[1872]

კოლო-ბუზების პასუხი

მიმავალო, მშვიდობით!
 ან დრო არის, მოგვმორდე,
 ძველ დროს გამოეთხოვო,
 ახალ დროს გაუსწორდე!

თუ რომ გული წმინდა გაქვს,
 თუ რომ არ გრძნობ რალაც შიშს
 მომავალთან, ვინა გთხოვს
 ან რჩევას, ან ანგარიშს!

შენ რომ გზა გაგივლია,
 ის ჩვენ აღარ გვარგია,
 და ის ჩვენთვის ცუდია,
 რაც რომ თქვენთვის კარგია!

კოლო ვართ, თქვენ – ბობოლა!
 მაშ ჩვენ ვინ გაგვატოლა?
 ჩვენ ბზუილი შეგვმშენის...
 თქვენ – გვერდზე წამონოლა.

თქვენ სხვა ხართ და ჩვენ სულ სხვა,
 არა გვაქვს რა საერთო
 მის მეტი, რომ ჩვენს კვნესას
 თქვენგან ცილიც დაერთო!

თქვენი გზა თუ კარგია,
 ღმერთმა თქვენ მოგახმაროს
 და ჩვენ კი იმავ გზისგან,
 სანწყლები, დაგვიფაროს!

ჩვენ, ქუდმოხდილ-ფეხშიშვლებს,
 არ გვიდრკება გულები,
 სანამ თვალწინ გვიდგიან
 პირველ მოციქულები!

თქვენ კი ფრთხილად იყავით,
 მიჰბაძეთ ფარისევლებს,
 დაგექოლეთ და დასცინეთ
 გაუსხლეთელს ჩვენს ცრემლებს.

ზღაპრად თქმულა, რომ დიდ ლომს,
 კოლო არ შეუშინდა
 და კიდევ დაამარცხა,
 ცხვირში რომ შეუფრინდა!

და ბობოლას ომი კი
 არვის გაუგონია...
 ის სხვას უქსოვს სამოსელს
 და მით თავმომწონია!

ჩვენ ბუზები გახლავართ,
 თქვენ ბობოლა ბრძანდებით,
 მაგრამ რად იგვიანებთ,
 რატომ არ წაბრძანდებით!

მიმავალნო, მშვიდობით!
 გზა გვიტოვებთ მომავალს!
 რად სწუხდებით რჩევისთვის?
 ჩვენ ვპოვებთ ჩვენს გზა და კვალს...

[1872]

* * *

I

გამტანია ჩვენი ერი
 გარეგანად მშვენიერი,
 თვალში მცქერი, პირმომფერი,
 ქვეშ-ქვეშ შტერი, ტკბილად მმლერი!

.....
 ისე უყვარს ქვრივ-ოხერი,
 რომ ჰსურს, იყოს ჩვენში ბევრი,
 ჰაი გიდი, ჩვენი ერი!..
 ჰერი! ჰერი! ჰერი! ჰერი!..

II

უკაცრავად, მე ჩვენს ხალხზედ
 ცოტა აზრი შემეცვალა,
 რასაც ჰბადავს, თვითონვე ზრდის,
 სხვა არ უნდა ძიძა-ლალა;
 ხომ ზარმაციც არ ყოფილა,
 იხედება თვალდათვალა,
 მკა და თესვა კარგად იცის,
 თუ რომ ბედმაც დააცალა;
 აღმა ხვნენ და დაღმა ფარცხვენ,
 ყანებს დაატანეს ძალა!
 მაგრამ პატივს დააყრიან,
 მზად არიან, დღეს თუ ხვალა!
 და ან თქვენს ადვოკატებსაც
 ერთი გუდა ხიზილალა!

[1872]

ფოთი

ფულით ვერ ძლება დღეს ფოთი,
ვით დიდმუცელა პოლოზი,
სულ ოცნებაა იმისი –
რკინისგზები და ბოლოზი!..

შემწვარი კიბოს სუნით ჰყარს,
დაბერდა, როგორც პაპია!
ოჰ! ოჰ! რა დიდი სვავია,
უზომოდ ფულისყლაპია!

სიცრუით ბევრსა გვპირდება...
ამბობენ: გვიხვევს თვალსაო,
შტუკმეისტრებსა ამდიდრებს
და ხალხს კი ადებს ვალსაო!

ნეტავ რას ჩავცივებთვართ
ამ ბებერს გამომხრჩვალსაო,
არა სჯობია, კავკაზი
შეუდგეს სხვა გზა-კვალსაო?

ვით სპილო არ მრწამს სპილოდა,
თუ აღარა აქვს ხორთუმი, –
ისე კავკასი – კავკასად,
თუ არ ექნება ბათუმი!

ჭოროხი ჩვენს ძველ დიდებას
ნაიღებს, შავს ზღვას შერთავსო,
თუ დაგვეკარგა ის წყალი,
ჩვენს „ვაის“ „უის“ შერთავსო!

ზედ იალბუზზედ შემდგარი
ქართლოსი ამბობს ამასო,
და როს იქნება, შვილებმაც
ერთხმად მივსძახოთ მამასო!..

ორაზროვანი ღიმილით
შენც ხომ ყურს უგდებ, აჭარა!
ძველ დროში ჩვენო ძმა ტკბილო,
რომელს ძმად გხედავთ ან არა!..

[1872]

ფარშავანგი

უცხოს ნალკოტს და მშენიერს,
 აღყვავებულს მრავალფერად,
 სადაც იადონი უმღერს
 საამოდ და გულსაძგერად,

ერთი ფარ-შავ-ანგი გვყვანდა,
 მოსაწონი, დახატული,
 კვერცხის დება არ იცოდა,
 ჰქონდა მხოლოდ კარგი გული!

საარაკო ფრინველს ჰგავდა,
 მას ვუმღერდით, მას ვაქებდით,
 მაზედ ცუდს ვინც გაბედავდა,
 ბატის ფრთებზედ ავაგებდით!..

დრომ ვერ დასდო მას თვის კვალი,
 დარჩა, როგორც იყო, ტკბილი,
 ახალგაზრდათ წმინდა თვალი
 მისკენ იყო მიპყრობილი!..

ერთ დღეს მოგვესმა ყიყლიყო,
 აღარ გვესმა ტკბილი ჰანგი...
 მიველთ, ვნახეთ, აღარ იყო
 ბალში ჩვენი ფარ-შავ-ანგი!..

ნაცვლად მისა დათვი დაგვხვდა,
 მას თან ჰყავდა ორი ბელი!..
 მაშინ მივხვდით: საქმე ნახდა!
 შემოვირტყით თავში ხელი!..

მას აქეთ, შენუხებული,
ფარ-შავ-ანგს ვეძებთ მწუხარე,
მას ვიგლოვთ გულდანყვეტილი
და ცრემლები გვდის მდულარე!

გვასწავლეთ, საით გაფრინდა
ის ჩიტი ღვთით-მადლიანი,
და მოგვაშორეთ, არ გვინდა
ეს დათვი ორ-ბელიანი!

[1872]

აღარ გვაქვს გრძნობა

აღარ გვაქვს გრძნობა, დავჰკარგეთ გონი,
გაგვიქრა სული მამაპაპური!
ჩინი შეგვექნა ჭკუის სანონი
და ძმობის ნაცვლად – ბოროტი, შური!

ადგილი იგი, სად ჩვენს წინაპარს
სისხლი უღვრია თავგანწირულსა,
შვილთ გვეზიზღება დღეს, აღარ გვიყვარს
და ვერ გვიხურებს გაყინულს გულსა!..

იქ, სადაც ძველად ქართველი ქართველს
ხელს მიანვდენდა ძმურად, საშველად.
დღეს იქ ქართველი ყელში უჭერს ხელს
თვის მოძმეს სულის ამოსახდელად!..

ჯერ მოჰკლავს ტანჯვით და დევნით სანყალს,
მერე მოვა და ზარით იტირებს,
აასრულებს ის უკანასკნელს ვალს,
ფარისეულობით მჭვრეტელს აკვირებს!..

ფარისეველო! გაუტანელო!
სხვასთან თავმხრელო, შინ ორმოს მთხრელო,
ნაგავის მყრელო, შენ ჭრელო გველო!
რამ შეგაძულა, სთქვი, საქართველო?!

რისთვის გაჰყიდე?.. მაგრამ კითხვა ღირს?!
განა ეს ისეც არ შეგვიტყვია:
მხოლოდ ის ჰკურნებს ქართველისა ჭირს,
თუ თავის მოძმეს გულში ჰკრა ტყვია!..

დავჰკარგეთ გრძნობა, აღარ გვაქვს გონი,
გაგვიქრა სული მამაპაპური!
ჯილდო შეგვექმნა ჭკუის სანონი
და ძმობის ნაცვლად – შური და შური!..

[1872]

განჰქრენ ჟამნი

განჰქრენ ჟამნი ოცნების,
რაც მრწამდა, აღარ მჯერა!
ბაგეთ არ ეკოცნების,
აღარც გულს გააქვს ძგერა!

ან თვალნიცა სწორმხედნი
ვარდშიც სჭვრეტენ ეკალსა!
სოფელო! ველარ მხედნი:
ორგზის ვერ ვიხდი ვალსა!..

გინდა, რომ მომეველინო
ათასფერ მაღალ ნიჭად,
ნუ ჰფიქრობ, შემაცდინო,
მანც მექმნები იჭვად!..

თუ მეჩვენე საყვარლად
და ამიძგერე გული,
ლიმილით გეტყვი ტკბილად:
„ბატონო, არ მაქვს ფული!“

არ მომიცდი მაშინა,
ტყვილად არ დაღალდები!
ვით რკინისგზის მაშინა,
სხვისკენ წასრიალდები!

თუ მეჩვენე მეგობრად,
ნახე სახლის კარები,
ფულს გთხოვ... გაგიხდი უბრად:
ველარ მომეკარები!

თუ მოდი ნათესავად,
საწყლობას მოვიგონებ,
და შენც, რა მნახავ ავად,
აღარ მომიცდი, ვჰგონებ!..

როგორც გინდა გვეჩვენო,
ცხადად, გინდ მოლანდებით,
ერთგზის ნაცნობო ჩვენო,
გიცნობთ, ვინცა ბრძანდებით!

სიჭაბუკე შორსლა ჰფრენს,
მას გაჰყვა ქარი-მარი,
და ან ველარ შეგვაცდენს
შენისთანა სტუმარი!

განჰქრენ ჟამნი ოცნების,
რაც მრწამდა, აღარ მჯერა!..
ბაგეთ არ ეკოცნების
და აღარც გულს აქვს ძგერა!

[1872]

ჩიტუნები

ჩიტო! ჩიტუნებო!
 შინ ღომის წუნებო,
 სხვის სახლში შაქრის ჭამით
 არ გახდეთ უგუნებო!

ნუ გსურსთ სხვისი ალერსი,
 პატივი უკეთესი!..
 ეგ სულ ვაჭრული არის
 ანგარიში და წესი,

თორემ პირადობითა,
 საკუთარ მინდობითა,
 არავინ არ გაგიტანსთ
 არც ძმობით, არც დობითა!

თავზედ რომ ვარდს გადებენ,
 ქვეშ ეკალს გიმზადებენ,
 სულ სტყუიან, იცოდეთ,
 რასაც რომ გიქადებენ.

ნახავთ ერთ დღეს თქვენც საზარს.
 ფეხზედ შეგხსნიან ბანარს,
 საცინლად აგიგდებენ
 და გიჩვენებენ თქვენც კარს.

მაშ, სჯობს, ჩიტუნებო,
 შინ ღომის წუნებო,
 სხვის სახლში შაქრის ჭამით
 არ გახდეთ უგუნებო!

[1872]

სავლე

როდესაც პირველ ჭეშმარიტებას
დაქადაგებდენ მოციქულები,
უარსა ჰყოფდენ უღირს დიდებას,
სინმინდით სძგერდა რა მათ გულები.

დაბად და დაბად და ქალაქებად
ჭეშმარიტებას ხალხს ახარებდენ,
ავს საგინებლად და კარგს საქებად
დაუფარავად აღიარებდენ, –

მაშინ კერპებმა განიფრთხეს ძილი,
რადგანაც ნათელს ერჩიათ ბნელი,
და მოციქულებს სწამეს რა ცილი,
მათ სადევნელად ამართეს ხელი!..

მაგრამ ქადაგნი შეუპოვარად
აღიარებდენ ჭეშმარიტებას,
თავგანწირულნი მარად და მარად
შეურაცხყოფდენ მათს ბოროტებას!..

და მით კერპები გამძვინვებული
ველარ ჰფარავდენ თვის მახინჯობას!..
უიმედობით უძგერდათ გული,
სჭვრეტდენ მოციქულთ რა გამარჯვებას!

გასტყდენ კერპები! ერთი მათგანი!
თავკაცთაგანი, სახელად სავლე,
გამოიცვალა რა მან საგანი,
ახალის სჯულის იქმნა მოსწავლე!..

აღიარა რა ჭეშმარიტება,
ნათელს მიჰმართა, განვიდა ბნელით
და თვით დაიწყო მან ქადაგება
მოციქულისა პავლეს სახელით!

სავლევებს ჩვენშიც ბევრს ვეგულები,
ცრუ აზრი მართლად რომ შეიცვალონ,
მაგრამ სადა გვყავს მოციქულები,
ჭეშმარიტება რომ მათ ასწავლონ?

[1872]

ორი სურათი

საფლავებზე ბნელი მაისის ღამე
გადასწოლია მძინარე ბუნებას,
რომელიც თითქმის მთლად გაუმსჭვალავს
ჯოჯოხეთურსა უცნაურ ვნებას!

ყოველგან ხელმწიფობს მკვდრული სიჩუმე...
მხოლოდ ხანდახან ისმის კვილი
და მას პასუხს სცემს რაღაც ფრთქიალით,
როგორც ტვინის წვას, გულის ტკივილი!..

ნეტავ, რა ხმაა ეს საზარელი?
კუდიანებს ხომ არ ეძახიან
ბრუტსაბძელაზედ და ისინიცა
ბატონ როკაპთან მიისწრაფიან?

არა! საზარი და შავბედიტი
ეს ხმა ზარნამოს კვილი არი
და ნანგრევიდან მელამურები
გამოფრინვიან ამ ხმით დამფრთხარი.

წყევლის ბეჭედი აძევს ბუნებას!
მთლად დაუტვირთავს ის შეჩვენებას!
არარაობა სჯობს ამ არსებას
და ტანჯვით შფოთვა – ამ მოსვენებას!

მაგრამ უეცრად მთის გადაღმიდან
გამოჩნდა მთვარე სხივმომფინარე,
მასთანც მუდამი მისი თანმსრბოლი
მცირე ვარსკვლავი მოსხივცისკარე!

თვის შუქით ჰკურნებს ტანჯულ ბუნებას,
 მშობლურ ალერსით სჭვრეტს მომცინარე!
 მით მოუბრუნდა ბუნებას მაჯა
 და სულს იბრუნებს მთლად არემარე!

ყოველს სულდგმულსა, ყოველს მცენარეს
 ერთბაშად ტკბილი აქვსთ გულის ძგერა!
 ყვავილნი ფშვინვენ სურნელებასა
 და ბულბულთ იწყეს ჩვეულებრ მღერა.

ნიავი უქრის, მცენარე თავს ჰხრის,
 ფოთოლთ საამოდ გააქვთ შრიალი!
 მიკვირს, ბუნება რად იტანჯოდა,
 თუ თვით ჰქონია ამდენი ძალი?!

ვგონებ, მაგალითს გვაძლევს ბუნება:
 ჯერ უნდა ვნახოთ ჩვენ განსაცდელი,
 რომ მით, გვირგვინი გამოცდილების,
 ბოლოს ვიხილოთ ბნელით ნათელი!

მაგრამ ძნელი ხარ შენ, განსაცდელო!
 ვინ გაგიძლოს შენ, თუ არ რჩეულმა?!
 აურაცხელი და უნონელი
 ვით აიტანოს ტანჯვა გლახ-გულმა?!

შენი მებრძოლი, სულით ობოლი,
 ბევრი გვინახავს შვილდებრ ლუნული,
 და რომელიც კი არ მოგლუნვია,
 დაგიმტვრევია, როგორც ყინული!

შემცნეული მაქვს მეც შენი ძალა,
 რასაც მექადის, ვხედავ, მე ბედი,
 მაგრამ დავიმტვრე, არ მოვილუნვი,
 მსურს მატყუებდეს მისთვის იმედი!

თუმცა კრული მაქვს ანმყო არსება,
მეხსიერებაც, ყოველს ჩემს წარსულს
ზარნაშოსავით რა თავს დამძახის,
ტვინსა მიდუღებს, მით მიშფოთებს სულს;

და მის ხმაზედა შავი ფიქრები,
ვით მელამურა, თავზედ დამფრენენ
და, ანმყოს წარსულს რა უერთებენ,
ბნელზედ ორკეცად უკუნს მაფენენ!

მაგრამ მე მაინც სრულ იმედითა
ველი იმ მთვარეს და იმ ვარსკვლავსა!
მოვსტყუევდე, მაინც არ მოვილუნვი
და ჩავალ სწორი სწორსა საფლავსა!

1872 წ., 15 ოქტომბერი. ქვაშიხორი.

ახალი სამართალი

კატა და ძალლი

მორბის კატა, ვით ისარი,—
ძალღმა გამოუნავარდა!
ოხ, რა კუდიანი არი:
არ კი ხეზედ შეუვარდა!

აბუძგული, კუდპრეხილი
ძალღს მაღლიდამ დაჰფხუკურებს,
ულრენს მურა კბილღრჭენილი,
კუღის ქნევით რა შეჰყურებს.

კატუნია იმას ჭყავა,
რომ განსაცდელს თვალღთ ჰხედავს,
ძალღი ხეზედ თუმც ვერ გავა,
მაგრამ ძირს ის ვერ მობედავს.

უცღის მურა მას ხის ძირში,
თაგვის მტერს, ნივრღს ნუნღას,
თუ ჩამოვა, შიგ ცხვირ-პირში
მიახტება ციცუნღას!

სანყალი ვინ დაღფაროს?
რა ჰქნას კატამ დატანჯულმა?
მაგრამ უეცრად იმა დროს
იქ გაიარა მსაჯულმა!

როგორც ჩვენ გვყავს მსაჯულღბღი,
პირუტყვთაც ისე ჰყავსთ ვირღი,
ბოქაულად მათაც მღღღღბღი,
ადგოკატად მღღღ ძვირღი!

ვირმა რაკი დაინახა
ჩხუბი ძაღლისა და კატის,
ბრძანების ხმით მიაძახა
ორთავ შოვნა ადვოკატის.

უთხრა: „მიკვირს, ჩხუბს ვით ჰბედავთ,
დაგავიწყდათ მსაჯულო?
ახლა მაინც ხომ კი მხედავთ,
დაიმშვიდეთ ჯერ გულიო!..“

„უკანონოდ ნუ ირჯებით,
საჩივარი მომართვითო,
თორემ ორნივე დაისჯებით:
დაგიჭერენ თითო-თვითო!“

რა გზა ჰქონდათ!.. დაუჯერეს,
ვერ გაუბედეს უარი:
დროთი ჩხუბი შეაჩერეს
და მიაართვეს საჩივარი!

ეს საქმე რომ განეხილა,
მართლმსაჯული დაეჩქარა,
დრო დაუნიშნა „ხვალ დილა“
და ორივე დაიბარა...

თვითონ კი დაადგა შარას,
არავინ არ დაუძრახავს!
ზოგ-ზოგ მსაჯულს მეტიჩარას
არ ჰგავს, ჩვენში რომ გვინახავს!

ან სად იყო და სად არა,
ეცა სუნი, გაჩნდა მელა!
ჰხედავს, რომ ჩხუბი ამტყდარა,
მოცუნცულდა ნელა-ნელა!

ვითომც უეცრად იმ მხარეს
 მან თავისთვის გაიარა,
 მომჩივრებმა გაიხარეს
 და მიმართეს მისკენ ჩქარა.

ორივე დიდის ვედრებით
 მას მივარდენ, როგორც გიჟი,
 მაგრამ მელამ შეფერებით
 ჯერ გაიდვა თავპატიჟი,

მერე ძალით დაეთანხმა,
 მაგრამ სთხოვა ბევრი ფული!
 მურას არ იამა ეს თქმა
 და დარჩა პირდაღებული!

ბოლოს უთხრა: „ეხ, ბატონო,
 საქმე ჰქმენ ღვთის სასიამო...
 ღარიბი ვარ და უღონო,
 მე რა მაქვს, რომ შენ გაჭამო!“

– „არ გაქვს? ჩემი რა ბრალია?
 მღვდელმა ტყვილად ვის უწირა?
 რიგი და სამართალია,
 ადვოკატს რომ მისცე ქირა!“

– „პატრონისგან განაჩენი
 დღეში მაქვს მე თითო მჭადი,
 ნახევარი იყოს თქვენი!“
 მაგრამ მელამ უთხრა: – „ნადი!...“

ეგ არის ცხადი დამცრობა
 ჩემისთანა ადვოკატის!..
 სჯობს, მოვისმინო პირობა
 ისევე საცოდავი კატის!“

სთქვა და კატას მიუბრუნდა,
 მურას შეაქცია ზურგი!..
 აბა, ადვოკატს რად უნდა
 მომჩივარი მისი ურგი!?

კატამ დაუნყო: – „ბატონო,
 ახალი სჯულის ქახრაკო!
 რა მაქვს, რომ შენ მოგანონო?
 და რა არის საარაკო:

„თქვენის შრომის შესაფერი?
 რაც მაქვს, სულ დასანუნია!..
 დალარიბდეს თქვენი მტერი,
 ვარ ლარიბი ციცუნია!

„მაგრამ, თუ მექნა იმედი
 თქვენ კრიმანჭულ-შობილების,
 არ დამჩაგრავს ჩემი ბედი,
 შემწე ჩემი ბრჭყალ-კბილების:

„კუპატებს, თევზებს და ყველებს
 ჩემს პატრონს ხშირად მოვჰპარავ!
 და ეს არც შენ დაგახველებს,
 მოგართმევ, თუ დამიფარავ!“

მელამ რომ ეს გაიგონა,
 წამოუდგა ნერწყვი პირში!
 კატას თავი მოუქონა
 და შველაც უქადა ჭირში.

უთხრა: „ყველა ნაქურდალი
 ნახევარი ჩემი იყოს,
 ვერას გიზამს სამართალი,
 არავინ არ გაგაბრიყვოს!

ვერას იზამენ ჩემს სანყენს,
 მსაჯულები მე ხელში მყავს!
 ისინიც რომ იღებენ ძღვენს,
 ორჯელ-სამჯერ ჩვენც გვინახავს!“

ამ სიტყვით დააიშედა,
 კუდი კუდში გაუყარა!
 სანყალმა ძალმა შეხედა
 და ყურები ჩამოჰყარა!

გათენდა დილა თუ არა,
 დაბძანდა მსაჯულად ვირი,
 მომჩივრად წამოდგა მურა,
 მოჰყვა თვისი გასაჭირი:

– „დიდშობილებო ვირო,
 თავდიდო და ყურებგრძელო,
 ჩვენი მსაჯულების პირო,
 როგორც სხვებრ, გვარითაც ძველო!

„ლარიბი ვარ, თქვენთ ფერხთ მტვერი,
 არავინ მიადვოკატა,
 ამით მჩაგრავს ჩემი მტერი,
 ამას ჰხარობს დღეს ეს კატა!..

„თქვენვე იცით, არ გახლავარ
 მელასავით ხერხიანი,
 მაგრამ მოგახსენოთ, მზა ვარ
 მე სანყალი, შავდლიანი!

„არ გახლავარ მჭევრმეტყველი,
 ენა მიხმება მწუხარეს,
 მაგრამ თქვენის სიბრძნით ველი,
 არ დასჩაგრავთ მართალ მხარეს!

„რა ვქნა, თავი შეინუხე!
 მომისმინე ყურადღებით:
 მე და ჩემი მოპასუხე
 ერთს ბატონს ვემსახურებით.

„ჩემი გვარი ადრევე, ძველად,
 უსამართლო მსაჯულებმა
 დაამტკიცეს ეზოს მცველად:
 – დასჭამა ისინი მგლებმა! –

„მეც ეზო და მთლად სახლ-კარი
 მაბარია, მაქვს ბრძანება,
 ზაფხულია თუ ზამთარი,
 მაინც არ მაქვს მოსვენება!

„მთელი დღე და მთელი ღამე
 ვყეფ მე ყურებდაცქვეტილი!
 სად არის ჩემთვის სიამე!
 ან სად არის ტკბილი ძილი?

„ზაფხულობით სიცხე მალრჩობს,
 ზამთარ-ზამთარ სიცივე მკლავს!
 ერთგულობით ვერავინ მჯობს,
 ჩემისთანა არვინ ახლავს!

„მაგრამ მაინც უმადური
 პატრონი არაფრად მაგდებს,
 და რომ ვსთხოვო ლუკმა პური,
 ცემით კარში გამომადებს.

„ახლა ნახეთ თქვენ ეს კატა,
 ჩემი მტერი, ჩემი მკვლელი!
 ნეტავ, ამან რა შემატა
 და ან მე რა დავაკელი,

„ჩვენს ბატონს რომ ასე უყვარს
და მე კი მადენს სიმწრის წვენს?
მე მიკეთავს ყოველთვის კარს
და ამას საწოლში ინვენს!

„ამას არ ვჩივი ხარბობით:
როგორც უნდა, ისე ჰყავდეს,
მაგრამ ამ კატის შარობით
მე ის რად უნდა მირტყამდეს?

„შარშან ამ დროს, მარტის თვეში,
როცა კატები ჩხავიან,
მე ვინეჩი კიბეს ქვეშა,
შუალამის შემდეგ გვიან.

„მომესმა კატის ჩხავილი,
შევიტყე იყო მამალი,
რადგან ხმა ჰქონდა მას მსხვილი...
აღარ გავახილე თვალი.

„ვსთქვი: „ეს კატა გარეული
ჩვენს ციცასთან სიძედ მოდის,
იმისათვის უცემს გული,
ჩემთან რად მოიხდის ბოდიშს?

„ვსთქვი და დავაპირე ძილი,
მაგრამ უცბად გავიგონე
ქალბატონის მე ხმა ტკბილი,
შეფერებით თავმომწონე:

„ჩემო კატუნო, რა არი?
რას შემომტყყავი გარსაო?
გვერდს მინევს მე ჩემი ქმარი,
შენ ვინ გაგიღებს კარსაო?“

„ამაზედ კატა აყვირდა:
 „მიაუო!“ ვაის ხმითა, –
 ეს მე ცოტა გამიკვირდა
 და როგორღაც არ დამიჯდა.

„ვიფიქრე თუ: ახლა ბნელა, –
 ეს რომ ბატონებს მიწუხებს,
 ვუკბენ, მივეპარვი ნელა,
 ამოვაკვეთინებ ფეხებს!

„რომ წამოვდეგი, მივედი,
 კაცი დამხვდა კანკურაზი!
 ავენთე, როგორც აბედი,
 მომერია მაშინ ბრაზი!

„რბილ ადგილში ვსტაცე კბილი,
 ღვარად სისხლი გავადინე,
 ჩვენი ეზო და ადგილი
 სიმწრით გადავარბენინე!..

„მეორეს დღეს თავმომწონედ
 მე სასახლეში შევედი,
 მაგრამ უცბად ქალბატონმა
 თავზედ მხეთქა დიდი კეტი.

„და ვაჟბატონს ასე უთხრა:
 „ამ ძალღმა ის მანყინაო,
 რომ წუხელი აღარ დასცხრა
 და კატა დამიკბინაო!“

„რა თქმა უნდა, ტკბილ სიტყვითა
 ქმარს შეაცდენს ცოლი ფრაზი
 და ვაჟბატონმაც რისხვითა
 გადამიჭირა მათრაზი.

„ამგვარად კატის შარობით
მე გადამწყდა განსაცდელი
და ანიცა ამგვარობით
ამისგან ბევრს ტანჯვას ველი.

„ეს პირველი საჩივარი!
ან მეორეს მოგახსენებ...
მისგანა ვარ მე დამწვარი,
გული მტკივა, ვერ ვისვენებ:

„საფერისცვალობოდ ბატონს
ძღვნად მოერთვა ორაგული,
და მასპინძელსაც თავმომწონს
სიამით უძგერდა გული!

„სთქვა: „მეზობლებს დავპატიჟებ,
მოვხდი ჩემს ძველის-ძველს ღვინოს,
სტუმრებს ყველას დავავიჟებ,
მინდა ყველამ მოილხინოს!“

„თევზის მოხარშვა უბრძანა,
ხახვ-ნიგოზი ჩაანაყეს,
და მთლად წვნიან-ფორიანა
ის თახჩაში შეინახეს.

„თევზის სუნმა გაამხეცა
ჩვენი ციცა... გაინურა!
აქეთ ეცა, იქით ეცა,
როგორც იქმნა, თევზთან შეძვრა.

„და მის ეშხით გაბრუებულს
ალარ ესმის: „აცხა! აცხა!“
აბა, კი იჯერებდა გულს:
რომ უნდოდა, ისე გაძლა!

„იქიდან ძლივსლა გადმოხტა,
ღია დარჩა თახჩის კარი,

აჰ, ღმერთო ჩემო, რა მოხდა!..
მთელს ოჯახს დაეცა ზარი!..

„ვაჟბატონი აღრიალდა, –
ჰყვირის: „ეს ვინ გამიბედა!“
ეს ქურდობაც მე დამბრალდა
და მაყვირეს: „ვაი, დედა!..“

„მე რომ ჯოხი მამწარებდა,
ვნუნუნებდი ცრემლის ღვრითა,
კატა სეირს მიყურებდა,
ულვაშების ცმაცურითა!..

„ბევრი რამ მახსოვს ამგვარი,
უფრო ბევრს ანიც მოველი,
თავსა თქვენ წინ მისთვის ვიხრი
და ვარ სამართლის მთხოველი!“

ვირმა რომ ეს ასე ნახა,
სახეში მიიღო ყველა,
მოჰასუხეს დაუძახა
და მის ნაცვლად წარსდგა მელა.

თავი დაუკრა მსაჯულსა,
გრძელი კუდი გაუქნია!
ვნახოთ, კატას გატანჯულსა
რა მოსარჩლე მიუგნია!

ადვოკატმა ჩაახველა,
ჯერ ვითომ ხმა გაისწორა,
მერე მოჰყვა: – „ერთად ყველა,
ერთგვარად და თანასწორა,

„მტყუანი, გინდა მართალი,
თქვენს სამართალს თხოულობენ!
ჰსურთ, ერთმანეთს დასდვან ბრალი
და გამტყუნებას სცდილობენ,

მაგრამ თქვენის სიბრძნის ქება
 სხვა ქვეყნებშიც გასულია!
 ვისაცა ჰსურს მოტყუება,
 მისი საქმე წასულია!

„თქვენ, ბრძენო, მტყუანს და მართალს
 ერთი შეხედვით შეატყობთ,
 სიცრუით ვინ აგიხვევთ თვალს?
 მტყუანს ანგელოზს დაუფროთხობთ!

„ჩვენ სხვა არავინ გვგონია
 მსაჯულად თქვენი სადარი!
 ჯერ არვის გაუგონია,
 რომ ყოფილიყოთ შემცდარი.

„მაშ, ვერ გვაშინებს შავ-ბედი,
 თუ თქვენ მოგვფინეთ სინათლე,
 რადგანც ჩვენა გვაქვს იმედი,
 რომ წინ მიგვიძღვის სიმართლე.

„სიცრუით მბეზღებელსა
 ძალს რაზედ მოსვლია გული?
 ამ ჩემსა მარწმუნებელსა
 რა აქვსო დანაშაული?

„ეს რომ უყვარს ამის პატრონს,
 სულ ყოველდღე ეფერება:
 ხან ყველს აჭმევს და ხან მანონს, –
 მურა მისთვის ემტერება?

„სწორედ ახირებულია!
 ტყვილა ხომ არ უგდებენ ყურს:
 ესეც მათი ერთგულია,
 ესეც იჩენს მათს სამსახურს!

„ეგ ძალლი თუ ეზოს იცავს,
 ეს შინ იცავს სახლების ჭერს
 და დაუძინებლად სისხლს სვამს
 თავგებისას... ვით მტრებს, იჭერს!

„ლამლამობით ფეხთით უწევს
 ქალბატონს და შეჰკრუტუნობს,
 არც ბრჭყალავს, არც რამესა ხევს
 და არც მოსაკითხსა სწუნობს.

„თვითონც დახატული არი,
 სუყველას თავს მოაწონებს,
 დროზედ მარდი, დროზედ წყნარი...
 მისთვის უყვარს მის ბატონებს!

„და სხვა, რაც კი შეეხება
 ძალლთან ამის პირადობას,
 მურა უსაფუძვლოდ სწყრება,
 ენამება ლალატობას.

„სხვამ რომ კატის ხმით იძახა,
 ჩვენც ვიტყვით, რომ მართალია,
 ბატონმაც ძალლი გალახა,
 მაგრამ კატის რა ბრალია?

„საყვარლისთვის უკბენია,
 ქალბატონიც დაემდურა!
 ხომ არვის დაუსმენია
 და კატას რას ერჩის მურა?

„თევზი რომ შესანახავად
 ბატონმა სხვას მიაბარა,
 და კატა მოიქცა ავად,
 რომ ის თევზი მოიპარა,

„მისთვისაც მურა გალახეს,
კინალამ სული გალია?
ხომ არვის სდომებია ეს, –
და მაშ კატის რა ბრალია?

„პატრონების არის ნება
გალახვაც და მოფერება!
ძაღობა ხომ არ იქნება?
კატას რისთვის ემტერება?!

„ეს გახლავსთ, თუ მოიხსენებთ,
სულ კატის დანაშაული,
და თუ მაინც გაამტყუნებთ,
თქვენი ნება იყოს სრული!“

ვირმა ესეც მოისმინა,
შეიფერა, რა თქმა უნდა!
გუნებაში ჩაიცინა
და ორივეს მიუბრუნდა:

„თქვენში ვინ არის მტყუანი
და ან მართალი, არ ვიცი!
გყავსთ მონმები მოსაყვანი,
რომ მიიღონ იმათ ფიცი,

„და ისე სიმართლე თქვენი
თვითოეულად ამიხსნან,
რადგანც განჩინება ჩვენი,
მსურს, რომ სხვაგანაც მართლად სცნან!“

კატა მარდად დაეთანხმა
და დანიშნა მონმედ ტურა,
მაგრამ რა უნდა ჰქნას ძაღლმა?
დაფიქრდა სანყალი მურა

და მოახსენა ბატონ ვირს:
მელა ნიშნავს თვის მოძმეებსო,
თორემ შინაურს, ეს მიკვირს,
ტურა როგორ უმონმეებსო?!

და სთხოვა გადაყენება,
მაგრამ ვირი ვერ მოიმხრო,
რადგანაც იმან ინება
დაენიშნა ახალი დრო...

ეს დრო დიდხანს გაგრძელდება? –
როგორც ჩვენში, ერთის წლობით!
და საქმე რით გათავდება? –
კოცნითა და მასპინძლობით...

1872 წ., 3 ნოემბერს.

მუხანბაზი

ნახევარი ცხოვრების გზა გავლიე,
სიტკობოზედა მწარე მეტი დავლიე.

არ მშორდება მწუხარება და ჭირი,
მაგრამ მაინც სულ ვიციანი, არ ვსტირი.

რას მიქვიან პირადი მწუხარება?
მოკვდეს კაცი, თუ პირუტყვს ედარება!

ვილას ახსოვს თავისი სატკივარი,
თუ სატრფოც ჰყავს იმ დროს მას ცოცხალ-მკვდარი?

მაგრამ იცით, ჩემი სატრფო ვინ არი?
– ძველი ტურფა, დღეს მკვდარივით მძინარი!

ფეხშიშველა და თავლეჩაქმობდილი,
უგრძნობლათ ჰხდის სანყალს საღათას ძილი!

თავს ვადგივარ მისი ჭირისუფალი,
თუმცა გულს მწვავს მწუხარების მე ალი,

მაგრამ მაინც ვიციანი სხვანაირად
და მჭვრეტელთაც ესა აქვთ გასაკვირად:

„ჭირისუფალს მხოლოდ ცრემლი შვენისო!
ეს იციანის!.. როგორ არა რცხვენისო?!“

რა იციან, რომ ეს გული მკვდარია!
რომ სიცილი ბევრჯელ ცრემლზედ მწარია!

[1872]

სხვაგვარი ტრფობა

ქალო, ნუ იცხებ ფერ-უმარილსა,
ნურც იხუჭუჭებ შენ კეკლუცად თმას:
ვერ მომიმატებ მით სიყვარულსა,
ვერც გაადიდებ ამ ჩემს გულისთქმას.

დრო გადაგვლია! არ ხარ ყმანვილი!
გამოგიტყდები, ვერ დაგიფარავ...
გაკლია კიდეც საძირის კბილი...
ნულარ ყმანვილობ, წლებს ნუ იპარავ.

რა საჭიროა? რომ კარგათ იცი,
ისეც მიყვარხარ გულაღელვებულს!
თუ შენც გიყვარვარ, რათ გინდა ფიცი?
სცნობს საყვარელი საყვარლისა გულს!

საქვეყნოთ გეტყვი, რომ დაიჯერო:
შემსჭვალული ვარ მე სიყვარულით!
მსურს, გული მხოლოდ შენთვის ვაძგერო
და გეტრფო მარად სულით და გულით!

მისთვის მიყვარხარ, რომ შენ ხარ ქალი,
ჭეშმარიტების გრძნობით აღვსილი,
რომ აასრულე მშობლობის ვალი
და გამოზარდე მამულის შვილი!

რომ „ნანინაში“ შენს პატარა შვილს
არ უმღეროდი მრუდე მალლობას
და სიყრმიდგანვე იმ უმანკო ჩჩვილს, რომ არ აჩვევდი
მით საძაგლობას!

ეტყოდი: „თუმც ხარ შენ ჩემი შვილი,
მაგრამ ეკუთვნი პირველ სამშობლოს!
შენ კი მიიღე ღირსი სიკვდილი
და დედაშენმა, დეე, იობლოს!

უცხო ხალხთაგან დამონებული
 ვართ, შვილო! არ გვაქვს ჩვენში ჩვენ ბინა,
 და შენ აივსე მათ შურით გული, –
 ეს არის, შვილო, ჩემი „ნანინა!“

წვრთნიდი რა შენ შვილს, აი, ამგვარად
 პატიოსნების გზა მოუპოვე
 და სიყვარული მამულის მარად
 დედის რძესთანა თან შეაწოვე.

მაშ, მომეც ხელი, გული მაქვს ცხელი!
 რომ მოგეხვიო, მომეცი ნება!
 შენ გენაცვალოს კეკლუც ყოველი,
 ოხერიც იყოს მათი შევება!

მე შენ არ გეტრფი შვენებისათვის,
 არც თითები გაქვს ბროლივით თლილი!
 მე გიამბორებ ხელზედ მისათვის,
 რომ მაგით გეპყრა მამულის შვილი!

შენს მკერდს ვემთხვიო, მაქვს მე სურვილი,
 თეთრი რომ არის – მისთვის კი არა!
 არა... მისთვის, რომ მამულის შვილი
 ჭეშმარიტ დედას მაგ გულში გეპყრა.

მაშ, ნულა იცხებ ფერ-უმარილსა!
 ნურც იხუჭუჭებ შენ კეკლუცად თმას!
 ვერ მომიმატებ მით სიყვარულსა,
 ვერც გაადიდებ მით ჩემს გულისთქმას.

გამოსალმება

ჩემო ჩანგო, ობოლ-მწირო,
ჩემის უბედობის ძირო,
მტრებისაგან ქვებ-ნასროლო,
მოყვრებისგან განანწირო!

გეთხოვები შენი მონა...
ვერ მოგიმკე ვარდის კონა!
ნაცვლად ეკლის თაიგული
გიძღვენ მწარ სიცოცხლის წონა!

ვის ვსტიროდით ჩვენს არეში
ან დღე, ან ღამე – მთვარეში?
უპასუხოდ რად მივდივართ,
მეგობარო, სამარეში!

რას ვკითხულობთ? შორს არ არი,
წავიდეთ, სამარის კარი!
უკანასკნელად იჟღერონ
სიმებმა სიკვდილის ზარი,

რომ დამშვიდდეს გულის ვნება:
ერთს წამს ვნახო განსვენება
და ოცნებით დამეხატოს
მე ამგვარი მოჩვენება:

გამოჩნდეს ქართველი ქალი,
რომ ემოსოს კაცის ძალი
და მამულის სიყვარულის
გულში ეღვას ტრფობის ალი!

მას ჭაბუკი აძლევედეს ხელს,
ვით თანამგრძნობს მის სასურველს,
და ორკეცის სიყვარულით
გადიოდენ ბრძოლისა ველს!

რომ მათ ჰქონდეთ ერთი პირი,
ერთი ლხინი, ერთი ჭირი
და ერთად გამოეზარდოსთ
მამულისთვის შვილი გმირი!

მაგრამ, ვაი, რასა ვჰსურნი?
თითქო ვიყო უსუსური!
რად ვერ ვგრძნობ, რომ ოცნებითაც
ვერ იხარებს უბედური!

ეჰ! გაჩუმდი, ჩანგო კრულო!
სუ! ნულა სძგერ, გულო ნყლულო!..
და რაც მტანჯე, ის მაკმარე...
უშფოთველად გაქრი, სულო!

1872 წ.

მრისხანეს

მიტხარ, ჩემზე რას მრისხანებ?
რა შეგცოდე, რომ მანამე?
გლახ-სიცოცხლეს რად მანანებ?
დღე ნათელი დამილამე!

ეგებ მისთვის, რომ გავბედე
და შენს ტრფობას ვუძღვენი თავი?
შენ დამწვი, შენ მათბედე
და დამკვესიც შენ იყავი.

მაშ მე, ტურფავ, რას მემდური?
უნებურად იშვა ნება!
მიკვირს, ღმერთო, ჩვენებური
დატკობაც და მრისხანება.

ან რათ მიკვირს?! არ გაქვს ბრალი:
– ვინ ამტკიცოს დაუმტკიცი?
შენ ხარ იმერელი ქალი,
ტრფობაც იმერული იცი:

ესე იგი, კრიმანჭული,
უგრძნობო და გულსაკლავი,
სადაც თავობს მტკიცედ გული
და გულობას ჩემობს თავი.

მე ამ ჩემ ჭკუასა და გულს
მით ვაფასებ, რომ სხვაგვარ ვგრძნობ...
და, მაშა, შენ ჩემ სიყვარულს
ვერც ფასს დასდებ! ვერ გამოსცნობ!

მაგრამ მაინც მრისხანებას
მისთვის შენ არ მემართლები,
რომ არ ვითხოვ შენგან ნებას
და ისედაც თავს გეველები!

გმონებ, გეტრფი, არ გთხოვ პასუხს,
რაგინდ ბედმაც გამაწვალოს!
მიკვირს, ღმერთო, ის რაღას სწუხს,
ვინც შენ თავი განაცვალოს?!

[1872]

* * *

ნარმოდგენავ შენ ოცნების,
 გულთ მადარო, ზესთ სადარო!
 ამპარტავნებავ შევენების,
 უკვდავების ტკბილო წყარო!

შენის ჭვრეტით ვერ-გამაძლარს
 გული მტკივა ხშირის ძგერით!
 ვაი, ვისაც ჩემებრ უყვარს
 უნუგეშოდ, შორს სიმღერით!

თუ ახლოს ვარ, შენ მიმონებ
 და ხარკად გაქვს მღუმარება!
 თუ მოგშორდი, მე გიგონებ
 და მდის ცრემლი – მღულარება!

და თუ ვინცებ შორით წერას
 შენთან, ხელი მიკანკალებს,
 და მიხშირებს გულის ძგერას,
 რა შიგ ცეცხლი გამიალებს!

ვეცადე, ეს სიყვარული
 დამეფარა და გამექრო:
 მაგრამ რა ვჰქენა, – სუსტი გული
 ხან-მსვლელობით მენვის უფრო!

ვიცი, მაგ ცივს ამაყს გულში
 ვერვინ ჰნახავს ცეცხლმოდებას,
 მაგრამ მე შენ სიყვარულში
 მაინც ვჰპოვებ ნეტარებას!

დაე, გულმა ნუ იხაროს,
 შენი ეშხით დავიდაგო!
 მაგრამ მიკვირს – განკითხვის დროს
 რა პასუხი უნდა მაგო?!

[1872]

სხვადასხვაგვარი სიყვარული

ქართულ ქალმა სიყვარული
 ტრფიალებით გამოხატა,
 კაცის გული რკინათ სახა,
 თვისი მასზედ ანდამატა.
 იმერელმა კი ამ გრძნობას
 ანგარიშიც დაუმატა, –
 სთქვა: „თუ კაცი თავი არის,
 ქალი უნდა იყოს კატა,

„რომ კუდქნევით და კრუტუნით
 შეაცდინოს, დაიჭიროს,
 ხან შეიპყრას, ხან გაუშვას,
 ხან აცინოს, ხან ატიროს;
 არც მოკლას და არც არჩინოს,
 მის მჭვრეტელი გააკვიროს,
 და მსხვერპლი რომ დაუჭლექდეს,
 მერმე სხვებზედ ინადიროს!“

მეგრელმა სთქვა: „სიყვარული
 უნდა იყოს დაფარული, –
 ტურასავით ფაცხაში ძვრეს,
 თუ დაუხვდეს კარ-ხურული;
 მაჟვაბელად თავს დამანვეს,
 მით დამიფრთხოს ტკბილი რული,
 და მთელ ღამეს მაცოდვილოს,
 ქმარმა ხვრინვით სთქვას მაცრული!“

გურულმა სთქვა: „სიყვარული
 რას მიქვია დაფარული?!
 გაბედული უნდა იყოს,
 პირდაპირი, ვით შურდული!
 გაუნყვეტის კავშირითა
 გადააბას ორი გული,
 შიგ ყვავილი ჩამისახოს
 და მუდამი გაზაფხული.

„კაცი უნდა ლომი იყოს,
 დედალ ვეფხვად მე დამსახოს,
 მე ჩიტვივით მეჭიკჭიკოს,
 სხვებს ზარის ხმით შეუძახოს,
 რომ მის შიშით ყველა ძრწოდეს,
 ხელი ვერვინ ვერ შემახოს,
 და ის ღმერთმა შეარცხვინოს,
 ვინც ამგვარი ტრფობა სძრახოს!“

1872

მწუხარება

გაქვავდი, გულო!
დაები, ენა!
მთვარეს არა ჰსურს
ჩემი სხივთ ფენა!..

ის სხვას უნათებს,
მე მიჩენს ბნელსა:
განძრახვით ჩემთან
იდებს ღრუბელსა!

ვით ქარიშხლისა
ბერვა საზარი,
განფანტავს ღრუბელს,
ზღვისა მმღელვარი,

ისე ის სცდილობს,
რომ ჩემი გრძნობა
რისხვით განფანტოს,
მიმხადოს ცნობა.

შორით ტანჯული
გამკიცხოს მარად
და მიმიყვანოს
საფლავის კარად!..

მივხვდი, საბრალო,
მაგრამ უძღურსა,
ვინ დაუჯერებს?
ვინ უგდებს ყურსა?..

ამაყოფს გული,
თამამობს ენა
და უნებურად
ვინყე მეც სტვენა!

ხსოვნა

სიკვდილი თუა არარაობა,
 რა საშიშოა სიცოცხლის გაყრა?!
 მაგრამ სულ სხვაა სულთ-მოძრაობა,
 თუ სატრფო გულის კაცს მოეშორა!

სიცოცხლის ძაფი მაშინ მით წყდება,
 რომ გულს ესობა ფინთიხ-ისარი!..
 სიშორით სატრფო არ ავიწყდება...
 ნალვლით ზდის ხსოვნას ის ცოცხალ-მკვდარი.

და ოდეს ჟამი აღსასრულისა
 მოუვა ტანჯულს ვით განსვენება,
 უკანასკნელი მისის სულისა
 კვეთება არის სატრფოს ხსენება.

ასე ამგვარად მწირი, ობოლი
 ოცნების საგანს ვერ გაეყრება,
 ელანდება რა თვის სულის ტოლი,
 სანამ მას მიწა არ დაეყრება!..

მაშ თუ მეც მერგოს ამგვარი მხვედრი
 და ჩემი სატრფო მე გამეყაროს,
 ღმერთო, ძლიერო, მხოლოდ მას გვედრი,
 რომ მყისვე მიწა მე დამეყაროს.

[1872]

ჩემს მეგობარს

ხელში მიჭირავს შენი უსტარი,
 ნუგეშად, სატრფოდ მონაწერია,
 ბრძნულის აზრისა, გრძნობით დამტკბარი,
 და მით ამ გულის ამაძგერია!..

მოგინერია, ყველაზედ მეტო,
 ჩემი წყლულების ტკბილო მალამო:
 „გრძნობით აღვსილო, ჩემო პოეტო,
 შენსა სევდასა ნუ მიმალამო!“

შენ არ მოსტყუვდი ჩემის ღიმილით,
 სჩანს, გეყურება ამ გულის ძგერა!..
 და მეგობრულის თანგრძნობით ტკბილით
 გსურს მომისმინო მე აღსარება,

რომ ჩემი მჭკნობი, ჩემი მღალავი,
 გლახ ჩემი ტვირთი გაიზიარო?
 მაშ, მოამზადე, თანმგრძნობო, თავი,
 რომ შენცა ჩემთან ცრემლები ჰღვარო!..

წარსული, აწმყო და მომავალი
 ჩემი არს ბრძოლა ჩემივე ბედის!
 მით სისხლის ცრემლით მომერწყო კვალი
 და სურვილიცა განქრა იმედის!

ძმათ სიყვარულით აღმევსო გული,
 რა რომ შევიძელ ავ-კარგის ცნობა,
 ვშრომობდი მათთვის თავგანწირული,
 მაგრამ ვერ ვჰპოვე მათში თანგრძნობა!

ვიდოდი ხალხში შეუპოვარად
 პირბადიანი და მომღიმარი,
 მაგრამ ჩუმად კი მინურავს ღვარად
 ოხვრით ნართავი ცრემლები მწარი!..

სულით და გულით ობოლი, მწირი,
ჩემთ დღეთა ასე ვათენ-ვაღამებ,
რომ სისუსტისგან თავს მაინც არ ვხრი
და უგუნურს მტრებს მით არ ვახარებ.

მაგრამ კაცი ვარ მეც ხორცშესხმული,
უბედურს წამებს მეც ხშირად ვმონებ,
და მაშინ, რომ კვლავ გამემხნეს გული,
სიმხნის მალამოდ მე შენ გიგონებ...

გიგონებ და კვლავ ისევ ხალისით
ჩემს მწარე მიზანს ვემსახურები,
და განწმენდილის მე სინიდისით
საფლავისაკენ მივეშურები...

რადგანც ვიხილავ მე განსვენებას
უგრძნობლობითა იმ უმწარ-ტკბილით,
ბოლოს მოვუღებ რა მოთმინებას
საუკუნოსა უფსკრულის ძილით!

სადაც სიცოცხლით გაჭირვებული
გავხდები მე მყის მდიდარი მკვდარი,
რადგანც ჩემ ცრემლით დასოვლებული
იქ თან ჩამყვება შენი უსტარი!

უსტარი ტკბილი, ცოცხლის ნუგეში,
უსტარი, ცივის მკვდრისა სიმდიდრე,
უსტარი, მყოფი ამ ჩემს უბეში,
რომლითც გიგონებ, ცოცხალ ვარ ვიდრე!..

[1873]

სიმღერა

დაგვიზამთრდა, სუსხმა დაგვკრა,
 ტკბილ-ტაროსი შეგვეცვალა
 და უწყალო ქარიშხალმაც
 აორკეცა თვისი ძალა!

ვინც თვისტომის ტყავისაგან
 შეიკერა ქურქი თბილი,
 მას სიცივე ვერას ავნებს
 და ცხოვრებაც ელის ტკბილი.

მაგრამ რა ქნას, ვისაც ამ გზით
 არ უკერავს სამოსელი,
 სიცივე რომ მიადგება
 და შიმშილი, კუჭის მწველი?!

სჯობს, მიჰბაძოს იმან მერცხალს:
 სიცივეს თუ შეუშინდეს,
 გაეშუროს დასავლეთით,
 ფრთა გაშალოს, გადაფრინდეს;

საზრდო მისცეს სულსა და გულს,
 მით სურვილი დაიმწიფოს,
 და რომ ზამთრის შეუპოვრად
 თვისი ღონე მოიკრიფოს,

მაშინ ისევ გადმოფრინდეს,
 აჭიკჭიკდეს, ვით მერცხალი,
 რომ სხვებმაც სთქვან: „გაზაფხული
 ახლო არის მომავალი!“

დე, დაზამთრდეს, სუსხმა დაგვკრას,
 ქარიშხალმაც გვბეროს ველით, –
 ზამთარი ვერ შეგვაშინებს,
 თუ გაზაფხულს კი მოველით!

[1873]

სიჭაბუკე

სიჭაბუკევე, კეთილ-მტკპარო,
სასუფეველის საიდუმლო,
უკვდავების წმინდა წყარო,
სად ხარ, ჩემთვის დაკარგულო?

ცეცხლის ოხვრით შენი მგონე
თავს ვამონებ ოცნებას ტკბილს,
და, წარსულით თავმომწონე,
წამთა ვპარავ გულის ტკივილს!

ვცდილობ, ის დრო, ან გამქრალი,
დავიბრუნო, მით ვიხარო,
კვლავ აღვიგზნო გულში ალი,
ნეტარების ცრემლი ვღვარო.

მაგრამ ვაი, ჩემსა ჩანგსა
დავიწყნია ტკბილი ჟღერა,
და ჩვეულებრ მისსა ჰანგსა
ხარკად არ აქვს გულის ძგერა!

ტკბილისა წილ ხმასა მწარეს
ნალვლით სავსე ნალვლად ვისმენ,
ნალველს ცრემლად ვღვრი მდულარეს
და მას ხარბად სიმნი ისმენ!

ველარ გპოებ ვერც ოცნებით,
დროვო, ერთგზის დაკარგულო!
მაშ სჯობს, იყო მოსვენებით,
ნალვლით სავსე, წყლულო გულო!

და შენ კი, ერთგულო ჩანგო,
მსურს, რომ ისევ ხელი გახო,
გაუყრელო ამხანაგო,
და გულმკვლელად შემოვსძახო:

„სიჭაბუკევე, კეთილ-მტკბარო,
სასუფევლის საიდუმლო!
უკვდავების წმინდა წყარო,
სად ხარ, ჩემთვის დაკარგულო?!“

1873 წ.

გაუბედავი სიყვარული

ათი წელი,
 მწარედ მწველი,
 გულს მიდაგავს ტრფიალება,
 და უბრალოდ
 სავალალოდ
 ჩემს გულშივე იმალება!

მიძგერს გული
 აგზნებული,
 მაგრამ გონი მიბამს ენას,
 მისი სხივით
 სანთელივით
 ვსდნები და თანც ვმადლობ ზენას!..

თუ ისიც მცნობს
 და ისიც გრძნობს,
 ჩემებრ იწვის უხმოდ, ერთი...
 მაშ, ოხ, ღმერთო,
 რად წაგვეერთო
 ჩვენ კავშირი შემაერთი?!

ვიცი, გზნობის,
 ნამდვილ გრძნობის
 ნიშანია მდუმარება,
 ცხადად ტკბილი
 რამ ღიმილი,
 ჩუმად ცრემლი, მდულარება.

მაგრამ მაინც,
 მეტრფის მე ვინც,
 მსურს, რომ ერთხელ გამაგონოს:
 „შენ ჩემი ხარ!
 გულს მიზიხარ!“
 მითხრას ეშხით... დამაღონოს!

ორთავ ვიცით,
ფიცით მტკიცით
გრძნობა ჩვენი შეგვიტყვია!
თუმც კი ვხედავთ,
თქმას ვერ ვხედავთ,
გულზედ გვანვეს, როგორც ტყვია!

ათი წელი,
მეტად მწველი,
გულში გვაქვს ეს ნეტარება!
ვუგდებთ რა ყურს,
ორივეს გვსურს
და ვერ გვითქვამს აღსარება!

1873 წ.

მეგრული ჰარალალო

გუშინ ვნახე
 მისი სახე,
 ვინც დაუგო
 ჩემს გულს მახე!

არ სიმღერით...
 გულის ძგერით,
 მივედი... და –
 მიხდილ-ფერით!

ვინც მიყვარდა,
 არ გახარდა,
 მეც მით ენა
 ჩამივარდა.

და მწუხარე,
 ვჯექ მდუმარე,
 ხმას არ მცემდა
 არც ის მთვარე!

კუშტად მნახა!
 სჩანს, დამძრახა,
 რომ ამგვარად
 მომადახა:

„შემიტყვია,
 რაც გატყვია!
 ტყვილად გიკრავს
 გულში ტყვია!

შენი ბედი
და იმედი
რისთვის იწვის,
ვით აბედი?

სხვისი მშვენი
არ ვარ შენი,
გირჩევ, შენით
დამეხსენი!“

ეს რომ მითხრა,
დამაფიქრა, –
გულს საკლავად
ისარი მკრა!

დამალონა
მისი მონა,
მწარე სიტყვა
გამაგონა!

შემიბრალა;
დამავალა,
მაგრამ მით მე
მთლად შემსცვალა!

რალათ მინდა
გრძნობა წმინდა,
ჩემს გულს რა ის
გაუფრინდა?..

რალა არი
ცოცხალ-მკვდარი,
ან სიცოცხლე
ჩემი მწარი,

თუ არ წყენა,
ცრემლთა დენა,
მაგრამ ცხადათ
კი მოლხენა?

რომ არ ვღვარო
ცრემლთა წყარო
და მით მტრები
არ ვახარო!

სჯობს, დაგმალო,
გულის ალო!..
და ვიმღერო
„ჰარალალო!“

[1873]

სიყვარული

სიყვარულო, ნიჭო სრულო!
 ვის აგდებ და ვისკენა ჰფრენ?!
 ბრმად დახვალ რა უგზო-უკვლოდ,
 ძველ ბანაკსა ეკლებით ჰფენ.
 გულსა, შენგან დახაზულსა,
 ველარ ჰკურნებს დრო და ჟამი:
 თან იტაცებ სიხარულსა,
 თან გდევეს ოცნებისა წამი.
 ან რად მოხვალ? რისთვის აღგვძრავ?
 და თუ აღგვძრავ, რაღად გვტოვებ?
 სიჭაბუკის ვარდსა გვიზრავ,
 გვაობლებ და გვამარტოვებ!
 და გვაობლებ განა გვამით?!
 გვამი ჰპოებს მალე თვის ტოლს!
 მაგრამ შენ კი გვტანჯავ ამით,
 რომ სულს სტოვებ სანწყლად ობოლს!
 და ობლობის სამკურნალო
 ერთი მხოლოდ საფლავია!
 უშენოდ, სამოთხის ძალო,
 ტრფობავ, სიცოცხლე ავია!
 სიყვარულო! სიყვარულო!
 წამ ტკბილო და ხანგრძლივ მწარე!
 დროა, ტანჯვა დამისრულო:
 გულზედ მინა დამაყარე.

1873 წ.

ახალგაზრდა ქალს

(სურათი რომ გავუგზავნე)

აჰა, სახე მოღრუბლული,
უპირბალო, სწორმხატველი
მისის გრძნობის, ვისიც გული
არს კეთილის გამძრახველი.

მაგრამ ძრახვა ხელუხლებლად
რად მინდა მე გულის მკვლეელი,
რომ სიცოცხლე ჩემი ბნელად
მირბის, კვალის ვერმსახველი.

ან კი რა ვქნა, არ მაქვს ბრალი!
დრო მეფობს და დრო მტარვალობს,
არ გაქრება სუნთქვით ალი,
იქ, სადაც კი ცეცხლი მძლავრობს,

მაგრამ მაინც ამ ჩემ სურვილს
არ მოვიკლავ გულში ჩემით,
და როს ვნახავ მამულის შვილს,
თანაფუგრძნობ თაყვან-ცემით.

თუ ამ ჰაზრებს შენცა უგრძნობ,
მაშინ გქონდეს ჩემი სახე,
და თუ არა, – ვერც მე გიცნობ,
და გთხოვ, ცეცხლში ჩაუძახე!

[1873]

ახალი წელი

მას უხაროდეს ახალი წელი,
ვინც კი ცხოვრებით კმაყოფილია,
ვისიც წარსული არ იყო მწველი
და მომავალი ვისიც ტკბილია;

ვინც შარშან გულით ვარდი ატარა
და წელსაც ჰფიქრობს, მომკის იასა,
და თვისი გული მან მით ადარა
სამოთხის კარსა, შვებით ღიასა;

ვინც ტრფობის ტახტად შეიმკო გული
და ზედ ხელმწიფედ დასვა იმედი,
და ვისაც ეშხით, ვითა ბულბული,
განუწყვეტელად უმღერდა ბედი!

მას უხაროდეს... თორემ ნაღველი
ვინც შესვა ჩემებრ და სცნო მწარ-ძალა,
მას რალად უნდა ახალი წელი?
მისთვის ერთია „დღესა“ თუ „ხვალა“!

სამივეც ერთად შეზავებული –
წარსული, აწმყო და მომავალი –
ველარას არგებს! ბნელი უფსკრული
და საფლავია მისი წამალი!

მაშ ნუ მილოცავთ მე ახალსა წელს!
ჩემთვის ერთია – „ახალი“, „ძველი“!
თუ შარშან ვსვამდი მწარესა ნაღველს,
ამ სასმელს წელსაც ველი და ველი!

[1874]

ენების გასამართლება

(ვუძღვნი გ. მუხრან-ბატონს)

მუხრანიდან ჯარი მოდის,
 ნყალივითა ინყო დენა,
 მუხრან-ბატონი სარდლად ჰყავს,
 უნდა თავის გამოჩენა.
 ქართლ-ბატონს შემოსწყრომია,
 უფიცნია მალლა ზენა,
 რომ მოყვრობით არ დაზოგავს,
 უნდა ამოჰგლიჯოს ენა!
 მისი რისხვა და მუქარა
 ქართველ-ბატონს მოეხსენა, –
 გაჯავრდა და თან გაჰკვირდა:
 „რა გვაქვს საჩხუბარი ჩვენა?
 თავის გვარი როგორ დაჰგმო,
 სჯული როგორ შეაჩვენა?
 რა ფათერაკს შეხვდომია!
 რა ეშმაკი მოეჩვენა,
 რომ სულ უმიზეზოდ შფოთავს
 და აღარც ჩვენ მოგვასვენა!
 შემიგროვეთ, რაც მყავს ჯარი,
 მივეგებო ცხენდაცხენა,
 რომ გავჩუმდეთ, არ ივარგებს,
 რადგანც უნდა ჩვენი წყენა!“
 ასე ბრძანა ქართლ-ბატონმა
 და ზედ ცხენი მიაჭენა!

მიეგება მომავალსა,
 თავს უჩვენებს ან დამხვდურად,
 მიაძახა: „მოლაღატევ,
 ფუ, ვერ გხედავ ძმასა ძმურად:
 გული გესლით აგივსია,
 ნათესავის დასამდურად!
 მოძმის სისხლში ხელს თუ ისვრი,
 მაშ დაგხვდები მეც მეფურად,
 სასიკვდილოდ გაგიმეტებ,

ნულა გიკვირს ჩვენგან ნურად.
 ერთს ანდაზას მოგაგონებ,
 საგულისხმოდ იხვენ ყურად:
 ძმის განირვა, მტრის მიდგომა
 არ გეთვლება სამსახურად.
 ტყუილად ნუ ვსწყვეტთ მაგდენ ჯარს
 ცუდად, სისხლის მოსაწყურად:
 თუ გულს გერჩის, ჩვენ შევებათ
 ერთმანეთსა, სჯობს, „კახურად“.

მუხრან-ბატონს გაეცინა
 და უთხრა: „ეგ რა სჩმახეო!
 კაცი ვარ მე ქვეყნის ტოლი
 და სუსტად ვით დამძრახეო?
 რაც შენ დღეს ჭირი მოგადგეს,
 ის შენს თავსვე დასძახეო.
 რად მაგზავნიდი სხვა ქვეყნად,
 რად შემიცვალე სახეო?
 იქ მე მასწავლეს ხერხები
 და ათასგვარი მახეო, –
 ვერ შემამინებ მუქართ,
 გირჩევ, სხვა ვინმე ჰფახეო,
 თორემ ვერ მომაშლევინებ,
 რაც გულით განვიზრახეო.
 სასაცილოა ეგ თქვენი
 რალაც სიტყვები მკვახეო...
 უმჯობესია, რომ დამრჩე...
 სხვა ენით დაიძახეო!“

ქართლ-ბატონს ფერი ეცვალა,
 შეიქნა დალონებული!
 რა ექნა, ჯარი არ ჰყვანდა;
 მან დაუჩაგრა მას გული,
 რომ მომხრედ ვერვის ხედავდა,
 ყველასგან დავინწყებული!
 დაჯდა, საკინძი შეიხსნა,
 მოსთქვამდა გამწარებული:

„ვაი, გავკოტრდი, კრეზივით
 მე ერთ დღეს გამდიდრებული!
 და ან სიცოცხლე რად მინდა,
 დამმარხეთ გაშავდლებული!“

ამ მოთქმაზედ მთლად შეიძრა
 ქართლ-კახეთი, იმერეთი,
 მოვიდენ და მოახსენეს:
 „ბატონო, დაგვეცა რეტი, –
 მართალია, თქვენ მომხრედ დღეს
 არ ვარგივართ ჩვენ არც ერთი,
 მაგრამ შვილებს გამოგიზრდით,
 თუ ხელს მოგვიმართავს ღმერთი.
 მანამდი კი მოითმინეთ,
 ჭირს როგორმე გაუძელით,
 თორემ ჩვენ ყველას ყელს დაგვეჭრით
 და თქვენც გამოიჭრით ხელით;
 სჯობს, ჯერეთ ცოტას დასჯერდით,
 იმერლები იახელით!
 მართალია, მათგან შველას
 და კურნებას მთლად ნუ ელით,
 მაგრამ არაობას ხომ სჯობს,
 რომ დავრჩებით ცალ-უღელით?!“

[1874]

* * *

ერთხელ ვნახე, მეტად ვერა,
ვინც მე გული ამიძგერა,
ვისიც სახე და სახელი
გულის ფიცარს დამეწერა.

სევდავ, ხელი მით შეგახე,
რომ მეორედ ვერსად ვნახე
ცხადად!.. მაგრამ ოცნებით კი
თვალწინ მიდგა მისი სახე:

პირ-ეთერი, ტანად სარო,
სათაყვანო, სანეტარო,
ჭმუნვილისთვის სამკურნალო,
უკვდავების ვითა წყარო.

ბროლ-ფიქალზედ ვარდ-ლანწები
– გულო, რად არ დაინწები? –
ბროლ-ბალახში, ბაგე-ლალი,
ბაგეთ ტკბილად დასაწები.

შავ-ხუჭუჭ-თმა, ნანწავ-ბევრი,
წამწამ-ხშირი, წარბებ-ტევრი...
კერძოდ ყველა – სიყვარული,
ერთად – სიყვარულის წევრი.

ხალ-ნასობი, ყელი ბროლი,
სიამითა ამაჟრჟოლი,
უყირჭებლად სურვილისა
სამარეში თანწამყოლი!

მოციმციმე, თვალმაყვალა,
პირნათელი, მხიარული,
უძღვევლი რამე ძალა,
ყოვლით სრული სიყვარული!

ამაჟრჟოლა, ხმანარნარი
ერთხელ ვნახე, მეტად ვერა,
მაგრამ მაინც მოვრთე ქნარი
და მის ეშხედ ვინყე მღერა!

ვით ბულბული ტურფა ვარდსა
შორით უყეფს, ბედზედ მწყრალი,
მეც ისე ჩემს გულის დარდსა
შორით ვუმღერ, ეშხით მთვრალი.

მიხდილ ფერით, გულის ძგერით,
აღშფოთებით ვიფრთხოვ ძილსა,
და სურვილს ვკლავ, რა სიმღერით
ოცნებასა ვმონებ ტკბილსა...

1874 წ.

ტასოს ხაუო

ჩვენს მშვენიერ საქებ ტასოს,
ნარნარსა და უკაპასოს,
დღეს რაც ჭირი დადგომია,
თქვენმა მტერმა დააფასოს:

ხაუო ჰყავდა მშვენიერი,
ბუზ-პეპლების დიდი მტერი!
ქალბატონის სატრფიალო
და ალერსით გულ-მამცერი!

ერთს ოთახში გაუყრელად,
ერთმანეთის ეშხით მწველად,
ერთი ნესტნად თავს სახავდა
და მეორე ტარიელად!

მაგრამ დიდხანს ვერ იხარებს,
ვინც დროს ასე გაატარებს,
რადგანც ბედი ამა სოფლად
უხშავს სიხარულის კარებს.

ერთ დღეს ეშმაკმა აცდინა
ტასო, ცხენზედ შეაჯდინა,
სატირალში წაიყვანა
და ბევრი ცრემლიც ადინა.

რომ განსხვავდეს ყოველ ქალში,
ტასომ ხახვი იცხო თვალში
და დიდი სახელიც ნახა
ცრემლების ღვრით სატირალში.

მომტირლები გააკვირა,
მშვენიერად რა იტირა,
და ბოლოს, როგორც რიგია,
შინ წამოსვლა დააპირა!

თავმომწონედ გამობრუნდა,
ვილას ჰკადრობს? ვინლა უნდა?

მხოლოდ მის ხაყოზედ ჰფიქრობს,
მაგრამ ბედი გაუბრუნდა:

რომ გაალო სახლის კარი,
თავს დაეცა ტასოს ზარი:
მკვდარი დახვდა მისი ხაყო,
გულში სევდამ ჰკრა ისარი...

მოსთქვამს: „ჩემო მშვენიერო,
ან მე ვილას მოვეფერო!..
ჩემმა ტანჯვამ სევდით მოგკლა!
უნდა ჩემს თავს დავემტერო!

ჩემო კაჭო! არ ვიცოდი,
თუ რომ ჩემთვის დაინოდი,
თორემ მე სხვის სატირალში
რა მინდოდა? რად მივრბოდი?

არ კი იყავ შენ ჭკვიანი,
რაზედ გახდი იჭვიანი?
შენ გეგონა, თუ მე ტრფობის
გამოვიცვალე საგანი

და შენზედ ავილე ხელი?
რათ გეგონე მანგრე ხელი?
ეხლა ვინლა მანუგემოს,
როს ცრემლები მსდიან ცხელი?

ან მე შენს მეტი სააჯო
თუ სხვა ვინმე მივისაჯო,
ამ სოფელში ღმერთმა მკითხოს...
საიქიოს განვისაჯო“.

ასე მოსთქვამს თურმე ტასო,
პირს იხოკავს, იგლეჯს თმასო
და სამძიმრის მოხსენებას
ველარავინ უბედავსო!

ძველი და ახალი წელი

პიიპუ! პიპუ! პუუუ!
 ხელში მიჭირავს ქამანჩა;
 მსურს გავბერო სტივირის გუდა,
 რომ ლექსებით ძველ ბატონსა
 მივაყაროთ ქვა და გუნდა!
 რაც რომ იმან ჩვენ გვაკვნესა,
 კმარა!.. მეტი აღარ უნდა!
 მტარვალობდა, მაგრამ ბოლოს
 მასაც ფერი გაუხუნდა
 და ახლისა მოსვლის წინად
 უსირცხვილოდ წალაყუნდა!
 ზოგიერთი პირუტყვეები
 შეიკრიბენ გუნდა-გუნდა,
 გაჰყვენენ, ცრემლით გააცილეს,
 წინ უძლოდათ მელა-კუდა.

თავს სტირიან: „რალა ვქნათო?
 ჩვენს ბუმბერაზს ვშორდებითო,
 იმის ხელში აღმა მსვლეელი,
 ან თავდაღმა ვგორდებითო,
 და წმინდასა ანგარიშში
 ვერვის გაუსწორდებითო!“

ტირიან და ქვითინებენ,
 ცრემლმორეულს ხუჭვენ თვალსა...
 დახეთ!.. დახეთ თვალთმაქცებსა!
 ამადლიან მომავალსა.
 მაგრამ გულში სულ სხვას ჰგრძნობენ,
 ინყველიან გზა და კვალსა,
 რომ შიშის ქრად ისახავენ
 ახალ-ბატონს მომავალსა,
 რომელიცა კარგად არჩევს,
 თურმე ვარდსა და ეკალსა!
 ჩვეულებრივ თვალთმაქცობით
 მას ვერ აუხვევენ თვალსა!

არ აჰყვება მოენეებს,
 არც კიკოებს, არც იმ ქალსა,
 რომელიცა საქნიელზედ
 მიმინოებს უქნევს თვალსა!
 როგორც მისი ჭკუა ურჩევს,
 ისე აჩენს სამართალსა!
 ერთის სიტყვით, სულ არა ჰგავს
 თურმე იმ ძველ ბატონს მთვრალსა!
 ხალხიც მისგან სამკურნალოდ
 მიტომ ელის დღეს წამალსა,
 რომ ან წყლული მოუშუშოს
 ერთგულსა და შესაბრალსა,
 და ჩვენც ვფიქრობთ, რომ ამ იმედს
 აგვისრულებს, ვითა ვალსა.

მაგრამ უნდა გავიხსენოთ
 ჯერ რუსთველის ნაუბარი:
 „მას მკურნალმა ვითა არგოს,
 ვინც არ სთქვასო სატკივარი?“
 და თვითონ ჩვენ უნდა ვუთხრათ
 ჩვენი წყლული-საჩივარი,
 თუ ვით დღემდის მართალს სიტყვას
 დახურული ჰქონდა კარი,
 და მძარცველებს ჰქონდათ ხელში
 ბურთ-მოედან, მთა და ბარი...
 დროა, იმათ ბნელ საქმეებს
 მიენათოს დღეს ლამპარი,
 რომ გამოჩნდეს ნათლად და მთლად
 საქმე მათი შესაზარი,
 და შენც, ჩვენო ახალ-კოჩო,
 სმენად ყური მოგვაპყარი!

რა გამრავლდენ ტურა, მელა
 და ძაღლები შინაური,
 განყვა ჩვენში საქონელი,
 ქათამი და ინდაური,
 სულ საპნობით მიდის ღვინო

და ტომრებით მისდევს პური!
 ბატონ მელებს გაუმარჯოსთ!
 მოგვწონს მათი სამსახური,
 კუდის ქნევა, ფეხის სლაქვა
 და ცქვიტინა მათი ყური:
 არც იქით მხრით, არც აქეთ მხრით
 არავინ ჰყავსთ უმადური.
 აზნაურსა გლეხი ჰნატრის,
 გლეხს შენატრის აზნაური,
 და ერთად კი ორივესა
 აქვს მაძლარი ძაღლის შური...

ამ ჩიტების გუნდში ვიცნობთ
 ჩვენ მხოლოდ სამს შუამავალს,
 რომელნიცა საზოგადოდ
 ჯერ არ შესდგომიან სხვის კვალს:
 ხელქვეითებს ტყავს არ ხდიან,
 არ აგლეჯენ რბილსა და ძვალს
 და მით ახალ ქურქს არ ჰკერვენ,
 სჯერდებიან გამონაცვალს!..

შვიდი მგელი კიდევ სხვა გყავს,
 თითო თითოს მაზრებშია,
 ყველა ერთად ბოდის იხდის
 ჭკუასა და აზრებშია!..
 მათი ნაშრომ-ნაღვანევი
 ბევრჯელ ვნახეთ ბაზრებშია,
 ერთი მათშიც ურევია
 კარგი, როგორც ფაზრებშია!..

გავჩუმდებით, არას ვიტყვით
 იმ ერთს დათვის ნახლებზედა,
 რომელსაცა იმედი აქვს
 დღესაც კარის ძაღლებზედა,
 და უძახის: „გემი! გემი!“
 თითს უშვერს მათ სახლებზედა,
 და ძველებთან გადასული

კბილს ილესავს ახლებზედა!
 ერთიც არის... მაგრამ არა,
 სჯობს, იმაზედ არა ვსთქვათ რა,
 თორემ, ვიცი, არ დაგვზოგავს,
 გიჟია და მეტიჩარა...
 ცუდლუტი და გაიძვერა
 დატრიალობს, როგორც ჯარა,
 ვინც რომ კი დაუკვირდება,
 უჩემოდაც იცნობს ჩქარა!
 და ეს ჩემი მესტვირობაც,
 მე მგონია, ან კი კმარა!
 ბოდიშს ვიხდი მკითხველებთან,
 გავჩუმდებით სწორედ, თვარა
 სტვირის გუდა დაიჩუტა,
 ყელში სული გაეპარა!
 პიიპუ! პიპუ! პუუუ!

[1874]

ეპიტაფია

ნათესავთ ცეცხლთა მოდებით,
სოფლის გაყრილი გოდებით,
ილარიონ გიორგის ძე
გოგიჯანოვი წოდებით.

კეთილი მუშა სოფლისა,
ორმოცდა ხუთისა წლისა,
უდროვოდ მკვდარი აქა ძევს,
მართალი მონა უფლისა.

მკითხველო, მჭვრეტო ამისა,
იყავ შემვედრე მამისა,
რომ განუსვენოს მარადის
წიალსა აბრაამისა.

[1875 წლამდე]

ქალიშვილის ჩივილი

ჭაბუკმა რომ მიხილა,
მითხრა: „გული შენია!“
მიყნოსა და მიხილა,
სთქვა: „ვარდი ვარ! შენ – ია!“

ჩემთან ჩემით იხარა...
შემაქცია მე ფურად...
იხარა, რაც იხარა
განცხრომაში მეფურად!

მილაღატა! გამხადა!..
ჩემი მკვლეელი ის არი!
გასახდელათ გამხადა,
ისე მირტყა ისარი!..

რა ისარი შემასო,
მიმეორა, მეახლა!..
სიტკობო ნაღვლათ შემასო,
დამამძიმა მე ახლა!

ვინც კი მიხილავს მეცა,
გამკიცხავს!. და მას უქებს!!
უთუოდ თვალი მეცა,
რომ უდროვით მასუქებს!!

ცოცხალლა ვარ მე, ოჰ, რად?
გასაკიცხავი ვხდები!
ერთი შევქმნილვარ ორად
მსუქანი, პირზედ ვხდები!..

მაშ, ისევ მან მიფაროს
მოშურნეთგან!.. მალამოს!..
მან მხადა... მან მიფაროს,
მისგან ველი მალამოს.

ქართული ანბანი

ყმანვილო, თუ გსურს გიყვარდეს
შენი სამშობლო ძალიან,
ჯერ წიგნი უნდა ისწავლო...
პირველი ასო არის: **ა**.

თუ სწავლით თვით ვერ ამალლდი,
მამულს ჩირქს ისე ვერ მოჰბან,
ჩირქს, მოდებულსა მტრისაგან...
მაგრამ იკითხე ჯერ ეს: **ბ**.

სამშობლო შვილსა ერთგულსა
ითხოვს ყოველთვის, ყოველგან,
და ნუ უმტყუნებ შენს მშობელს...
მაგრამ ისწავლე ჯერ ეს: **გ**.

შენს ვალსა აასრულებდე,
ერთგულად, რაც კი მოგანდონ!
ნუ შეგაშინებს სიკვდილი...
მაგრამ ისწავლე ჯერ ეს: **დ**.

პირადი სარგებლობისა,
იცოდე, ძებნას დაეხსენ!
იყავ შენ მუშა ქვეყნისა...
მაგრამ იკითხე ჯერ ეს: **ე**.

თავგანწირულსა მუშასა
ვერ შეაშინებს ვერავინ,
ვერც ცეცხლი, წყალი, ვერც ტყვია...
მაგრამ ისწავლე ჯერ ეს: **ვ**.

ვით მალლით ჩაგონებული,
საქმეს რომ მისდგე, აღეგზენ,
რომ ნაშრომს დასდო ბეჭედი...
მაგრამ ისწავლე ჯერ ეს: **ზ**.

სხვებიცა შენის მიხედვით
 გამრავლებიან თანდათან
 მამულის წყლულის მკურნალად...
 მაგრამ ისწავლე ჯერ ეს: **თ.**

მიჰბაძე იმას, ვისაცა
 თავს ედგა ეკლის გვირგვინი,
 გვირგვინი ახლის აღთქმისა...
 მაგრამ ისწავლე ჯერ: **ი.**

ნინ სწორედ ნადი, რომ კვალი
 მრუდედ არ დარჩეს შენს უკან!
 მაშ, გახდი ჯერ სწორმხედველი...
 მაგრამ ისწავლე ჯერ ეს: **კ.**

ეცადე, სოფლის ბრუნვამა
 ეგ შენი გული არ მოჰკლას!
 გამაგრდი, როგორც სამსონი...
 მაგრამ ისწავლე ჯერ ეს: **ლ.**

რომ ველარ შესძლოს მტარვლობა
 სუსტის მჩაგვრელმა ძალამან,
 შესძარი სვეტი ბომონის...
 მაგრამ ისწავლე ჯერ ეს: **მ.**

ვით დიოგენი, კეთილ კაცს
 ეძებდე, გეპყრას ფანარი,
 რა ნახო, დაეძმობილე...
 მაგრამ ისწავლე ჯერ: **ნ.**

რომ შენით შენმა მოძმებმა
 ცოტა რამ შეება იპოვონ,
 სხვას რაღას ეძებ ამქვეყნად...
 მაგრამ ისწავლე ჯერ ეს: **ო.**

და მაშინ შენი სახელი
 იბრწყინებს, ვითა ლამპარი,
 მარადის გაუქრობელი...
 მაგრამ ისწავლე ჯერ: **ჰ.**

ზღაპრად ხომ იცი, მტრის ღალატს
 არ შეუშინდა არც ბეჟან,
 თუ შეგხვდეს, ნურც შენ შეკრთები,
 მაგრამ ისწავლე ჯერ ეს: **ჟ.**

ჭირში და ღვინში ყოველთვის
 შენს მოძმეებზედ იფიქრე,
 რომ არ გიკვირდეს არც ერთი...
 მაგრამ ისწავლე ჯერ ეს: **რ.**

რა სჯობს, რომ შენსა ნაღვანსა
 ჩანგზედ დამღერდეს მგოსანი
 და იმ ხმით სძგერდენ გულები...
 მაგრამ ისწავლე ჯერ: **ს.**

ვისაც ეს წილად რგებია,
 ბედისგან ის არს ნეტარი,
 სახარბი, სამაგალითო...
 მაგრამ ისწავლე ჯერ: **ტ.**

და, ვაი, კაცსა ურგებსა:
 მას ბნელი ადევს უკუნი
 და წყევა საშვილიშვილო...
 მაგრამ ისწავლე ჯერ: **უ.**

მას ველარ იხსნის წყევისგან
 ვერცა დიპლომი, ვერც ფარი,
 ვერც მოჭედილი საყელო...
 მაგრამ ისწავლე ჯერ: **ფ.**

ხალხის მართლ-განჩინებასა
ხელს ვერ შეუშლის მანქანი,
მანქანი ხრიკით ნაჭედი...
მაგრამ ისწავლე ჯერ: **ქ.**

ნუ დაივინყებ ნურც იმას,
რაც ზემოდ გითხარ მე წელან,
თავიდამ გაიმეორე...
მაგრამ ისწავლე ჯერ ეს: **ღ.**

რაც ნაიკითხო, იფიქრე,
ბეჯითად გული მიაპყარ,
და მერე კიდევ განვაგრძოთ...
შემდეგი ასო არის: **ყ.**

თუ დაიღალე, მითხარი,
ხვალამდინ გაგიშვებ შენ შინ,
და ხვალ რომ მოხვალ, შეიტყობ,
რომ ყარის შემდეგ არის: **შ.**

რა ამდენს ასოს ისწავლი,
მერე არ გინდა ჩიჩინი,
შენ უჩემოდაც მიხვდები,
თუ რა ასოა ის: **ჩ.**

ხომ ხედავ, გაგიადვილდა,
ჩინი უჩემოდ გამოსცან!
თუ სცანი, კიდევ მოშორდი
და გაიკვეთე ეხლა: **ც.**

შენს გაზრდას, თუ მოგენყინოს,
ან მოგივიდეს ან ძილი,
კითხვა ხვალამდე გადავსდოთ,
მაშინ ვისწავლოთ ეს: **ძ.**

მაგრამ არ გირჩევ, რადგანაც
 მცირელა დაგვრჩა ნაწილი
 ამ ჩვენის „ანა-ბანისა“...
 მაშ, წაიკითხე ან: **წ.**

გამოიფხიზლე, ადუღდი,
 გაცხარდი, როგორც მაჭარი,
 და უფრო მკვირცხლად ისწავლი,
 თუ რა ასოა ეს: **ჭ.**

თუ დაიღალე, მითხარი,
 სჯობს შეისვენო ხანდახან,
 რომ მერე შესვენებულზედ
 უფრო გამოსცნო შენ ეს: **ხ.**

ხვალ ამოსაღებს დაიწყებ,
 რადგან გემატა დღეს ჯანი
 მთლად „ანა-ბანის“ დასწავლით
 მაგრამ, ოჰ, დაგვრჩა ეს: **ჯ.**

და ვინც სულ არასა სწავლობს,
 მათ უნდა ვუთხრათ ხომ „ჰაი“,
 რადგანაც გამოუცნობი
 დარჩებათ იმათ ეს: **კ.**

1875 წ.

სიმღერა

ბულბული ვარდს მაშინ დაჰყეფს,
როცა ეშხით მთვრალია!
მერცხლის ტკბილი ჭიკჭიკიცა
გაზაფხულის ბრალია!

თუ მე გიმღერ, მშვენიერო,
ეს სულ შენი ბრალია,
და ის სცდება, ვინც რომ ჩემზედ
ამ მღერისთვის მწყრალია.

არ დაჭკნება მითი ვარდი,
რომ დააფრთხო ბულბული,
მერცხალი რომ კიდევ მოჰკლა,
მაინც მოვა ზაფხული!

მე რომ კიდევ გამაჩუმოთ,
მითი შენ რა გაკლდება:
ჩემს ადგილზედ სხვა მღერალი
ათასი სხვა გაჩნდება...

მსურს მოვფინო, მშვენიერო,
შენი ქება ცის კიდეს!
ვფიცავ, ლხინად მიმაჩნია
ჭირი, შენს გადამკიდეს!

რომ დამიბან კიდევ ენა,
გულს ხომ მაინც ვიძგერებ!
ტურფავ, შენის გულისათვის
ქვეყანას დავიმტერებ.

ნათესავეებს და მეგობრებს
შენთვის ყველას ვეყრები!
უსასყიდლოდ გამსახურებ და
მძიმე ტვირთს ქვეშ ვიხრები!

და თუ ბედმა უნებურად
მომაშორა ეგ სახე,
მაშინ, ტურფავ, შორს მყოფი
ერთგულ მონად დამსახე.

თვითონაც ვგრძნობ, რომ ეს ჟინი,
ტურფავ, შენი ბრალია,
და ბრიყვი კი უსამართლოდ
დღეს ჩემზედ გამწყრალია.

[1875]

* * *

ახალგაზრდა ქალი ბროლობს და ლალობს,
 სიბერეში დამაჭანკლობს, დალალობს,
 სუყოველდღე ჩამოივლის დუქნებსა,
 მით იქარვებს სიყმანვილის ბუქნებსა!

რომ შეხვდება ახალგაზრდა ქალ-ვაჟსა,
 გულში ამბობს: „ვინა მთხოვდა მე ბაჟსა!
 სხვისი რჩევა რისთვის დავიჯერეო
 და ტრფიალით გული არ ვიჯერეო?“

გულდანყვევით ამას ამბობს ბებერი,
 ველარ შველის უმარილი და ფერი,
 ვერ იბრუნებს დაკარგულს დროს ადრინდელს,
 რალა რჩება? მაჭანკლობას ჰკიდებს ხელს.

და იმისთვის, ვინცა ბროლობს და ლალობს,
 სიხარულით დამაჭანკლობს, დალალობს,
 გულმოდგინედ ჩამოივლის დუქნებსა
 და იქარვებს სიყმანვილის ბუქნებსა!..

[1875]

ახლანდელ ქალებზე

(მუსამბაზი)

სილამაზით პეპელა ხარ ხატისა,
მიხვრა-მოხვრა და ქცევა გაქვს კატისა,
დღეში ასჯერ შეიცვლები მარტივით,
რომ მოხიბლო გული ანდამატისა!

დრო და ჟამის ნარნარი ხარ ქმნილება,
„პოჟოლუსტაც“ მიტომ გეადვილება,
არ შეგშვენის მშობლიური არა რა,
გიხარია ეგ სკვითური ცვლილება!

„მოდებს“ დასდევ, იმაში ხარ გართული,
წერა-კითხვა გეზარება ქართული;
შენი ღმერთი დაგავიწყდა, აღარ გწამს,
კერპადა გჰყავს თვით დათვი ამართული;

უსაქმურად ცარიელი ჭამა ხარ,
„ქალბატონი“ აღარა ხარ, „დამა“ ხარ,
ლეჩაქს იხდი, გიყვარს „შლაპა-შლუპები“,
მაგრამ მაინც სატრფიალო რამა ხარ.

სილამაზით პეპელა ხარ ხატისა,
მიხვრა-მოხვრა და ქცევა გაქვს კატისა.
კუდის ქნევა და კრუტუნი მისივე,
რომ მოხიბლო გული ანდამატისა!

[1875]

* * *

ციცუნია კატაო,
 მაგრე რამ დაგხატაო?
 ნუ ხარ ჩვენზედ გაბუტვით:
 სევდა მოგვემატაო.

კობტავ, თავმომწონეო,
 „მიაუ“ გაგვაგონეო!
 თორემ შენის უბრობით,
 ხედავ, დაგვალონეო!

ეს არს გასაკვირიო:
 დაგიღია პირიო,
 კბილებიც გიკრეჭია,
 დაგდგომია ჭირიო!

მეტად არ გამწარდეო,
 შენ ჩვენ არ გვიყვარდეო!
 თუ გულს გერჩის, წამოხტი,
 აბა, ინავარდეო!

[1875]

* * *

კუდი ბუძგვით აიპრიხა,
დააბრიალა თვალები,
შეჰხტა და შეინავარდა,
გაჰკრა-გამოჰკრა ბრჭყალები!

თაგვებო, დედას გიტირებთ,
ვერავინ დამემალეობთ!
უმწვარად ჩაგაკრახუნებთ,
მინდა, გიმტვიროთ ძვალები!

თქვე ნუნკო, ქონისპარიავ,
არა ხართ შესაბრალები, –
ეს მიაყვირა ციცუნამ
და ომი იწყო მალევი.

[1875]

ლეგენდიდან „ვარდი და ეკალი“

საფლავის ქვაზე

ვით ამ წყვილია და ბნელსა ღამეს
ანათებს მთვარე, სხივმომფინარე,
ისე აბრწყენდა ქველმოქმედებით
ცხოვრების ბნელ გზას აქა მდებარე,

ვით ლაჟვარდოვან ცაზედ კაშკაშით
სჩნდება თანდათან ვარსკვლავთა კრება,
ისე ბრწყინავდა მისი აზრები,
ვინც ამ ბნელ საფლავ ქვეშ იფარება,

და ვით ეს ვარდი, ნორჩი, კოკობი,
ამო საჭვრეტი, წმინდა, სუნნელი,
ისე რჩეული იყო მის გრძნობა,
ვისაც აქ იცავს საფლავი ბნელი;

ვითა ბულბული სტვენს მრავალგვარად
და შორს გაისმის მისი გალობა,
ისე უმღერებს ჩანგმომართვითა
ამგვარ კაცებსა ჩამომავლობა!

ვინც თვის მამულზედ მარად ჰფიქრობდა
და სამშობლოსთვის უძგერდა გული,
მისი სახელი უკუნისამდე
იყოს მაღალი და კურთხეული!

მეორე ქვაზე

გველ-ბაყაყის ბუდე იყო
სიცოცხლეში მისი გული,
ვისიც გვამი დაწყევლილი
დღეს აქ არის დამარხული.

ქვრივ-ობლების დამჩაგვრელმა
 არ იცოდა ქვეყნად მადლი
 და სამშობლოს ისე ჰხრავდა,
 ვით საფლავის მას ჰხრავს მატლი.

აზრებით მტრელს, ძმის დამჩაგვრელს
 მრუდე ჰქონდა გზა და კვალი
 და, რაც სთესა სიცოცხლეში,
 ამოვიდა, ვით ეკალი.

და ვაი მას, ვინც ამგვარად
 საუკუნოდ დაიძინა:
 მის საფლავში გველ-ბაყაყებს
 და მატლებს აქვთ მხოლოდ ბინა!

იმას დაჰგმობს შემდეგი დგმა,
 შეაჩვენებს და დასცინებს,
 და სახსოვრად საუკუნოდ
 მას ბაყაყი უყიყინებს!

[1875]

ლეგენდიდან „გოგია მეჩანგურე“

ჩემს სამშობლოსა ლალატი
შავ ნისლივით ჩამოანვა:
ძმამ ძმას საფრთხე გაუთხარა,
შვილმა მამა ჯვარზედ აცვა!..

ისარგებლა მით სტუმარმა,
ჩემგანავე მოწვეულმა,
და სტუმრობა არ იკმარა:
მასპინძლობა უთხრა გულმა.

მაგრამ იმის მასპინძლობას
ჩვენ ქვეყნისთვის არ აქვს მადლი:
უცხო სენი თვალთმაქცური
გულ-ღვიძლს უხრავს, ვითა მატლი!

და მის შემდეგ ჩემს სამშობლოს
თვისი ფერი შეეცვალა,
და ნაყოფის მოცემაში
დაეკარგა ძველი ძალა!

ვარდი ეკლად შეიცვალა,
საპატიო გახდა ანწლი
და პურის წილ ითესება
მგორვალა და მაენე ღვარძლი!..

მაგრამ, ძმებო, ნუ შევეკრთებით!
სასხლავს მივჰყოთ ყველამ ხელი;
ეკალს ძირი ამოუგდოთ,
სისხლით ვღებოთ მთა და ველი!..

ეკლნარშია მწარ სიცოცხლეს
ვარდნარშია სჯობს სიკვდილი!..
ამ აზრით უნდ იმსჭვალოდეს
მამულისა ვარგი შვილი!..

უსამართლო ძლიერებას
საუკუნო არ აქვს ძალი!..
უძლეველი საბოლოოდ
არის მხოლოდ სამართალი.

და მაშ ძმებო, დრო ძვირად ღირს...
ნუ დავჰკარგავთ, დავეშუროთ,
და ჩვენისა თავგანწირვით
შვილებს ქუდი დავახუროთ,

რომ ჩვენისა თავშეწირვით
აღარ ექმნესთ მონებით წვა,
და აღარც სთქვან, რომ ლალატი
მათაც უღლად ზე დაანვა!

[1875]

დედის სიმღერა

ცხრა თვეს მუცლით გატარებდი,
„ვაით“ გმობე, „უით“ გზარდე,
და რად გიკვირს, ყოველს ქალზედ
უფრო დედას რომ უყვარდე?

ქალი მამას ქმარში გასცვლის,
ცოლი ქვრივი სხვას ნაჰყვება;
მაგრამ დედას შვილის ტრფობა
სამარეში თან ჩაჰყვება!

ახლოს გული მისთვის უძგერს,
შორს მყოფს ფიქრით თავს ევლება:
უფიქრელად თავს შესწირავს, –
დედა თვის შვილს ენაცვლება!..

მაგრამ შვილი ხშირად დედას
გასცვლის ხოლმე საყვარელში!..
არ იცის, რომ მოტყუებულს
სხვისი სატრფო რჩება ხელში!..

მაგრამ ნება ბუნებისა
ეს არის და ასე იყოს:
დედამ უნდა შვილისათვის
თავისთავი დაივიწყოს!..

რა მოგშორდი, შვილო, შემდეგ
შავი ფიქრი გულს მიბურავს...
ვაჰ, თუ გშია! ან გწყურია!
ან გცივა და არა გხურავს!

ეგებ გდისარ ბრძოლის ველზედ,
გულს გასვია მტრის ისარი
და რომ ნყლული შეგისხვიოს,
დედაშენი არსად არი!..

ვაი, თუ შენს ლამაზ თვალებს
ყვავე ჰკორტნის და ყორანი,
და უნაგრით უპატრონოდ
დაგხვიხვინებს თავს მერანი!..

ვაჰ, თუ შენსა ხუჭუჭ თმასა
ჩიტი ბუდეს შიგ უფენდეს?
მაშინ დედაშენიც ჩიტად
გადაიქცეს, შენსკენ ჰფრენდეს!..

[1875]

დის სიმღერა

ძმა კარგი და რიგიანი
დისთვის არის საქებარი,
თუ მასთანაც იმავე დროს
არის მისი მეგობარი.

მეგობრობა არის გრძნობის
და აზრების შეთანხმება,
თვარა უამათოდ არის
ანგარიში, და გაქრება!..

მე გოგია მისთვის მიყვარს,
რომ ძმაც და მეგობარი,
და მისთვის მსურს მისი ხილვა,
მასთან ხშირი საუბარი,

რომ თავიდან ფეხებამდე
ის მამულისშვილი არი!..
თვის მარჯვენას მისთვის ხმარობს
და მისთვის უღერს მისი ქნარი.

ღმერთო, მიეც გამარჯვება,
განსაცდლისგან დაიხსენი!
დაგვიბრუნე შინ მშვიდობით,
გვედრები მონა შენი!

და თუ მოკვდეს ბრძოლის ველზედ,
გაემსჭვალოს ისრით გული,
მაშინ ჩიტად გადამქმენი!
მსურს, შევიქნე მე ბუღბუღი,

რომ მის საფლავს მარტოხელსა
მე ვუსტვენდე გრძნობამტკებარი,
და იმ ხმასაც ყურს უგდებდენ
არემარე, მთა და ბარი...

[1875]

ცოლის სიმღერა

მითხარით, ლამაზ ცოლისთვის
 ნეტა რა არის ქმარიო?
 ადვილად გამოსაცვალ
 ვერცხლისა რამ ქმარიო!

დღეს ერთს მოირტყავს, მეორით
 ხვალ დაიშვენებს ნელსაო,
 თუ დაეკარგა, იტირებს,
 მაგრამ გაუძლებს სენსაო!

ლამაზი ქვრივი ცრემლებსა
 დაშვენებისთვის დაჰღვრისო,
 და რომ შენიშნავს ლამაზს ვაჟს,
 კეკლუცად თავს ძირს დაჰხრისო.

და ქვემ-ქვემ იწყებს ჭვრეტასა,
 მორცხვობით თვალებს ნაბავსო,
 მაგრამ ამ ხერხით საქმროსა
 უცბად მახეში აბამსო!

ერთხელ ნაცადი ცოლობის,
 ხელში დაიჭერს ქმარსაო
 და თუ არ იქმნა მორჩილი,
 ცხვირიდან ადენს ძმარსაო!

გაბატონდება ოჯახში,
 განზედ გაიჩენს კუროსო,
 და ქმარი ვერას გაანყოზს,
 ბევრიც რომ იფხაკუროსო!..

ჭკვიან ქალს ვერ შეაშინებს
ქვრივობა, ქმრის სიკვდილიო,
შავს იცვამს, მაგრამ იმედი
გულში უჩნდება ტკბილიო!

მითხარით, ლამაზ ცოლისთვის
აბა რა არის ქმარიო,
თუ არ ადვილად საცვალი
უბრალო რამ ქამარიო?

[1875]

* * *

აღმართ-აღმართ მივდიოდი მე ნელა,
სერზედ შევდექე, ჭმუნვის ალი მენელა.

მზემან სხივი მომაფინა მაშინა,
სიცოცხლე ვგრძენ, სიკვდილმა ვერ მაშინა.

შემიდულდა მაშინ სული და გული,
იმ ნადულში თვით მე ვიყავ დაგული.

გულმა ძგერა, სულმა შფოთვა დამინყო,
ჩანგმაც თვისი მე სიმები დამინყო.

ხმა სიმართლის შეუბოვრად გაისმა,
ან იგი ხმა ვერ ისმინოს გაისმა.

ცის მახლობლად ფეხქვეშ ვიგრძენ მინა მე,
ვსთქვი: „ცხოვრებავ, მეც ერთ კაცად მიწამე!“

და ვიფიქრე: „ჩემი სატრფო სად არი?
ნისლი ჰბურავს თუ დღე უდგას სადარი?“

გადვიხედე, ვნახე, რომ სხვას ჰმონებდა!
გამიკვირდა! ვსთქვი: „მტერს როგორ მონებდა?“

მოხიბლულა, შემცდარია, ის არი!..
აღერსით მთვრალს ვერ უხილავს ისარი!“

მივაძახე: ჭინჭარში ნუ ვარდები!..
ნუ გგონია იქ ია და ვარდები!

შეიბრალე თავი შენი, იცოდე!
მაგ შარბათში სანამლავს სვამ, იცოდე!“

არ მისმინა მწუხარებით დანაგულს,
მით დამასო საუკუნოდ დანა გულს!

აღმართ-აღმართ მივდიოდი ნეტა რად,
თუ ამ სერზედ თავს ვერ ვგრძნობდი ნეტარად?

ჩემო თავო! ველარ გკურნვენ წამალით!
დაღმართ-დაღმართ დაუყევი, ნა მალით!

იქ ჩაბრძანდი, სად გელიან ლოდებით,
ბარით, ნიჩბით, კუბოთი და ლოდებით!

დაივიწყე, ვინც გახსოვდა მარად, ის!
ხელდაკრებით განისვენე მარადის!

[1875 წ., 7 სექტემბერი]

სიმღერა

გუშინლამ მთვარე,
 სხივმომფინარე,
 ვნახე, ლურჯ ცაზედ მონარნარებდა;
 ეშხით მგზნებარე,
 ის შევადარე
 ჩემს საყვარელსა... გული ხარობდა!

დიდხანს და დიდხანს
 იმ ნათელ საგანს
 მე შევეყურებდი სულგანაბული;
 ამ სულს და ამ ტანს,
 ჟრჟოლის თან ამტანს,
 ათამაშებდა ძგერითა გული...

გრძნობით გამსჭვალულს,
 ფიქრით მოხიბლულს,
 არ მეტყობოდა ქვეყნიურება;
 უკვდავსა და სრულს
 ვგრძნობდი სიყვარულს,
 ჭეშმარიტებად მჩნდა მაცდურება!

მაგრამ ბოლოს ჟამს,
 სიტკბოების წამს
 იგივე მნათობი მენალველძმარა;
 სულს აწვეთებს შხამს
 და გულს მით მიწვამს,
 რომ ჩემგან მარად ან მიეფარა.

განქრა ოცნება,
 აშხამდა ვნება,
 სიცოცხლეც გაქრეს!.. რაღას მოველი,
 თუ მოსვენება
 აღარ მექნება,
 შიგნივ და გარეთ მედება ბნელი!

1875 წ.,

* * *

ნაღვლიან გულისა ვნებამ
დამანწყევია შაებედი!
ფრთებდაკვეცილმა ოცნებამ
მთლად წამინყმიდა იმედი!

სიცოცხლეგამწარებულსა
მით შემეცვალა გუნება:
ნდობა აღარ აქვს გლახ-გულსა,
სულმაც დაჰკარგა რწმუნება!..

და ასე ამბობს გონება:
„დააცხრე გულის ვნებო!
სიცოცხლე არის მონება,
სიკვდილი – განსვენებო!“

1875 წ.

კოლხიდელს

მებოძა თქვენი ბრძნული წერილი,
მაგრამ პირადად მე არ მეხება:
გაურჩეველად ხნოვანებისა,
კარგის ყოველთვის მჩვევია ქება!

თუ საფუძველი კარგია ძველი,
წუნს როგორ დასდებს ხუროთმოძღვარი?
ეცდება კიდევ, რომ ზედ ააგოს
სამეფილიშვილო წმინდა ტაძარი!..

თუ ეს არ მესმის, რალა მსმენია?
რა საჭიროა ამის მოძღვრება?!
მთვარე მაშინაც კიდევ ანათებს,
როცა იღვევა, ნელ-ნელა ცხრება.

მათუსალადაც რომ გადაიქცეს
მეტის სიბერით ან „კოლხიდელი“,
მაინც დარჩება კიდევ იმასში
ოჯახისშვილი... ძველი ქართველი,

ვისთანაც მისვლა და ვისიც ნახვა
სულით და გულით მე მენატრება!..
მაგრამ ერთი რამ გარემოება
წინ მელობება და მეფარება:

არ ვიცი, როგორ უნდა ვეახლო:
როგორც მორჩილი? თუ ამხანაგი?
როგორც დადიანს წერეთელი თუ
როგორც „კოლხიდელს“ მხოლოდ აკაკი?

1875 წ.

ღამურა

ზღაპარი

ერთმა უგნურმა თავუნამ
იუკადრისა თავგობა,
დასწყევლა თვისი გაჩენა,
ბუნების იწყო მან გმობა:

„იმ უსამართლო ბუნებამ
თავგად რად გამაჩინაო?
მე სხვაგან ყოფნა მინდოდა,
მან ჭერქვეშ მომცა ბინაო!

„ვის ეკადრება თავვებთან
კუდის ბზეკა და ლხენაო?
მე შემშვენოდა ჩიტობა,
რომ მეწყო აღმა ფრენაო.

„რომ ვინმე ჩიტად მაქცევდეს,
გამომაბამდეს ფრთებსაო,
გავფრინდებოდი, ერთს წამსა
გადავივლიდი მთებსაო!“

რომ დაასრულა ეს ნატვრა,
ნახა, რომ ფრთები ესხმება
და მეტის სიხარულითა
საბრალოს თავბრუ ესხმება...

ზიზლით შეხედა თვის ტოლებს,
დაუყონებლივ ავარდა,
ჩიტებში გამოერია,
იმანაც გაინავარდა...

ჩიტებმა ახედ-დახედეს,
სთქვეს: „ვინ მოსულა ესაო?
რა სჯულის ცხოველი არის?
ჩვენთან ვინ გაანესაო?

„თვალტანადობა თავეს უგავს,
ფრთები ასხია ჩვენით!
როგორღაც კეთილ სულს არ ჰგავს...
ჭირი არის და სენით!

„ეგება მტრებმა მოგზავნეს,
შემოჩენილი იყოსო!
არიქა, ფრთხილად იყავით,
არავინ გაგვაბრიყვოსო!..“

დაჰულივლეს, ჩაუნისკარტეს,
გაჰკრეს-გამოჰკრეს ბრჭყალები,
სისხლი ადინეს ღამურას,
გამოუბნელეს თვალები!

დაღმა დაეშვა ღამურა,
მიმართა ისევ ძველ სადგურს...
მაგრამ იქ უფრო შავი დღე
დაუდგა მაშინ უბედურს:

თავებმა აითვალნუნეს,
ალარ მიიღეს, რომ ნახეს,
მივარდენ ერთად საკბენად,
„ჰკა მაგასაო!“ დასძახეს...

მაშინ კი მიხვდა ღამურა,
რომ ანგარიში წაუხდა
და მისი ნატვრა უგნური
საჭირბოროტოდ აუხდა!

გვიანლა იყო! გაფრინდა
გაკიცხულ-თავლაფდასხმული,
ერთ ძველ ნანგრევში შეფრინდა
და მოიბრუნა იქ გული.

მას შემდეგ ნანგრევში ბუდობს,
 დღე-დღე ვერ ჩნდება სირცხვილით,
 და მუდამ ამას წრიპინობს
 კვენესით და გულის ტკივილით:

„კრულ იყოს მისი სახელი,
 ვინც მთა გასცვალოს ბარზედა!
 თვის ტომის დამწუნებელსა
 ჭირი მიუვა კარზედა!

„ნურავინ იხბამს სხვის ქურქსა
 და ნუ სცვლის თვისსა ენასა,
 თორემ ბოლოს დროს მოიმკის
 ჩემსავით ცრემლთა დენასა!

„გადაგვარების მოსურნე
 ბუნებისაგან კრულია!
 მისი პირადი ღირსება
 ყოველგან დაჩაგრულია!

„ძველ ტომში გამოსხლეტილსა
 არ მოუშლიან კბენასა
 და ახალ ტომშიც გაჰკიცხვენ:
 დაუწუნებენ ფრენასა!

„კრულია მისი ხსენება,
 ვინც დაჰგმობს დედაენასა,
 თვის ტომს ჰლალატობს და მითი
 თვით ჰფიქრობს მალლა ფრენასა!..“

[1875, 1880]

ალბომში

ს... გან

ლამპარო სიხარულისა,
იადონო ტკბილ-მღერალო,
ზავთო ამ ჩემის გულისა,
აღარ მრისხავ, ტურფა ქალო!

მამ შევრიგდეთ! დაჰკა ხელი!
ერთი „ჰო“ სჯობს ათასს „არას“!
სხვას რას ჰფიქრობ? რაღას ელი?
ხომ არ ჰბაძავ მეტიჩარას?

იცინე და ჩვენც ვიცინოთ,
ეს სოფელი სულ ასეა!
ვითომ სხვა რა შევიძინოთ,
სადაც ტანჯვა ათასია!...

[1876 წლამდე]

* * *

ვით მზესუმზირე მზეს უჭვრეტს,
ისე შეგყურებ, ლამაზო!
რაგინდ მასხამდე მით თავრეტს...
გინდ გულს მახვილიც დამასო!

მაგრამ როდემდის?.. მიდიხარ,
შენსა ნათელსა მით მაკლებ...
თუმც მარად გულში მიზიხარ,
უშენოდ მაინც ვერ გავძლებ!

და როს სცნო ჩემი ამბავი,
ტანჯვისგან გულმოკლულისა,
ასე სთქვი: – „მსხვერპლი შექმნილა,
საბრალო, სიყვარულისა!..“

ეს სთქვი და მინით დაფარულს
მიუძღვენ ვარდისა კონა...
ვინც შენსა ჩუმსა სიყვარულს
ესე სოფელი უწონა!

[1876 წლამდე]

მეგობარს

გაუქმებული, პირუმთნეველი, –
კვალად ავიღე ხელში კალამი,
მხოლოდ მისთვის, რომ სიმდაბლით წრფელი
გულით მოგიძღვნო, ძმაო, სალამი!

აბა, გვაცნობე, გასაჯე თავი:
როგორ მშვიდობით ხარ, მეგობარო?
ისე გვწყურია შენი ამბავი,
როგორც დაკოდილს ირემსა წყარო!

გვინდა ვიცოდეთ (ხარ მეგობარი):
ვით შეეთვისე მაგ უცხო მხარეს,
სადაც სიბნელე სხვადასხვაგვარი
სქლად მოსდებია გულბნელსა მხარეს;

შეხორცებია ჯაჭვსა მონების,
სულსა აშფოთებს, გულსაც აბნელებს
და მით სიცოცხლეს ჭკუა-გონების
აცოცხალმკვდარებს, ისე აძნელებს!

ხომ არ შეგიფრთხა, ჩემო გიორგი,
მით ეგ უმანკო ჭაბუკი გული,
და შეგაპარა მან შიგ ალმბორგი
სისუსტის თესლი, ცრუ სინანული

შენი წარსულის, წინა-ცხოვრების,
იმ საქებისა და უცოდველის,
რომელიც თვისის ნამდვილ ღირსების
მართლდაფასებას ბოლოს მოელის?

ეგებ შენუხდი, ვითა გულჩჩვილი,
და სისუსტისგან თავსაც დაბლა ჰხრი,
რომ გაგონდება ბუნებით ტკბილი,
ტკბილმოლიმარი შავი ზღვის პირი?

თუ, ვით მამაცი, გამოცდით ბრძენი,
გულკლდოვანი და შეურყეველი,
შენს ბედის დევნას შენვე დასცინი
და მოთმინებით სულ სხვა ბედს ელი?

გაგონდებიან, როს გული გინუხს,
შენი აქ მყოფი შენ მეგობრები,
და ოცნებითა შენს გულის პასუხს
იმათ უმჟღავნებ, ესაუბრები?

და მითი უფრო მოუსვენარად
შენი სურვილი გულში მწიფდება
და იმ ნეტარს დღეს მოელი მარად,
როს ჩვენი აზრიც გახელმწიფდება.

მაშინ ჩვენც, ძმაო, რომ დავინახავთ
შენის ვარსკვლავის საამო კაშკაშს,
ბედნიერებად ჩვენს თავს დავსახავთ
და აღტაცებით დავჰკრავთ ხმოვანს ტაშს.

კმარა, რაც დღემდის ახლად და ძველად
გადაგვხდომია დიდი საბრწყო!
ან კი დრო არის, რომ დროს შემცვლელად
მოგვესმას ჩვენში ერთი: „ყიყლიყო!“

[1876 წლამდე]

კიდევ სურათზედ

როცა ამ სურათს დაჰხედავ,
რომ შეეძლოს გაგცეს მან ხმა,
ამას გეტყვის: „ჩემო დაო,
რად არა ვარ მე შენი ძმა?“

და მით მაგ შენს სახეს ჭკვიანს
თუ დასტყუებს მაშინ ღიმილს,
გულს დაიტკობს მით სევდიანს
და ოცნებას ჰმონებს რა ტკბილს, –

პოეტურად აეგზნება
შენის ეშხით, შენზედ გზნობით
და შენ წინვე ის დასდნება
სანთელივით წმინდის გრძნობით!

[1876 წლამდე]

ექსპრომტი

გრიგოლ, გარნმუნებთ, რომ იტყვის, უთუოდ ჭეშმარიტია;
მართლა ამტკიცებს, რომ ჩიტში ყველაზე კარგი გვრიტია:
ბუნებით ტურფად შექმნილი, მშვიდი სინაზით, ცქვიტია,
და ვენერას იუნონასთან შემმაერთები ხიდია.

[1876 წლამდე]

იმერული ლექსი

პატარა საყვარელო,
რისთვის მომიკალ გული?
გალიაში გაგზარდე,
ვით მაისის ბულბული.

შაქრით მყავდი გაზრდილი,
შენთვის ვლე კიდის-კიდე!
პატარა საყვარელო,
ცეცხლი რად მომიკიდე?

გული შენ მოგიძღვენი,
სულიც ხომ შემოგწირე!
პატარა საყვარელო,
შენ რაღად დამამცირე?

რომ დამგმე უმიზეზოდ
და გამცვალე სხვაშია,
მიჯობს დამწვა ცეცხლითა,
ან ჩამაგდო ზღვაშია!

პატარა საყვარელო,
ჩემო მკვლელი, უგულო,
გალიაში გაზრდილო,
გაზაფხულის ბულბულო!

[1876]

* * *

ღმერთმა მტერსაც ააშოროს
მეგობარი შენისთანა:
დილას სხვა ხარ, საღამოს – სხვა,
ავკარგობის გამოცანა.

შენს მეგობარს, ტკბილმოუბარს
მითი უბნევე გზა და კვალსა,
რომ ხან მასთან გულს იყინევებ,
ხან იკიდებ ტრფობის ალსა.

ხან სიცოცხლეს სრულად სწირავ,
ხან უდგები განდაგანა,
მაგრამ რადგანც პოეტი ხარ,
უნდა იყო გამოცანა!

[1876]

მუნამბაზი

რომ იცოდე ჩემი გულის დარდები,
 გეფიცები, ტურფავ, შეგიყვარდები!
 ცაზედ მზეა, ქვეყანაზედ შენა ხარ!
 შეცდომით ძირს ჩამოსული ზენა ხარ.
 შაქრის გულო, ბულბულისა ენა ხარ.
 სიხარულო, ჩემის ცრემლის დენა ხარ!
 ეკლით ნუ მჩხვლეტ... დამიბრუნე ვარდები!
 რომ იცოდე ჩემი გულის დარდები,
 გეფიცები, ისევ შეგიყვარდები!

სიყვარული ისა სჯობს, რაც ძველია:
 საუკუნო მეგობრობის მცველია!
 ახალი კი დროებითად მწველია
 და ყმანვილთა მხოლოდ სანატრელია.
 შენ ერიდე!.. მოიფარე ფარდები!
 რომ იცოდე ჩემი გულის დარდები,
 გეფიცები, ქალო, შეგიყვარდები!

ჩემსავით რომ შეგიყვაროს, ვინ არი?
 ვინ გადმერთოს ციურად მომცინარი,
 თუ არ მევე?.. გინდა ვიყო მძინარი,
 შენი სახე მაინც ჩემ თვალთწინ არი,
 თუ გამიქრა, კლდეზედ გადავვარდები!
 რომ იცოდე ჩემი გულის დარდები,
 გეფიცები, ისევ შეგიყვარდები!

ან რალა ვარ, შენგან ტრფობას ჩვეული?
 ვეხეტები გზადაკვალდაბნეული!
 ლხინს ვშორდები, ჭირისაგან წვეული!
 გაყრის წამი ჩვენი იყოს წყეული!..
 სჯობს, შევრიგდეთ! ფეხთქვეშ დაგივარდები!
 რომ იცოდე ჩემი გულის დარდები,
 გეფიცები, ისევ შეგიყვარდები!

საწყალი და დარბაისელი

ვინც ტიკივით იბერება,
ისე დადის ამ სოფელში,
იმას რჩება მოედანი,
ბურთივ მას უჭირავს ხელში.

თორემ ამისთანა საწყალს
ვინ მიაქცევს ყურადღებას?
უპირბაძო მანანნალა
თავს აძლევს თვით დავინყებას.

ვინცა მხოლოდ გარეგნობით
თავს ინონებს ხალხის თვალში,
ის მოსწონთ და მის ზნეობას
არვინ ჩაუდგება კვალში!

თორემ ამისთანა ვინმე,
გინდა იყოს კაცი სრული,
გარეგანის უხერხობით
აქვს ღირსება დაფარული!..

გამჭრიახი ჩვენი ხალხი
თვალს იხუჭავს სიმართლეზედ:
დიდებულ ქურდს ვერას ჰკადრებს,
მართალ საწყალს იჭერს თხლეზედ!

მაგალითად, ეს საწყალი
ამ დიდკაცსა შევადაროთ,
ავწონოთ და დავაფასოთ,
ისე, მხოლოდ სამასხაროდ!

დიდი-კაცი მსუქანია,
თავმსხვილი და მუცელდიდა,
და თუ კარგის ზნის არ იყოს,
კოლოტივით რა გაზრდიდა?

ეს საბრალო კატის შაშხს ჰგავს,
ძლივს დალოღავს ცოცხალ-მკვდარი,

და თუ არ უზნეურობით,
რისგან არი, მაშ, გამხდარი?

დიდი-კაცი მდიდარია,
საწყალი კი დღიურ მუშა,
და თუ ეს ჭკვიანი იყოს,
ამის საქმე რამ დაფუშა?

დიდი-კაცი ანგარიშით
იკინის და იჭყანება,
შიგნით სხვაა, გარეთ სულ სხვა,
განვრთნილი აქვს გულის ნება!..

საწყალს კი ეს ანგარიში
აროდეს არ ეყურება:
სიცილის დროს სულ ხარხარობს
და ტირის, თუ ეტირება!

დიდკაცი იქ იტყვის „დიახ“,
სადაც „არ“ არ შეიძლება,
და ამისთვის ასი რომ სთქვას,
ერთხელაც არ შეეშლება.

საწყალი კი სულ ტიკტიკობს,
საეჭვოც კი ჰსურს, რომ ახსნას,
და ამგვარად ასზედ ათჯერ
რომ არ შესცდეს. რა უნდა ქნას!

აი, დიდკაცს ზნეობითი
ამაღლება რით ატყვია!
მაგრამ ამ ჩვენს დღიურ მუშას
საწყალს ჯერ ვერ შეუტყვია,

რომ ვინც მხოლოდ იბერება
კოლოტივით ამ სოფელში,
იმას რჩება მოედანი
და ბურთიცა მას აქვს ხელში!

გაზაფხულის სიმღერა

მზის სხივებით შემოსილი
ქვეყნად მოვალ პატარძალი,
ბუნებაო, კმარა ძილი,
შენთვის მომაქვს ჩემი ძალი!

აჰყვავდი და აბიბინდი,
ძალა შენი თვით იჩინე,
მთლად გაჰფანტე შენი ბინდი,
გარს ნათელი მოიფინე.

შეიმოსე საქორწინოდ,
მომეგებე მომავალსა,
და მერმისთვის მეც სალხინოდ
შენზედ დავსდებ ჩემსა კვალსა,

კვალს კეთილს და ნაყოფიერს,
საბოლოოდ მოსამკელსა,
და მისათვის ვიცვლი მე ფერს,
გაცმევ მდიდრულ სამოსელსა.

მზის სხივებით შემოსილი
ქვეყნად მოველ პატარძალი,
და, ბუნებავ, შენ ქორწილი
გამიმართე მე ახალი...

[1876]

ზაფხულის სიმღერა

ტვირთი, ბოლოს სასარგებლო,
 მიძიმეც მჩატედ გვეჩვენება!..
 ვისაც მწარე უჭამია,
 იცის სიტკბოს გემოვნება!

ეს სიცხე და მხურვალეობა
 ჩემს ტვირთს ზდის და ამაგრებსა!..
 ვისაც ჭირით არ უთესავს,
 ის ლხინით რას მოიკრებსა?

გულგახსნილი, სიცხიანი
 ვემონები დღეს ჩემს ბედსა,
 და მიძიმე ტვირთს სიხარულით
 ვითმენ, როგორც დიდს იმედსა.

ბუნებავ, შენცა ნამბაძე,
 მე ამიღე მაგალითად,
 და ნაყოფი, ქვეყნის საზრდო,
 აიკიდე ზურგზედ ტვირთად.

მზის სხივი და მხურვალეობა
 ტვირთს ზდის და თანც ამაგრებსა,
 ვისაც ოფლით არ უთესავს,
 ის ვერაფერს მოიკრებსა.

[1876]

შემოდგომის სიმღერა

ძუძუ მევესება ტკბილი რძით
 და შენც კი გშიან განაო?
 მოსწოვე, შენი სარჩოა,
 შვილო! ნანინა-ნანაო!

მხოლოდ ძუძუთი იზრდება
 ბევრი სხვაც შენისთანაო;
 სანამ არ გაძლე, ეს ძუძუ
 სულ პირში გედვას!.. ნანაო!..

თან სწოვე, თანაც იზარდე,
 რომ ქვეყნის გამოცანაო
 ერთ დროში შენვე გაიგო,
 ნანინა, ნანა-ნანაო!

რომ რძე დაგაკლდეს, მაშინ ხომ
 სჯობს გაგიყარო დანაო,
 მაგრამ ეს ღმერთმა გვაშოროს,
 ნანინა, ნანა-ნანაო!

ამ თვეებს მისაბაძავი
 არვინ ჰყავს ჩემისთანაო,
 ქვეყანას ძუძუ აწოვეთ,
 უძახეთ: „ნანი-ნანაო!“...

ძუძუს მოადგა ტკბილი რძე,
 აწევა თანდათანაო,
 შვილო, მიშველე, მოწოვე!..
 ნანინა, ნანა-ნანაო!

[1876]

ზამთრის სიმღერა

თოვლით, წვიმით და ქარიშხლით
მოვალ, ყინვაც თან დამყვება!
ჩემის სუსხით დამსჭვალული
საქონელიც ხშირად სწყვება!..

ქვრივ-ობლისა და ღარიბის
მე არა მაქვს სიბრალული,
ვაი, ვინც არ დამიხვდება
თბილს ოთახში!.. ქურქმოსხმული!..

ბოქაულად შევუგზავნი
ანთებებს, სურდოს და მჭვალს,
და თუ მარჯვედ არ დამიხვდა,
საუკუნოდ დახუჭავს თვალს.

არემარეს გავაბრუებ,
წყლებსაც შევუყენებ დენას,
ქვენწარმავალს გავაშემებ
და ავუბამ ფრინველს ენას.

ხმელ შემას ფასს მოვუმატებ,
ცეცხლსაც გავაგემრიელებ,
ყველას დავაძახებ: „მცივა!“
არვის მოვიმადლიერებ!

თოვლით, წვიმით და ქარიშხლით
მოვალ, სუსხიც თან მეხლება,
და ვაი მას, ვისაც ჩემი
ისარი გულს მიეხლება!

[1876]

* * *

თქვენ უნდა იქნეთ სწორედ
ჩვენი თავსმჯდომარეო,
რადგანაც გაგიცვნიათ
ვარსკვლავი და მთვარეო!

ისევ თქვენ უნდა იქნეთ
ჩვენი თავსმჯდომარეო,
რადგანაც გვეხვეწებით
ჩუმიად: „მოგვეხმარეო!“

თქვენ მეტი არვინ გვინდა
სწორედ თავსმჯდომარეო,
რადგანაც ბებერი ხართ
და გელისთ სამარეო!

ეს უნდა ავირჩიოთ
ბანკის დირექტორადო,
რადგანაც მაგის ქება
თქვენგან გვესმის ჭორადო!

მეორედ ესა გვყავდეს
ბანკის დირექტორადო,
რადგანაც ბანკის ფულებს
მოგვცემს ერთიორადო!

და ან ეს უნდა იყოს
ბანკის დირექტორადო,
რადგანაც ჩვენი კენჭი
მივჰყიდეთ ერთ ღორადო!

აი, ეს უნდა იქნეს
ბანკის ზედ-დამხედველი,
რადგანც მაგის წყალობით
„დამფასებლობას“ ველი.

სწორედ ეგ უნდა იქნეს
ბანკის ზედამხედველი,
რადგანც თავში ბაყაყი
და გულშიდა ჰყავს გველი!

და ან ეს უნდა იქნეს
ბანკის ზედამხედველი,
რადგანც სიბერით ყრუა
და თვალით ვერმხედველი.

[1876]

თავგების ლათაია

„დავკარგე ფერის“ ხმაზედ.

შეყრილან თავგები,
რჩევა ჰქონიათ,
როცა კატის ხმა
გაუგონიათ.

უთქვამს ვირთავგას,
უკუდოს და ხმელს:
„რატომ ერთმანეთს
ჩვენ არ მივსცემთ ხელს?

ნუთუ არ გესმით
კატის ჭყავილი,
რომლისგანაც გვაქვს
ზურგის ქავილი?

თქვენ ჯერ არა ხართ
გამოცდილები
და მე კი მახსოვს
მათ ბრჭყალ-კბილები!

თუ არ გსმენიათ,
ან მომისმინეთ,
თუ მე რა მიყვებს
სამის წლის წინეთ:

გამინავარდეს,
წინ გამიხტუნეს,
საქმე და ქცევა
რომ დამინუნეს.

ბრჭყალები გამკრეს,
ამაწრიპინეს,
მაგრამ ხელი ვერ
ამალებინეს

იმ თაროზედა,
სითკენც მე მარად
მივიპაროდი
ჩუმად, მშიშარად!

ახლა მე იქ ვარ
სრული პატრონი
და იმედიც მაქვს
მომეცხოს ქონი,

თუ ეს კატები
არ იქნებიან,
თორემ, იცოდეთ,
ადრე თუ გვიან,

თქვენ არ დაგზოგვენ
გაუტანლები!
მე კარგად ვიცი
მათი ბრჭყალები!“

მათს რიცხვში თურმე
იყო თრითინა,
რომ გაიგონა
ეს, გაიცინა.

ადგა და უთხრა
ზოგ-ზოგ თავგებსა:
„თქვენ ვერ მოარტყამთ
იმ კატებს ქვებსა.

თქვენგანი ეჟვანს
ვერვინ შეაბამს!
და რასაც ჰფიქრობთ,
ის დაგიშაბამს“.

დალონდა ამით
ჩვენი ვირთაგვა,
სევდა მოედვა,
აქვს წვა და დაგვა!

და აღარ იცის,
ვის მიეკედლოს?
სიყვიტლეს კიდევ
როგორ გაუძლოს!

[1876 წ.]

* * *

დიდხანს ვსძებნე იდეალი,
 მაგრამ არსად მოინახა!
 დღეს ავაღე ყველას თვალი
 და ვიციანი: ხა, ხა, ხა, ხა!

ჩვენი ცხოვრების სარკეში
 თვალთმაქცობა ჩაისახა!
 რა იმედი! რის ნუგეში!
 მეცინება: ხა, ხა, ხა, ხა!

ბევრი ვნახე ჩამოსული,
 ჩვენში ბრძოლა განეზრახა,
 მაგრამ გადუბრუნდათ გული
 სასაცილოდ: ხა, ხა, ხა, ხა!

მოიშალა რა ფაფხური,
 ცხოვრებით რა შეილახა,
 მტერს დაუნყო სამსახური
 და შესცინის: ხა, ხა, ხა, ხა!

ადრე დასცინოდა ტუზებს,
 დღეს თვით დაუღია ხახა,
 და უსაქმოდ ჰყლაპავს ბუზებს
 და იცინის: ხა, ხა, ხა, ხა!

კაცი იყოს, გინდა ქალი,
 ჩვენში ყველა არის გლახა,
 და რად ვსძებნოთ იდეალი?
 სჯობს, ვიცინოთ: ხა, ხა, ხა, ხა!

[1876]

* * *

პირადად ხმას არვის გავსცემ,
გინდა მლანძღოს, გინდა მაქოს!
უსამართლოდ თუ რამე სთქვეს,
მე გავაგდებ მაშინ მაქოს!

რომ მეტყვიან: „ჰა, ვკეთდებით,
ჩვენი ბანკი გაუხსნიათ!“
მე გავაგდებ მაშინ მაქოს,
ვითყვი: „ჯერ ვერ შეუტყვიათ!“

რომ მეტყვიან: „იმ კაცებსა
კარგი საქმე დაუნყიათ!“
მე გავაგდებ ჩემსა მაქოს,
ვითყვი: „ჯერ ვერ შეუტყვიათ!“

რასაც კი რომ გავიგონებ
ჭკუაში არმოსასვლელსა,
ვითყვი: „ჯერ ვერ შეუტყვიათ!“
და ჩემს მაქოს ვსტაცებ ხელსა.

მაგრამ როცა გაიგებენ
და მოხვდებათ გულში ტყვიად,
მაშინ მაქოს გამოვაგდებ,
ვითყვი: „ახლა შეუტყვიათ!“

[1876]

ფარეშების სიმღერა

ამან ეს სთქვა... იმან ის სთქვა!
 ეს ეს არი!.. ის ის არი!
 ამას ეს ქვა! იმას ის ქვა!
 ეს ისარი!.. ის ისარი!..

ვიციტო, გვითხრეს სხვებმა სხვისი,
 რომ უქმნია ვინცლას რაცლა!..
 გაჩნდეს კბენა!.. ნძგა მაგას!.. სსსი!
 მიავ! მიავ! აცხა! აცხა!..

ძალლი კატას ემუქრება,
 კატა მტრულად ძალლს უყურებს!
 მოედანი კი ვირს რჩება!..
 მღერის, აპანტურებს ყურებს!

ამან ეს სთქვა!.. იმან ის სთქვა!
 ეს ეს არი!.. ის ის არი!
 ამას ეს ქვა!.. იმას ის ქვა!
 ეს ისარი!.. ის ისარი!

[1877]

აკაკისგან თ-დ ილია ჭავჭავაძეს

მიკვირს, ჩვენს ხალხს რათ ვგონივართ
პოეტები მე და შენა?
„ანა-ბანა“ სწავლააო –
ჭკუათ ჩაგვითვალეს ესა?

ღმერთმა იცის და ჩვენცა ვგრძნობთ,
რომ არ ვღირვართ არცერთ ფარად,
ჩვენს სამშობლოს არ ვარგივართ,
არც ისრად და არცა ფარად.

შენ რა გიჭირს, მე ვიკითხო!
გზა დამეზნა, დავიკარგე,
მამულისამ ვერას შემწემ
კერძოთ თავსაც ვერრა ვარგე!

ქვეყნის მტერს რომ შევნიშნავდი,
დავუყეფდი უშიშარად!
თუ შინიდამ, თუ გარედამ
გამომყავდა მტრები შარად.

ისინიც ჩემ საპასუხოდ
ავრცელებდენ მხოლოდ ჭორებს,
მაგრამ მე მათ ვამშვიდებდი,
როგორც ამშვიდებენ ღორებს.

შენ კი უფრო ხერხიანათ
ტკბილ-ლექსები განძრახვ წერე,
თავკოლოტა ყმარწვილები
შენის სულით გამობერე.

გამოზდილი შენი ლექსით,
შეაპარე ვითა ბანგი
და მძინარ ხალხს გამოლალე
თვალთმაქცურად მისი ბანკი.

მაგრამ ბევრი მაინც ვერ გცნობს,
იძახიან: „ოხ, ილია“!
სჩანს, რომ ჯერ არ შეუტყვიათ
იმათ, ხურმა რა ხილია.

[3 ენკენისთვე, 1877 წ.]

თვალის ახილვა

მადლობა ღმერთს, აღარა მაქვს
სიჭაბუკის ან სათვალე!
რაც მე იმან შემაცდინა,
ის, მკითხველო, შენ დათვალე!

სადაც მივიხ-მოვიხედე,
მომეჩვენა ია-ვარდი,
და მოკრება რომ მინდოდა,
შიგ ჭინჭარში გადავვარდი!

დავიშუშე და მკურნალად
გამოვძებნე მეგობარი,
მაგრამ წყლულზედ გადამავლო
იმ წყეულმა ცხარე ძმარი.

ამ უგულო გამეტებამ
წყლული უფრო გამიმწარა:
გაჭირვების ტალ-კვესზედა
საყვარლისკენ გამაჩქარა.

სატრფო დამხვდა უსიამოდ,
გამილესა მე ნალველი,
თვით ფერხულში გაერია,
გადახვია მან სხვას ხელი...

გულში ცეცხლი მომეკიდა...
ვაი ჩემს თავს, ამის მნახველს!
ნათესავებს მივაშურე,
ვსთქვი: „საშველად მომცემენ ხელს!“

მაგრამ სახლში რომ მივედი,
კარი დამხვდა დაკეტილი!
ვარახუნე... ხმაც არ გამცეს,
მოიგონეს თურმე ძილი!

გულმოკლული გამოვბრუნდი,
მსაჯულს ვსთხოვე სამართალი,

მაგრამ სანწყლად რომ წავდეგი,
ამარიდა მანცა თვალი!..

ზნეობითად დაჩაგრულსა
მომაგონდა მე მოძღვარი!
მიველ... ისიც მომეგება,
გადამსახა ლოცვით ჯვარი.

ჩემი ტანჯვა მოისმინა,
აუჩრვილდა მასაც გული,
მკითხა: „შვილო, დაცემის დროს
ხომ არ დაგკარგვია ფული?“

მოვახსენე: „როგორ არა!..
დამეკარგა... თანც სათვალე...“
არ იამა... ზე წამოდგა
და მიჩვენა კარი მალე...

მაშინ მივხვდი, რომ წაქცევამ
საქმე მიყო მეგობრული!..
სოფელს თავი დავანებე,
ტყე-ტყე ვინყე სიარული.

ჩემი ჩანგიც თან წავიღე,
მით ვიქარვებ გულის ვნებას,
და მხეცებს რომ შევეყრები,
წმინდის გულით ვამკობ ქებას:

„დიდო მგელო, შენ სჯობიხარ
ნათესავს და მეგობარსა:
შენ, თუ გშინან, მოიტაცებ
მთელ ჯოგიდან ერთსა ცხვარსა;

„ისინი კი, გამაძღრებიც
არ დაზოგვენ არცა ერთსა!..
თვალთმაქცობით ატყუებენ
დაბლა კაცს და მალლა ღმერთსა!

„სჯობს მსაჯულის განაჩენსა,
დათვო, შენი სამართალი:
ისე შენი არ იბნევა,
როგორც მისი გზა და კვალი!

„მსუქნებს სტყავეებს სიცოცხლითვე,
ხელს არ ჰკიდებს მჭლეს და მძორსა
და, მერწმუნე, ბევრად მეტობს
მისი ტორი შენსა ტორსა.

„მოდღვრები და სულის კაცი
გავიცანი სოფლად ყველა...
სინმინდით და უმანკობით
შენ სჯობიხარ იმათ, მელა:

„შენ იპარავ ქათმებს, ბატებს,
იხვებსა და ინდაურებს...
ისინი კი ყველაფერზედ
თვალს ჭყეტენ და ცქვეტენ ყურებს...

„კბილბასრო და ბრჭყალმახვილო
გარეულო კატუნია!..
ვინც რომ შენ არ გამჯობინებს
საყვარელსა... ვერ უცვნია!

„შენ არავის მიიკარებ,
არც რისხვით და არცა თნევით,
ის კი აცდენს მამაკაცსა
კრუტუნით და კუდის ქნევით!

„მხეცებო და პირუტყვებო!
გაგიცანით ყველა კარგა...
და ღმერთს ვმადლობ, რომ მაცდური
მე სათვალე დამეკარგა!“

[1878]

სხვადასხვა ერი¹

მაღალმა ღმერთმა ხელახლა
კაცს დაუბრუნა ედემი,
სადაც სცხოვრობდა ცოდვამდის
პირველი მამა ადამი.

ყოველის მხრიდამ მოატყდა
ადამის ტომი სამოთხეს!
გაიყვეს, გაინაწილეს,
დასახლდენ თავ-თავის კუთხეს.

და მაშინ ბრძანა უფალმა:
„თქვენია მთლად ეს ქონება!..
მე ხელს არ გიშლით... იხმარეთ!
გამოიჩინეთ გონება!“

ის ანგელოზიც გაფრინდა,
კარზედ რომ იდგა მცველადა,
და ხილულ იქმნა სამოთხე
ისევე, როგორც ძველადა.

ყოველმა ერმა თვის კუთხეს
უნდა სდვას კილო და კვალი,
და ვინც აჯობებს იმათში,
იმას აკურთხებს უფალი.

ინგლისელები

ინგლისელებმა შევენებას
არ მიაქციეს იქ ყური!..
აჰკაფეს ვარდი და ია,
ნაცვლად დათესეს ზედ პური.

¹ აქ ბევრი სხვა ერებიც იყვნენ მოხსენებული, მაგალითად: ისპანელები, თათრები, სომხები, რუსები და სხვანი. მაგრამ ცენზურამ არ გაუშვა, დაიჭირა და მე კი აღდგენა ველარ მოვანერხე... (ავტორის შენიშვნა)

მთები გახვრიტეს, კლდე აპეს,
ზღვა ზღვას შეუერთეს არხითა,
და ააბრუნეს ქარხნები
სხვადასხვაგვარის ჩარხითა.

ამართეს დროშა მუდამი,
ზედ ეს დასწერეს სიტყვები:
„მხოლოდ შრომა და ვაჭრობა,
სხვას ქვეყნად არას მივყვები!“

და თავმომნონედ, ამაყად
ის დროშა ხელში იჭირეს,
სხვის თვალში ბენვსა სწუნობენ,
თვისაში იქებენ დირეს.

ნემცები

მეორე დროშა ამართეს
ნემცებმა, ზედ ეს ეწერა:
„ჩვენი თავი და ოჯახი,
ამ ქვეყნად სხვა არრა გვჯერა!“

სანამ გვექნება სიგარი,
კუპატი, ლუდი, პურიო,
არას დავეძებთ!.. ჩვენ სხვების
არ გვმართებს სამსახურიო!“

ამ განზრახვითა შეუდგნენ
მეცნიერება-სწავლასა,
და ერთნაირად იკვლევენ
დარბაზებსა და თავლასა.

საპირისგემო ქარხნები
ააგეს ფერად-ფერადი,
და ზედაც დალი დაასვეს
სასაკუთრო და პირადი.

მერე დაიწყეს ოცნება,
როგორც მაძლარის წესია,
და იქ ჰფიქრობენ მოიმკონ,
სადაც მათ არ უთესია.

იტალიელები

იტალიელთა რომ ნახეს
ის მშვენიერი ბუნება,
აიგზნეს სიყვარულითა,
გაუორკეცდათ გუნება.

ღროშაზედ ასე მოქარგეს:
„ეს არის ჩვენი მცნებაო:
სიყვარული და ოცნება,
სხვადასხვა ხელოვნებაო!“

ჰხატვენ, უკვრენ და მღერიან,
ბუნებას ეჯიბრებიან,
სხვებს მაგალითებს აძლევენ,
ქვეყანას ემოდღვრებიან.

თვალს სდევენ, გულსა ჰყვებიან,
კუჭს ივინყებენ ხშირადა,
და მის ბრალია, თუ ზოგჯერ
თავი უჯდებათ ძვირადა.

ფრანგები

ფრანგებმა თავის წილ-ხვედრი
სხვადასხვარიგად გამართეს,
ბევრიც იმფოთეს და შემდეგ
ნითელი ღროშა ამართეს...

დასწერეს: „თავისუფლება,
ძმობა და სიყვარულიო,
ვისაც არ ჰსურდეს ქვეყნისთვის,
ღვთისაგან იყოს კრულიო!“

სწავლა და ხელოვანება,
 სიბრძნე და მეცნიერება
 მისათვის უნდათ, რომ სხვებსაც
 მისცენ მით ბედნიერება!

შრომობენ შესანიშნავად,
 გულგახსნით, პირმომცინარად
 და ჯერ არავის უნახავს
 უსაქმურად და მძინარად.

ჭირში და ლხინში ერთგვარად
 მაღალსულობით ქებულან,
 ბევრჯერც ჰქონიათ შავი დღე,
 მაგრამ არ შეშინებულან!

სითკენაც უნდა ისროლოთ,
 ვით კატა, ფეხზედ სდგებიან!
 რა ჭირიც უნდა მიადგესთ,
 სხვის შემწედ ემზადებიან.

კისრულიც ბევრჯერ უქნიათ,
 არ დამტვრევიათ ფეხები...
 და სჩანს, რომ ვერას დააკლებს
 მათ, გინდ აწვიმოს მეხები.

ქართველები

ქართველნი როცა შევიდენ
 და თავის კუთხე მონახეს,
 ყურთმაჯა მაღლა შეიგდეს
 და აღტაცებით დასძახეს:

„შენი გამჩენის ჭირიმე!..
 ცხონება ეს ყოფილაო:
 ზაფხულში საამოდ გრილა,
 ზამთარში კარგად თბილაო.

„რასაც კი თვალი ისურვებს,
ან გული მონატრებსო,
სულ აქ ყოფილა, ღვთის მადლით,
სრულად ვერავინ აკრებსო!..“

„და რაღა უნდა ამ ქვეყნად
ადამის შვილსა მეტიო?
ვინც ამას არ დასჯერდება,
გიჟი იქნება, რეტიო!“

„ამა სამოთხის კუნჭულსა
რაღა აკლია ერთიო?!
დავჯდეთ და ლხინი გაენიოთ,
ვახსენოთ მალღა ღმერთიო!“

დაჰკრეს ზურნა და ნალარა,
დასძახეს „ჰარი-ჰარალი!“
ნითელ ნუნუას ეწაფნენ,
სთქვეს: „კუპრიელსო ზარალი!“

ამართეს დროშა მაღალი,
ოქრომკედითა ნაკერი!
გამოეხატათ ზედ ჯვარი
და ქვეშ ეს იყო ნანერი:

„ენა და სარწმუნოება,
ზნეობა საამურიო;
ამქვეყნად ყველას პატივი,
მალღა ღვთის სამსახურიო!“

მოყვრისთვის თავის განირვა
და მეგობრული ვალიო!
მტრისათვის მოსაგერებლად
ბასრი შიშველი ხმალიო!..“

ასე დასწერეს, მაგრამ კი
 ისინი ძილმა წაიღო,
 და მათი კარგი ყოველი
 ჩხიკვმა და ყვავემა გაიყო!

ჯერ ცუდი სანახავია
 იმათი მხარე მძინარი,
 მაგრამ, თუ გამოიღვიძეს,
 ბედი იმათი წინ არი...

ბერძნები

წინდახედულად, ხერხითა,
 სანყლად შევიდა ბერძენი,
 ოდესმე გამოჩენილი,
 ქვეყნისთვის ბევრის შემძენი.

შეხედა სხვების შენობას,
 გულდაგულ ათვალიერა,
 მერე დროშაზედ ქარაგმით
 ტკბილის იმედით დასწერა:

„სჯობს მაშინ ხერხი ვიხმარო,
 როცა აღარ სჭრის ხმალიო,
 და ვიეშმაკო იქ, სადაც
 არ გადის სამართალიო,

რომ დავიბრუნო ოდესმე
 ჩემი დიდება ძველიო!..
 და ნურვინ სცდილობს უბრალოდ
 შემაშლევინოს ხელიო!

არ ვკითხავ სლოვიანებსა,
 დედას ვუტირებ თათრებსო,
 და ინგლისელებს – მათ მომხრებს –
 დავაკარგვინებ დავთრებსო!“

ედემში სხვებიც შევიდენ,
 მაგრამ არ მოვიხსენიებთ,
 რადგანც მიდგომით ვერ ვაქებთ
 და მართლით კი ვანყენებთ...

როცა ყველანი დასახლდენ,
 მობრძანდა მალლით უფალი
 და გადაავლო ედემსა
 მამობრივ წყალობის თვალი.

ბრძანა: „მსურს ყველას ვურვენო
 მე ორი მაგალითიო,
 და ერთს კარგზედ და ერთს ცუდზედ
 მათ მივუშვირო თითიო!“

ჯერ ფრანცუზებზედ უჩვენა:
 „მისდიეთ იმათ კვალსაო,
 და მაშინ მალლით ვაკურთხებ
 თქვენს ბედს და მომავალსაო!“

მერე სკვითებსაც შეხედა:
 „ამას ხომ ხედავთ თქვენაო?
 არ მიჰყვეთ მაგის გზა და კვალს,
 არ გაირისხოთ ზენაო!“

ბრძანა და ნათლით ამაღლდა
 ზეცასვე ღმერთი უფალი...
 და ვისაც არ სწამს ღვთის სიტყვა,
 დაუბნელდება მას თვალი!..

[1878]

უცხო მხარე

წავალ, სადაც სიღარიბეს
 ბოროტებად არა სთვლიან,
 სადაც პირად ღირსებაებს
 ნაბოძვარში არა სცვლიან!

სადაც ყველა თანსწორია,
 ერთს მეორის არ აქვს შიში,
 სადაც მოსპო ქრისტეს მცნებამ
 ფარისევლის ანგარიში!

ამისთანა უცხო მხარე
 ვიცი მხოლოდ ერთადერთი:
 ოცნებისა სამთავროში, –
 იმას ჰქვია... სიზმარეთი!..

1878 წ.

სიყვარული

მინდა რომ ვსთქვა, მაგრამ თევზი
მაგონდება მის ანდაზით,
და რა გითხრა გაცხადებით
შენ, გათქმულო სილამაზით?

პირველ ყოვლის მოგაგონებ
შენს ცხოვრებას წმინდას, წასულს...
არ დავფარავ!.. დაგალონებ
და ვაშფოთებ ამით შენს გულს!

გახსოვს, ოდეს ცხრაკლიტულში
შენ სცხოვრობდი დედოფლურად?..
სიმხნე გედვა მაგ კლდე-გულში
და ვერ გპოვეს მით უძლურად?..

იმ დროებში შენი შოვნა
ბევრს უნდოდა ანგარიშით,
მაგრამ ვერვინ დაგიმონა
ვერც შეცდენით, ვერცა შიშით!

სხვადასხვა ტომის პირებსა
არ ჩაუგდე თავი ხელში,
გულით მტრედს და სულით ბრძენსა
ვინ გჩაგრაავდა ამ სოფელში?

თავშეხვეულს შენს მოტრფიალს
უგზავნიდი ხშირ შერცხვენას,
არ დასდევდი შენ მისსა გულს
და არცა რას იმის წყენას!..

მხოლოდ ერთი მე გიყვარდი!..
ჩემიც გასურდა სიყვარული!..
შენ ჰყვარდი, ვითა ვარდი,
მეც გეტრფოდი, ვით ბუღბული!..

მაგრამ ბოლოს მიღალატე
ულოდნელად, დიაცურად!..
გულში ცეცხლი მომიმატე,
გამაშმაგე არკაცურად!

მოხიბლულმა, ვითა ჩერო,
მე დამაგდე ცოცხალ-მკვდარი,
და ხომ გახსოვს, მშვენიერო,
თუ მე მაშინ რა გითხარი?

„ნუ სტყუვდები, თავის მტერო!..
მე მაგდებ და სხვასთან მიხვალ?!
მაგრამ, დღეს კი ბედნიერო,
რად არ ჰფიქრობ, რა გელის ხვალ?

მონის ფასად დაგიჯდება
დღევანდელი ეგ ალერსი!..
ხასისათვის ვინ გიჟდება?
რად არ იცი შენ ეგ ნესი?!

ბევრის ალტემით, დიდის ხერხით
რომ ჩაგითრევეს და შეგაცდენს,
მერე ზედ შეგდგება ფეხით,
დაგიმონებს, ცრემლებს გადენს!..

ლეჩაქს მოგხდის, გაგამიშვლებს,
ბანგს შეგასმევს, დაგაძინებს,
გამოგიზრდის მონად შვილებს
და თვითონვე შენ დაგცინებს!

ამთავითვე იჭკვიანე!
 ნუ ენდობი გამრყვენელს მაგ ავს!
 და მაშინ მეც, გეთაყვანე,
 მსხვერპლად შემოგწირავ ჩემ თავს!..

მაგრამ, ვაი, ყურს არ მიგდებ,
 მაცდურისკენ თვალს აშტერებ!..
 მისთვის გულში მწველ ცეცხლს იღებ!..
 მისთვის მხოლოდ გულს აძგერებ!..

მიკვირს, მიკვირს, რად არ გრცხვენის?
 ჰხედავ, როგორ გიშვერენ თითს?!
 და „ივდითის ონოფრესთან“
 რად არ ჰბაძავ შენც მაგალითს?“

ეს გითხარი, მაგრამ შენ კი
 ჩემი აღარ დაიჯერე:
 შეიყვარე ის გულმანკი,
 გულიც მისთვის აიძგერე!..

აიძგერე და ახლა კი,
 რაც გირჩიე მაშინ, ყველა
 გაგონდება, ვით არაკი,
 და აღარ გაქვს მაინც შველა!..

მაგრამ იცი, მე რას გირჩევ,
 ვით სნეულსა და ავადმყოფს?
 თუ ორს ჭირში ერთს აირჩევ, –
 გარყვნას ისევ სიკვდილი სჯობს!..

სხვასაც გირჩევ, მაგრამ თევზი
 მაგონდება მის ანდაზით
 და სიტყვებსა ეს მიზეზი
 გულში მიკლავს უხმოდ, ბრაზით!..

დედა და შვილები

ქვრივ-ობრობის განაცადმა,
სიმწრის ლუკმით გამოზდილებს,
ცოტა იმედმოცემულმა,
ერთხელ დედამ უთხრა შვილებს:

„სხვის ეზოში მელა არის,
ჩვენსაში კი დიდი მგელი,
და, შვილებო, მასახელეთ:
თოფ-იარაღს სტაცეთ ხელი!“

უფროსმა სთქვა: „მე რას დავდევი?
რისთვის უნდა ვიჩერჩეტო,
რომ მივიდე და შავება?!
თავი როგორ გავიმეტო?!“

მეორემ სთქვა: „მეზობლისას
გვიჯობს თავი მოვიყაროთ:
მოვკლათ მელა და ისინიც
მერე მგელზედ მოვიხმაროთ!“

უმცროსმა სთქვა: „აჰ! მეზობლის
მოხმარება ველარ გვარგებს:
სანამ თქვენ აქ მოხვიდოდეთ,
მგელი სრულად ამოგვაგდებს!“

ვერ დათანხმდენ კერპობითა,
მოუვიდათ დიდი ჩხუბი!..
სასიკვდილოდ მოუღირეს
ერთმანეთსა ძმებმა შუბი...

სანამ უგნურ მაჩხუბრებსა
ვაი ჰქონდათ და ვაგლახი,
დიდმა მგელმა შეუპოვრად
ამოაგდო მთლად ოჯახი.

ქვრივ-ოხრობის განაცადმა
დედამ რომ ეს დაინახა,
ცხელი ცრემლი გადმოღვარა...
მწუხარებით დაიძახა:

„ღმერთო ჩემო! რადგან ბედმა
მე შვილებში მომატყუა,
შვილისშვილებს მაინც მიეც
შეძლება და მეტი ჭკუა!“

[1879]

კითხვა-მიგება

კითხვა

ჩემს ძარღვებში სისხლი ჰბრუნავს,
პილპილითა შეკაზმული,
ხან ჯოჯოხეთს, ხან სამოთხეს
წამდაუნუმ იცვლის გული.

ზოგჯერ ჩემს ბედს არვინ ღირსა,
ზოგჯერ ვრჩები შესაბრალო,
ხან კოლო ვარ სისუსტითა,
ხან გულში მაქვს ლომის ძალი.

ეს შარბათი, მე რომა ვსვამ,
ხან მწარეა და ხან ტკბილი,
და არ ვიცი – რა ვარჩიო
მე: სიცოცხლე თუ სიკვდილი?

პასუხი

თუ მაგ შენის გრძნობის ცვლისა
ბრალო იყო ტურფა ქალი,
ტკბილ შარბათსა დაენაფე,
მწარეს აარიდე თვალი!

სადაც ვარდი აკოკრდება,
იქ ეკალიც ხომ იჩენს პირს,
მაგრამ ბრძენი მხოლოდ ვარდს ჰკრეფს,
ეკალზედ კი არ ახევს ცხვირს.

ქალიც ვარდის ჯაგი არის:
ეკალთან აქვს ყვავილები!..
ორში ერთი აირჩიე, –
თვითონ ჯაგს თავს რად ევლები?!

[1879]

მზრუნველებს

მამის სული გაუშვიათ,
 პაპისას კი იგონებენ,
 დედას დედინაცვალზედა
 სცვლიან და თავს იწონებენ!

ნუთუ შინ ვერ მოუნახავსთ
 ვერც ცოცხალი, ვერცა მკვდარი,
 ღირსი მათის ყურადღების,
 სახსოვი და საქებარი?

მაგრამ ამ ჩვენს სნეულ დროში,
 როცა მეფობს ანგარიში,
 რომელსაც ჰყავს დიდ-ვეზირად
 ორგულობა ანუ შიში,

ვის რად უკვირს, რომ მშობელი
 მის ნაშობსა თვითვე ჰყიდის...
 რომ შობილი თვის მშობლისვე
 მოსაკლავად მარჯვედ მიდის?!

ხა! ხა! ხა! ხა! ქების ტაში
 დაჰკარ!.. ბუქნაც დაუარეთ!..
 შინაურებს შიმშილით ჰკვლენ,
 მდიდრებს უდგმენ ტაბლას გარეთ!..

[1879]

გ ს

ახალთაობის კაცია
და გულით კარგი სწადია,
მაგრამ ბევრისა ვერ შემძლე
ტრიალობს, როგორც გადია,

რომელსაც უნდა გულითა
თვით გამოზარდოს ყოველი:
ბატონის შვილი, სხვის შვილი
და მრავალგვარი ცხოველი!

ხან ცხვრებსა დასდევს მინდვრებში,
ხან მივარდება წინილებს,
ძროხებსაც სწველის, ხბოს უვლის,
ღორს სდევნის, გოჭებს აჭყივლებს.

რა საქმეც უნდა გამოჩნდეს,
სუყველას ეპოტინება,
და თუ სხვა ნახა უსაქმოდ,
იცის პირდაპირ გინება.

ხანდახან კიდეც დასწყევლის,
მაგრამ უგულოდ... ენითა!..
ღმერთმან ხომ იცის, არ შვრება
ამას ის თავის ჩენითა?!

ხედავს, რომ თავს ვერ გაართმევს
მარტო ის ამდენ საქმეებს,
და ვინც ზარმაცობს ოჯახში,
მის გამო უღრენს და უყევს.

მაგრამ ამგვარად მშრომელი
და გადამხდელი ომისა,
ბოლოს სიძულვილს მოიმკის
ნაცოფად თვისის შრომისა.

და გაკიცხულსა, საბრალოს,
თუმცა ხელს კი ვერ ახებენ,
მაგრამ გახეთქენ გულზედა...
მინაში ჩაუძახებენ!..

[1879]

ჩემს მეგობარს

რალა დროს შენი მღერაა,
ჭიანური და ნალარა:
მუხლებში ღონემ გისუსტა,
თმაში გერევა ჭალარა?!

მაგრამ ჩვენს ძველებს რომ უთქვამთ:
„არ დაბერდება გულიო,
თუ არ ყოფილა ზნეობით
ვაგლახად შელახულიო;

და გვამიც, რაც უნდ დასუსტდეს,
მაინც ძლიერობს სულიო,
როგორც ძველ, ნახმარ ჭურჭელში
კახური შენახულიო,“ –

თურმე მართალი ყოფილა!..
მაგალითს ვხედავ შენითა:
სული და გული მრთელი გაქვს,
ხორცი თუმც გჭვალავს სენითა!

მაგრამ შენ შენთვის არ ფიქრობ:
ჭირი რომ გადგას კარზედა,
შენ მაშინ სტირი და ჩივი
სამშობლოს სატკივარზედა...

ამით ირისხებ უფროსებს,
იმდურებ ამხანაგებსა...
ფრთხილად!.. ერიდე ხაფანგსა,
ყოველის კუთხით ნაგებსა!..

თავს ნუ იმეტებ, სანამდი
შენს სამშობლოსა არგინარ,
და სანამ თითონ არ იგრძნო,
რომ ქვეყნის ურგო ბარგი ხარ!

ვინც რა უნდა სთქვას, ნუ დასდევ!
შენვე ხარ შენი მსაჯული!
და მაგალითად ის გყავდეს,
ვინც ჩვენთვის იყო ტანჯული!

[1879]

ნატვრა

ნეტავი ჩიტი ვიყო, ჩიტუნია პატარა,
ტკბილის ხმით მოჭიკჭიკე, სიამით მონავარდე,
რომ გავგოგდე... ავფრინდე... ფრთები გავშალო ჩქარა
და ცისკენ თავისუფლად ისარივით ავვარდე!

მივფრინდები იმ არეს, სად ვარსკვლავნი კრთებიან,
სადაც ხშირად კაშკაში გააქვს მონმენდილ მთვარეს,
იქ, სადაც მტრის ისრები მე ველარ მომწვდებიან,
იქიდან გადმოვხედავ ჩემსა სამშობლო მხარეს!

მხარეს, მაგრამ რა მხარეს? ოდესმე ბედნიერსა,
დღეს კი ჭირში ჩავარდნილს, დღეს კი ცოცხალ-მკვდარ მხარეს,
სადაც ის აღარ არის, რაც რომ ძველად ყოფილა,
სადაცა ძმა ძმასავე მხოლოდ უთხრის სამარეს.

ვნახავ იმ ბრძოლის ველებს, სადაც ბედი სწყდებოდა,
მტერი მგონი შემუსვრის ანგარიშში სცდებოდა,
რადგანც ქართველს იმა დროს თავი ავიწყდებოდა...
ბრძოლა!.. სჯული და ენა კი მითი მტკიცდებოდა.

დავეცემი გულ-მკერდით... იმ ველზედ დავეშვები,
ნისკარტით ვუამბორებ წმინდას სახსოვარს მიწას!
წინაპრების სახსოვრად კვნესით ჭიკჭიკს მოვჰყვები:
ქვეყანას შევაბრალებ... შევავედრებ მათ ზეცას.

მაგრამ ვით გავარჩიო ჩვენი მკვდარი და მტერი?
ხომ სულ ერთადა ჰყრიან არეულ-დარეული?
წმინდა ბრე წინაპრების და მტრების ბილწი მტვერი
რატომ არ არის ნეტავ გარჩეულ-გასაზღვრული?

არ დავსდევთ, მაგრამ ის კი თვით ბუნებამ გასაზღვრა:
 იქ ეკალი ამოდის, სადაც მტერი მარხია,
 და სადაც ჩვენმა ძველმა წმინდა სისხლი დაჰლვარა,
 იქ მოდის ყვავილები და ზოგანც ვარდის ხეა.

ეკალს და ბალახ-ბულახს, მტრის გულზედ ამოსულსა,
 მივანებებ ბაყაყებს... დეე, მათ უყიყინონ!
 მე ვარდის ყვავილებზედ ავიღელვებ ამ გულსა,
 ვიჭიკჭიკებ... და მკვდრებმა საუკუნოდ იძინონ.

ნეტავი ჩიტი ვიყო, ჩიტუნია პატარა,
 რომ ჭიკჭიკით გამოვსთქვა ვნება ჩემის გულისა!
 ვნახო ჩემი სამშობლოს ბედნიერება ჩქარა
 და ვიმღერო სიმღერა შორის გაზაფხულისა.

[1879]

უ-ს

საბრალო არის დატვირთული უზომოდ ვირი:
ფეხებარევით, თავქინდრული მოდის თავდაღმა;
ველარ ახერხებს საყროყინოდ გაალოს პირი
და უნკებლოდაც აღარ ესმის აღარც „აცის“ ხმა.

მაგრამ იგივე რომ ავკიდოთ ტვირთი ბედაურს,
არად შეიმჩნევს, ვითომ ვერც გრძნობს: არი თუ არა,
კუნტრუშ-ხვიხვინით მონავარდობს, წაიცქვეტს რა ყურს,
და ვირის სავლელ გზას გაივლის თორმეტჯერ ჩქარა.

ვირს კი ჰგონია, თუ მშრომელი მხოლოდ ის არი,
და, ვინც მისსავით არ იტანჯვის ტვირთმოდებული,
არ ეკადრება მის ვირობას! არ არს სადარი!..
და ვირულ სიბრძნით იბერება შეფერებული.

საბრალო ვირო! ჭკუაძვირო! ვინ გააკვირო?
ყურპანტურობა და ყროყინი შენი წესია!..
მაგით ნუ ფიქრობ ბედაური გააშავპირო!
ყველა მას მომკის, რაც რომ თვითონ დაუთესია!

და თუ ვერ მიხვდი უბრალო აზრს მაგ დიდის თავით,
რატომ არ გესმის, აბა, რად გაქვს დიდი ყურები?
„ვირები რაგინდ ტვირთქვეშ მოჰკვდენ, ისრისონ ზვავით,
მანც არ ეთქმისთ უბედურებს ბედაურები!“

[1879]

6 . . . ს

ახალთაობას ჩემულობს
და ვითომც კარგი სწადია, –
და რომ საქმესაც არიგებს,
ვით მოურავი!.. ცხადია!..

ის მოურავი, რომელიც
დარბაისლურად ირჯება,
და ორგულს ნახავს თუ ერთგულს,
ერთგვარად გაეკრიჭება...

ვაჟბატონს ქალებს ურიგებს,
ქალბატონს მოჰგვრის კუროსა,
არც ბატონის შვილს დაადებს
უერთგულ-უმსახუროსა.

პირში ყველასთვის ვარდია!..
თაყვანს სცემს უმეტესობა,
მაგრამ ზურგს უკან კი ყველას
ის ეკალივით ესობა!

თუ არჩევანშიც ჩავარდა,
არჩევა არ აშორდება!..
ვაი ხალხს, მისგან მოხიბლულს,
რა სასაცლოდ ღორდება!..

[1879]

მესტვირული

აჭრელდა ჩვენი ქვეყანა,
 ხალხიც აირ-დაირია:
 მათი საქმე და ხელობა
 სულ სხვადასხვანაირია!
 მართალ-მტყუანის გარჩევა
 სწორედ რომ გასაჭირია:
 ვის თვალშიც ბენვი არა ძევეს,
 მისაში თურმე დვირია;
 ვინც რომ სპეტაკად მიგვაჩნდა,
 ის თურმე სულ შავპირია.
 ზურგს უკან ყველა ღალატებს,
 პირში კი მთქმელი ძვირია,
 მაგრამ მე ვბერავ გუდასა,
 ხელში ავიღე სტვირია,
 მსურს ყველა ღირსად შევამკო,
 მათ ვუთხრა ეგ შაირია,
 ვინც უნდა იყოს, რა მგამა,
 გინდ დიდი, გინდა მცირია,
 გამოჩნდეს, ვინც კი დასჩაგრა
 ქვრივ-ობოლი და მწირია,
 გავსინჯოთ მათნი საქმენი,
 გამოუჩხრიკოთ ძირია
 და შეუმუროთ საქვეყნოდ
 იმათ ცხვირი და პირია;
 მაგრამ ჯერ ქებით დავიწყოთ,
 თუმც კი ნაქები ძვირია,
 პიიპუ! პიპუ! პიპუ! პიპუუუ!..

ახალ წელიწადს გილოცავ,
 ჩვენო კარგო დიმიტრიო,
 ძველებში შენ რჩეული ხარ,
 ვერავის ვერ შეგადრიო.
 დაგვიბერდი, მაგრამ მაინც
 შრომობ, ჩუმად ოფლსა ჰღვრიო!
 ლხინში მალლა თავს არ იღებ,

ჭირში დაბლა არა ჰხრიო,
 შენს სახსოვარს ხალხის გულში,
 ვით ბეჭედსა, ამოსჭრიო,
 მაგრამ იმ ერთ ბატონივით
 ბოლოს კი არ აურიო,
 შენი წმინდა საქმეები
 უეცრად არ აიმღვრიო.
 თორემ შენსა სიყვარულსა
 ჩვენ გულიდამ ამოფხვრიო, –
 ამ შაირით თუ განწყინეთ,
 მოგვიტევეთ მამობრიო!
 პიიპუ! პიპუ! პიპუ! პიიპუუუ!..

კონსტანტინეს თუმც არა აქვს
 ნიჭიერებთან ცილობა,
 მაგრამ მამულის საქმეში
 ყველგან აქვს მონაწილობა,
 მით ქართველობა ეტყობა,
 შვენის მამულისშვილობა,
 მაგრამ რას იზამს აღმართში
 იმისი გულკეთილობა?
 სხვის გულგრილობას რომ ხედავს,
 მისგან აქვს გულში ჭრილობა!
 ღმერთმა აკურთხოს ჩვენ შორის
 ეს ტკბილი მამაშვილობა!
 პიიპუ! პიპუ! პიპუ! პიიპუუუ!..

საჯირითო მოედანზედ
 ნიკო პირველი რაშია!
 გინდათ გითხრათ, რასა შვება
 და ან საქები რაშია?
 შორსგამჭვრეტელი, მამაცი,
 წინდახედული ვაჟია,
 სადაც კი ჭკუა არ გადის,
 იქ ცეტი და გიჟმაჟია.
 ხანდახან ბამბის ქულაა,
 ხანდახან მტკიცე კაჟია...

მისგან ბევრს რამეს მოველით.
 თუ არ გარდაჰხდა ბაჟია!
 პიიპუ! პიპუ! პიპუ! პიიპუუუ!..

ერთხმად აქებენ ყველანი:
 კარგი არის ლევანო,
 ქართული ყურძნის ვაზია...
 სანაქებო მტევანო,
 მხოლოდ იმას აშორდება
 ქვრივ-ობლების წყევანო,
 თვით ბრძენია, რალად უნდა
 იმას ჩვენი რჩევანო?..

.....

პიიპუ! პიპუ! პიპუ! პიიპუუუ!..

ივანე ბევრს კარგს გვპირდება,
 თუ რომ არ მოაჭორაო,
 ამბობენ, სიბერის დროს მან
 საქმე სულ გაასწორაო,
 თავს სდებს, თუ ქართველს სომეხი
 როგორმე მოაშორაო,
 ჩვენ სასიკეთოდ გამართა
 ერთი რალაც კონტორაო,
 ღმერთმა ხელი მოუმართოს,
 თუ ბოლოს არ დაგვტორაო!
 პიიპუ! პიპუ! პიპუ! პიიპუუუ!..

ან ახლებზედ გადავიდეთ,
 ვახსენოთ ჩვენი ილია,
 იმისი გემო ხომ ვნახეთ,
 ცოტა მოძველო ხილია!
 ქვეყნის ერთგული, გულწრფელი,
 კარგი მამულისშვილია,
 გულშია მეტად გულადი,
 სიტყვით კი ცოტა ფრთხილია,
 მე ვფიქრობ, ეს მისგან არის,

რომ დარბაისლად ზრდილია!
 ცოტა უდროოდ გასუქდა
 და ბედით კმაყოფილია,
 და არას აწყენს, ხანდახან
 რომ მას დავეფრთხოთ ძილია!
 პიიპუ! პიპუ! პიპუ! პიიპუუუ!..

გიორგი ჩვენში ყველაზე
 უფრო შრომისმოყვარეა,
 მაგრამ მისი ნაწერები
 სხვადასხვაა, ორგვარია:
 ერთი ნიჭიერი არის,
 მეორე კი ზღაპარია!
 მგონია, თუ იმ ერთს კაცსა
 ორი თავი აბარია,
 როცა ერთი გამოჩნდება,
 მეორე ჩრდილს აფარია,
 საზოგადოდ კი ის კაცი
 ჩვენში კარგი ლამპარია.
 პიიპუ! პიპუ! პიპუ! პიიპუუუ!

ახლა შენთან ალლავერდი,
 კარგო მუშა, ჩვენო სერგო,
 „ივერიის“ და „დროების“
 შემაერთებელი გვერგვო!
 უმადური ჯაფა, შრომა
 არჩევანში წილად გერგო,
 და დრო არ გაქვს ხელოვნურად
 რომ ჩვენ რამე დაგვინერგო.
 პიიპუ! პიპუ! პიპუ! პიიპუუუ!..

პეტრეზედაც ცოტა რამ ვსთქვათ,
 მაგრამ კარგად მოვისხსენოთ,
 ჩვენ უმისოდ არ ვარგივართ
 და არც ვარგა ის უჩვენოთ,
 ახლოს კარგი სახმარია,
 შორს არ უნდა გავაჭენოთ,

უნდა ერთი თვე ვაშრომოდ
და თერთმეტი მოვასვენოდ.
პიიპუ! პიპუ! პიპუ! პიიპუუუ!..

სათვალაფში, რა თქმა უნდა,
რომ ნიკოც არ მავიწყდება,
მაგრამ რა ვქნა, რომ იმაზედ
ამ ბოლოს დროს გული გვწყდება:
შინაურებს ნიხლებს ესვრის,
გარეულებს ველარ სწვდება,
აქაც ფეხი აუსხლტება,
იქ ყინულზედ გაცურდება,
ცოტა გვიან კი მოუვა,
მაგრამ მაშინ გაოცდება!
პიიპუ! პიპუ! პიპუ! პიიპუუუ!..

დათიკო კარგად დასტოვა
სახელგანთქმულმა მამამა,
შვილსაც კი ერგო ის ქება,
ცოტა მან გაათამამა;
ამ ბოლოს კი გაგვისუქდა,
ანყინა მუქთად ჭამამა,
და ეჰ, ვითა ჰქნას ვარდობა
ასკილმა ანუ კამამა!
პიიპუ! პიპუ! პიპუ! პიიპუუუ!..

ოცი წელი შეუსრულდა,
რაც რომ მწერლობს აკაკიო,
ბევრი გვითხრა შაირები,
ზღაპრები და არაკიო,
დაგვანახვა, სადაც იყო
ან მგლები, ან ზვარაკიო,
და ძალიან კარგს იზამდა,
რომ დაგვეხსნას ახლა-კიო...

[1879]

კინტოს სიმღერა

საყვარლისა ეშხზედა
 ღვინო დამიღვებია,
 მის ხსოვნა-სიყვარულში
 სულიც დამიღვებია!..

მისმა შუქმა დამადნო,
 სიცოცხლაც დამწვარია,
 დღედღეობით მზე არის,
 ღამღამობით მთვარეა!

მისი ცეცხლი ამ გულსა
 აროდეს არ ნელდება:
 თუ იმას არ ვუყურებ,
 დღე ნათელი ბნელდება.

მაშინ ვკვდები სევდითა,
 სისხლის ცრემლით ვსტირი მე,
 სანამ არ მანუგეშებს,
 იმისი კი ჭირიმე!..

საყვარლისა ეშხზედა
 ღვინო დამიღვებია,
 მის ხსოვნა-სიყვარულში
 სულიც დამიღვებია!..

[1879]

სურვილი

მინდა, რომ ჩემსა სატროფოსა
 ვხედავდე თავისუფალსა,
 რომ ძალით ვერ აშინებდენ,
 ვერც ნებით უხვევდენ თვალსა!

მინდა, რომ მისი სახელი
 გაითქვას ძველებურადა
 და მისიანი ყველანი
 ერთად ცხოვრებდენ ძმურადა!

მინდა, რომ მისსა დიდებას
 დამღერდეს რუსთველის ქნარი
 და იღვიძებდეს იმ ხმაზე
 ტაშისკვრით ხალხი მძინარი!..

მინდა, რომ... მაგრამ, ეჰ, კმარა,
 ფრთა შევაკვეცოთ სურვილსა,
 თორემ რა მოჰკლავს უფსკრულსა
 მამულისშვილის წყურვილსა?!

[1880]

დედა და შვილი

შავით მოსილსა დედასა
 შენიშნა მწარე ღიმილი,
 და ტიტინითა მივარდა
 პატარა იმისი შვილი:

– „დედილო, რას მოგწყენია?
 რად დაგიხრია თავიო?
 ქვრივი არა ხარ, რას ეძებ,
 და რად გაცვია შავიო?“

ბევრჯელ მინახავს კურცხალი
 წამწამზედ მოდებულიო,
 და, გულში ჩაკრულს, მსმენია,
 რომ სხვებრ გიძგერდა გულიო.

და ეგ ღიმილი რას ნიშნავს,
 ან ეგ ამოხვრა მწარიო,
 ან წამწამებზედ კურცხალი,
 ან გულისძგერა ჩქარიო?

შენსა პატარა გიორგის
 მითხარი, ნულარ ჰმაღავო...
 რომ მოგიძებნო როდისმე
 მაგ წყლულის გულის მაღამო!“

– „შვილო, შენ კი გენაცვალოს
 საბრალო დედაშენიო!
 ნუ ჰფიქრობ, მარტო განკურნო
 ჩემი მტანჯავი სენიო!..“

კურცხალი, უცებ ამოხვრა
და ეს ღიმილი წყნარიო,
სულ ყველა იმ დიდ მიზეზის
ნანარმოები არიო!

ეს არის, შვილო, მიზეზი
იმ ჩემის გულის ძგერისო
და ნუ გშურს მუშა შეიქმნე
ჩვენი საბრალო ერისო!“

– „დედილო, მომეც ფარ-ხმალი,
რომ ავასრულო ვალიო!“

– „ადრეა, შვილო, ჯერ კიდევ
წიგნია შენი ხრმალიო!“

წიგნი მოსთხოვა დედასა
აღელვებულმა ყმაწვილმა
და მშობლის სახეც აღბეჭდა
რალაც იმედის ღიმილმა.

[1880]

ავადმყოფი

არ მომკვდარა!.. მხოლოდ სძინავს
და ისევე გაიღვიძებს!..
ვინც შენატრის იმის სიკვდილს,
უმალ მასვე დაამინებს!

ბევრის ბრძოლით დაღალულსა
ეჭირვება მოსვენება!
შემცდარია, ვინც გულს იტეხს:
ნესი არის და ბუნება!

ჩვენ კი ჩვენდათავად გეტყვით:
გულსა სწამს და ჭკუას სჯერა,
რომ ჯერ კიდევ არ გამქრალა
მომავალი ბედისწერა!

მისთვის, რომ დღეს ველარ გვარჩინს,
არ გვიმართებს ორგულობა!
ჩვენს წინაპრებს თუ ჰქონიათ,
ჩვენცა გვექონდეს დიდსულობა!

დეე, მისთვის გავღარიბდეთ,
ზურგს მოვიდვათ საწყლის გუდა:
პატიოსანს ღარიბს რით სჯობს
გამდიდრებული იუდა?

არ მომკვდარა, მხოლოდ სძინავს
და როდესაც გაიღვიძებს,
მოიგონებს იმათ სახელს,
ვინც დღეს იმას არ ივინყებს!..

[1880]

მუშებს

მუშებო, თქვენი მარჯვენა
იკურთხოს, ოფლით ნაბანი!
მინაა თქვენი ლოგინი
და ლაჟვარდი ცა – საბანი!

უდროვოდ გცივათ და გცხელათ,
ბევრჯელაც რჩებით მშიერი;
მაგრამ ყველაფერს აიტანს
თქვენი ბუნება ძლიერი?

მიმხვდარი არის ეგ თქვენი
შეუბღალავი გონება,
რომ პირუტყვისავით არ შეგნის
მშრომელ კაცს სხვისი მონება!

მაგრამ ჭირს ჰფარავთ საოცრად
და დახვალთ უსაყვედურო!
არ გინდათ, რომ სხვამ შეგნიშნოსთ
და გითხრასთ: „თქვე უბედურო!“

ამგვარი ამპარტავენება
ძლიერებაა სულისა,
დიდება კაცად-კაცადის,
დამატკობელი გულისა

იმ უკვდავების წყაროთი,
რომელსაც ჰქვიათ იმედი
და რომლის მოლოდინშია
კაცს ვერ ერევა შავბედი!

დიალ!.. იმედი გირჩევსთ თქვენ:
 „ჯერ გქონდესთ მოთმინებაო,
 და, რომ საერთოდ, თანსწორად
 სურვილი აღიგზნებაო,

.....

!“

ნუ გამოილევთ მაგ იმედს,
 ეგ იყოს თქვენი საგანი...
 მუშებო, თქვენი მარჯვენა
 იკურთხოს, ოფლით ნაბანი!..

[1880]

* * *

ერთი ქალისას ამბობდენ:
 „მშვენიერება არიო!..
 ნეტავ მას, ვინც კი გახდება
 იმისი მეგობარიო!..

„ამ დროში საქართველოში
 არავინა ჰყავს ტოლიო,
 მაგრამ ვინ ღირსა, რომ ჰყავდეს
 მისებრ ლამაზი ცოლიო?

„ტადარი არის ტრფობისა
 მისი უმანკო გულიო;
 ბევრი ჭაბუკი გვინახავს
 მის გამო გალახულიო!

„ვითა ბულბული კოკობ ვარდს,
 დასტრფიან ყმანვილებიო;
 ეხეთქებიან ერთმანეთს
 უსაქმო ცულლუტებიო!

„მაგრამ ამ ლამაზ ქმნილებას
 სხვა მხრით უჭირავს თვალიო...
 მოდით და ნახეთ საქები
 ჩვენი ქართველი ქალიო!“

წაველ და ვნახე ლამაზი:
 მართლა რომ მოსაწონია!
 მაგრამ შემცდარი ბრძანდება,
 ვისაც ქართველი ჰგონია!

სახელად ერქვა მაშინკა;
 ვსთქვი თუ: რა არის მოდა-თქო?
 ძველი დრო რომ ყოფილიყო,
 მარიამ ერქმეოდა-თქო!

თავმოხდილს, საკუთარ თმებში
 სხვებისაც ჰქონდა ჩართული!
 სხვა ენით ამიჟღერტულდა,
 ეზარებოდა ქართული!

ამბობდა: „როგორ ვიკადრებ
 ქართულად ჩაცმა-ხურვასო!“
 ნახევრად იყო ტიტველი...
 თითქო აპირებს ცურვასო!

კაჭკაჭივითა მეტყველი,
 დახტოდა, როგორც კალია,
 ის ტუტუცების დამწველი
 და მათი გულისკალია!

მხოლოდ ეს იხატებოდა
 იმის ჟუჟუნა თვალებში:
 „მე ჩემი დღე და სოფელი
 უნდა დავლიო ბალებში!“

და ეს სიტყვები ეწერა
 იმის მშვენიერ სახესა:
 „სხვა საქმე არ მაქვს, მე მხოლოდ
 აშიყებს ვუგებ მახესა.

მომწონს კალინა, მალინა,
 მძულს ვარდები და იაო!
 სამშობლო რასა მიქვიან,
 მენწყერსაც წაუღია!“

[1880]

გამოცვლილი დრო

გამოიცვალა ქვეყანა,
ჩარხი უკულმა ტრიალებს:
ვირი კოკობ ვარდს დაჰგალობს,
ბულბული ვირებ ჰღრიალებს!

ზამთარში სიცხე გვანუხებს,
ზაფხულში დგება ზამთარი;
სომეხმა ხრმალი აიღო,
ქართველმა – სომხის დავთარი!

ქურდები სჭრიან სამართალს,
მართლებს უყრიან ბორკილსა
და ქვეყნის მტერი იუდა
დასცინის მამულის შვილსა!

ბრიყვი და უსწავლელები
თავში უდგია ჭკვიანებს...
გაჰქრეს ეს ჟამი ბარემლა,
ნეტავი, რას იგვიანებს?!

[1880]

ახალი გზა

ნუ იფიქრებ, დაგაყვედრო,
შე მაცდურო, ჩემო მუზა,
იმისთვის, რომ შენის რჩევით
ეკლიანი შემხვდა მე გზა!

გმადლობ კიდეც მისთვის, რომ შენ
ამიხილე ბრმასა თვალი,
თუმც კი ჩვენში ცხოვრებისთვის
მწარე არის ეგ წამალი:

სად ვერც იტყვი, ვერცა ისმენ,
ვერც რას ნახავ საამურსა,
იქ რად უნდა ბაგეთ სიტყვა,
თვალთ ხილვა და სმენა ყურსა?!

ჩემს სამშობლოს კარგად ვიცნობ,
მომივლია კიდით კიდე;
მართლის თქმით და გულწრფელობით
ჭირი ჭირზედ გადვიკიდე!

აქ მონება ჭკუა არის,
ორპირობა – სიბრძნე დიდი
და მას რჩება მოედანი,
ვინც კი არის მეტად ფლიდი!

ცოტა მაღლა ასავლელად
ძმა ძმას იხდის კიბე-ხიდად,
მშობელს შვილი, შვილს მშობელი,
ქმარს ცოლი ჰსურს გასასყიდად.

აქ თვით სჯული ფარისევლებს
ხელთ უპყრიათ ბადე-ქსელად,
ძლიერების საპირფეროდ,
უძღურების მოსანველად!

.....
.....
.....
.....!

მხოლოდ სანყალ მინის მუშას
არავინ ჰყავს გამკითხავი,
მისის ოფლით თავს იკვებენ,
ქურქად მიდის მისი ტყავი!

მაგრამ ვინ რას გვათქმევინებს,
ჩემო მუზავ, ტყვილა ელი!..
დროა, სიტყვა უკუვაგდოთ,
სხვებ მოვკიდოთ საქმეს ხელი,

თორემ ისე ჩვენი შრომა
ემსგავსება ბებრის ბუქნას!
რაც ყოფილა, დღეს არ არის,
რაც დღეს არის, ხვალ ნულა ჰქნას!

ყარიბო და განწირულო,
ნუ შეკრთები, ჩემო მუზა!
სანამ კიდევ ძალ-ლონეს ვგრძნობთ,
ვერ დაგვაფრთხობს ახალი გზა!

[1880]

მინდა რამ ვსთქვა

მინდა რამ ვსთქვა, მაგრამ რა ვსთქვა
 უსამართლოდ ალაგმულმა?
 ჩემი გრძნობა უნდა უხმოდ
 შიგ ჩაიკლას წყლულმა გულმა!

მე ამ ლაგამს ნავიძრობდი,
 არ მაქვს უცხოს მორიდება;
 მაგრამ რა ვქნა, რომ ხელმარჯვედ
 ჩემივე ძმა მეჭიდება!

იმის აზრი სულ სხვა არის
 და სულ სხვას გრძნობს ჩემი გული;
 მე სხვა რამე მენატრება, –
 მაგას ჯილდო, ანუ ფული!

ეჰ, რა მეტეჰმის? მირჩევნია
 უხმოდ მოვკლა გრძნობა გულში,
 და არვის კი არ მივყიდო
 არც ჯილდოში და არც ფულში!..

[1880]

* * *

თვალს მიხვევენ, ენას მგლეჯენ
და მაგდებენ საკირეში!
ურცხვად შვიდ-შვიდ პარასკევსა
მითვლიან მე ერთ კვირეში!

მამა-პაპის სნორ გზაზედა
სიარულსაც კი მიშლიან,
მაგიერად მათ მრუდ გზაზედ
ფიანდაზებს ფეხთ მიშლიან!

ვერ დავაგდებ ძველსა გზასა,
გინდა იყოს ეკლიანი.
ვიცი, სხვებიც მომყვებიან
ჩემებრ შავბედ-ეტლიანი!

და თუ ვინმემ გადუხვია
და გადასდგა მრუდედ ფეხი,
გაუსქდეს მას დედამინა
და დაეცეს თავზედ მენი!

[1880]

მოკანანახე

(სუფლიორი)

ეს სოფელი თეატრია!..
ხალხს ვადარებ აქტიორებს:
ახალ-ახალ როლს თამაშობს
და ხანდახან იმეორებს.

ვის შეხვდებით, აბა, ბძანეთ,
უპირბალოდ მოარულსა?
სიტყვით სხვა ვართ, საქმით სულ სხვა,
ცბიერებას ვსწირავთ გულსა!

ცხოვრებაში ვინც კი უკეთ
ითამაშებს, ითვალთმაქცებს,
სახელს მხოლოდ ის მოიმკობს...
გარეგნობით გაგვიტაცებს.

მაგრამ ვინც კი ჩუმად შრომობს
და არ არის აქტიორი,
ის აღარ სჩანს, ორმოში ზის,
ვით სანყალი სუფლიორი.

[1880]

ჩვენი მიხაკა

ეს სოფელი უსამართლო
მასხარა და ტუტუცია,
იმასა სთხოვს ანგარიშსა,
ვისთვისაც არ მიუცია.

მდიდარს თვითონ ემონება,
საწყალს კი სთხოვს სამსახურსა,
ედავება, ხელიდან გლეჯს
ოფლით ნაშოვნ ლუკმაპურსა.

მაგრამ ეს ხომ ადამს აქეთ
საზოგადო რამ წესია:
ხშირად ის მკის და ისა სჭამს,
ვისაც სულ არ უთესია!

ეჰ, ვინ დასდევს საწყალ მუშას!..
ფეხით სრესენ, როგორც ჭიას
და ფეხთა მტვერს ულოკავენ
გამდიდრებულს და პრანჭიას!

სამართალი ბეცი არის:
ახლოს ვერ სჭრის, შორს ვერ ხედავს,
მაგრამ ხალხი დაბორკილი
ურჩობას ვით გაუბედავს?

უღირსად და უსამართლოდ
ამაღლებულს ემონება;
დაჩაგრულს და შერისხულსა
სდევნის!.. სად აქვს მას გონება?..

მაგალითად, გინდ, ავილოთ
ჩვენი მიხაკ ლორისაო!
პაპამისი მწყემსი იყო
თხებისა და ლორისაო!

მამამისიც ტყავებს ჰყიდდა,
საცოდავი ტარიელა,
ქუჩა-ქუჩა დადიოდა
ჯიბე და თავ-ცარიელა.

მაგრამ ნახეთ, დღეს რაღაა
მიხაკუა, მისი შვილი?
დარჩა ქვეყნის მოედანი!
საღლაა სხვა მიხაილი?

სახელმწიფო კაცს ეძებენ
რუსეთისთვის ამ ცუდ დროსო,
მისტანას, რომ ახალ რუსეთს
მარჯვედ ტყავი გააძროსო,

და მეტყავის შვილს მოადგენ,
სთქვეს, თუ: გამოცდილიაო;
კინტოებში გაზდილია,
გაქნილ-გამოქნილიაო.

სასახლეში მიიწვიეს,
უთხრეს: „უნდა გვიშველოო:
ძველი უნდა გაგვიახლო,
ახალი კი გვიძველოო!..“

ეს უთხრეს და პირველობა
მიანიჭეს მიხაკასა,
თითონ შორით უყურებენ
მის თესვას და იმის მკასა.

ჯარასავით დატრიალდა
ჩვენი კინტო მიხაკუა,
სასახლეში კარისკაცებს
ყველას ერთად მ. . . . ა.

გულში ანბობს: „ამდენ ვირებს
რად უყრიდენ აქ თავსაო?
ქვეყანას სხვას რას უზამდენ,
თუ არ ცუდსა და ავსაო?“

ზოგი გაყარ-გამოყარა,
ზოგს კუდს უქნევს, როგორც მელა,
ერთნაირად მოატყუა
ახალი და ძველი, ყველა.

სათვალთმაქცო რამ მალამო
ძველსაც მოსცხო, ახალსაც სცხო,
მაგრამ სომხური საქმე კი
უფრო კარგად გამოაცხო:

ახლებს თვალი აუხვია,
მოატყუა, მოალორა,
ძველსაც მხარი მოუქცია:
კოტრიალით გააგორა!

[1880–1881]

ვარნიანტები,
შენიშვნები,
კომენტარები

ტექსტისათვის

აკაკი წერეთლის თხზულებათა ახალი აკადემიური გამოცემის წინამდებარე I ტომი მოიცავს 1856–1880 წლებში დაწერილ ლექსებს, რომელთა უმრავლესობა შექმნისთანავე ქვეყნდებოდა ჟურნალ-გაზეთებსა და კრებულებში, ნაწილი ხელნაწერის სახით ვრცელდებოდა, ზოგი მათგანი ავტორის სიცოცხლეში საერთოდ არ დაბეჭდილა და გვიან გახდა ცნობილი ფართო მკითხველი საზოგადოებისთვის, ამიტომ ბუნებრივია, რომ ზოგიერთ ლექსს ათეულობით წყარო მოეპოვება, ზოგიერთს კი – მხოლოდ ერთი ან ორი.

ამ წყაროების ურთიერთმეჯერება და ავტორის საბოლოო ნების განსაზღვრა მეტად საპასუხისმგებლო და შრომატევადი სამუშაო იყო.

ტომის შედგენისას ჩვენ ვეყრდნობოდით აკაკის თხზულებათა სრული კრებულის შვიდტომეულს, თხზულებათა თხუთმეტ და თვრამეტტომეულს, ნ. გურგენიძისა და ი. გორგაძის „აკაკი წერეთლის (ცხოვრებისა და შემოქმედების მატიანეს“ (თბ., 1989), თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის უნივერსიტეტის აკაკის კაბინეტის მიერ გამოცემულ კრებულებს: „უცნობი აკაკი“ (შემდგენლები ი. ევგენიძე და ნ. ფრუიძე, თსუ, თბ., 2001). „აკაკის კრებული“ I და II წიგნი (მომზადებული აკაკის კაბინეტის მიერ, თსუ გამოცემა, თბ., 2000; 2005).

ზემოხსენებულის გარდა, გამოყენებულია აკაკის სიცოცხლისდროინდელი ყველა გამოცემა, მათ შორის აკაკის „თხზულებანი“, 1893, I და II ტომები და „ჩემი ნაწერები“, 1912 და 1913, I-II წიგნები. ეს უკანასკნელი გამოცემა მნიშვნელოვანია იმ მხრივაც, რომ შეიცავს ავტორისეულ კომენტარებს. წინამდებარე ტომის შედგენისას გამოყენებულია ასევე ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის, გიორგი ლეონიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმისა და ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმის ფონდებში დაცული მასალები.

ახალ აკადემიურ გამოცემას ემატება აკაკის ლექსების ერთი ნაბეჭდი წყარო – „სალამური –აკაკის ლექსთა კრება“, შედგენილი და გამოცემული 1893 წელს კირილე ლორთქიფანიძის მიერ ქუთაისში. აღნიშნული წიგნი ბიბლიოგრაფიული იშვიათობაა, შემონახულია მისი მხოლოდ ორი ეგზემპლარი. ამჟამად ისინი ინახება ი. გრიშაშვილის მუზეუმსა და წიგნის პალატაში. მიუხედავად იმისა, რომ ერთ-ერთი ეგზემპლარი იოსებ გრიშაშვილის საკუთრებაა, აკაკის თხზულებათა თხუთმეტტომეულში იგი ვერ მოხვდა, რადგან გამომცემლებს ამ ეგზემპლარებისთვის ვერ მიუგნიათ („სალამურის“ შესახებ იხ. ჯ. გაბოძე „აკაკის ლექსთა კრებულ „სალამურის“ გამოცემის ისტორია და ტექსტოლოგიური ანალიზი“ ჟ. „კლასიკური და თანამედროვე ქართული მწერლობა“ №2, 2000 და „აკაკის თხზულებათა გამოცემები“, თბ., 2009.)

ტექსტის დადგენისათვის უაღრესად მნიშვნელოვანია ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმის ავტოგრაფული კრებულები: 2173/973, 2173/974 და სხვ.

1 ტომს ემატება, აგრეთვე, გ. ლეონიძის ქართული ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმის აკაკის საარქივო გამოცემის მიხედვით მოპოვებული ლექსების ახალი წყაროები, რომლებმაც შეავსო გამოცემა და შესაძლებელი გახადა ბევრი თხზულების შემოქმედებითი ისტორიის ახლებურად შესწავლა. ლიტერატურის მუზეუმში დაცულ ხელნაწერთა შორის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია აკაკის ლექსების ავტოგრაფული კრებული №17662, რომელიც თვით ავტორს გაუმზადებია გამოსაცემად და რედაქტირებულია პოეტის უახლოესი მეგობრის კირილე ლორთქიფანიძის მიერ. ამ კრებულში მოთავსებული ლექსების უმრავლესობას კ. ლორთქიფანიძის ხელით მიწერილი აქვს წლები, რომელთა დიდი ნაწილი ზუსტად ემთხვევა სხვა წყაროებით დადასტურებულ თარიღებს. როგორც ირკვევა, ეს ავტოგრაფული კრებული 1876 წლამდეა შედგენილი და უთარილოდ დარჩენილი რამდენიმე ლექსის მიახლოებით დათარიღების საშუალებასაც იძლევა. რა თქმა უნდა, კრებული ერთი-ერთი სანდო პირველწყაროა ტექსტის დადგენის მხრივაც. მნიშვნელოვანია აგრეთვე ლიტერატურის მუზეუმის კრებული „ჩონგური“ – ქართველ მწერალთა ხელნაწერი ალმანახი №25909, რომელიც შედგენილია კირილე ლორთქიფანიძის მიერ. იგი დაგვეხმარა ბევრი ლექსის თარიღისა და ტექსტის დადგენაში.¹

1980-იან წლებში ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტში დაიწყო აკაკის თხზულებათა სრული კრებულის მომზადება თვრამეტ ტომად, 1991 წ. გამოიცა მხოლოდ 1 ტომი.

თვრამეტტომეულისაგან განსხვავებით, ახალი აკადემიური ოცტომეულის 1 ტომს დაემატა აკაკის ბევრი ლექსი, რომლებიც წინა გამოცემებში შეტანილი არ ყოფილა კონიუნქტურულ მოსაზრებათა გამო, გაფართოვდა პირველი ტომის ქრონოლოგიური ჩარჩოები.

წინა გამოცემებში 1 ტომი მოიცავდა 1856-1879 წლებში დაწერილ ლექსებს. აკადემიური ოცტომეულის პირველ ტომში შევიდა 1880 წლით დათარიღებული ლექსებიც.

დაზუსტდა ბევრი ლექსის კომენტარი და შენიშვნა. ვარიანტებს დაემატა ახალი წყაროები, მათ შორის, ჩვენ მიერ მოძიებული უცნობი ავტოგრაფები. ახლებურად დათარიღდა ზოგიერთი ლექსი.

1915 წელს გამოქვეყნებული ლექსები პოეტის გარდაცვალების შემდეგ დროინდელად მივიჩნიეთ და ვარიანტებიდან ამოვიღეთ ყველა ასეთი წყარო.

¹ მასალის მიღების პერიოდში წინამდებარე ტომზე მუშაობა უკვე დასრულებული იყო. ამიტომ ახალი წყაროების ვარიანტებში შეტანისას დაირღვა ზოგიერთი ლექსის ლიტერთა ანბანური რიგი.

ოცტომეულის სარედაქციო საბჭოს გადანყვეტილებით აღდგენილ იქნა ავტორისეული ფორმები, რადგან გრამატიკულ ნორმათა მრავალ-ფეროვნება ნიშანდობლივია XIX ს-ის 60-80-იანი წლებისთვის. ენობრივ ფორმათა უნიფიცირება გამოიწვევდა ეპოქისათვის დამახასიათებელი სურათის ნაშლას, ამიტომ ახალი აკადემიური ოცტომეულის I ტომში შემავალ ლექსებში სრულადაა აღდგენილი (რამდენიმე აშკარა კორექტურული შეცდომის გარდა) გამომცემელთა მიერ შეცვლილი ავტორისეული ფორმები (მაგ.: ვინვიდე, ანობ, წყრული, ურტყავს, მამწონხარ, აღვიარებ, ახურვებდეს, გჰყავს, მოგიძღვნო, ზდის, საპნობით, შავება და ა.შ.), აგრეთვე, ავტორის ბოლო ნების მიხედვით აღვადგინეთ ვითარებითი ბრუნვისა და I სუბიექტური პირის ნიშნები, რომლებიც წინა გამოცემაში შესწორებული იყო თანამედროვე გრამატიკული ნორმების შესაბამისად.

აკადემიური ოცტომეულის I ტომს ახლავს ვარიანტები და კომენტარები, ლექსების ანბანური საძიებელი პირთა და გეოგრაფიულ სახელთა საძიებლები.

წინამდებარე ტომში არ შევიტანეთ პროზასა და პუბლიცისტურ წერილებში ჩართული ლექსები, რომელთაც დამოუკიდებელი მხატვრული ღირებულება არ მოუპოვებთ და ავტორსაც ცალკე არასოდეს შეუტანია თავის თხზულებათა კრებულებში. მათ მკითხველი შესაბამის ტომებში გაეცნობა.

კომენტარებში ყველგან აღნიშნულია, თუ სად და როდის დაიბეჭდა პირველად ესა თუ ის ნაწარმოები, ან როდის იქნა შეტანილი მწერლის თხზულებათა კრებულში.

A ლიტერით აღნიშნულია ძირითადი წყარო, B, C, D და ა. შ. ლიტერებით აღნიშნულია სხვა წყაროები ქრონოლოგიური რიგის მიხედვით.

პასპორტში მითითებულია ძირითადი ტექსტისგან განსხვავებული სათაური, ქვესათაური, თარიღი და ხელმოწერა, მინაწერი, რომელიც ამა თუ იმ წყაროში მოიპოვება.

ტექსტიდან გამოტანილია ყოველგვარი ხელმოწერა, ფსევდონიმი ან კრიპტონიმი. როცა ლექსი ავტორის მიერაა დათარიღებული და ხელმოწერილი, ამის შესახებ მითითებულია პასპორტში.

დაუთარიღებელი ლექსები, თუ მათ შესახებ რაიმე ცნობა არ მოგვეპოვება, თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით და ჩასმულია კვადრატულ ფრჩხილებში, ასევე კვადრატულ ფრჩხილებშია ჩასმული კვლევა-ძიებით დადგენილი თარიღი.

დათარიღებისა თუ ატრიბუციის საკითხებზე, სადაც ამის საჭიროება არსებობს, კომენტარებშივე არის მსჯელობა. იქვე არის აღნიშნული, თუ ვის ან რას ეძღვნება ნაწარმოები, ვინ არიან მასში ნახსენები ან ნაგულისხმევი პირები. საჭიროებისამებრ, ახლავს ისტორიულ-ლიტერატურული კომენტარები, ვარიანტებში წარმოდგენილია ყველა წყაროს

ნაირნაკითხვა. პირველი ციფრი მიუთითებს გვერდს, მომდევნო – სტრიქონს (ზემოდან). სათაურები და სტროფებს შორის გამყოფი ნიშნები სტრიქონების სათვალავში არ შედის.

T ლიტერით აღნიშნულია გ. ლეონიდის სახელობის ქართული ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმში დაცული აკაკი წერეთლის პირადი არქივი.

K და S ლიტერით -- ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცული მასალა (S ფონდში დაცულია აკაკის რამდენიმე ლექსი).

Q-თი აღნიშნულია ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმის კირილე ლორთქიფანიძის ფონდი.

პირობითი ნიშნები

ვარიანტების ჩვენების დროს მიღებული გვაქვს შემდეგი პირობითი ნიშნები:

] ნაცვლად: მაგ.: სამკურნალოდ| სატრფომ ტურფად B, ნიშნავს: ჩვენს გამოცემაში დაბეჭდილი „სამკურნალოდ“ სიტყვის ნაცვლად B ვარიანტში არის სიტყვები: „სატრფომ ტურფად“.

+ ტექსტს ემატება: მაგ.: ნეტარება + თეთრპერანგა B, ნიშნავს: B ვარიანტში „ნეტარება“ სიტყვას ემატება „თეთრპერანგა“.

-არ არის: მაგ.: თუ -C, ნიშნავს: C ვარიანტში სიტყვა „თუ“ არ არის.

~ სიტყვები გადასმულია: მაგ.: ცხვარი უმწყემსური ~ D, ნიშნავს: D ვარიანტში იკითხება „უმწყემსური ცხვარი“.

**** * (გაბრწყინდი ჩემო კანდელო) (გვ. 3)**

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი T 17662, ფ. 20V-21 r (B).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1876, № 105. გვ. 1 (C); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 296 (D); გაზ. „სავაჭრო გზა“, 1908, №4, გვ. 3 (E); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 135-136 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: — C, კანდელი E, კანდელისადმი B.

თ ა რ ი ლ ი: [56 წ.] B.

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: აკაკი C.

B ავტოგრაფი ნაწერი და ნასწორებია შავი მელნით, თარიღი მიწერილი აქვს ლურჯი ფანქრით სხვა ხელით.

C-ში ლექსი ჩართულია პროზაში „მაქობა“.

აკაკის თხზულებათა თხუთმეტომეულში ამ ლექსის A წყაროდ აღებულია 1876 წლამდე შედგენილი ავტოგრაფული კრებულის ტექსტი, ჩვენ კი ავიღეთ ავტორის სიცოცხლეში ბოლო (1913) ნაბეჭდი ტექსტი, როგორც ავტორის ბოლო ნების გამოხატულება.

1876 წელს გაზ. „დროებაში“ ამ ლექსის შესახებ აკაკი ასეთ ცნობას გვანდის: „ამ ოცი წლის წინეთ იმ ხანში ვიყავი, როცა ადამიანი ყმაწვილობიდან ჭაბუკობაზედ გადადის; იმ დროს გული არის მბრძანებელი თავისა. ზურმუხტ ოცნებებით შეკმაზული სხვადასხვაგვარი ფიქრები და მრავალგვარი გრძნობები რას არ მოაქმედებინებენ ახალგაზრდას?! მცირე მიზეზი ალომ-არწივებს და მცირევე აჭიანჭველებს გამოუცდელ რაინდს. მეც ისე მომდიოდა და ერთხელ, არ ვიცი რამ მომცა მიზეზი, მაგრამ ისე კი გავიმსჭვალე, რომ წმინდის გულით შემდეგი სიტყვები დავამღერე ჩემს ჩანგს:

გაბრწყინდი ჩემო კანდელო,
მინათლე ბნელი ღამისა!..
გაბრწყინდი, რადგანც დაგირჩა
სინათლე მცირე ჟამისა!..
ჩემი სიცოცხლეც შენსავით
ინვის და თანდათან სდნება,
მომავალი არას მარგებს
და წარსული მენანება!
და თუ ასეა, სიცოცხლე,
რადგან მშორდები სვალისად,
დღეის-დღე მაინც მალხინე,
რომ დრო ვატარო ხალისად!
გაბრწყინდი, ჩემო კანდელო,
მინათლე ბნელი ღამისა!..
რადგან ამელამ სიცოცხლემც
შვება მცეს მცირე ჟამისა!..

მას შემდეგ ბევრმა წყალმა ჩაიარა; ბევრი მითქვამს და ბევრიც დამინერია, მაგრამ მათგანი მეთადიცი აღარ მახსოვს და ეს ერთი, ეს პირველი

ლექსი კი, პირველ სიყვარულივით, სიკვდილამდე დაუწინურად დაბეჭდა ამ ჩემს გულს. სწორეთ იმ დღიდანვე მივუპყარი გული ჩვენს ხალხს და დაკავ-ვირდი მის ცხოვრებას“...

უფრო მოგვიანებით კი, 1902 წ.გაზ. „ივერიის“ №235-ეში დაბეჭდილ აკაკის პროზაულ თხზულებაში „ცხელ-ცხელი სიმართლე“ ნათქვამია, თითქოს ზემოხსენებული ლექსი დაწერილია 1852 წელს.

1908 წ. გამოიცა აკაკის „რჩეული ლექსები“ (ვაჭართა საზოგადოების გამოცემა), რომელსაც წამძღვარებული აქვს სოსიკო მერკვილაძის ნარკვევი – „აკაკის ცხოვრება“, რომელშიც ნათქვამია, რომ „პირველი ლექსი „კან-დელი“ აკაკიმ დასწერა ცამეტის წლისამ“. ე.ი. ამ ცნობის მიხედვით იგი 1853 წლით უნდა დათარიღდეს.

ჩვენ, წინა გამომცემლების მსგავსად, ლექსი B ავტოგრაფის მიხედ-ვით 1856 წლით დავათარიღეთ. ამ თარიღს მხარს უჭერს აგრეთვე 1876 წ. გაზ. „დროებაში“ დაბეჭდილი აკაკის ადრინდელი ცნობა იმის თაობაზე, რომ ხსენებული ლექსი მან ამ ოცი წლის წინ (ე.ი. 1856 წ.) დაწერა.

3. 2 მინათლე ბნელი] ავტორს ჯერ დაუწერია „სინათლე ჩემის“, შემდეგ გაუსწორებია B; 3 მინათლე] გაბრწყინდი E; რადგანც] რადგან E; 4 მცირეს] მცირე E; 10 რადგანც] რადგან E.

პ. ნ. (გვ. 4)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟ. „ცისკარი“, 1859, №3, გვ. 154–156.

თ ა რ ი ლ ი: 1858 წელსა, სექტემბრის 7-სა ქ. ქუთაისს.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: ნ.

ჟურნ. „ცისკარში“ გამოქვეყნების შემდეგ ლექსი პირველად დაიბეჭდა ა. წერეთლის რჩეული ნაწერების ოთხტომეულში, 1928, ტ. 4, გვ. 280.

როგორც ა. წერეთლის თხზულებათა აკადემიური გამოცემის თხუთ-მეტტომეულის I ტომის რედაქტორი გ. აბზიანიძე ვარაუდობს, „ლექსში შესაძლოა იგულისხმებოდეს პოეტის ნათესავი ქალი პელაგია წერეთელისა, ქუთაისის თავადაზნაურთა წინამძღოლის – ნესტორ წერეთლის მეუღლე“, რომლისთვისაც ლექსები სხვა პოეტებსაც (მაგ.: გრ. ორბელიანს, კ.გ. და-დიანს) მიუძღვნიათ.

ამ ვარაუდს ჩვენც ვიზიარებთ.

ჩემს ვენერას (გვ. 6)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ასლი T 25909 (B).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟ. „ცისკარი“, 1859, №1, გვ. 4–5 (A)

თ ა რ ი ლ ი: 1858-სა წელსა, დეკემბრის 20 დღესა, ქ. ქუთაისს. A;

1858 წ., დეკ. 20 ქ. ქუთაისი. B

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: ნ. A.

ჟურნალ „ცისკარში“ გამოქვეყნების შემდეგ ლექსი პირველად დაიბე-ჭდა ა. წერეთლის რჩეული ნაწერების ოთხტომეულში, 1928, ტ. 4, გვ. 282.

6. 2 ღმერთა] ღმერთავ B; 3 გაზდილი] გაზრდილი B; 8 ჩვენსა] ჩუენსა B; 11 მოსწყლოს] მოსწყლას B; 13-14 სწორეთ] სწორედ B; 20 ვმღერა] მღერა A.

ნავი (გვ. 7)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი K 73, ფ. 1v—2v (A).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ფ. „ცისკარი“, 1859, №9, გვ. 4–5 (B)

თ ა რ ი ღ ი: 1859 წ. A, 1859 წელსა, მარტის 25 დღესა – ს. საჩხერეს B.

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: წ. B

პირველნაბეჭდის შემდეგ ლექსი პირველად გამოქვეყნდა ა. წერეთლის თხზულებათა შვიდტომეულში, 1940, ტ. I, გვ. 3.

7. 1 სცურავდა] სცურედა B; 2 ყოველის] ყოლის A; მხრიდან] მხრიდან B; 11 რომ] რა B; 12 გაჰბედავს] გაბედავს B; 15 ნავს] ქარს B; დიდად] დიდათ B; 18 გარისხებული] განრისხებული B; 20 ვერრა] ვერა B. 22 დასტოვა] დასტევა B. 8. 5 მას შემდეგ, ვითომ აქვს მშვილობა ნავს] მისსა შემდეგ აქვს მშვილობაი ნავს B; 6 მავნებელიც] მავნებელი B; 7-10 გაძული არის... და ნაგავს –B.

საიდუმლო ბარათი (გვ. 9)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი, Q 2173/974, გვ. 2 (B); ასლები: Q 2173/975 (47), გვ.3–4 (C); T 25909 (N).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ფურნ. „ცისკარი“, 1860, №1, გვ. 59–60 (D); „სასიმღერო ლექსები“, 1869, გვ. 15–16 (E); „ჩანგი“, 1888, გვ. 345–347 (F); „ჩანგი“ 1892 (ოზურგეთი), გვ. 347–348 (G); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 5–6 (H); „სალამური“, სასიმღერო ლექსები აკაკისა, (ქუთაისი) 1893, გვ. 5–6 (I); „ჩანგური“, 1904 (ბათუმი), გვ. 207–208 (L); „ჩემი ნაწერები“ I, 1912, გვ. 63–64 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: საიდუმლო ბარათი FGL.

თ ა რ ი ღ ი: ჩყნთ-სა წელსა. მკათათვის კ-სა დღესა ს. პეტერბურღს D .

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: თ. ავ. წერეთელი D .

B ავტოგრაფი ნაწერია მელნით, ნასწორებია ფანქრით.

A-ში დაბეჭდილ ტექსტს აკაკის შემდეგი შენიშვნა ერთვის:

„ეს ლექსია, რომელიც პირველად დაიბეჭდა ჩემი სახელით და გვართით, მანამდე კი უსახელოდ ვბეჭდავდი, ვერც ამ ლექსზე ვბედავდი ჩემი ვინაობის გამოცხადებას, მაგრამ ჩემდა შეუტყობლად მოხდა. დაბეჭდა „ცისკრის“ რედაქტორს და თავისთავად მოეწერა ჩემი სახელი და გვარი. ჩემთვის წერილი გამოეგზავნა შემდეგი შინაარსის: „ულატონ იოსელიანს, რომელიც ქართულს ასწავლის ნამესტნიკ ბარიათინსკის, გადაუთარგმნია მისთვის ეს შენი ხელნაწერი ლექსი და შენი ვინაობაც მოუხსენებია. ბარიათინსკის ძალიან მოსწონებოდა და ებრძანებია: რომ დაბეჭდოთ, ავტორის სახელი და გვარი მოაწერეთო, და მეც – მეტი რაღა გზა მქონდა? – შენი სახელით დავბეჭდე და არ გამიჯავრდეთ“.

ეს ყოლიფერი მართალი იყო თუ არა, არ ვიცი! ეგებ რედაქტორმა, როგორც ცმანვილის გულგასაკეთებლად, ისე მოაწერა, მაგრამ მე კი დავიჯერე და დიდათაც მეფონა, რომ ყურადღებასაც მაქცევენ-მეთქი.

იმ ხანებშივე ამ ლექსის გამოისობით ორი წერილიც მივიღე. ერთი ჩემი უცნობის ანჩისხატის დეკანოზის ეფრემის იყო. აი, რას მწერდა სხვათა შორის: „გილოცავ მოშაირობას და თანვე გთხოვ, მამაშვილობას, ამისთანა ლექსებს მდაბიო ენით ნუ სწერ! დარბაისლური ენა ეჭირვება და შენ კი რალაც სოფლიურ ენითა სწერ, და ეს მით უფრო საშიშია, რომ შენი ლექსი ყველას გულში ხვდება. გამოსვლისთანავე სასიმღერო ლექსად გადაიქცა, განსაკუთრებით ქალები იმღერიან, და ვაითუ მაგ შენ ენას მიეჩვიონ და გადიგდონ გულიდან ძველი დარბაისლური ქართულიო“. მეორე წერილი იყო თ. ირაკლი ლორთქიფანიძის, ისიც მაქებდა და მთხოვდა, ძველი ენითა სწერეო. ამ წერილებმა, ცოტა არ იყოს, გამაყოყოჩეს. ცხრამეტი წლის ახალგაზრდას სულსა და გულს მიტეპობდა უფრო ის, რომ „ქალები იმღერიანო“ და მეც გადავსწყვიტე, რომ თავი დაეუდვა მწერლობას, მაგრამ სახალხო ენით და არა დარბაისლურად ვწერო“.

16. 4 ფარადლო ფარადრო G; 7 ამისრულო ალასრულო FG; 10 ცრემლებს რომ ცრემლსავით DFG; 11. ამბავს ანბავს BDFGI; 13 როცა] ოდეს DFGN; 15. თვალს] თვალით BCDEFG; თვალთ N; თვალს ცრემლი] ავტორს ჯერ დაუწერია „ცრემლები“, შემდეგ ფანქრით გაუსწორებია B; 16 სახეზე] სახეზედ DFGLN. 9-18. 2 ხშირად] ხშირათ D; 19 და თან] ანუ DFG; და თან ტკბილის გრძნობითა] და აღტაცებულ გრძნობით BCI; ტკბილის] ხშირის L; 21 ან, როს] და რომ BGI და როს D; ან] და FG; მანა] განა BC; 22 გამოგგზავნა] გამოგზავნა L; 23 ანგელოზი] ანგელოსი BCDI; სუფევდა] ბუდობდა L. 10.1 არა!] აბა! B; ამ] წრფელ BCI; 2 მიჰბედავდა] მიბედავდა BCI; ვერ მიჰბედავს DFG; მიბედავს N ავტორს ჯერ დაუწერია: „ვერ მიბედავს“, შემდეგ ფანქრით გაუსწორებია B; 3-4 მაშინ უკუღმა... თვით ქვეყანა] გინდ უკუღმა დაბრუნდება მთლად ეს ცა და ქვეყანა B, გინდ უკუღმა დაბრუნდეს მთლად ეს ცა და ქვეყანა CI, რადგან მართო ის არ გრძნობს, ასეა ეს ქვეყანა DFGN; ავტორს ჯერ დაუწერია: „სიყვარულის ნაშობი არის თვით ეს ქვეყანა“, შემდეგ ფანქრით გაუსწორებია B; 4 იწყებდა თვით] ასეა ეს E; 5-8 საიდუმლო... ფარადლო]

თუ ასეა, ბართო,
 მე¹ შენ უნდა გამართო²
 სიხარული მომფინო,
 სევდა, რაც მაქვს, წამართო! DEGN.

ცოდვილის სინანული (გვ. 11)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟ. „ცისკარი“, 1860 წ., №3, გვ. 199–200.
 თ ა რ ი ლ ი: 1859-სა წელსა, მკათათვის კბ-სა დღესა, ს. პეტერბურდი
 ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკ. წერეთელი

ჟურნ. „ცისკარში“ გამოქვეყნების შემდეგ ლექსი პირველად შევიდა ა. წერეთლის თხზულებათა კრებულში, 1940, ტ. I, გვ. 7.

¹ მე] დღეს N
² გამართო] გამართლო D.

ქართლის სალამი (გვ. 12)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ასლი T 25909 (B).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ფ. „ცისკარი“, 1859, №10, გვ.102-104 A.

ს ა თ ა უ რ ი: სალამი საქართველოს B.

თ ა რ ი ლ ი: 1859-სა წელსა, ივლისს, ს. პეტერბურლს A., [1859 წ. ივლისი, ქ. პეტერ.] B

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: წ. A.

ჟურნალ „ცისკარში“ გამოქვეყნების შემდეგ ლექსი პირველად დაიბეჭდა ა. წერეთლის თხზულებათა შვიდტომეულში, 1940, ტ. I, გვ. 8.

12. 3 მსხვერპლად[ცა] მსხვერპლათაც B; 111. 3 უნუგეშომ უნუგეშოდ B; 11 სურვილი] ნუხილი B, 16 იქმნეს] იქნეს B; 19 ვარსკვლავს] ვარსკვლავთ B, მქრალია] მრქალია A; 23 ვჰკურნო] ვკურნო B; **13. 4** ექესინის] ეფესინის B.

ლექსი პირველად დაიბეჭდა 1859 წლის ოქტომბერში ჟურნალ „ცისკრის“ მე-10 ნომერში. ამის შემდეგ იგი არსად არ გამოქვეყნებულა და არც მისი ავტოგრაფია შემონახული. მიუხედავად ამისა, ლექსის ანალიზი იძლევა იმის საშუალებას, რომ ერთმანეთისგან განვაცალკევოთ ავტორისეული ტექსტი და ლექსზე სხვის მიერ დამატებული სტროფი.

„ქართლის სალამის“ ბოლო სტროფი:

„ჰხედავ რუსეთსა? რუსეთს შენს მხსნელსა?

ვით ჰზრუნავს შენთვის, გიმართავს ხელსა?

ეცადე ნაცვალს და მოთმინებას

შენ ნუ აკმარებ მას ცარიელსა“ – ლოგიკურად ამოვარდნილია კონტექსტიდან. ჩამატებული სტროფი ცვლის მის შინაარსს. მკითხველისთვის სრულიად გაუგებარი ხდება, როგორია პოეტის დამოკიდებულება რუსული თვითმპყრობელობისადმი. ვფიქრობთ, აღნიშნული სტროფის ლექსში დატოვება არღვევს ავტორის ნებას. ამის ერთ-ერთ არგუმენტად გამოდგება 1860 წლის აპრილში პოეტის მიერ დედისადმი გაგზავნილი წერილი, რომელშიც იგი წერს: „მე და კერესელიძე როგორღაც ვერ მოვეწყვეთ. ლექსები წამიხდინა, თავისებურათ გადააკეთა... სექტენბრის აქეთ აღარაფერი გამიგზავნია და აღარც გაუგზავნი...“ (თსკ. ტ. XV, გვ. 20). ამ „ნახდენილ“ ლექსებში აკაკი ალბათ გულისხმობს „ნავსა“ და „ქართლის სალამს“.

ლექსის ბოლო სტროფის ავტორისეულობას არ იზიარებენ: პ. ინგოროყვა, ნ. გურგენიძე და ი. გორგაძე, მ. ნინიძე...

პავლე ინგოროყვამ აკაკის შვიდტომეულში „ქართლის სალამი“ ბოლო სტროფის გარეშე დაბეჭდა.

„აკაკი წერეთლის ცხოვრებისა და შემოქმედების მატეიანის“ შემდგენლები ნ. გურგენიძე და ი. გორგაძე პირდაპირ მიუთითებენ: „ცენზურის თვალის ასახვევად „ცისკრის“ რედაქტორი ივანე კერესელიძე ლექსს უმატებს ერთ სტროფს, რაც სრულიად ცვლის ლექსის დედააზრს“.

ამასვე ასაბუთებს მ. ნინიძეც (ჟ. „კრიტიკერიუმი“, №14, 2005). არც ჩვენ მიგვაჩნია ეს სტროფი აკაკისეულად, მაგრამ ივანე კერესელიძის მიერ დამატებულ სტროფს ლექსიდან არ ვიღებთ, მხოლოდ განსხვავებული შრიფტით ვბეჭდავთ.

**ერთ ქალს,
ვარდი რომ ერჭო თმაში ზედ პეპელათი (გვ. 14)**

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფები: K 71, ფ. 13 r-v (A); T 17 662 (B).

ს ა თ ა უ რ ი: „ბალის შემდეგ ექსპრონტი“ (ბოლო სიტყვა გადახაზულია ავტორის მიერ) B.

ქ ვ ე ს ა თ ა უ რ ი: (ერთ ქალს თავზედ ვარდი ერჭო და ზედ პეპლები აჟდენ ხელოვნებით გაკეთებულები და ჰფეთქდენ) B.

თ ა რ ი ლ ი: 1859 წ. A, 63 წ. B.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: არა აქვს.

A ავტოგრაფი ნაწერია შავი მელნით, B ავტოგრაფიც ნაწერია შავი მელნით, ნასწორებია იმავე მელნით; ერთგან კალმისმიერი ლაფსუსი ჩასწორებულია ლურჯი ფანქრით, B-ს თარიღი მინერილი აქვს ლურჯი ფანქრით სხვა ხელით.

პირველად დაიბეჭდა ა. წერეთლის რჩეული ნაწერების ოთხტომეულში, 1928, ტ.4, გვ. 7.

21. 13 მაგრამ იმ დროს] ავტორს ჯერ დაუწერია: „მხოლოდ ჩუმად“, შემდეგ გაუსწორებია B.

*** * * (ახალგაზრდა მონადირეს) (გვ. 15)**

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი T 17662, ფ. 39 v (B).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1881, №29, გვ. 2-3 (C); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 10 (D); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 72 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: – C, ალბომში B.

თ ა რ ი ლ ი: [59 წ.]B.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: არა აქვს.

B ავტოგრაფი ნაწერი და ნასწორებია შავი მელნით, თარიღი მინერილი აქვს სხვა ხელით ლურჯი ფანქრით.

C-ში ლექსი ჩართულია პროზაში „ცხელ-ცხელი ამბები“.

15. 2 ერთხელ] ავტორს ჯერ დაუწერია „უცბად“, შემდეგ გაუსწორებია B; 4 უცბად] უცბათ C; 5 სიზმარი] ავტორს ჯერ დაუწერია „ხუმრობა“, შემდეგ გაუსწორებია B; 8 ისევე] ისე B; 13 ასე] ისე B; 16 ღირსი] და ღირსი B; ჩაექვაო] ჩაექვაო B.

შამილის სიზმარი (გვ. 16)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი K 168 (A);

ასლი T 25909 (B).

თ ა რ ი ლ ი: [1859] B.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: არა აქვს.

ლექსი პირველად დაიბეჭდა ა. წერეთლის თხზულებათა შვიდტომეულში, 1940, ტ. I, გვ. 13-15.

პ. ინგოროყვას კომენტარებში ნათქვამია: „ეს ლექსი, მიძღვნილი შამილისადმი, მას შემდეგ არის დანერილი, როდესაც შამილი, ხანგრძლივი გამირული ბრძოლების შემდეგ, დამარცხდა და ტყვედ იქმნა წაყვანილი (1859წ.). ლექსი ავტორის სიცოცხლეში არ დაბეჭდილა. „ცისკრის“ რედაქციას, რომელსაც გადმოუგზავნა პოეტმა ეს ლექსი, შეუძლებლად უცვნიამისი გამოქვეყნება პოლიტიკური ტენდენციის გამო, რადგან ლექსი „თავისუფლად იყო დანერილი“. (იხ.: ა. წერეთლის თხზულებანი, სრული კრებული შვიდ ტომად, 1941, ტ. II, გვ. 633).

1893 წ. გაზ. „კვალის“ №2-ში გამოქვეყნებული ა. წერეთლის წერილიდან – „ორი შეხვედრა“ – ირკვევა, რომ ავტორს ეს ლექსი გადმოუგზავნია „ცისკრის“ რედაქციაში 1859 წლის სექტემბრის შემდეგ, არა უგვიანეს 1860 წლის იანვარ-თებერვლისა, მეორე ლექსთან, „მოხუცის მოგონებასთან“ ერთად, ეს უკანასკნელი დაიბეჭდა ჟურნ. „ცისკარში“ 1860 წელს, მაისის ნომერში.

წინა გამოცემებისგან განსხვავებით, ლექსს ემატება ახლად მიკვლეული ხელნაწერი – ასლი, რომელსაც კირილე ლორთქიფანიძის ხელმოწერით აქვს ასეთი შენიშვნა: „ეს ლექსი დავწერე თვითონ მისის სიტყვებით 1862 წ., თებერ. ამაში ზოგი შეცვლილია და ზოგი გამოტოვებული ორიგინალიდან, რომელიც დაინერა 1859 წ. მოვიყვანთ გადასხვაფერებულს ადგილებს და გამოტოვებულებს.“ ხელმოწერის შემდეგ ჩამოთვლილია შეცვლილი ადგილები, თუმცა ისინი სრულად არ ემთხვევა არც ერთ ხელნაწერს. როგორც ჩანს, კირილე ლორთქიფანიძეს ეს ლექსი კრებულ „ჩონგურისთვის“ ჩაუწერია ავტორისგან ან სხვა ავტოგრაფიდან. ასლი T კრებ. 25909 არის ლექს „შამილის სიზმრის“ ახალი რედაქცია. იგი მეტად საინტერესოა და განსხვავდება ავტოგრაფისგან, განსაკუთრებით ფინალით. ამიტომ უცვლელად ვბეჭდავთ კ. ლორთქიფანიძის ვარიანტს.

შამილის სიზმარი

შუა ღამეა, გავსილი მთვარე
ხშირხშირად სხივსა ხმელეთს უხვად ჰყვენს,
მთანი თუ კლდენი, ველი, მდინარე –
ყველა მღუმარებს და გრძნობით ისმენს:

ვით განსვენების ანგელოსნი ცით,
გადმოეფინენ გუნდათ ხმელეთად,
თვისის ნეტარის და მსუბუქ ფრთებით
და მყუდროებას გალობენ ერთ ხმათ.

მაგრამ კავკასსა ეს მყუდროება,
ცით მოვლენილი არა ეკუთვნის;

მისთვის ერთია ყოვლი დროება,
დღეც და ღამეცა სხვას რამეს ეწვრთნის.

კავკასს სურს სისხლი, ომი ფიცხელი,
მისთვის საღვთო ხმას ტყვილად გალობენ;
სისხლს ითხოვს მთანი, კლდენი და ველი
და მდინარენიც მას ღრიალებენ.

მხეცთა ყვირილი, ფრინველთ ჩხავილი,
ქართა ქრიალი¹ ზვავთა გრიალი
ამას ნიშნავენ: „გვწყურიან სისხლი“.
და თერგისაცა ეს არს ღრიალი.

მათის სურვილის აღმსრულებელი,
მწუხარის სახით დაფიქრებული,
ველს სდგას მაჰმადის მადიდებელი
და მურადნი ჰყავს მას² შეკრებილი³.

ყურადღებითა იმამს უსმენენ,
სისხლიან თვალებს ატრიალებენ,
ხან გამხეცებით თვით ხელთ იკბენენ
და ვით სნეულნი ხან კანკალებენ.

ამბობს იმამი: „მართლმორწმუნენო!
ჩვენი გაკიცხვა მაჰმადს არა სურს,
კვალად გამხნევედით ერთგულნო ძენო⁴,
და თავს ნუ მისცემთ მონათ გიაურს!

ხომ გახსოვთ ჩემი დარლოშიდ ომი,
სხვა და სხვა რიგი⁵ ბევრგან მრავალნი,
მე არ გეგონოთ ცრუ მონმის ნდომი,
მონმეთ მეყოფა მიწა და ქვანი⁶.

ან დაუძღურდი, დაებერდი, ალლაჰ!
მაჰმადო, ვატყობ, ძალი მაკლდება.
მაგრამ დღეს ჩემი ძალა ახლდება,
და მჭკნარ ძარღვებშიც სისხლი დულდება⁷.

მართმორწმუნენო! კარგად ისმინეთ,
უკანასკნელათ მსურს ვსცადო ბედი
სიკვდილი ან ხსნა, კაზა – მალომეტ⁸!!
შენზელა დამრჩა, შვილო, იმედი.

შენ მიაშურე მარცხენა მხარეს,
სადაც განაგებს თვითონ კნიაზი⁹.
მაჰმადის ძალით მიეც სიმნარეს,
მაშინ თაყვანს გცემს მთელი კავკაზი.

და სიბერის დროს, ამ შიშველის ხმლით
მარჯვენა მხარეს მე მივეჭრები,
დღეს უნდა გავძლე მე რუსის სისხლით,
მათ მჩქეფარე სისხლს მივეყირჭები¹⁰.

გახურდა ომი, ომი ფიცხელი,
საზარელი და ცუდ სანახავი,
სისხლშიდ დასვარეს ლეკებმა ხელი,
ველათ ეფინა რუსების თავი¹¹.

ომი გათავდა, მან კმაყოფილმა
ზეცას შესწირა თვისი ნამაზი;
მარცხენა მხრიდამ იმისმა შვილმა
ტყვეთ მიუყვანა თვითონ კნიაზი.

მან ძვირფასი ტყვე წარჩინებული,
მის წინ მოსული რა დაინახა¹²,
მსწრაფლ აუღელდა მრისხანე გული,
„თავი მოსჭერით!“ – ჯარს მიაძახა.

მაგრამ წვერებშიდ სტაცა მას ხელი¹³,
ყბაშიც გაართყა იმამსა სილა.
ვაი, საწყალი ჩვენი მძლეველი,
როდესაც თვალი გამოახილა¹⁴.

კალუგა რამ¹⁵ ქნა კავკასის მთებში,
ალარაც ჩხუბია და ალარც მკვდრები,
და იმათ ნაცვლად მხოლოდ ქუჩებში
არიხინებენ დროშკებს ქუჩრები.

კვალადვე მიწვა, თვალით ხელთ იფარებს,
სურს, რომ იხილოს იგივე სიზმარი,
მაგრამ სიზმარშიც ვერ განიხარებს
ორგზის¹⁶, ვინც ცხადად უბედურ არი.

1859

ლექსის შეცვლილი ადგილები:

1. ქარისა ქროლა...
2. მუნ შეკრებილი.
3. აქ ორიგინალში არის კიდევ ერთი ტაეპი:

ზოგს დახმოზია გულზედა სისხლი
გუშინ მოკლულის მისგან გიაურის,
ზოგს ახლად აჩანს ჯერ კიდევ ტფილი
უჭვრეტს კმაყოფით, უჭვრეტს, უხარის.

4. კავკასის ძენო.

5. სხვანი და სხვანი.
6. მოწმეთ მყოფნიან მიწა და ქვანი.
7. დღეს მოვუძღურდი, მოვხუცდი ალლაჰ! მაგრამ რას გვიზამს ჩვენ მტრისა ძალა, როს ჩემს ძარღვებში სისხლი დუღდება.
8. მართლმორწმუნენო! ჰა, წაიმძღვანეთ ჩემი პირმშო ძე! მსურს ვცადო ბედი, სიკვდილი ან ხსნა გაზი მაგომეტ, შენზელა დამრჩა, შვილო, იმედი!
9. თქვენ მიაშურეთ მარცხენა მხარეს, სადაც განაგებს თვითონ კნიაზი.....და სხვ.
10. და სიბერის ჟამს ამ შიშველ ხმალით მარჯვენა მხარეს მე შევიჭრები; დღეს უნდა გავსძღე გიაურის სისხლით, მათ მჩქეფარე სისხლს მივეყურჭები.
11. შეიქმნა ომი, ომი ფიცხელი, საზარელი და ცუდ სანახავი, სისხლში დასვარეს ჩერქეზთა ხელი, ველთ ეფინება გიაურთ თავი.
12. მისთვის ტყვეთ ქმნილნი რა დაინახა... და სხვ.
13. მაგრამ წვერებშიდ სტაცა მან ხელი, ყბაში ჰკრა იმამსა სილა, ვაი სანყალი ჩვენი მძევალი, შემკრთალმა თვალი გამოახილა.
14. ვინ ქნა...
15. ორჯერ, ვინც...

მიკვლევული ხელნაწერი საინტერესოა ლექსის დათარიღების თვალსაზრისითაც. როგორც კ. ლორთქიფანიძე აღნიშნავს, ორიგინალი დაწერილა 1859 წელს, რაც სანდო წყაროდ მიგვაჩნია. ამ აზრს მხარს უჭერს ლექსის ხელნაწერის ბოლო სტრიქონებიც, ამიტომ წინა გამომცემლებისგან განსხვავებით ლექსს „შამილის სიზმარს“ ვათარიღებთ 1859 წლით.

შამილი (1797-1871) – ჩეჩნეთისა და დაღესტნის ხალხთა დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის მეთაური.

ამაო ძებნა (გვ. 18)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ასლები: T 17759, 2 ფ., 1 რ (B), T 25909 (M)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: უ. „ცისკარი“, 1860, №4, გვ. 243–245 (C); „ჩონგური“, 1864,

გვ. 36–38 (D); „გოგია მეჩანგურე და რამდენიმე ლექსები“, 1877, გვ. 13–14 (E); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 11–12 (F); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 73–74 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: მაისის ღამე E.

თ ა რ ი ლ ი: [1860] DM.

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: აკაკი წერეთლის B, აკ. წერეთელი C D.

ხელნაწერი ასლი (B) ფანქრით არის გადაწერილი, ავტორის ვინაობაც გადმწერის ხელით არის მიწერილი ფანქრითვე.

E-ში ტექსტი წყდება მე-16 სტრიქონზე სიტყვებით: „ჰგრძნოს მან ნეტარება“.

„ამაო ძებნის“ შემოქმედებით ისტორიასთან დაკავშირებით აკაკის თხზულებათა თხზუთმეტტომეულის I ტომის კომენტარებში ნათქვამია: „აკაკის უახლოეს მეგობარს და მისი პოეზიის კარგს მცოდნეს კირილე ლორთქიფანიძეს ამ ლექსის შესახებ პოეტის ბიოგრაფის სერგი გორგაძისათვის საგულისხმო ცნობა მიუწოდებია: „ამაო ძებნა“ („მაისის ღამე“) ჭავჭავაძის „არაგვის“ გამო არის დანერილი“ (იხ.: ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, აკაკის არქივი №345).

ს. გორგაძეს „არაგვი“ ილია ჭავჭავაძის ლირიკულ ლექსად მიუჩნევია და რადგან ასეთი ლექსი, დაუბეჭდავი თუ დაბეჭდილი, ვერსად უპოვია, კირილე ლორთქიფანიძის ცნობა სანდოდ აღარ ჩაუთვლია.

არსებითად „ჭავჭავაძის „არაგვი“ იგულისხმება ილია ჭავჭავაძის პოემის „აჩრდილის“ მეხუთე თავი, რომელიც „არაგვის“ სათაურით (ნაწყვეტის სახით) დაიბეჭდა 1859 წლის „ცისკრის“ მეათე ნომერში“...

კომენტატორს მოჰყავს რამდენიმე სტროფი ილიას პოემა „აჩრდილის“ V თავიდან და ასკვნის, რომ „ამაო ძებნა“ ილია ჭავჭავაძის „აჩრდილის“ მეხუთე თავს ეხმიანება და რომ აკაკის ლექსში დახატული მეოცნებე ჭაბუკი ილია ჭავჭავაძეა.

ივარაუდება, რომ „ილია ჭავჭავაძემ „აჩრდილი“ აკაკის პეტერბურგში წაუკითხა და ამ შემოქმედებითი შეხვედრით დაიწყო ორი დიდი ქართველი პოეტის ურთიერთობა პეტერბურგში 60-იან წლების გარიჟრაჟზე“.¹

18. 2 აგერ] დილის CDE; 4 ნელ-ნელა] ცაზედა CDE; 5 ვარსკვლავმა] ვარსკვლავმან CDE; 7 ნიაგმა] ნიაგმან CDE; 8 სუნნელება] სულნელება B, სუნელება E; 9 ყვილი] ყვირილი E; 10 მუშებს] მუშაკთ CD, მუშებს აუნყეს მით] მუშაკთა უწყეს მათ E; 11 ერთხმად] ერთხმათ B, ერთ ხმა E; 13-14 შემოქმედების... ეგ ძლიერება] მშვენიერი ხარ მეტად, ბუნება! შენშიდ ცხადად სჩანს ღვთის ძლიერება CDE; 16 და არ ჰგრძნოს] არ იგრძნოს CDE; ჰგრძნოს] გრძნოს F; „მან ნეტარება“ – აქ წყდება E ტექსტი; 18 სულაც] სრულად C; 19 კენისს] ჰკენისს D; 20 დროებს] დროსა CD; 21 შეჰბლავის]

¹ ამ საკითხის შესახებ იხ.: ლევან ასათიანი, „ცხოვრება აკაკი წერეთლისა“, თბ., 1940, გვ. 148; გ. აბზიანიძე, «Акакий Церетели – Жизнь и творчество», 1940, გვ. 16.

შებლავის B; 22. მიჰყვირის| მიყვირის B; 23 ჰპოებს| პოებს B; 24 წყლული| წყურვილი B. 19. 2 ქვესკნელი| ქვესკნელის B; ძვლებს| ძვლებთ CD; 3 რომელნიც| რომელიც B; ანდერძს მოგვაგონებენ| მეუდროდ განისვენებენ CD; 4 მსხვერპლად შეწირულთ| მსხვეპლათ შეწირულს B; მსხვერპლად შეწირულთ ჩვენთ| თავნამსხვერპლავთა მის CD; 7 და მდინარესვე| ისე მდინარეს CD; 8 წარსულის ამბავს| წარსულს დროს ანბავს C; წარსულის| წარსულს დროს D, 9 აქაფებული| აღქაფებული CD; 10 ასწლოვანთ| ასწლოვან B; 11 ტალღით| ფრთებით C; 12 ჰსურს| სურს BD; 14 კიდებზედ| კიდებზე B; გადათხეული| გადანთხეული B; 16 მის გამოა| მისთვის არის CD.

მოხუცის მოგონება (გვ. 20)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟ. „ცისკარი“, 1860, №5, გვ. 2–5 (B); ჟ. „ცისკარი“, 1862, №1, გვ. 31–34 (C); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 14–16 (D); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 69–71 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: მოხუცებულის მოგონება B.

თ ა რ ი ლ ი: [1860]

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: თ. აკ. წერეთელი BC.

A წყაროში ტექსტს აკაკის შემდეგი შენიშვნა ერთვის:

„პირველ ხანებში ძალიან გამიტაცა ოცნებამ და იმას ვწერდი, რაც არ მეგრძნო. მაგალითად, წარმოვიდგინე, რომ ვითომ ღრმა მოხუცებული ვარ და დავსწერე ეს ლექსი, სადაც წარმოდგენის მეტი არა არის რა, მაგრამ ამ ოცნების ხანამ დიდხანს ვერ გასტანა, სტუდენტობამ იმოქმედა ჩემზე და მეც ხელი ავიღე საოცნებოზე. რაც არ ამალღვლებდა და არ გამაჭვალავდა, იმაზე ხმასაც არ ვიღებდი, და სწორედ ამ დროიდან იწყება ჩემი საზოგადოების გადაკიდება და გაჭირვება“...

1860 წლის 25 აპრილს დედისადმი მიწერილ ბარათში პოეტი ამ ლექსს „მოხუცებულის ტირილს“ უწოდებს.

ლექსს ვათარილებთ აკაკის ამ წერილის მიხედვით.

20. 3 წარვიდენ| წარვიდენენ B; 4 ადრე| ვაი BC; 7 მხოლოდღა ცრემლში დამრჩა ნუგეში| დამრჩა ნუგეში, მხოლოდღა ცრემლი B; მხოლოდღა ცრემლში| ცრემლი მხოლოდღა C; 8 სრულად| ყოვლად BC; 9 ცხადს| ცხად C. 12 ვხედავ| ვაი BC; 14 მეცა შავს| მეც შავსა BC; 15 ვგრძნობდი| ვგრძნობდი C; 18 გაჰქრა| განქრა BC; 19 მანა| მანვე B; 20 რალას მოველი| ვაი, რას ველი BC; 21 ჰრბოდენ| რბოდენ BC; მეცა| მეც B; 23 სწითლდებოდენ| წითლდებოდენ BC; 24 მათ| მას B; 25 ხალისი| სურვილი B; 27 განჰქრა| განქრა BCD; 28 და მეც| ვაი BC; 21. 3 ბევრჯელ| ბევრჯერ C; 4 და| შიგ B; ვტრიალებდი| ვსტრიალებდი BC; 5 განჰქრენენ| განქრენენ BCD; 7 წარვიდენ| წარვიდენენ B; 10 გარდმისვამს| გარდმისვავს BC; 11-12 ვერ მომრევი... ისევ მასვით| ყანწ-აზარფეშა მზათ სუფრის ქვეშ გვედგა გავსილი, ვჭვრეტდით ხალისით BC. 13 სასმოს| სასმსა B; 14 რომ გადავკრავდი| რა გადავჰკრავდი BC; „ალავერდი“| ალავერდით B; 16 განა| ვაი BC; 17 ამგვარ|

ამა BC; 21 ექ] ოჰ BC; სიყმანვილე] სიყმანვილე BD; რად] რათ BC; 23 განთხრილს] გათხრილს C.

მარიამს (გვ. 22)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ფ. „ცისკარი“, 1860 წ., №11, გვ. 440.

თ ა რ ი ღ ი: [1860]

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: არა აქვს

ლექსი თარიღდება პირველნაბეჭდის მიხედვით.

პირველი პუბლიკაციის შემდეგ ლექსი დაისტამბა: თსკ. ტ I, თბ., 1950, გვ. 77.

ალექსანდრა (გვ. 23)

ხ ე ლ ნ ა წ ე რ ი: ასლი T 25909 (D).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ფ. „ცისკარი“, 1860, №12, გვ. 535–536 (B); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 17–18 (C); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 75–76 (A).

თ ა რ ი ღ ი: [ავგისტო, 1860] D

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: თ. აკ. წერეთელი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

23. 2 თვით] ვინ B; 4 შეგკადრა] შეგჰკადრა B; 5 რომ გიყურებ მოცინ-არეს] ოდეს გიჭვრეტ მომცინარეს BD; 6 მით ვიქარვებ] მსწრაფლ უკუყვყრთ BD; 7 ორივე] ორნივე B; 8 უცხო] უცხოს B; 9 იქ] მუნ BD; 10 მტრედებოვით] ვითა მტრედთა B; 11 რომ სიამით მარტოდ-მარტო] და ეშხით დაბრუნებულნი BD; 12 განველიდეთ] განვლიდეთ B; 13 ნეტარებავ] ნეტარება BC; 16 სატრფიალო ძლიერება] ზომე, ნუ დაგეზარება BD; 17 ერთი] ერთის B; 18 შეთანხმებით და] შეერთებულის BD; 19 ვავედროთ] შევედროთ B; 20 როგორც] ვით კვლავ BD; სცვიდა] ჰსცვიდა B. 21 ჰსურს] სურს B; 22 მწირად მყოფთა ჩვენ] ჩვენ მწირთა, მყოფთა B; 23 გადმოგვიფრენს] შემოგვიფრენს B; 24 და მოგვანვდენს ხმას] დაგვძახებს ანბავს B; **24. 2** ამბის] ანბის B; 3 შევწირავთ და] შევსძღენით რა ჩვენს B; 4 შევავედრებთ კვლავ] კვალად ვავედრებთ B; 8 გაჰქრა] განქრა B.

დედაბერ-მამაბერი (გვ. 25)

ხ ე ლ ნ ა წ ე რ ი: ავტოგრაფი T 17662, ფ. 26 r – 27 v. (B).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1880, № 264, გვ. 1–2 (C); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 7–10 (D); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 66–68 (A).

თ ა რ ი ღ ი: [68 წ.] B; [1860] A.

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: აკაკი C.

B ავტოგრაფი ნაწერი და ნასწორებია შავი მეღვინით. თარიღი ლურჯი ფანქრით არის მიწერილი სხვა ხელით. A-ში თარიღი 1860 წელი ლექსს მიწერილი აქვს სარჩევში.

25. 1 ეპ| ოხ B; 7 ვიგრესხი ულვაშებსა| ულვაშებსა ვგრესხავი B, ულვაშებსა ვიგრესხი C; 10 გაჰქონდა| გაქონდა B; 14 ვაცხადებდით| ვამცხადებდით B; 19 საცოდავები| საცოდავები B; 27 გვინამლავდა| გვინამლავდა BD; 26. 3 მას| მის C; 6 შევიყარეთ| შევეყარეთ C; 13 მითრთის| მითხრის C. 22 გიმლერი| მიმლერი CDA; 23 ბაიად| ბაიათ BC; 24 შავ| მაგ BC; 25 შეგვძულდა| შეგძულდა C; 27. 1 დროის| დროსი BC; 2 მწუხარება| მოგონება BC; „მოგონებას“ შემდეგ გადახაზულია: „მაგრამ ვაი ჩვენი სახე, მოხუცის სახეზედ, იმ ღამითაც ვერ შევნდება“ B; 5 ბებრებს| ბებერს C; დავემსგავსეთ| დავემზგავსეთ C; 6 ჩვენ რომ ~ C.

*** * * (დედამ რომ შვილი გაზარდოს) (გვ. 28)**

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი T 17688, გვ. 1–3; ასლი T 11941.
თ ა რ ი ლ ი: 1861-ს წელს, 2 იანვარს.
ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: არა აქვს.

ავტოგრაფი ნაწერი და ნასწორებია შავი მელნით. ლექსი პირველად დაიბეჭდა ა. წერეთლის თხზულებათა შვიდტომეულში, 1940, ტ. I, გვ. 24–25. ასლი, მანქანაზე გადაბეჭდილი, ავტოგრაფის იდენტური ტექსტია.

28. 16 უკან-უკან| ავტორს ჯერ დაუნერია „უკან-ნელი“, შემდეგ გაუსწორებია; 23 თქვენთვისვე| ავტორს ჯერ დაუნერია „თავისთვის“, შემდეგ გაუსწორებია; 24 ერთხელაც| ავტორს ჯერ დაუნერია „ჯერ სხვისთვის“, შემდეგ გაუსწორებია, 29. 3 იმას| ავტორს ჯერ დაუნერია „ხიბლავთ“, შემდეგ გაუსწორებია.

ლოდინი (გვ. 30)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ასლი T 25909 (D)
ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟ. „ცისკარი“, 1861, №1, გვ. 128–130 (B); თხზულებანი, I, 1893, გვ. 40–42 (C); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 97–98 (A).
თ ა რ ი ლ ი: [1861] D
ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: თ. აკ. წერეთელი B.

ლექსი თარიღდება პირველნაბეჭდის მიხედვით.

30. 2 დამამშვიდე| დამიმშვიდე B; 6 მშობლის| მშობელთ B; 12 საწოლიდგან| საწოლითგან BD; 13 ქურდულად| ქურდულათ B; ფენჯერს| ფანჯერს B; 15 შემკრთალს| ავლებს B; 17 ფენჯერს| მინას B; 19 ჩემს ამაძგერს| ჩემსა ნინას BD; 20 მეტობს| მეაძლობს B, მძლავრობს D, ნეტარება +

თეთრ პერანგა, თეთრი წინდით,
თავს, შევენებულს ხუჭუჭ მკულით,
დაბლა ჰხრის და გრძნობით წმიდით
ოცნებას ეძლევა სულით BD;

22 შესტიკტიკებს საბრალო] დაჰყეფავს საბრალოსა B; 24 მას გულისთქმით] გულისა თქმით B. 27 მეფევე] მეფა BD; 31. 1 ჰმონებ] მონებ B; 2 აყვავდები] ალყვავდები BC; 5 ქურდულად] ქურდულათ B; 6 ჩემს სატრფობლად წამოსულსა] აივანზედ გამოსულსა BD; 7 და, შორიდგან რომ ვუძღვნი] მით სიშორე მიწყლავს მე B; 8 შორიდგანვე ვსწირავ] სურვილი მიშფოთებს B; ვსწირავ] ვწირავ C; სულსა +

მიჭვრეტს ჩემი იადონი,
თუთუნსა სწევს, კვამლსა უშვებს,
რათ მე არ ვარ ყალიონი.
რომ მიმიკრას კოკობს ტუჩებს BD;

9 მეხარბება] როს იქნება B; 11 ღმერთო, როდის მეღირსება] ღმერთო, ღმერთო! როს იქნება BD; 13 აი, რას ჰგრძნობს მოციმციმე] ამას გრძნობს ჩემი სიამე BD; 15 შუალამევე] შუალამე BC; 16 მეც მის ნახვა] ნინოს სახვა B.

სალამური (გვ. 32)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფები: Q 2173/974, ფ. 3 (B); S 3723, გვ. 98 (C); ასლები: Q 2173/975 (47) გვ. 4–5 (D); თ 25909 (N).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟურნ. „ცისკარი“ 1861, №3, გვ. 415–417 (E); „ჩონგური“ 1864, გვ. 117–119 (F); „საჩუქარი ქართველ ყმანვილებს“, 1878, გვ. 7–9 (G); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 42–44 (H); „სალამური“, სასიმღერო ლექსები აკაკისა, ქუთაისი, 1893, გვ. 7–8 (L); „რჩეული ლექსები“ (საიუბილეო კომიტ. გამოცემა), 1908, გვ. 32–34 (M); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 99–100 (A).
თ ა რ ი ღ ი: 1861 წ. FGN.

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: თ. აკ. წერეთელი E, აკ. წერეთელი F.

B ავტოგრაფი ნაწერია მელნით, ნასწორებია მელნითაც და ფანქრითაც.

C ავტოგრაფი ბოლონაკლულია, ნაწერი და ნასწორებია შავი მელნით. იგი დაცულია არა აკაკის პირად არქივში, რომელიც ჩვენ K ასოთი გვაქვს აღნიშნული, არამედ ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის S ფონდში.

32. 3 ჩრდილოეთში] „ამ ცივ მხარეს“ გადახაზულია B-ში და არაფერი არ წერია მის ნაცვლად; 4 გამიხურო] გამიბურო BDL; გამიხურო+

მიყვარხარ, მწყემსის მოყვასო,
იაფო, მაგრამ ძვირფასო!
ძალგიდს ლხინი გამიმრავლო,
სევდაც მიათიათასო, CEFGN.

5 როცა] ოდეს CEF; მწყემსი] წყემსი G; 6 გაჰკივის] გაკივის C, გაგკივის F; 7 ტკბილსა ხმასა] საამო ხმას BDL; ცაში] ცაჰში G; ჰკარგავს] კარგავს CF; 8 ქვესკნელში +

მაშინ იგი უსწავლელი,
ინსტიკტი შენი დამკვრელი,
არ დასდევს, თუ შენგან რა ხმა
გამოდის გულის მომკვლელი CEFGN.

9 მაშინ| მაგრამ CEF; ფიქრი ჩემი ~ GF; 10 ვითა| როგორც BDL, ვით
G; 11 შენი| ავტორს ჯერ დაუწერია „შენის“, შემდეგ გადაუხაზავს მელნით,
წაუწერია „მწარ“ და ისიც გადაუხაზავს ფანქრით B; შენი... მაგონებს| კენე-
სითა მოგაგონებს BDL. 13 სპარსელნი| თათრები ABDGHLM; აკვნესებენ|
აოხრებენ BDL; 14 თურქები| ოსმალნი CEFG; აოხრებენ| აკვნესებენ DL; 15
სკვითები დროს შერჩევით| დროს შერჩევით კავკასი CEFG; 19 რად| რათ
CEFG; რად... ვისმინო| რაღათ მსურს, რომ შენ გისმინო BDL, ავტორს ჯერ
დაუწერია „მოგისმინო“, შემდეგ ფანქრით შეუსწორებია B; 20 ქართველის|
ქართლის CEFL; 21 ზოგჯერ რომ| როს შენი CEFG; ზოგჯერ რომ ტკბილი|
როცა ეგ შენი BDL, 22 სანუგეშოდ| სანუგეშოთ CEF; მიჰფრენს| მიფრენს
G; შემდეგ გადახაზულია „მაღლა“ C; 23 ჩემთ გიჟთა ოცნებათა| უსაზღვრო
ჩემს ოცნებას BDI; 24 ხარბად| ხარბათ CDEF; ინთქავს| ირთავს G; 33. 1
თავგანწირულს| თავგანწირულ B; თავგანწირულს E; თავ განწირულ G; 2
წარმოვიდგენ მაშინ| მაშინ ვუყურებ მე CEFG; „ქართველს“ (აქ წყდება C
ავტოგრაფის ტექსტი); 3 შეჰყვიროს| შეჰყვიროს A; „ჰკა მაგასა“ „ვაშა!ვაშა!“
EFG. 6 ტკბილხმოვანო| ტკბილხმოვანო G; 7 აროდეს| ჩემ დღეში B, ჩემს
დღეში DL; მომყირჭდება| ავტორს ჯერ დაუწერია „მომწყინდება“, შემდეგ
მელნით გაუსწორებია B; 8 ძალგის მუდამ| შეგიძლია BDL; 9 ჰკვნეს| ავ-
ტორს ჯერ დაუწერია „სტვენ“, შემდეგ მელნით გაუსწორებია B; სტვენს|
ჰსტვენ EGHM; 10 ქართველის გულს| ქართველს გულსა BDEFL; ქართვე-
ლის| ქართველსა G; 11-12 ხასიათს... წინაპართა| წინაპრების ხასიათს და
ჩვეულებას BDL; 12 გვაგონებ| გვიჩვენებ EG; 15 აღარავინ| აღარვინ არ B;
აღარვინ,... ყურს| დღეს აღარვინ ყურს არ გიგდებს DL, დღეს შენ ყურს
არავინ გიგდებს EFG; 16 მწყემსს| მწყემს G.

მუშური (გვ. 34)

ხ ე ლ ნ ა წ ე რ ი: ავტოგრაფი S 3723, გვ. 99—100; (B). ასლი T 25909 (M).
ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟ. „ცისკარი“ 1863, №1, გვ. 53—54 (C); „ჩონგური“, 1864,
გვ. 106—108 (D); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 65—66 (E); გაზ. „ალი“, 1908,
№29, გვ. 2 (F); „რჩეული ლექსები“ (საიუბილეო კომიტ. გამოცემა), 1908, გვ.
41—42 (G); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 117—118 (A).

ქ ვ ე ს ა თ ა უ რ ი: („ჰეე-ჰო, ჰეე-ჰოს“ ხმაზე) DM

თ ა რ ი ლ ი: [15 აპრილს 1861 წ.] DM.

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: აკ. წერეთელი BD, თ. აკ. წერეთელი C.

B ავტოგრაფი ნაწერი და ნასწორებია შავი მელნით. იგი დაცულია არა
აკაკის პირად არქივში (რომელიც ჩვენ K ასოთი გვაქვს აღნიშნული), არამედ
ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის S ფონდში.

ძირითადი ტექსტის წყაროდ ავიღეთ ავტორის სიცოცხლეში ბოლო ნაბეჭდი ტექსტი („ჩემი ნაწერები“, I, 1912), მაგრამ ვინაიდან ხსენებულ გამოცემაში ლექსის გარკვეული ნაწილი (მდივანბეგის ბოქაულებს... ჩვენი სახელი და გვარი) არ დაბეჭდილა (ალბათ, საცენზურო პირობების გამო), იგი შევავსეთ C წყაროს მიხედვით.

34. 1 სიმინდსა| სიმინდსა CDM, „დავუწყოთ“-ს შემდეგ გადახაზულია „ჰეო, ჰეო“ B; 2 ერთხმად| ერთხმათ C; დავძახოთ| დავძახხოთ CF; მუშური+ჰეო, ჰეო! B; ამ ხელნაწერში ყოველ მეორე სტრიქონს მოსდევს შეძახილი: „ჰეო, ჰეო“; ვარიანტებში მას აღარ მივუთითებთ. 5 ვმუშაობთ| ვმუშავობთ B. 15 შიმშილი გვიკლავს ~ BDM; 16 ვინ მიუგდოს| რით მივუგდოთ BD; 18 სტირის| ტირის BDM; 20 ნივის შვილი ~ BDM; 21 ბატონად| ბატონათ BC; **35.** 1 მოვრჩებით| მოვჩებით B; 3 უპატრონოდც| უპატრონოთაც BD, უბატონოთ C; ვარგივართ| ვარგვართ BDM; 4 ცხვარი უმწყემსური ~ BCD; უმწყემსური| უმწყესური BG; 6 გამკითხავი| გამკითხველი BD; სადღა| ვინღა BD; 7-8 მდივანბეგის... სახელი და გვარი – AEF; (E-ში მრავალწერტილია). 7 ბოქაულებს| ბოქოულებს C; 8 სახლის| მაშინ BD; 11 ჩვენ ყოველდღე| დღე ყოველი BD; 13 სამართალს|..... CD; „სამართალს“ გადახაზულია და მარცხნივ მინერილი აქვს: „სიტყვა „სამართალს“ გამოშვებულია „ცისკარში“ B; სძინავს| ძინავს B; 15 უფულოდ| უფულოთ C; 17 წკნელებზედ| წკნელებზე D; სწერია| წერია B; 20 გამაქარვი| გამაქარი BDMEFG; 21 ბანს გვეტყვიან ნაღვლიანად| ნაღვლიანსა ბანს გვეტყვიან BD, ნაღველთან ბანსა გვეტყვიან C; 23 გულგრილად| გულგრილათ CF.

პატარა მეგობარს (გვ. 36)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟ. „ცისკარი“, 1861 წ., გვ. 122 (B); „გოგია მეჩანგურე და რამდენიმე ლექსები“, 1877 წ., გვ. 12-13 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: ძმაო ალექსანდრე B.

თ ა რ ი ღ ი: [1861]

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: თ. აკ. წერეთელი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

36. 5 ამ ლექსებითა| ამა ლექსებით B; 13 დაგმობს| დაგმობს B; 15 აზრს| ჰაზრს B; 20 უგწურებით| უგწურებით B.

საბრალო გული (გვ. 37)

ხ ე ლ ნ ა წ ე რ ი: ასლი T 25909 (M)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟ. „ცისკარი“, 1862, №4, გვ. 319-321 (B); „რონგური“, 1864, გვ. 151-153 (C); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 46-48 (D); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 102-103 (A).

ქ ვ ე ს ა თ ა უ რ ი: – C.

თ ა რ ი ღ ი: 1861 წელსა, ნოემბრის 18 დღესა, ს. პეტერბურღს B; [18 ნოემბერს 1861 წ.] CM.

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: თ. აკ. წერეთელი B, აკ. წერეთელი C.

ეს ლექსი აკ. წერეთელმა მიუძღვნა თავის ახლო მეგობარს კირილე ლორთქიფანიძეს (1839–1919). იმ ხანებში პეტერბურგის ქართველ სტუდენტთა ერთი ნაწილი აკაკის შემოქმედებისადმი მტრულად იყო განწყობილი და ცილს სწამებდა პოეტს. აი, რას წერს მოგვიანებით ამის თაობაზე აკაკი: „მე მწერლობაზე ხელი ვერ ავიღე და ჩამოვშორდი სტუდენტებს ყველას, გარდა ორისა, მხოლოდ ეს ორი მამხნევებდა მე, განსაცდელში ჩავარდნილს და მირჩევდა: წერას თავი არ დაანებო და უსამართლობა აიტანეო, გულს ნუ გაიტეხო. ამ ორთაგანი ერთი შენ იყავიო, – მიმართავს პოეტი ნიკო ნიკოლაძეს, – და მეორე კირილე ლორთქიფანიძე. თუ თქვენ არა, მაშინ შეიძლებოდა არა თუ მარტო მწერლობისათვის დამენებებინა თავი, ჩემი თავისთვისაც რამე ამეტეხა“¹ ამასვე ადასტურებს კირ. ლორთქიფანიძეც: „ეს ლექსი ჩემთვის ეძღვნა აკაკის და დაებეჭდა „ცისკარში“. მე კი სრულიად ჩემს თავზე ვერ მივიღე და დარწმუნებული ვარ, რომ იგი ამგვარს ლექსს მხოლოდ თავის თავზე თუ დასწერდა, რადგან სტუდენტებს, ვინც უხსენებდა იყვნენ, არ მოსწონდათ აკაკი და ხშირად უგონებდნენ მას რალაც-რამეებს... ვინც მისი მღევნელი არ იყო, მათში აკაკიმ მე ამირჩია თავის გულის მღელვარების გასამჟღავნებლად“²

37. 2 თავისუფლად| თავისუფლათ C; შენი| შენნი C; 3 და| ტყე C; 6 მქირდავი კაცის| მქურდავ კაცისა B; 7 მონმად| მონმედ BC; ბაკედასმული| ბაკედასხმული C; 9 დაგტივრთავს| და მტივრთავს B; 12 სიმწარე +

რადგანც თანმგრძნობლად ამა სოფლად
 ვერ გიპოვნია შენ ხორციელი,
 ეგებ მით მაინც შეაყენო
 მდულარე ლელვა გულის დამწველი BC;

13 ანგელოზად| ანგელოსად BC; 14 სასუფეველად| სასუფეველათ C; 16 ოცნებას| ოცნებათ C; მონად| მონათ C; 17 რა| ახ BC; 19 ჰგრძნობ| გრძნობ BCD; 21 მგრძნობელი| მგრძნობარე C; 23 ანგელოზებად| ანგელოსებად BC; 26 არც დიდებასა| და არც დიდებას C; სოფლად| სოფლათა C; 27 ბრმად| ბრმათ C; ჰმონებ| მონებ BC; აზრს| ჰაზრს B; 28 შეუპოვრად| შეუპოვრათ C; ობლად| ობლათა C; **38.** 1 შეგნატრის| შენატრის B; 2 სახენეშად| სახენეშათ C; 4 ნუგეშად| ნუგეშათ C; 7 შენს| შენ B; წმინდა| წმიდას BC; აზრსა| გზასა C; 9 ჩვეულებრივად| ჩვეულებრივათ C; ამაღამაც| ამეღამაც B; 11 ქვეყნად| ქვეყნათ G; 15 გარემოდებულს| მასე მოდებულს B; 16 საღმრთო| საღვთო C.

აპელაციის მცოდნე (გვ. 39)

ნ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ასლი T 25909 (M).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: თ. „ცისკარი“, 1862, № 10, გვ. 145–146 (B); „ჩონგური“, 1864,

¹ აკაკი, „როგორ დაარსდა ჩვენში გაზეთი“, გაზ. „თემი“, 1912, №93

² იხ.: ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, აკ. წერეთლის პირადი არქივი, დოკ. №345.

გვ. 94–95 (C); „ჩანგი“, 1888, (თბილისი), გვ. 175 – 176 (D); „ჩანგი“, 1892, (ოზურგეთი), გვ. 170–171 (E); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 57–58 (F); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 111–112 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: აპელაციის მცოდნე F.

თ ა რ ი ღ ი: დეკემბერი, 1861 წ. CM.

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: თ. აკ. წერეთელი B, აკ. წერეთელი C, ა. წერეთლისა (სარჩევში) D, აკაკისა (სარჩევში) E.

ლექის „აპელაციის მცოდნე“ ხელნაწერ ასლში გადახაზულია ერთი სტროფი:

ყრუ დათვად მიაჩნია მამამისი ჩანჩურა,
ბევრს მართალი ჰგონია და მე კი ამას ვყვირი,
რომ ეს ჩვენი სწავლული არც დათვია, არც ტურა,
მაგრამ ფრაკში ბრძანდება გამოჭიმული ვირი M.

39. 2 თქვენს თქვენ BDE; აპელაცია აპელაცია F; 4 სწავლის ჰსწავლის B; 5 რალად რალათ BCDEM; 6 ტანზედ ტანზე E; 8 ბრძანებს ბძანებს B; 9 თარი +და C; ჩონგური ჩანგური B; 11 ვერც ვერ D; დავძრახავთ დავზრახავთ BCDEF; ოპერისთვის ოპერასთვის CDE; 12 სწავლული ჰსწავლული B; 13 მაზრაც კი უეზი BCEM; ვილა ვინლა C; IV-V სტროფები გადაადგილებულია DE; 14 მოჩივარს მომჩივარს BM; შეუტევეს შეუტევეს B; სწორედ სწორედ BCDE; 15 ეჯავრება ეზარება DE; 16 სწავლული ჰსწავლული B; 17 ამბობენ ანბობენ BC; 19 ეტყვის იტყვის CDE; 20 სხვამ სხვა CDE; ჰქნას ქნას B; ეს ის BCDE; სწავლულ ჰსწავლული B. 21 თუ ვინც BCDE; 22 მუსაიფი არ უყვარს მუსაიფის თავი არ აქვს BCDEM; 23 უსწავლელებთან, თურმე ჩვენისთანა უსწავლელებთან B, შენისთანა უსწავლელებთან CDEM; 24 რა ჰქნას? არ გავამტყუნებ ანკი რა ჰქნას, არ ვამტყუნებ BC, ან რა ჰქნას? არ ვამტყუნებ DE; სწავლული ჰსწავლული B; 27 სწავლული ჰსწავლული B; 28 შეხედვით აზრითა BCDE.

სურვილი (გვ. 40)

ხ ე ლ ნ ა წ ე რ ი: ასლი T 25909; გვ. 126

თ ა რ ი ღ ი: [25 იანვარი, 1861 წ. პეტერბურგი].

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: არა აქვს.

ლექი იბეჭდება პირველად.

ქურდ გოგოს (გვ. 41)

ხ ე ლ ნ ა წ ე რ ი: ასლი T 25909; გვ. 127

თ ა რ ი ღ ი: [31 იანვარი, 1861 წ., პეტერბურგი].

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: არა აქვს.

ლექი იბეჭდება პირველად.

ფუტურო (გვ. 42)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ასლი T 25909 (M).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: უ. „ცისკარი“, 1862, № 5, გვ. 7 (B); „ჩონგური“ 1864, გვ. 73 (C); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 50 (D); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 105 (A).

თ ა რ ი ლ ი: [9 იანვარს 1862 წ.] C, 19 იანვარი, 1862, პეტერბურგი M.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: თ. აკ. წერეთელი B, აკ. წერეთელი C.

ლექსი მიმართულია პეტერბურგის ქართველ სტუდენტთა ერთი ნაწილის წინააღმდეგ, რომლებიც აკაკისა და მისი შემოქმედებისადმი მტრულად იყვნენ განწყობილნი (იხ. შენიშვნა ლექსისა „საბრალო გული“).

42. 1 ველად] ველათ B; 2 ბნელსა] ბნელი BC; 3 ხშირად] ხშირათ B; შორიდგან] შორიდამ C; მანათობლად] მნათობელათ B; 4 მართალ] მართალს C; 6 სწორედ] სწორეთ BC; 12 როგორც ფუტურო, ვერას] ფუტუროსავით ველარ BC.

ხელნაწერი ასლი არის B და C ვარიანტების იდენტური ტექსტი.

ყადის ჯორები (გვ. 43)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ასლი T 25 909.

თ ა რ ი ლ ი: [10 იანვარი, 1862 წ., პეტერბურგი].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: არა აქვს.

ლექსი იბეჭდება პირველად.

ფარისეველი (გვ. 45)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ასლი T 25909, ფ. 118 (E)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: უ. „ცისკარი“, 1862, № 6, გვ. 43–44 (B); „ჩონგური“, 1864, გვ. 92 (C); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 51–52 (D); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 106–107 (A).

ქ ე ე ს ა თ ა უ რ ი: პოემიდგან (რუსეთუმე) B, (პოემიდგან „რუსეთუმე“) C, (პოემითგან „რუსეთუმე“) E.

თ ა რ ი ლ ი: 1862 წელსა, 30 მარტს ქ. ს. პეტერბურლი B, [6 იანვარს 1862 წ.] C, დაწერილია 30 მარტს 1862 წ. პეტერბურლს (სარჩევში) A.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: თ. ა. წერეთელი B, აკ. წერეთელი C.

B წყაროში ქვესათაური – „პოემიდგან (რუსეთუმე)“ სათაურის ზემოთ არის დაბეჭდილი.

A წყაროს სქოლიოში აქვს ავტორის ასეთი შენიშვნა:

„როცა ეს ლექსი დავსწერე, კერძოდ მხედველობაში არავინ მყოლია! საზოგადო ტიპი იყო, ყველამ კი ექვთიმე წერეთელს მიანერა. მე იმ ექვთიმეს ვიცნობდი და კარგის მხრითაც, სხვებს იმას ვამჯობინებდი, მაგრამ იმ შემცდარმა აზრმა ისე მტკიცედ გაიდგა საზოგადოებაში ბიჯი, რომ თვით ექვთიმემაც დაიჯერა და სამდღურავი მოგვივიდა. ახლა, როდესაც ნახევარ-

მა საუკუნემ გაიარა და ისიც განსვენებულია, აღვიარებ, რომ ეს ლექსი ექვთიმეს არ შეეხება, საზოგადო იყო. იმ დროში, რაც უნდა დაწერილიყო საზოგადო ტიპად, გამოჩნდებოდენ მისთანები, რომ თავის თავზე იღებდნენ, ატყდებოდა ერთი ვაი-უშველებელი და ჩამოვარდებოდა ხოლმე სამარადისო მტრობა. ჩემი მტრებიც თანდათან მრავლდებოდენ; მაგრამ ქალებისა და ბავშვების სიყვარული მიბრუნებდა გულს“.

ხსენებულ ლექსში ძველი თაობის ადამიანის პროტოტიპად კირილე ლორთქიფანიძეს აკაკის მამა, როსტომ წერეთელი მიაჩნია¹.

როგორც წინა გამოცემებშია აღნიშნული, კირ. ლორთქიფანიძის ამ მოსაზრებას მხარს უჭერს ის ფაქტი, რომ აკაკის ამ ლექსის ორ ადრეულ ნაბეჭდ წყაროს (B, C) ქვესათაურად აქვს „ჰომეიდგან რუსეთუმე“, ხოლო ამ პოემას კი, რომლის მხოლოდ მეორე და მეთე თავია ჩვენამდე მოღწეული, თვით აკაკი „ჩემი ნაწერები“ I ნიგნში (1912) ასეთ შენიშვნას უკეთებს:

„ეს ვრცელი პოემა იყო. ახალთაობის ტიპად ჩემი თავი მყავდა გამოხატული და ძველი თაობის ტიპად ჩემივე ოჯახი. როცა დავასრულე ეს პოემა, აღტაცებით წავუკითხე სხვებს, მაგრამ ყველამ დამინუნა „ოთოთა-ანთ ქორივით რალა შინაურებს მიხდომიხარო?“

45. 3 ცხადად] ცხადათ BC; 4 ჩუმად] ჩუმათ BCE; 6 თვალთმაქცობით] თვალ-მაქცობით B. 10 გჯერათ: ცუდ კაცადა] გაჯერებსთ: ცუდ კაცად BCE; 11 მიზეზი სხვა] ჩვენშიდ სხვა რამ BCE; 12 მე გეტყვით, რადგან] მიზეზს გეტყვით, თუ BCE; 13 ვცნობდით ერთმანეთს] ვცნობთ ერთმანეთსა B; ვსცნობთ ერთმანერთსა CE; 14 მუშტებით იმტვრევს მკერდს] მუჭებს იცემს მკერდსა BCE; 15 გატყუებთ] გატყუებთ C; 16 ეცრუება თვითონ ღმერთს] ეცრუება თვით ღმერთსა BCE; 18 ჩუმად] ჩუმათ BCE; 20 თავში] თავშიდ BCE; 22 ცხადად] ცხადათ BCE; 23 ჩუმად] ჩუმათ BCE; ბევრჯელ] ბევრჯერ E; **46. 5** შემაცდენს] შემაცთენს C; 6 ლოცვით] ლოცით CE; 7 შეუტყვე] შეუტყვე BCE; 9 ვიცანი] ვცანი BE; 10 და- BCE; 11 უღმროობას] უღლოობას B, უღვოობას C.

შიქსტა (გვ. 47)

ს ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფები: Q 2173/959 (31), ფ. 1 (B); Q 2173/974 (46), ფ. 5 (C); T 11691, ფ. 1 (D); ასლები: Q 2173/975 (47) გვ. 8–10 (E); T 25909 (P). ნ ა ბ ე ტ დ ი: ფ. „ციკარი“ 1863, №3, გვ. 399–400 (F); „ჩონგური“ 1864, გვ. 127–128 (G); „ჩანგი“, თბილისი, 1892, გვ. 366–367 (H); „თხზულებანი“, I 1893, გვ. 73–74 (I); „სალამური“, სასიძლერო ლექსები აკაკისა (ქუთაისი), 1893, გვ. 11–12 (L); „სულიკო და სხვა სასიძლერო ლექსები აკაკისა“, 1899, გვ. 57–58 (M); „ჩანგი“ (ბათომი), 1900, გვ. 302–303 (N); „სიძლერა აკაკისა“, 1903, გვ. 20–21 (O); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 124–125 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: შიქსტა D, * * * N, C-ში ავტორს ჯერ დაუნერია „თანა-გრძნობა“, შემდეგ გადაუხაზავს და ზემოთ წაუნერია „შიქსტა“.

¹ იხ.: ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, აკ. წერეთლის პირადი არქივი, №345

ქ ე ე ს ა თ ა უ რ ი: (შიქასტა) N.

თ ა რ ი ლ ი: [აპრილი, 1862 წ.] G.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: თ. აკ. წერეთელი BF, აკ. წერეთელი G.

E ხელნაწერს ცენზორის ხელი ატყვია: 21-24 სტრიქონები: – „ყოველს წვეთში... გულის დამწველს“ – წითელი მეღვინით ირიბი ხაზებით გადაუხაზავს ცენზორს, მაგრამ ისევ აღუდგენია და მიუწერია «Дозволено цензурою – князь Р.Эристави».

B ავტოგრაფი ნაწერია მეღვინით; C ავტოგრაფი ნაწერი და ნასწორებია მეღვინით.

47. 2 მსგავსი] მზგავსი CEF, მზგავსი LMO; 3 მკვნესარ] მკვნესარს HN; შიქასტის] შიქესტის BD; ავტორს ჯერ დაუწერია „შიქესტის“, შემდეგ ე გადაუსწორებია ა-დ C; 5 აქ] ოხ BDGHNP. ეჭ CEL, ახ F; მეზურნევე] ზურნათი BD, მეზურნე CEEG, ზურნაჩო P; 8. ოხვრა] ოხრვა E; 9. გამიხურე] გამიხურე BCD; ჰანგით] ანგით ABDFIM; 10 დასდნეს] დადნეს MO; 11 ჩემთ] ჩემ L; გადმოსთხოონ] გარდმოსთხოონ G; ავტორს ჯერ დაუწერია „გადმოსწურონ“, შემდეგ შეუსწორებია E; 14 შეშვევის] შეშვევის HN; 15 ჩუმაღ] ჩუმათ DFGL; 17 ნურვინ] ნუ ვინ EGHN; სცდილობს] ცდილობს FIMO; ცრემლებში] ცრემლებით B; 18 ნახოს კერძო] რომ გამოსცნოს BDFGHMNO; 19 იქ] აქ C; იქნება] ავტორს ჯერ დაუწერია „იქნება“, შემდეგ გაუსწორებია E; 21 ყოველს] ყოველ MO; ნახავს] ჰნახავს HN; 21–22 ყოველს წვეთში... გამომხატველს]... ს; 21–24 ყოველს... დამწველს – გადახაზულია ცენზორის მიერ ირიბი ხაზებით E; 21-28 ყოველს წვეთში... ნაღვლიანი მღუღარება – D; 22 საქართველოს] ქართლის ტანჯვის BCEFGLP; ქართველის ტანჯვის MNO; 24 უიმედობას გულის მწველს] გრძელ მოთხრობას გულის დამწველს CDEFL, უიმედობას გულის მწყველს B, უიმედობას გულის მომწყველს G; უიმედო გულის მომწყველს H; უიმედობას გულის მომწველს M, უიმედო გულის მომწველს N, უბედობას გულის მომწველს O; უიმედობას გულის მკვლელს P. 25 აქ] ახ BFGIMOP, ეჭ CEL, ოხ HN; მეზურნევე] ზურნათი B, მეზურნე CE, ზურნაჩო P; 26 დადნეს] დასდნეს BCGHLNP; 27 გადმოსწურონ] გადმოსთხოონ HN.

***** (ალექსანდრა გამიხელდა) (გვ. 48)**

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ფ. „ცისკარი“, 1862, №7, გვ. 98–99 (B); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 53–56 (C); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 108 –110 (A).

თ ა რ ი ლ ი: [1862].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკ. წერეთელი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

48. 2 დამცა] დამსცა B; 6 ჰვიქრობს] ჰვიქრებს B; 10 ქვენა-ბნელსა] ქვენათ ბნელსა B; 14 დამცა] დამსცა B; 17 მმღერალსა] მღერალსა B; რად] რათ B; 20 აღარ] ვედარ B; 23 იგი თურმე მხოლოდ ხუმრობს] იგი მხოლოდ

თავსა იქცევს B; 26 დამცა] დამსცა B; 27 რად] რათ B. 49. 8 შევძლო] შევეძლო B; 10 სამკურნალოდ] სატრფომ ტურფად B; 11. მოსაშრობლად] მოსაშრობლათ B; 13 და თუ კიდევ გამიხელდა] თორემ თუ კიდევ გახელდა B; 15 უეჭველად] უსაცილოთ B.

ჭური (გვ. 49)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი K 242, ფ. 43 (B); ასლი T 25909 (M)
ნ ა ბ ე ქ დ ი: ფ. „ცისკარი“, 1862, №8, გვ. 163 (C); „ჩანგი“ (თბილისი), 1888, გვ. 146 (D); „ჩანგი“ (ოზურგეთი), 1892, გვ. 139–140 (E); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 62 (F); გაზ. „თემი“, 1911, №22; გვ. 2 (G); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 115 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: – BG.

თ ა რ ი ლ ი: [19 იანვარი, 1862, პეტერბურგი] M.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: თ. აკ. წერეთელი C, აკაკი G.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

BG-ში ლექსი ჩართულია ფელეტონში „ნადული“.

49. 3 ჩასძახა] ჩაჰსძახა GDEF; მოვჰკარ] მოვკარ DEGM; 5 მომაგონდენ] მომაგონდნენ CDE; 6 ზოგიერთი] ზოგიერთნი GD, ზოგნი ერთნი E.

ზღაპარი (გვ. 50)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ასლი T 25909 (M).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ფ. „ცისკარი“, 1862, №10, გვ. 147–149 (B); „ჩონგური“, 1864, გვ. 43–46 (C); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 59–61 (D); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 112–114 (A).

თ ა რ ი ლ ი: 1862 წ. C.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: თ. აკ. წერეთელი B; აკ. წერეთელი C.

50. 2 მშვენიერად] მშვენიერი CM; 3 დაჰმღერა] დამღერა C; 5 ეს] ის BC; 6 ნიშნად] ნიშნათ B; 7 მოეხსენება] მოგეხსენება C; 10 ესთეტიკისა] ეს-ტეტიკისა BCDM; 12 გაძლება] გასძლება BCD; 13 გაჰგორდება] გაგორდება C; 14 სწყევლის] ჰსწყევლის B; 15 უკედ] სანამ BCM; 17 ვახშმად] ვახშმათ BC; 18 ადგამს] ადგავს B; 19 ხმალი] ხრმალი BC; 21 ჰვიქრობს] ფიქრობს C; 24 სძულთ] ჰსძულთ B; 25 დაკრეფა] დაკრება C; საქებად] საქებრად C; 26 მარცვალ-მარცვლად] მარცვალ-მარცვალ C; ჩასთელიან] ჩათელიან BC; 28 სცემენ] ჰსცემენ BC; 30 ცხენს] ცხენ B; შეხტებიან] შეხლტებიან BC; 31 მისდევს] მისდევთ C; 32 ბალები] ბალები B; 51. 3 გაჰქრა] გაქრა BC; 4 რად] რათ BCM; 6 გვეგულება] გვეგულლება B, გვეგულვება C. გვეყოლება D; 7 ძვირფასად] ძვირფასათ BC; გამოგვანყვეთ] გამოგვანყევ B, გამოგვანყეთ D; აიღეთ] აიღე B; 8 შეგირთეთ] შეგვირთეთ M; 9 ამგვარად] ამგვარათ C; 10 ყაზარ] ყაზაზ BG; მათით] მითი BC; 12 სუყველა] სულ ყველა BM; 15 ამისთანა] იმისთანა C; 18 მაღალ-ბანის] მაღალ-მანის B; მთქმელად]

მთქმელათ B; 21 გზავნით] გზავნი C; 22 შევსცდი] შევცდი C; 23 ამაყად] ამაყათ B; 25 დიდკაცობისა] დიდკაცების B; დიდკაცების C; 26 ამბობს] ანბობს BC; ბრძანებით] ბძანებით B; 31 ან შენა] და ან შენ BC.

მ ს (გვ. 52)

ნ ა ბ ე ჟ დ ი: ჟ. „ცისკარი“, 1865, №12, გვ. 1.

თ ა რ ი ლ ი: 1862-ს წელსა.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: თ. აკ. წერეთელი.

პირველნაბეჭდის შემდეგ ლექსი დაისტამბა ა. წერეთლის თხზულებათა შვიდტომეულში, 1940, ტ.1, გვ. 43.

თხუთმეტტომეულის I ტომში გ. აბზიანიძე ამ ლექსის საყურადღებო კომენტარს გვთავაზობს: როგორც ირკვევა, ლექსი პოეტ მამია გურიელისათვის მიუძღვნია აკაკის. მასში გამოხატული ქალი კი არის 60-იანი წლების ქუთაისის დამამშვენებელი, სცენისმოყვარე და პოეტი ქალი კეკელა აგიაშვილი (მის შესახებ იხ. ქ. ირემაძე, „ლიტერატურული მედალიონები“, 1940, გვ. 70).

ლექსის დაწერის საინტერესო ისტორიას გვაცნობს პოეტი ქალი ნინო ორბელიანი (იხ. ჟურნ. „თეატრი და ცხოვრება“, 1915, №14): „როდესაც ქუთაისში ვცხოვრობდი... ერთ საღამოს შევიკრიბენით იურკევიჩის სახლში: აკაკი, მე, მამია გურიელი, გიორგი თუმანიშვილი (მოხუცი კაპიტანი), გიორგი აგიაშვილი, მისი ცოლი ნატალია (დადიანის ასული), კეკელა აგიაშვილის ქალი და სხვები, მასპინძელი იყო კესარია იურკევიჩისა, დედა რუს-იმერლისა. მთელი საღამო ლექსების თქმით გავატარეთ: ზეპირად გვიკითხავდნენ თავის თხზულებათ აკაკი, მამია გურიელი და თუმანიშვილი. ისე გავიდა ღამე, რომ განთიადმა დაგვანათა; აკაკი გაგვექცა, მეძინებო; განთიადზე შემოგვიტანეს ჩაი, ჩაის თან მოჰყვა ლექსი აკაკისა, შეგვექმნა ერთი ალიაქოთი: არა, მე წავიკითხავ, არა მეო! რა თქმა უნდა, მამიას მიენდო წაკითხვა და მასთანაც იყო მიწერილი. აი, ეს ლექსი:

ძმაო, დასტკები მათითა,
მაშინ შენზე მათითა,
შენ მანდ დარჩი ნეტარი,
მე წამოველ მათითა და სხვა“.

52. 1 გრძნობით] გრძნობის; 16 ვარი] არი.

პასუხი ილია მამაცაშვილს (გვ. 53)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფები: K 71, ფ. 14 v (A); T. 17662 (B).

ს ა თ ა უ რ ი: პასუხი ი... მ...ს B.

თ ა რ ი ლ ი: [1862 წ.] A, [62 წ.] B.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: არა აქვს.

ორივე ხელნაწერში თარიღი მიწერილია სხვა ხელით (B ავტოგრაფში – ლურჯი ფანქრით).

ლექსი პირველად დაიბეჭდა აკაკის თხზულებათა შვიდტომეულში 1940, ტ. I, გვ. 45.

ლექსი ილია მამაცაშვილის უიმედო განწყობილებით დაწერილი ბარათის საპასუხოდაა დაწერილი.

53. 1 რად] რათ B; 2 რად] რათ B; 5 ვაი] ვაიმე B; „რომ“ – გადახაზული B; მხნე მოციქულათ] მნეთ-მოქალაქეთ B; 6 წარმოუთქვათ] წარმოუთქვა B; საესე ნალველით] ავტორს ჯერ დაუწერია „შექმუხვნილ თხემით“, შემდეგ გადაუსწორებია B; 7 ვხედავთ] გხედავთ B; აქეთ ან იქით] „იქით“ ან „აქეთ“ B; 9 შენ] შენსა B; მღერლსა] მღერალს B; 10 გამოც] გამოცა A, გამო B; 11 ტკბილ] ტკბილს B.

მამაცაშვილი ილია – XIX ს. 60-იანი წლების ახალი თაობის აქტიური მომხრე, სამხედრო სასწავლებლის კურსდამთავრებული, მსახურობდა სვანეთში, შემდეგ ერევანში მომრიგებელ მოსამართლედ. ავტორია ეთნოგრაფიული ნარკვევისა სვანეთის შესახებ (იხ.: „Кавказ“, 1872, №121).

გამოთხოვბა (გვ. 54)

ხ ე ლ ნ ა წ ე რ ი: ავტოგრაფები: K 71, გვ. 12v–12r (A); T 17662, ფ. 23 r (B).

ს ა თ ა უ რ ი: მშვიდობით B.

თ ა რ ი ღ ი: 1862 წ. A, 62 წ. , B.

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: არა აქვს.

B-ში თარიღი ჯერ მიწერილია ლურჯი ფანქრით 62 წ., შემდეგ კი წინ დამატებულია შავი ფანქრით: 18 (ე. ი. ათას რვაას).

ორივე ავტოგრაფი ნაწერი და ნასწორებია შავი მელნით.

ლექსი პირველად დაიბეჭდა აკაკის თხზულებათა შვიდტომეულში, 1940, ტ. I, გვ. 46.

54. 1 ბედ-მწარსა] ბედს მწარსა B; 2 განმიქარვე] გამიქარვე B; 4 მიყვარდი] ავტორს ჯერ დაუწერია „მიყვარხარ“, შემდეგ გაუსწორებია B. 7 გულის ფიცარზე] ავტორს ჯერ დაუწერია „და გულის ფიცარს“, შემდეგ გაუსწორებია A; გულის ფიცარზე მაშ] მაშ გულის ფიცარს, მო, B; 8 ისევ] ავტორს ჯერ დაუწერია „მე შენ“, შემდეგ გაუსწორებია A; ისევ] მე შენ B. 14 უცნაურად] ამნაირად B; 15 დავიცვამ] დავიცვავე B; საბრალო] საბრალოს B; 16 უწყალო] უწყალოს B.

წინოს სიმღერა (გვ. 55)

ხ ე ლ ნ ა წ ე რ ი: ავტოგრაფები: K 71, გვ. 11v–12r (A); T 17662 (B).

თ ა რ ი ღ ი: 1862 წ. A, [62 წ.] B.

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: არა აქვს.

ორივე ავტოგრაფი ნაწერია შავი მელნით, B-ში თარიღი მიწერილი აქვს ლურჯი ფანქრით, სხვა ხელით.

ლექსი პირველად დაიბეჭდა აკაკის თხზულებათა შვიდტომეულში, 1940, ტ. 1, გვ. 47.

55. 7 და ტრფობასაც რადგანც ტრფობა B; 15 სხვაზე სხვაში B; 17 ჩემი მაგრამ B; 18 თან] მას B; 20 უნუგეშოს] საუკუნოდ B.

კატოს (გვ. 56)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი T 17662 (A); ასლი T 17750, (B).

ს ა თ ა უ რ ი: ჩემი სევდები B.

თ ა რ ი ღ ი: [62 წ.] A.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: თ. აკ. წერეთელი. AB.

AB ავტოგრაფი და ასლი ნაწერი და ნასწორებია შავი მელნით, A-ში თარიღი მინერილია ლურჯი ფანქრით, სხვა ხელით. B-ში ხელმონერა გადამწერის ხელით არის შესრულებული.

ლექსი პირველად დაიბეჭდა გაზ. „ლიტერატურა და ხელოვნებაში“, 1950, №7 (იხ.: თხუთმეტტომეული, 1950, ტ. 1, გვ. 113–114).

56. 4 ჩემო] სად ხარ B; 7 გაჰფრინდი] გაფრინდი B; 8 ცეცქო] ჩემო B; 9 ვინ] ვით B; ჯერ დაუნერია „ვინ“, შემდეგ გადაუსწორებია B; 12 სატრფოვ] ტურფავ B; ჩემო] ტურფავ B; 14 მოგძებნო] მოგნახო B; 16 ჩემო] სად ხარ B; 18. ჩემის შვენებისა] ჩემო მშვენებისა B; 20 ნუ მკლავ, კატო, ჩემო კატო] თუ არ ისევ შენვე, კატო B; ჯერ დაუნერია: „მოგკვდი კატო, მოგკვდი, კატო“; შემდეგ გაუსწორებია B; B-ში VI-VII სტროფები გადასმულია; 22 მზა ვარ] ავტორს ჯერ დაუნერია „უნდა“, შემდეგ გადაუკეთებია A; მზა-ვარ... ვმა-ტო] მაინც შენ შემოგტრფი მარტო B; „შენ“-ის წინ გადახაზულია „მსურს“; „მარტო“-ს წინ გადახაზულია „მიყვარხარ“ და ზევით აწერია „შემოგტრფი“ B; 23 დავსთმობ მე შენს] დავითმენ შენ B; 24 ჩემო] გეტრფი B; 25–28 სტრიქონები: „მკლავს... ჩემო კატო“ გადახაზულია ირიბი ხაზებით B; 26 დავობლდი] დაობლდი B; 27 სულისა] გულისა B; 28 ჩემო] სად ხარ B.

ახ . . . ს (გვ. 57)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1871, № 33, გვ. 3 (B); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 140–141 (C); ჟ. „ნიშადური“, 1908, №47, გვ. 1 (D); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 196–197 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: ახ...ს AC, კაცის მინერილი N...-ს B, კეკელას ალბომში D.

თ ა რ ი ღ ი: [1862] (მინაწერში) D.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკ. წერეთელი B, აკაკი D.

მ ი ნ ა ნ ე რ ი სათაურის ზემოთ: აკაკის ლექსი (დანერილი 1862 წ. და ჯერ არსად დაბეჭდილი)¹ D.

¹ ამ მინაწერის მიხედვით თითქოს ლექსი პირველად ჟ. „ნიშადურში“ დაიბეჭდა 1908 წელს. სინამდვილეში იგი პირველად 1871 წ. დაიბეჭდა გაზ. „დროებაში“, მეორედ – აკაკის „თხზულებანის“ პირველ ტომში (1893 წ.).

B-ში ეს ლექსი სათაურით „კაცის მიწერილი №...-ს“ საპასუხო ლექსთან ერთად („ქალის პასუხი“) ჩართულია ფელეტონში „ცხელ-ცხელი ამბები“.

D წყაროში ამ ლექსის სათაურის („კეკელას ალბომში“) და იქვე მინაწერში მინიშნებული თარიღის მიხედვით ლექსი თავდაპირველად მიძღვნილი უნდა ყოფილიყო კეკელა აგიაშვილისადმი 1862 წელს (იხ.: აქვე კომენტარი ლექსისა „მ...ს“).

„ABC წყაროების სათაურების ინიციალები – „ახ...ს“ და „№...-ს“ ჩვენ ვერ ამოვხსენით, აკაკის თხზულებებში (1940, ტ.1, გვ. 44) და თხუთმეტტომეულში (1950 წ., ტ.1, გვ. 115) გამომცემლებს ლექსი დაუსათაურებიათ „ან...ს“, ამგვარი დასათაურების საფუძველს ჩვენ ვერ ვხედავთ; „ახ...ს“ რომ „თხზულებანში“ (I, 1893) დაშვებული კორექტურული შეცდომა ყოფილიყო, იგი არ გამეორდებოდა ავტორისდროინდელ ბოლო გამოცემაში – „ჩემი ნაწერები“, I, 1912 წ., – წერს თვრამეტტომეულის I ტომის შემდგენელი ეთერ შარაშენიძე. ჩვენც ვიზიარებთ მის აზრს.

57. 1 სიზმრად| სიზმრათ B; 5 მეასედ| მეასეთ B; მზად| მზათ B; 7 გააქნიე| გააქნია B; 8 მომაყვირე: „ვერა! ვერა| მომაყვირა: „არა! არა!“ B; მომაყვირე| და მანიშნე D ; 9 დამგმო და არ| გულმა აღარ BD; მინება| გინება D; 10 შენმა გულმა, დავრჩი| დავრჩემდი, დავრჩი მე B, გავბრუნდი... დავრჩი მე D; 12 შესაბრალო ის ~ BC.; 13 დამკვიდრდება მაგ შენ| დიდხან იქნება მაგ BD; გულში| გულზე D; 14 მეასედ| მეასეთ B; ჩაწერილი| დაწერილი D; 15 სხვაში| სხვაზე D. 18 მასთანც| თანაც D; 19 სადაც ასი| თუ მაგდენი D; 20 სხვა ერთიც| მეასეც D.

ეპიტაფია (გვ. 58)

ბ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი T 17 662, ფ. 28v.

თ ა რ ი ლ ი: ჩყიბ-სა წელსა.

ბ ე ლ მ ო წ ე რ ა: არა აქვს.

ავტოგრაფი ნაწერია შავი მელნით; თარიღიც (ჩყიბ=1862 წ.) იმავე მელნით აქვს მიწერილი. ლექსი პირველად დაიბეჭდა გაზ. „ლიტერატურა და ხელოვნებაში“, 1950, №7.

58. 16 მეორე| და მეორე.

იანანა (გვ. 59)

ბ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფები: Q 2173/974 (46), ფ. 14 (B); Q 2173/973 (45) ფ. 36 (C); ასლი Q 2173/975 (47), ფ. 6 (D).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1880, № 13, გვ. 2 (E); „ჩანგი“, 1892, გვ. 370–371(F); „თხზულებანი“, II, 1893, გვ. 51–52 (G); „სალამური“, სასიმღერო ლექსები აკაკისა (ქუთაისი), 1893, გვ. 34 (H); „აკაკის კრებული“, 1899, №7, გვ. 11 (I); „ჩანგი“, 1900, გვ. 296–297 (L); „სიმღერა აკაკისა“, 1903, გვ. 43–44 (M); „ჩანგური“, 1904, გვ. 58–60 (N); ი. გოგებაშვილის „დედაენა“, II, 1908,

1909, 1911, 1913, 1914, და ა.შ. (O); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 176–177 (A).
ს ა თ ა უ რ ი : * * * L, ნანა M.
თ ა რ ი ლ ი : [1862 წ.] M.
ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა : აკაკი E.

ი. გოგებაშვილის „დედაენაში“ ტექსტი შეკვეცილი და ყველგან ერთ-ნაირია, ამიტომ მათ ერთი ლიტერი (O) მივეცით.

59. 1 იავ-ნანა, ვარდო-ნანა, იავნანინაო – BDHO; 2 გაფურჩქნულო გაფურჩქენილო BDH; გაფუნჩულო EFG; გაფურჩქნულო... პანანინაო LN; ახალ-ნორჩო] გლეხის შვილო O; 3 აგრე] ეგრე BH, მაგრე EFGLMO; 4 მკერდში] მკერდა O; 5 იავ-ნანა, ვარდო-ნანინაო] იავ-ნანა, იავ-ნანინაო H; 5-6 დაიძინე... იავ-ნანინაო – B; 6. იავ-ნანა, ვარდო-ნანა, იავ-ნანინაო – FHLMO; 8 ძუძუებში..... ხელიო – N; 8–11 ძუძუებში ჩაგივლია... გულს მოგეფინაო – L; 9 ვაჟკაცობას] ვაშკაცობას I; ღვთის] მღვთის E; მღვთის G; ღვთის H; ღვთისმშობელიო – [აქ წყდება O ტექსტი]; 10 აგცილდეს... დამამხოზბელიო – H; სხვისა] სხვისი CIM; მონობა] მონება M; 10-11 აგცილდეს.....მოგეფინაო] მამიშენის ბედის არ ხარ, შენ სხვა ბედს ელიო, შენი ვარსკვლავი სხვა არის, ბედმა გიცინაო N; 11 გულს] ცით BH; „გულს“ – გადახაზულია B; 14 შეისწავლე და შეიტკებ] შეიტკებ და შეისწავლე BDH; 16 სისხლიც] სისხლიც B; სისხლი LM; 17 მაგგვარადა] მაგ რიგადა BD, ამგვარათა M; ჩვენ ძველებმაც ...აშინაო –L; ჩვენ ძველებმაც] ჩვენმა ძველმა BC; ჩვენ ძველებმაც მაგგვარადა] ჩვენმა ძველებმაც მაგ რიგად H; 20 დაისწავლე] და ისწავლე LM; 21 დააკვირდი] დაუკვირდი BDHIM; 22 სოფლისა] ქვეყნისა BDH.

ნატვრა (გვ. 60)

ხ ე ლ ნ ა წ ე რ ი : ავტოგრაფი T 17 662.
თ ა რ ი ლ ი : [62 წ.]
ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა : არა აქვს.

ლექსი პირველად დაიბეჭდა კრებულში „უცნობი აკაკი“.
თარიღი მიწერილია სხვა ფერის ფანქრით.

ძველ სამეფოს (გვ. 61)

ხ ე ლ ნ ა წ ე რ ი : ავტოგრაფი Q 2173/974 (46), ფ. 4 (A); ასლი Q 2173/975 (47), გვ. 7–8 (B).
ნ ა ბ ე ჭ დ ი : უ. „ცისკარი“, 1863, №2. გვ. 236–237 (C); „სალამური“, სასიმ-ლერო ლექსები აკაკისა (ქუთაისი), 1893., გვ. 9–10 (D).
ს ა თ ა უ რ ი : დიდის კნიაზის მიხაილ ნიკოლოზის ძის მობრძანების დროს, ახალი შთამომავლობა უმღერის საქართველოს C.
თ ა რ ი ლ ი : [1863]
ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა : თ. აკ. წერეთელი C.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

A ავტოგრაფი ნაწერია მელნით, ჩასწორებულია ფანქრით;

B ხელნაწერი ასლი ნაწერია მელნით, ნასწორებია ერთგან იმავე მელნით, ზოგიერთი სტრიქონი კი გადახაზულია ცენზორის მიერ წითელი მელნით.

ლექსის ძირითად წყაროდ ავიღეთ ქუთაისის ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმში, კირ. ლორთქიფანიძის არქივში დაცული ავტოგრაფი, ვინაიდან ზოგიერთი სიტყვის ფორმა აქ გასწორებულია ჟურნალ „ცისკარში“ დაბეჭდვის შემდეგ.

საინტერესო ცნობას გვანვდის თვით აკაკი გასული საუკუნის 60-იანი წლების ცენზურასა და კერძოდ, ამ ლექსის დაბეჭდვის თაობაზე:

„იმ დროში არა თუ შლიდენ ნაწერებს ცენზორები, თავისასაც ჩაანერდენ ხოლმე სამაგიეროს და ისე იბეჭდებოდა. ერთხელ კერესელიძესთან შევედი, გახარებული დამიხვდა: გავამეხობე შენი ლექსით. დიდ უარზე კი იდგა, სანამ სათაური არ გამოუცვალეო და სიმღერის მაგიერ ასე დავწერეო: „დიდი მთავრის მობრძანების დროს ახალი თაობა უგალობს საქართველოს“. აი, ხერხს რა შეუძლია! მოჰყვა კითხვას: „სამეფოო ძველთა ძველო“ და სხვ. ამგვარი რამ გადაგვხედია და ბევრი სიმწარეც გამოგვივლია ცენზორების ხელში“ (ჟურნალი „საქართველო“, 1908, №3).

61. 1 სამეფოო სამეფოო C; 3 დაჭკნა შენი ავტორს ჯერ დაუნერია „დამჭკნარი გაქვს“, შემდეგ გაუსწორებია ფანქრით A; დაჭკნა შენი დამჭკნარი გვაქვს C; 5-6 მაგრამ თუ დრო... საქართველოD, გადახაზულია წითელი მელნით B; 5 თუ დრო შეიცვალა ან კი დრო მოგიდის C; 8 დღემდი დღემდის C; დაგვაძინა დაგაძინა C; 9 სხვა კილოზე დავამღეროთ დავსძახოთ ჰარი არალი! C; კილოზე ჯერ დაუნერია „კილოზედ“, შემდეგ დ წაშლილია იმავე მელნით B; 9-12 სხვა კილოზე... რაც გვედინაD; გადახაზულია წითელი მელნით B; 10 თუ რომ ბედმა ხედავ? ბედმაც C; 11 ბერო ქართლო, გულს ნუ იტეხ ან ვიხაროთ, ბერო ქართლო C; 12 ცრემლი რაც ~ C; 13 ამდენი ამდენის C; 15 გაიღვიძე, დროს ნუ ჰკარგავ დრო მოგელის, გაიღვიძე C; ჰკარგავ კარგავ BD; 17 თვით სიცოცხლეა სიფხიზლე სიფხიზლე თვით სიცოცხლეა BD, კმარა ამდენი ხნის ძილი C. სიცოცხლეა სიფხიზლე ავტორს ჯერ დაუნერია „სიცოცხლე სიფხიზლე“, შემდეგ გაუსწორებია ფანქრით A; 19 ნუთუ ჯერ ვერ შეგინიშნავს შენიშნე... ჩვენც შეგინიშნავს C; 20 ის ვარსკვლავი როგორ შენი ვარსკვლავი ვით C; 21 შენი არის!.. ბედს გექადის ბედს გექადის, გეუბნება C; 22 მიეგებე, ნულა გაიღვიძე, ნულარ C; 23 მოემზადე მოეგებე C; 24 შესამკობლად გვირგვინს გინწავს შენთვის ვაზის გვირგვინსა ჰსწნავს C; C-ში სიტყვას ჰსწნავს+

წინა წავალთ შენნი ძენი,
გვსურს ახალ დროს ვულთ ბჭენი,
და დავსთხიოთ წმინდა სისხლი,
რომ გაგბანო ძველი სენი!..
მზა ვართ, მსხვერპლად შეგვინირე,
აღდეგ, შემოირტყი წენი! C;

25 დიდებაო დიდებაო C; ძველის-ძველო ძველთა ძველო C; 26 დღეს სწეულო საეჭველო ორ აღმშფოთთა ზღვათა მცველო C; 27 გულს ნუ იტეხ, წამოდექი გაიღვიძე, ნულარ გძინავს C; 29 ვიდახოდეთ დავჰკიოდეთ C; 29-30 მოგვასწარ... საქართველო... D, გადახაზულია წითელი მელნით B.

ვირი და ფილოსოფოსი (გვ. 62)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟ. „ცისკარი“, 1863, №2, გვ. 300 (B); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 67(C); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 119 (A)
თ ა რ ი ლ ი: [1863].
ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: თ. აკ. წერეთელი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

62. 2 გაუცინა და ეწყინა B; 3 ბრძენმა ბრძენმან B; 6 შვრება შვება B; ნეტავე ნეტარ B; 8 რად რათ B; 10 აძლევდენ აძლევდენ B; 11 ამბობ ან-ბობ B; აქ იქ B; 13 შენც შენ B; 14 რომ მოგმივდეს, მე მოხოვე მოგმივდეს, ჩემს ბიჭს სთხოვე B.

დღე და ღამე იყრება (გვ. 63)

ხ ე ლ ნ ა წ ე რ ი: ავტოგრაფი Q 2173/962 (34) (B), ასლი T 25909 (M).
ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟ. „ცისკარი“, 1863, №3, გვ. 423–424 (C); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 70–72 (D); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 122–123 (A)
თ ა რ ი ლ ი: [1863], მარტის 23-სა C, [აპრილი, 1862 წ., პეტერ.] M.
ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: თ. აკ. წერეთელი BC.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

63. 7 ამბობს ანბობს B; 11 ჭაბუკობა შეჰხარის ჭაბუკნიც თაყვანს სცემენ BCM; 12 უძგერს უძგერთ B; უძგერსთ C; 14 ყმანვილს ყმანვილ BM; ცოლს ეცინება ცოლს ეძინება C; 16 აბა ვის შენს ცოლს არ BCM; 17 მოისვენა მოხუცმა ტახტზედ მიწვა მოხუცი BM; 19 „მიავ! მიავ, მიაუ!“ „მიავ! მიაუ! მიაუ! B; 20 კარებს უკან კარებითგან B; კარებიდან C; 22 რად რათ BC; **64.** 1 ბრძანებ ბძანებ C; 3 „ჯერ“-ს შემდეგ გადახაზულია „თქვენ“ B. 6 ტკბილად ტკბილათ BC; 7 მონახა შეუშვა BC; 8 ქმარს ცინდალი შესძინა და ცინდალიც შეძინა BCM; ცინდალი ცინგალიც C; 16 მას ცოლს BM; მეტად მეტათ C; მოეწონა მოუწონა M; 19 სიზმრადაც სიზმრათაც CM; 20 ცხადად ცხადათ BC.

კლეხის აღსარება (გვ. 65)

ხ ე ლ ნ ა წ ე რ ი: ასლი T 25909 (M).
ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟურნ. „ცისკარი“ 1863, №5, გვ. 59–60 (B); „ჩონგური“ 1864, გვ. 121–122 (C); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 75–76 (D); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 126–127 (A).

თ ა რ ი ლ ი: 1863 წ. C.

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: თ. აკ. წერეთელი B, აკ. წერეთელი C.

A წყაროს სქოლიოში ლექსს ერთვის ავტორის ასეთი შენიშვნა: „ამ ლექს-მა, რომელიც ბატონყმობის გადავარდნამდეა დაწერილი, ძალიან უსიამოვნება გამოიწვია თავადებში და ბევრი მტერიც შემძინა. ერთმა მათგანმა, თავადმა მიქელაძემ სასიკვდილოდ შემომიტია და ალალ ბედზედ გადამარჩინეს“.

ვარიანტული ნაკითხვების ჩვენების დროს ეპიგრაფად წამძღვარებული სტროფი გათვალისწინებულია სათვალავში.

65. 1 ვინ] ვინც C; 8 უჩემოდ] უჩემოთ BCM; 9 რალად] რალათ BCM; 12 წამწყმედო აქ, იქ შენ ვერ [ცხონდები].... BC; 13 ცხადად] ცხადათ C; 14 მღვდელივით]... C; სუქდები] მსუქდები BC; ოფლად] ოფლათ BC, ოფლით M; 15. დამძებ] დაძებ M; 16 ერთადო] ერთათო BC; 17 უფლებით] უფლებათ BCM; 19 რალად] რალათ BCM; სწუხარ] სწუხარ C; 20 რად] რათ BC. 21 მაჩვენებ] მიჩვენებ BCM; ჩამოგიყრი] ჩამოვიყრი M; 22 უწინაღმდეგებს] უწინაღმდეგებს C; 23 ერთმანეთის] ერთმანერთის BC; ველარც მამული] მამული ჩვენ ველარ¹ BC; 27 სჯი] ჰსჯი BC; 28 ვამბობ] ვანბობ BCM.

მოგონება (გვ. 66)

ხ ე ლ ნ ა წ ე რ ი: ასლი T 25909 (M).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟ. „ცისკარი“, 1863, №6, გვ. 237–239 (B); „ჩონგური“, 1864, გვ. 27–30 (C); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 77–79 (D); „ჩემი ნაწერები“. I, 1912, გვ. 128–130 (A).

თ ა რ ი ლ ი: [1863] C.

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: თ. აკ. წერეთელი B, აკ. წერეთელი C.

სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულია აზრი, რომ აკაკის ლექსში „მოგონება“ აღწერილი ახალგაზრდის პროტოტიპი არის ცნობილი ქართველი ბელეტრისტი დანიელ ჭონქაძე (1830-1860).²

66. 8 გადამფერავს] გადამფერავს BC; მოდებულს] მოდებულ C; ჟანგ-სა] ჟანგსა BCD; 9 თანამგრძნობელი] ნანა მგრძნობელი C; 12 ცრემლით] ცრემლათ BC; 16 სამშობლო] სამშობლოს C; 17 წარმომიდგა] წამომიდგა BC; თვალწინ ჭაბუკი] მე თვალწინა... B. მე თვალის წინა C; 23. თავგანწირული] თავგანწირული BC; 27 ეტყოდენ] ეტყოდნენ C; 28 ემუქრებოდენ] ემუქრებოდნენ C. **67.** 1 ამბობდა] ანობდა B; 2 შეიტყვეთ] შეიტყვეთ BCM; თქვენი] ჩვენი C; 4 წაგსკდება] წაგსკდება B; 6 პირუთნეველად] პირუთნეველად BD; 8 ყველას მიაჩნდა] და უწოდებდნენ BC; 11 ჩუმად ხშირად] ჩუმათ ხშირათ BC; 13 შიმშილ-წყურვილით] შიმშილისაგან BC; 16 დაჰფარა] დაფარა BCD; 17 უგუნურებავ] უგუნურება B; 24 მამის საფლავს] მის საფლავსა BC; კურთხეულმც] 25 კურთხეულ M; 26 ამბობს] ანობს B.

¹ ველარ] ვერ M.

² სიმ.ხუნდაძე, „ნარკვევები“, 1941, გვ. 109; ა. გაჩეჩილაძე, „აკაკის ლირიკა“, 1940, გვ. 97; გ. აბზიანიძე, აკაკი წერეთელი, თსკ ტ. I, 1950, შენიშვნები, გვ. 426-427.

სიმღერა მკის დროს (გვ. 68)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი S 3723, გვ. 99–100 (B) ასლები: T 25909 (M), T 12413 (N).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟურნ. „ცისკარი“, 1863, №7, გვ. 272–274 (C); „ჩონგური“ 1864, გვ. 108–111 (D); „თხზულებანი“, I 1893, გვ. 80–82 (E); „რჩეული ლექსები“ [საიუბილეო კომიტეტის გამოცემა], 1908, გვ. 42–45 (F), „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 131–133 (A).

თ ა რ ი ლ ი: [1863] D.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკ. წერეთელი B.

B ავტოგრაფი ნაწერია შავი მელნით. იგი დაცულია არა აკაკის პირად არქივში (რომელიც ჩვენ K ასოთი გვაქვს აღნიშნული), არამედ ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის S ფონდში.

ამ ლექსის თაობაზე, აი, რას წერს თვითონ აკაკი „ჩემს თავგადასავალში“: „თითქმის ყველას ჩამოვშორდი, გარდა ორისა, ისინი არ მიყურებდენ სხვებსავით ხმის აყოლით და სხვებზე უფრო ნიჭიერად თუ მივაჩნდი, თვარა ნაკლებ არა... ერთი მათგანი იყო კირილე ლორთქიფანიძე და მეორე – ნიკო ნიკოლაძე. იმ ხანებში მე ერთი ლექსი დავწერე. თუმც ნახევარი საუკუნე გასულია, მაგრამ დღესაც კიდევ ნაიკითხება და ჩემმა ამხანაგებმა კი კიჟინა დასცეს მაშინ: „აი, აქ აზრი არ ვარგა და ობროდობის მეტი არა არის რაო!“ – მხოლოდ კირილემ და ნ. ნიკოლაძემ კი სთქვეს, რომ კარგი რამ არის როგორც ხელოვნებაო, და მირჩიეს, ერთი რამ მისთანა მიმემატებია, რომ ცხოვრებაში გამოსადეგი ყოფილიყო. ის ლექსი იყო „სიმღერა მკის დროს“. მეც ავიღე და ბოლოში ერთი ხანა ჩავაკერე:

„უხვად მოვიდა წელს პური,
მაგრამ ბედს მაინც ვემდური,
რომ პურს ბატონი წაიღებს
და მე კი ოფლსა ტყვილად ვღვრი!“

ეს რომ ნახეს მიწერილი, მომიწონეს და კიდევ ამ მიკერებულნი, ნაძალადევი ლექსით დაიბეჭდა: მე კი უნდა გამოგტყდე, რომ არც მიწერის დროს და არც მერე არ მომიწონებია და მიტომაც მოვშალე შემდეგში“.

68. 8 დამნიფებულ] დამნიფებულს BCDEF; 10 ეს] ეგ F; 17 ჯერ] და BCD; 18 გაუქარვოთ] გაუქარვოთ C; 21 „თაბაგარო“-ს სქოლიო] – BD; 23 მკაში რომ შენც ჩვენთან] რომ ჩვენთან მკაშია BCDM; 24 ბევრი ოფლი გამძოლვარო] შენც ბევრი ოფლი დაღვარო BCDM; **69.** 2 თქვენ გენაცვლები] გენაცვალეხი BCDM; 4 შორაპნიდგან] შორაპნიდამ BDM; 6 მომკათ] მომკოთ CD; 7 შენ] შენც D; კარგად] კარგათ C; 8 აგდის კი ~ BD; აღმური] აღმული C; 11 დატრიალდით] დატრიალდი C; 12 ჰოოჰუნა! ჰოოჰუნა +

ჰა, ბატონებო, გვიყურეთ,
ოფლში რა რიგათ მოვსცურეთ,
თუ მკითა ვერ გაგაკვირვოთ,
ლეჩაქები დაგვახურეთ! BCDM

23 სალამომდე სულ მოვრჩებით] აქამდის სრულად მოვმკიდით BDM, აქამდე სრულად მომკიდით C; 24 ნამგალმაც თუ დაგვაცალა] ნამგალმა აღარ გვაცალა BCDM; 27 რიგიანად] რიგიანათ BCD;

BCDM-ში ბოლოს ერთვის კიდევ ერთი სტროფი:

უხვად მოვიდა წელს პური,
მაგრამ ბედს მაინც ვემდური,
რომ ამას სულ სხვა წამართმევს
და მე კი ოფლსა ტყვილა ვღვრი.

იმერული ნანინა (გვ. 70)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟ. „ცისკარი“, 1864, №5, გვ. 38–39 (B); „თხზულებანი“, 1, 1893, გვ. 83–85 (C); „რჩეული ლექსები“ (საიუბილეო გამოცემა), 1908, გვ. 39–40 (D); „ჩემი ნანერები“, I, 1912, გვ.134–135 (A);

თ ა რ ი ღ ი: [1864]

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: თ. აკ. წერეთელი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

ამ ლექსთან დაკავშირებით აკაკი საინტერესო ცნობას გვანვდის: „ამ ალიაქოსის (იგულისხმება აკაკის კონფლიქტი ნესტორ წერეთელთან, დაწვრილებით იხ.: ლექსის – „გამოცანას“ კომენტარი) დაერთო კიდევ გლეხების განთავისუფლება, რომელსაც მე თანავუგრძნობდი და დავწერე „იავ-ნანა“¹. მაშინ კი აუტანელი შეიქნა ჩემი ცხოვრება: ჩამოვშორდი დედ-მამას, ოჯახს... ცოლ-შვილი საყოლში გავისტუმრე და მე გავეკერპდი, ავიღე საპირადო ცხოვრებაზე ხელი, განზე გადავდვეი ყოველიფერი და აშკარად შევუდექი ჩემ გზას, რაც დამემართოს, დამემართოს-მეთქი. და მის შემდეგ ორჯერ-სამჯერ სიკვდილს გადაჩრენილს მოთმინება ფარად მქონდა და თითონ კი უშიშრად ვუყეფდი ყოველგვარ ცუდ მოვლინებას ჩვენში. შეიძლება ზოგჯერ კიდევ შევმცდარიყო, მაგრამ ყოველთვის კი – გულწრფელი ვყოფილვარ...“

70. 2 აგრე] ეგრე B; უდარდელად] უდარდელათ B; 7 ვაჟკაცობას] ვაშკაცობას B; 14 შეიტყე] შეიტყვე B; 17 გაიზრდები] გაიზდები B; 18 შეგანუხებს] შეგამინებს D; 19 მოშურნესა] მოშურესა B; 23 გვერდთ] გვერდს B; 25 ბატონის შვილს] ბატონიშვილს D; 26 გლეხსა] გლეხს B; 71. 2 ჩვენს] ჩვენ CD; საქმეზე] საქმეზედ BD; 8-9 კარგად] კარგათ B; 10 შეიტყვე] შეიტყე CD.

გ. ლეონიძის სახ. ქართული ლიტერატურის სახელმწ. მუზეუმში ინახება ლექსის „იმერული ნანინა“ ფრაგმენტი (ავტოგრაფი T—17674. 1 ფ.; ხელმოწერა: აკაკი). იგი შეტანილი არ არის აღნიშნულ ლექსში, ამიტომ სტროფს ვარიანტებში გბეჭდავთ:

¹ იგულისხმება ლექსი „იმერული ნანინა“, რომელსაც რეფრენში გასდევს სტრიქონი „იავ-ნანა, ვარდო-ნანა, იავ-ნანინაო“.

* * *

გაივსე და გაიზარდე, პატარა მთვარეო;
შეისწავლე და შეიტკბე სამშობლო მხარეო!
ანუგეშე, სადაც ნახო მოძმე მწუხარეო!
და მამულის გულისათვის ცრემლი დაღვარეო!

ჩანგურის ძალა (გვ. 72)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟ. „ცისკარი“, 1864, №6, გვ. 148–153 (B); „თხზულებანი“, 1, 1893, გვ. 85–90 (C); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 136–140 (A);

თ ა რ ი ლ ი: [1864]

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: თ. აკ. წერეთელი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

B-ში ლექსის მეორე ნახევარში სტროფები გადაადგილებულია.

72. 8 და თავიც მაშინ ვცანიღ და მაშინ თავი ვიცანი B; 10 გულში გულ-შიდ B; ამენთო ალმენთო B. 19 დლიდგან დლითგან B; 20 მგოსნისათვის გულისათვის B; 27 ვუჩვენე უჩვენე B; **73. 4** „უგნურების შვილები-ს შემდეგ B-ში+

თავს ვუთხარი „გასწორდი!
კმა არს, დღემდის მოლორდი,“
შებრალებით უჩვენე
მათ ზურგი და მოვშორდი;

[შემდეგ სტროფები გააადგილებულია]. 6 გადავსწყვიტე გადავწყვიტე BC; 10 თვალთ თვალ B. 17 აიაფე ალაფე B; 21 ეს ეგ B; 23-24 შებრალებით... მოვშორდი მაგრა შენ სიმთ ჩამოჰკარ, ააკვნესე ჩანგური B; **74. 2** მოჰხიბლა მოხიბლა BC; 3 ბროლის ბოლოს B; 6 გულში გულშიდ B; 8 შავად შავათ B; 9 ვუთხარი უთხარი B; 10 დღემდი დღემდის B; 11 ვუჩვენე უჩვენე B; 13 და მუხს მაგრამ B; 15 რად რათ B. 17 ყველგნით ყველგნით B; 19 მას მის B; რაც რა B; 21 ტახტად ტახტათ B; 23 მას მის B; **75. 6** შვებით შებით B; 20 დაგხვენე +

შენით მიყვარს სოფელი!
შენი ბანისაც მთქმელი
ვნახე და ერთმანეთსა
გრძნობით მიეცით ხელი;
მაშ, აქ მოდი, ჩანგურო,
უგუნურს დამამღურო,
სამთავ გრძნობით ვიმღეროთ
და ტკბილათ ვატაროთ დრო!
იმღერე, რა გაჩერებს?
რას აყოლიხარ მტერებს?
აბაშიძეც ბანს გეტყვის
და წერეთელი დაგმღერებს B.

საცოლოს ალბომში (გვ. 76)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი T 2715, ფ. 1 რ.

თარიღი: 1864 წ, 24 ივნისი.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი.

ავტოგრაფი ნაწერია შავი მელნით. სტრიქონების დასაწყისი ასოები გამოყოფილია – წარმოადგენს აკროსტიხს: **ნატალია აკაკი**.

ამ ავტოგრაფიდან ლექსი პირველად დაიბეჭდა გაზ. „სიტყვა და საქმე-ში“ 1934 წელს, 20/XII, გვ. 5. შემდეგ დაიბეჭდა აკაკის თხზულებათა შვიდ-ტომეულის II ტომში, 1941, გვ. 538.

ნატალია ბაზილევსკაია (1848-1919) – აკაკი წერეთლის მეუღლე.

მოქრთამე მსაჯულებს გლეხისაგან (გვ. 77)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟ. „ცისკარი“, 1864, №8, გვ. 315–316 (A); „ჩანგი“ (ტფილისი), 1892, გვ. 98–99 (B)

თ ა რ ი ლ ი: [1864]

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: თ. აკ. წერეთელი A.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

ავტორისდროინდელი პუბლიკაციის შემეგ ლექსი გამოქვეყნდა ა. წერეთლის თხზულებათა შვიდტომეულში, 1940, ტ. I, გვ. 64-65.

77. 3 სიდან| სიდგან B; 6 მაღლისა| მაღალის B; 16 გვგველუჯ| გვგლეჯავ B; ვითა| ვით B.

პასუხი კ. ბ. ჯ.[ორჯაძისას] (გვ. 79)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟ. „ცისკარი“, 1864, №10, გვ. 71–72 (B); „თხზულებანი“, I 1893, გვ. 93–94 (C); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 142–143 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: პასუხი კ.ბ.ჯ. AC.

თ ა რ ი ლ ი: [1864]

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: თ. აკ. წერეთელი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

ლექსი პასუხია ცნობილი პოეტი ქალის, ბარბარე ჯორჯაძის ლექსზე „... ნ...ს“, რომელიც 1863 წ. ჟურნალ „ცისკარის“ №9-ში დაიბეჭდა და ეძღვნებოდა აკაკი წერეთელს.

აკაკის საპასუხო ლექსში გამჟღავნებულია განსაკუთრებული სიმპათია ძველი თაობის მოღვაწე ქალის მიმართ.

79. 1 სახედ| სახეთ B; 5 ნაშობ| ნაშობს B; 6 ჰხედავს| ხედავს B. 17 ქართვლის| ქართლის B; 26 ვსცემ| ვცემ BC; 27 გამარჯვებას| გამარჯობას B; 28 მივულოცავ| მიულოცავ B.

ჯორჯაძე ბარბარე (1811–1895) – მწერალი, რაფიელ ერისთავის და.

ვედრება (გვ. 80)

ხ ე ლ ნ ა წ ე რ ი: ასლი T 17496 (M)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: უ. „ცისკარი“, 1864, №10, გვ. 72–73 (B); „თხზულებანი“, 1, 1893, გვ. 91–92 (C); „რჩეული ლექსები“ (საიუბილეო გამოცემა), 1908, გვ. 35 (D); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 141–142 (A);

თ ა რ ი ლ ი: [1864].

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: თ. აკ. წერეთელი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

ლექსი მიმართულია საქართველოს პრივილეგირებული ჩინოვნიკური ნოდების წინააღმდეგ, რომელსაც იმ ხანებში უკვე დაკარგული ჰქონდა თავისი ეროვნული შეგნება და „მტერს პირუტყვევბრ ემორჩილებოდა“ (ლ. ასათიანი, „ცხოვრება აკაკი წერეთლისა.“ თბ., 1953, გვ. 207).

80. 2 კაცი რომ] როს კაცი B; 3 რად] რათ B. 5. სცნა] ჰსცნა B; 11 ჰგრძნობს] გრძნობს BC; 25 ჩავჰყლაპო] ჩაჰყლაპო C; 28 „ფურთხის“ – B.

ნადირობა (გვ. 81)

ხ ე ლ ნ ა წ ე რ ი: ასლები: T 17496 (D), T 12622 (E).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: „კრებული“, 1871, წიგნი V, გვ. 201–208 (B); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 96–103 (C); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 145–151 (A).

თ ა რ ი ლ ი: 1864-სა წელსა, მოსკოვი B, 1864 A (სარჩევში).

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: აკ. წერეთელი B.

ამ ლექსს აკაკი „ჩემი ნაწერების“ I ტომში (1912) ურთავს ასეთ შენიშვნას: „ხალხი – ბრბო პირუტყვეულ მიმბაძაობით სცხოვრობს, ერთმა ცხვარმა თუ დაიძახა „ბეკეკეო!“, მთელი ფარა აბლავლდება. ბრბოც ასეა. ერთმა თუ რამე წაიციდინა, სხვებიც აჰყვებიან, ერთი-მეორის ნამხედურობით ააგორებენ ნათქვამს თოვლის გუნდასავით და აღარსად არის გაკითხვია... სწორედ მეც ამგვარად ვიყავ ყბადაღებული და წკიპზე ეკიდა ჩემი გულის გატეხაც, მაგრამ ტყვილად კი არ არის ნათქვამი, რომ ღმერთი არ გასწირავს ბედისაგან განაწირსაო!..“

იმ ხანებში ერთ ღვთისწიერ კაცს, გიორგი ჭილაძეს, სასტუმრო „კოლხიდა“ ეჭირა. ის შემხვდა და მითხრა: „ნუ გეშინიან! ფიქრი ნუ გაქვს! ნუ დაზოგავ ამ მუქთახორა ხალხს, ეგრე რომ გდევნიანო!.. გადმოდი ჩემთან, საკუთარი ოთახი გექნება, საჭმელი, სასმელი, მოსამსახურე გეყოლება, ასე რომ, ყველაფერი უზრუნველად გექნება, გარდა ტანისამოსისა, როცა გექნება, გადამიხადე, და თუ არ გექნება, ალალი იყოს შენზეო!..“ მე არ შემეძლო არ მიმელო ამ კეთილი კაცის წინადადება და გადავედი „კოლხიდაში“. ქონებრივად ხელგამობრუნებულს, ზნეობრივი გამხნევებაც მეჭირებოდა და ესეც ვიპოვე ნიკოლაძისა და ხელთუფლიშვილის ოჯახებში. მათთან ერთად გადავწყვიტე მაშინ, რომ, რაც უნდა დამმართოდა, არ გადაამეხვია არჩეულ

გზისათვის და, როგორც გეგმა, დავსწერე: „გავკაჟებივარ შავ ბედსა“ და სხვანი, აღარავის ვზოგავდი, ვისაც კი შევნიშნავდი საზოგადო უკუღმართობას, და არავის ვეპუებოდი; სხვათა შორის მაშინ დაინერა ეს ლექსიც „ნადირობა“.

ამ ლექსში გამოხატულები იყვნენ მაშინდელი გავლენიანი ბოლოლა პირები, მაგრამ მე რომ თვითო მქონდა სახეში, მოდავე ას-ასი გამოუჩნდა. ყველა თავის თავზე იწერდა და ატყდა ერთი ვაი-უშველებელი, მათმა მრისხანებამ ჩემზე უმწვერვალესობამდე მიაღწია, მხოლოდ ერთი ამათვანი, სპირიდონ მაჭავარიანი, ლენერალი, სხვანაირად მომექცა...

ერთხელ თურმე მეფე სოლომონ პირველი გეგუთში ნადირობდა. ავდრიანი დღე იყო. გამოაგდეს ბრონოულას კურდღელი და მიუტყვევს მწვერები. აცქვიტა განსაცდელში ჩავარდნილმა მსხვერპლმა ყურები, დაადგა ტალახიან გზას და ისე გარბოდა, რომ მწვერები ჩამოიშორა. მეფემ დაინახა, მოშალა ნადირობა და ბრძანა: ვერ უყურებთ ამ კურდღელსაო? ტალახიან გზაზე რომ ასე გარბის, მშრალი რომ იყოს, მაშინ ხომ უფრო მეტ სიმარდეს გამოიჩენსო? იმ კურდღელისა არ იყოს, სპირიდონ მაჭავარიანიც ცუდ დროს... ტალახიან დროს, იყო დაბადებული და გაზრდილი. წინ მშრალი არ ედვა!.. იმ დროში არავინ იცოდა „საზოგადო“ რა იყო! ყველა თავის კუჭზე ჰფიქრობდა, საპირადოს მისდევდა და სპირიდონ მაჭავარიანიც ჩაება „თანამედროვეთა ფერხულში“ და, როგორც შესანიშნავი ნიჭისა და ჭკუის პატრონმა, ყველას გაუსწრო: თავში დაუდგა და გაითქვა სახელი. აი, ეს კაცი შემოვიდა ჩემთან მხიარულად, მომცინარის სახით და ტკბილად მითხრა:

– საჩხუბრად და სასაყვედუროდ არ მოვსულვარ შენთან! მინდა რომ გულგახსნით, მეგობრულად გესაუბრო!.. ეს რა ლექსი დაგინერიაო, რომ ქვეყანა ააყაყანე? თუმცა მეც მელიად გამოგიყვანივარ, მაგრამ მაინც დიდი თანამგრძნობი ვარ და მომწონს... ის კი არ არის მართალი, რომ მე „არც მტერსა და არც მოყვარეს არ ვზოგავდი!“ ეგ სენი ღმერთმა მაშოროს! სხვა კი შეგიძლია სთქვა, რასაცა შენა ჰგრძნობ და ჰფიქრობ, იმაზე მეც ბევრჯერ მიფიქრია!.. ის არც ჩემთვის არის უცხო!.. მაგრამ თვალი დაუდგეს დროსა და ვითარებას!.. დიდი გრიგოლ წერეთელი რომ მეფობდა იმერეთში, – ასე ვსთქვათ მეფობდაო... მართალია, მეფე არ ყოფილა, მაგრამ იმ ახალ რუსობის დროს მეფის ოდენი ძალა ეჭირა ხელში, რაც უნდოდა, გაიტანა. შორსმჭვრეტელი კაცი იყო და ანმყოს თავის ნებაზე ხმარობდა, იმავე დროს მომავალსაც იმზადებდა. იმ დროს მე, ბესარიონ ხელთუფლიშვილს, სისო მესხს და ორიოდ სხვასაც, როგორც ნიჭიერებს, სახელი გვექონდა კარგი „ჩინოვნიკობის“. ერთხელ დაგვკატიყა ყველა ერთად გრიგოლ წერეთელმა, გაგვიმასპინძლდა და ნასადილევს დაგვიკეტა კარები და აღარ გამოგვიშვა, სანამ მის ერთგულებაზე არ დაგვაფიცა: დღეიდან თუ რამე საქმე შეგხვდესო ჩემ შესახებ, ჩემ სასარგებლოდ იმოქმედეთო. აი, როგორ დროს ვარ დაბადებული და გაზრდილი! დღესაც რომ კიდევ ასეთი სიბნელეა ჩვენში, აბა, იფიქრე, რა იქნებოდა მაშინ? აი მანდერ შენ!.. ვინა გყავს თანამგრძნობი? და რომ კიდევ გყავდეს, ვინ გაჰბედავს გამოაცხადოს? დიდი გვარისშვილი ხარ, დიდი ოჯახის, ხომ ხედავ, რა დღეს გაყენებენ? და მე, უბრალო გვარისას, იმ დროში რა დღეს დამაყენებდენ, რომ ჩემ გულისთქმას მივცყოლოდი? და ან რას გა-

ვანყობდი? რა გამოვიდოდა? ჩავები საზოგადო ფერხულში, ეგებ თავს მაინც ვარგო-თქო და, მადლობა ღმერთს, სიბნელეში მარჯვედა ვჭფრენ!.. ღამურა ვარ!.. კიდევ მეტიც... თუცა ეს ჩემი ბუნების მოთხოვნილება არ არის!!... ჩემი ბნელი ცხოვრების გზა გამივლია, წინ ორი პარასკევი აღარ მიჩრება და ახლა ახალ გზაზე დადგომას და, რაც ძველი გზით შემიძენია, მის დაკარგვას, ველარ მოვახერხებ! მაგრამ მომავალი დროის მახარობელ მერცხლებად ვისაც კი ვხედავ, თანავუგრძნობ. რამდენიც უნდა მლანძლო, რაც უნდა მიყო, მე მაინც შენი მოყვარული და თანამგრძნობი ვიქნები! გუშინ მომიხმო „შენმა მგელმა“ და მკითხა: „მართალია, ამ მოუხვენარს ვუგინებივართო: შენც, მეც და ჩვენზე უფროსებიცო?“ და მე მოვახსენე, რომ ტყუილი მოუხსენებიათქო!.. იმ იგავ-არაკში... იმ სატირაში, კრილოვის იგავ-არაკისა არ იყოს, არც სახელი და არც გვარი ვისმესი არ არის მოხსენებული, და თავის თავზე რად უნდა მიიღოს ვინმემ-მეთქი? ზოგიერთი ადგილიც გადავუთარგმნე... ბევრი იცინა. ბოლოს მითხრა, ურჩიე, რომ სამსახურში შემოვიდეს ჩემთან. კარგად გიგის მივცემ. გაჭირვებასაც გადარჩება და კიდევ დაწინაურდებაო!.. განა ვერ ჰხედავს, რომ მადლიერი არავინა ჰყავს და მისიანებივე უჩივიან.....ბეზღებით გამაყრუესო!...

– მადლობელი ვარ, როგორც თქვენი, ისე მისიც, – ვუთხარი მე, – მაგრამ თქვენ თქვენდათავად რას მიჩრევთ? შევიდე სამსახურში და დავანებო „ამ ჩხირ-კედელაობას“, როგორც საზოგადოდ მიაჩნიათ, თავი?

– არ გირჩევ! სანამ ძალ-ღონე გაქვს, მაგ გზით იარე!.. ნათქვამია: იერუსალიმს მიმავალს ნუ ეტყვი, რომ ვერ ჩახვალო!.. თუ იერუსალიმამდე ვერ მივა, სტამბოლში ხომ ჩავა, ისიც კარგიაო! ამისა არ იყოს, შენ ეგები, რასაც ჰფიქრობ, იქამდე ვერ მიაღწიო, მაგრამ გზის გაკვლევით ცოტათი მაინც დაწინაურებ ხალხს და მერე სხვებმა, შენმა მომყოლებმა გაჰკვალონ ძირამდი!.. მაგ გზას, რომელზედაც დგეხარ, ნულა მოშორდები და მეც მიგულე საიდუმლო თანამაზრედო!

ეს მითხრა და გამომეთხოვა, მართლა მეგობრულად... მას უკან კიდევ დიდხანს იცოცხლა სპირიდონ მაჭავარიანმა. ვაკვირდებოდი მის მოქმედებას და თანდათან ვრწმუნდებოდი მის გულისთქმაში...“

81. 3 სუყველამ| სულ ყველამ B; 4 ტყვილად| ტყვილათ B; 5 რადგან| რადგანც B; 16 კუდამოდუებული| კუდ-გამზიკინებული B; 20 სცქვეტ| ცქვეტ BC; 21 კაცვიით| კაცსავით B; 26 კაცნი| კაცი B; **82.** 2 საზრდოს|... B; სუნით დაეძებენ| სულითა ეძებენ B; 10 გავაკვიროთ| გავაკვიროთ B; 17-20 თავმ-სხვილაა... დიდი ვირი|... B; 24 სწორად| სწორათ B; უჩნს მას მთა და ბარი| უჩანს მას მთა-ბარი B; 27 შეუტივე| შეუტევე B; **83.** 1 ტყვილად| ტყვილათ B; 12 მსუქნადა| მსუქნათა B; 13 კუდს აბზეკს| კუდსა ბზეკს B; ჰხრის| ხრის B; 18 ზეინა|... B; 19 სწმენდავს| სწმინდავს B; 20 მომჭირნეა| მომჭირნია B; 23 წასულია| წარსულია B; **84.** 7 კარგად| კარგათ B; 14 სხვის ეზოში რომ| როს სხვის ეზოში B; 16 უწყალოდ| უწყალოთ B; **85.** 4 რადგან| რადგანც B; ლომი| დათვი, B; 5 ლომსაც| დათვსაც B; 6 თვისი| თავის B. 23 კარგად| კარგათ B; 27 სუყველა| სულ ყველამ B.

უდარდო კაცი (გვ. 86)

ბ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი Q 2173/974 (46), ფ. 5 v-6 v (A). ასლი Q 2173/975 (47). გვ. 10-11 (B).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟურნ. „ცისკარი“, 1865, №3 გვ. 1-2 (C); „საჩუქარი ქართველ ყმანვილებს“, 1878, გვ. 44-46 (D); გაზ. „დროება“, 1884, № 235, გვ. 1 (E); გაზ. „ეკალი“, 1893, №21, გვ. 10 (F); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 103-105 (H); „სალამური“, სასიმღერო ლექსები აკაკისა (ქუთაისი), 1893, გვ. 13-14 (G); „სულიკო და სხვა რჩეული სასიმღერო ლექსები აკაკისა“, 1899, №7, გვ. 26-28 (I); „სიმღერა აკაკისა“, 1903, გვ. 70-71 (L); „ჩანგური“, 1904, გვ. 151-152 (M); „საამდროვო სიმღერები“ 1908, გვ. 19-20 (N); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 158-159 (O).

ს ა თ ა უ რ ი: - F; უდარდო კაცის სიმღერა N.

თ ა რ ი ღ ი: 1865 D.

ბ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: თ. აკ. წერეთელი C, აკაკი EF.

ტექსტის დადგენის დროს ძირითად წყაროდ ავიღეთ ავტოგრაფი, სადაც ზოგიერთი სიტყვის ფორმა საბოლოოდ არის გასწორებული და გამოხატავს ავტორის ბოლო ნებას. იგი ნაწერია მელნით, ნასწორებია ამავე მელნითაც და ფანქრითაც.

E-ში ლექსი ჩართულია წერილში „ერთის წერილის პასუხად“. F-ში ლექსი ჩართულია პროზაში „ძალად ლიტერატორები“. F წყარო ძირითადი ტექსტისაგან იმდენად განსხვავებულია, რომ მას მთლიანად ვბეჭდავთ სხვა წყაროების ვარიანტული ნაკითხვების შემდეგ.

C-ში სტროფები გადაადგილებულია.

86. 3 არ გავივლებ გულში| გულში არ შეუშვებ GHILMNO; გავივლებ| შეუშვებ D; შევუშვებ E, ავტორს ჯერ დაუწერია „შეუშვებ“, შემდეგ ფანქრით გადაუხზავს და ზევით დაუწერია „გავივლებ“ A; გულში შურს| ავტორს ჯერ დაუწერია „შურს გულში“, შემდეგ ფანქრით გაუსწორებია A. იგივე სწორება არის ჩატარებული მელნით B-ში; 5 მე ბევრს| ჩემთვის E; 6 რაც მაქვს ცოტა| მაქვს თუ არა E; ცოტა| ცოტას HILMNO; 7. ქვრივ-ობლებს| ქვრივ-ობხერს DHILMNO; ვსტაცებ| ვტაცებ BCDHILMNO, ქვრივ-ობლებს არას ვსტაცებ| სხვისას არას ვიტაცებ E; 9 პატიოსან| პატიოსანს D; 9-16 პატიოსან ოფლსა ვღვრი... ვარ და ბედნიერი ვარ -E; 10 ერთ მუშათ| ავტორს ჯერ დაუწერია „მუშებში“, შემდეგ მელნითვე გადაუსწორებია „ერთ მუშათ“ A, მუშაკათ CDHMO, მუშაკად ILN; 11 უსაქმურებს| უსაქმურ კაცს CDHILMNO; 12 მხედავთ| მხედავ CDHILMO; 13-16 „ბატონიც ვარ... ვარ და ბედნიერი ვარ“ გადასმულია 17-20 „ხან მაქვს... მაინც ბედნიერი ვარ“-ს შემდეგ CHILMO; 15 მხედავთ| მხედავ ILMN; 16 ვარ და ბედნიერი ვარ+ერთი სტროფი:

ცუდ საქმეში, ლალატში
არვის დაუჭერივარ,
არ ვყოფილვარ ხალათში,
მაგრამ ბედნიერი ვარ C;

17–20 „ხან მაქვს წყალი და პური... მაინც ბედნიერი ვარ“ გადასმულია
21-24 „მიყვარს... მაგრამ ბედნიერი ვარ“-ს შემდეგ DN; 20 მაინც ბედნიერი
ვარ+ ერთი სტროფი:

მიყვარს თავისუფლება,
მუდამ მისით მღერივარ
და სხვა რა მენალვლება?
ვარ და ბედნიერი ვარ C;

21 გაჭირვებული] თავისუფლება D; **86.21–87.8** მიყვარს... ბედნიერი ვარ]

ბატონიც ვარ, ყმაცა ვარ
ჩემთვის ყველაფერი ვარ;
ხომა მხედავ-რაცა ვარ?
შენზედ ბედნიერი ვარ E;

86. 22 მეც მისებრ ოხერი] მუდამ მისი მღერი D; **23** თუმც არ მაქვს გრო-
ში ფული] და სხვა რა მენალვლება D; **24** მაგრამ] ვარ და E; ბედნიერი ვარ+

ცუდ საქმეში, ლალატში
არვის დაუჭერივარ,
არ ვყოფილვარ ხალათში,
მაგრამ ბედნიერი ვარ D;

87. 1 ვუკრავ] უკრავ D; **3** ვფიცავ] ვფარავ DIL; **4** ჩემათ] ჩემით DEFH-
GILMNO, **6** და არცა ხნიერი] ავტორს ჯერ დაუნერია „ვიდრე არც ხნიერი“,
შემდეგ ფანქრით ასე უსწორებია: „და ხნიერიც არა“ A; არცა ხნიერი] ყო-
ფილა „ხნიერიც არა“. იმავე მეღნით გასწორებულია „არცა ხნიერი“ ფორ-
მით B; და არცა] ვიდრე არც CDHILMNO.

ქვემოთ ვბეჭდავთ ამ ლექსის დიდად განსხვავებულ F ვარიანტს:

ყველასათვის ცუდი მსურს,
სინიდისის მტერი ვარ,
თაყვანსა ვსცემ მტრობა-შურს
და მით ბედნიერი ვარ!

ვნერ და გროშებს დავეძებ,
ცოტასაც არ ვჯერივარ;
თუ არ მომცემს – ვიტაცებ
და მით ბედნიერი ვარ!

წარა-მარა მელანს ვღვრი,
პუბლიცისტად ვწერივარ;
თავ-ბრუ მესხმის და ვყვირი:
„მხედავთ? ბედნიერი ვარ!“

ბატისტინა, შოშია,
ჭია-ლუა მწერი ვარ!
ვეფე მე როგორც გოშია
და მით ბედნიერი ვარ!

პატრონი მყავს გულდიდი,
მეც მის შესაფერი ვარ!
მრუდე მაქვს გზა და ხიდი,
მაგრამ ბედნიერი ვარ!

შევწუნუნებ რედაქტორს,
მისი ფეხთა მტვერი ვარ!
სხვას ვერ ხედავს ის ჩემს სწორს
და მით ბედნიერი ვარ!

მხოლოდ მისი გულისთვის
თითქმის ყველაფერი ვარ!
რჯულს გავყიდი ფულისთვის
და მით ბედნიერი ვარ!

ცუდს ვფიქრობ და ცუდი მსურს,
კარგი კაცის მტერი ვარ!
ქვეყნად ვთესავ მტრობა-შურს
და მით ბედნიერი ვარ!

ჩუ, ქართველო (გვ. 88)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფები: T 17662, ფ. 17v–18 r (A); Q 2173/973 (45), ფ. 60 (B).

ს ა თ ა უ რ ი: ზოგიერთ ქართველს B.

ქ ვ ე ს ა თ ა უ რ ი: ჩუ, ქართველო B.

თ ა რ ი ღ ი: 65 A.

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: არა აქვს.

A-ს თარიღი მიწერილი აქვს ლურჯი ფანქრით სხვა ხელით,
ლექსი პირველად დაიბეჭდა აკაკის თხზულებათა შეიდტომეულის II
ტომში, 1941, გვ. 556.

88. 1 ბედნიერო] ნებიერო B; 12 როს] რომ B; 18 ანბობ] ამბობ B.

მოსაწონი (გვ. 89)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფები: T 17662, ფ. 12 v–13 v (B); Q 2173/973 (45), ფ. 41 v – 42 r (A).

ს ა თ ა უ რ ი: მოსაწონი ვაჟი B.

თ ა რ ი ღ ი: [65 წ.] B.

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: არა აქვს.

B ავტოგრაფი ნაწერი და ნასწორებია შავი მელნით; თარიღი მიწერილი აქვს ლურჯი ფანქრით სხვა ხელით; A ავტოგრაფი ნაწერი და ნასწორებია მელნით, ლექსი პირველად დაიბეჭდა აკაკის თხზულებათა შვიდტომეულის II ტომში, 1941, გვ. 557.

89. 2 ვაჟიშვილია] ვაჟის შვილია A; 3 ყოვლისფერი] ყოლიფერი B; ავტორს ჯერ დაუწერია „ყოველთვის“, შემდეგ გაუსწორებია და გვერდით მიუწერია „ყოვლის ფერი“ A; ეჭირვება] ეჭირება B; 4 მით წინ] ავტორს ჯერ დაუწერია „მაშინ“, შემდეგ გადაუსწორებია A; 12 უმცროსებს] უნცროსებს B; 15 „მისთვის“ წინ გადახაზულია „და“ B; ყოვლისფერს] ყოლიფერს B; 16 იმისგან] მისაგან B; 19 „ოჰ“ გადახაზულია A; 20 იჩუქებს] ავტორს ჯერ დაუწერია „ისესხებს“, შემდეგ გადაუსწორებია B. **90.** 2 სურს] ჰსურს B; 7 იმ] ამ B; 9 ჩვენგანსა] გოგიტას B; 12 ჩვენგანი] გოგიტა B; უხვდება] მიხვდება B; 13 ეპ] ეს B; 14 ჩვენგანი] გოგიტა B; 16 შეაფურთხებს] მიაფურთხებს B.

პოეტის გული (გვ. 91)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი : ავტოგრაფი T 17662, ფ. 18 v –19 r (B); ასლი: ხელნაწერი ჟურნალი „სალამური“, T 10 512, გვ. 11 (C).

ნ ა ბ ე ქ დ ი : ჟ. „ივერია“, 1881, №1, გვ. 110–111 (D); „თხზულებანი“, II, 1893, გვ. 85–86 (E); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 254–255 (A).

თ ა რ ი ლ ი : [65 წ.] B.

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა : აკაკი CD.

B-ში თარიღი მიწერილია ლურჯი ფანქრით, სხვა ხელით.

C-ში (ხელნაწერ ჟურნალ „სალამურში“) ლექსი გადანერილია უცნობი ხელით სხვადასხვა მწერალთა ლექსების გვერდით.

91. 11 მბრუნავი] ბრუნავი C; 12 გაქრება] გაჰქრება DE; 13 მაშ ლელვისა] ავტორს ჯერ დაუწერია „აღელვების“, შემდეგ გადაუსწორებია B; 26 რა] და C; მშვიდად] მშვიდათ B; 27 მშვიდი] ავტორს ჯერ დაუწერია „მცირე“ შემდეგ გადაუსწორებია B; გვრიტი] მგვრიტი B; 28 ნახოს] და ნახოს B.

ცრუ-მორწმუნება (გვ. 92)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი : ავტოგრაფები: Q 2173/973 (A), T 17662 ფ. 12r (B).

ს ა თ ა უ რ ი : სომხის ალბომში B.

თ ა რ ი ლ ი : 66 წ. B.

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა : არა აქვს.

თარიღი B-ში მიწერილია ლურჯი ფანქრით სხვა ხელით: 66 წ.

92. 5 კურდღელი] ყურდგელი B; 9. 1 რჯულს] სჯულს B, 14 მათზედ] მათზედც B, 8 მხდალი] მხთალი B. | სტროფის მე-3 სტრიქონში ჯერ დაუწერია: „და ის, შემხვდა“, ნაუშლია და გადაუკეთებია: „ის რომ შემხვდება“ B.

ლექსი მოთავსებულია ლიტერატურის მუზეუმში დაცულ ავტოგრაფულ კრებულში T-17662, რომელიც გამოსაცემად მოუმზადებია აკაკის, ხოლო რედაქტირება გაუკეთებია პოეტის უახლოეს მეგობარს კირილე ლორთქიფანიძეს. მას ლურჯი ფანქრით მიუთითებია თითოეული ლექსის შექმნის თარიღი. რადგან ისინი ემთხვევა სხვა ნყაროების მონაცემებს, ამიტომ კ. ლორთქიფანიძის თარიღები სარწმუნოდ უნდა მივიჩნიოთ. აქედან გამომდინარე, ლექსს ვათარიღებთ 1866 წლით. იგი პირველად გამოქვეყნდა კრებულში „უცნობი აკაკი“ B ვარიანტის მიხედვით.

გამოცანა (გვ. 93)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი Q 2173/973 (45) ფ. 61 (B).

ნ ა ბ ე ჭ დ ი: შ. „ცისკარი“, 1867, №5, გვ. 97 (C); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 107-108 (D); ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 161-162 (A).

თ ა რ ი ლ ი: [1867]

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკ. წერეთელი C.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

„გამოცანაში“ იგულისხმება ქუთაისის გუბერნიის თავადაზნაურობის წინამძღოლი ნესტორ წერეთელი.

A წყაროს სქოლიოში დართული აქვს ავტორის ვრცელი შენიშვნა:

„ერთი სტუდენტი დაბრუნდა პეტერბურლიდან და ჩამოიტანა ამბავი: ჩვენმა ლუბერნიის წინამძღოლმა უმაღლესად მოახსენა, რომ ქართველი ყმანვილები სტუდენტობის დროს იქ ფუჭდებიან, რჯულზე ხელს იღებენ, ნათესაობა აღარ სწამთ, მთავრობის ორგული არიანო და სხვანი. ამან მაშინდელი თავადაზნაურობა ააღელვა. დარბაისელებმა, ვინც კი იყვნენ, მოიყარეს თავი ნიკო აბაშიძისას და შეჰკრეს პირობა, რომ ამისთანა წინამძღოლს არც ჭირში და არც ლხინში აღარ მიეკარონ, ყოველივე კავშირი სამტერმოყვარეო გასწყვიტონ მასთან. ამოასვენეს ძელი-ჭეშმარიტი, რომელიც მუდამ გულზე ეკიდა თ. ირაკლი ლორთქიფანიძეს, და შეჰფიცეს ერთმანეთს, როცა ჯერი ჩემზე მოდგა, მე მოვახსენე-ყე: „ის კაცი ჩემი მოგვარეა, შვილად მივაჩნივარ და ჩემთან საპირადო კარგის მეტი არა მიუძღვის-რა... მაგრამ, რადგანაც საზოგადო საქმეა, მეც თქვენთან ვიქნები... არ ჩამოგმორდებით, მაგრამ ფიცით კი არ დავიფიცავ-მეთქი. მეორე დღესვე დავსწერე ლექსი: „ჩემს მოგვარეს“, ეს ლექსი პოეზიის მხრით ვერაფერი შვილია, მაგრამ, რადგანაც იმ დროისთვის გამოჩენილ პირს შეეხებოდა... დიდი ალიაქოთი ასტეხა: როგორ გაბედა? ვის გაუბედაო? და სხვანი. გაიმართა საპასუხოდ ვითომ შაირები, მაგრამ ლანძღვა-გინება მხოლოდ. მაგინებდენ უშვერად. არა მარტო მე!... ჩემ ცოლ-შვილსა და დედ-მამასაც კი. მამამ დიდის მწუხარებით მითხრა: „შვილო, რას მერჩოდ, რომ ქვეყანა გადაამატერე? მტრებს მიზეზი მიეცა და მოყვრები ჩამომამორეო. აბა, ამაზე არის ნათქვამი: „ავი შვილი დედ-მამის მაგინებელიაო“ და სხვანი... მიზეზი რომ ავუხსენი, არ დაიჯერა: „რა ქვეყანაშია ც ხარ, იმ ქვეყნის ქუდი უნდა გეხუროსო“. ჩვენ ერთმანეთს ვერ დავეთანხმეთ და დიდხანსაც მყავდა მამა გამწყრალი. მხოლოდ ღრმა მოხუცებულობაში რომ შევიდა, მაშინ შემირიგდა.

ჩემმა ლანძღვა-გინებამ სტამბამდინაც მიაღწია, მაშინდელმა ოდესის სტუდენტმა დათიკო ერისთავმა დამინერა უცნაური ლანძღვა, მაგრამ, რადგან მხოლოდ ჩემი ლანძღვის მეტი არა იყო, რა, ხმა არ გამოცია, მეორედ იმ ხანებში „ცისკრის“ რედაქციაში შევედი, რედაქტორი აღელვებული დამხვდა და მითხრა: „ეს-ეს არის შენზე ლანძღვის ლექსი მივიღე, მაგრამ ვაი, დაბეჭდვასა და ვაი, დაუბეჭდაობას... თუ დავჭებქდე, შენ გენყინება, და თუ არა, თანამშრომელს დავჭკარგავ! და მერე ვის? უგანათლებულესს, სვიტის ლენერალს გრიგოლ დადიანს, რომელიც კოლხიდელის სახელით თანამშრომლობს, რადგანაც თავის ვინაობის გამომჟღავნების ეშინიაო!“ მე სიცილი ამიტყდა და ვუთხარი: დაბეჭდე, მაგრამ იმ პირობით კი, რომ იქვე ჩემი ლექსიც საპასუხოდ მიუბეჭდო-მეთქი, მაშინვე დავსწერე საპასუხო ლექსი და გადავეცი. აი, კოლხიდელის ლექსი და ჩემი მასზე პასუხიც:

გამოცანის მწერალს გამოცანა

ოდესმე ერთი ირმისა ნუკრი შორის ლომებთა გამოიზარდა.
სადაც ენახა ლომი ბრძოლაში, თვის სიალმათეს ვით არ იხმარდა,
მით ნესი ბრძოლის მცირედ გაიცნო, მაგრამ ესოდენ კი გაეხარდა,
სთქვა, თუ, – ჩემს ტოლში ლომი ვიქნები, ასე ეგონა თუ გადაგვარდა,
და რომ მოემთხვა თვისსა არესა, იფიქრა, ტოლში გამოვერევი,
ჩემის ხევისას, ჩემის ქვეყნისას, სადღა იქნება ჩემი მომრევი?
ვისაცა შევლრენ, სულ შევამინებ, ვინ გამოჩნდება ჩემი წამქცევი?
არ გამოჩნდება ლომშიდ გაზღილსა ბრძოლის უღლისა ჩემთან გამწევი.
კბილი და ბრჭყალი გასაბზარავად რადგან მას ნუკრსა ეძვირებოდა,
და მაინც რჩოლა თავის ტომისად დაუყოვნებლად ესურვებოდა,
იკბინებოდა, ტორსა იქნევდა, ტლიკებსა ყრიდა, ირქინებოდა,
ერთისა სიტყვით, არვინ უზოგავს, რაც მისის ღონით შეიძლებოდა.
ამგვარად ნუკრის უზრდელობანი მიწვდნენ ცნობადმდე ქორბუდიანთა.
მათ მშვენიერთა, ტომის ერთგულთა, ვითვე ძლიერთა, სწორმხედინათა.
რქენაში უფრო გამოცდილებთა, მაგრამ სარქენად მუნემ გვიანთა.
სანამდის ნუკრს არ გამოუცხადონ, ნუ ყრის ტლიკებსა ის ჩლიქიანსა.
დასტურ ამისთვის შეკრბენ, არჩიეს დამარღვეველი ნუკრის ზდილობის.
თქვეს თუ, მოისპოს, ვინც ამაყია, და გამლანძღველი ჩვენშიდ კერძობის.
თავი ლომად უჩნს, სხვას ნიხლსა ურტყავს, ღირსია ნუკრი ექსორიობის.
მაგრამ პირველად შევატყობინოთ, მიზეზი ნუა თავის ბრკოლების.

ამ ლექსს აკაკიმ უპასუხა ლექსით „მეგრული ალელორია“.

მეორე დღესვე ორივე ერთად დაიბეჭდა, ამან კიდევ უფრო ააღელვა საზოგადოება. დიდმა და პატარამ ჩემზე მოიტანა იერიში. ცენზურა შეფახეს, მთავრობას დამაბეზლეს; და აღარ ვიცი, როგორ ავიტანდი ამ განსაცდელს, რომ ქალები და ახალგაზრდები არ მყოლოდენ თანამგრძობი?!”

93. 2 გაიზრდება | გაიზდება BCD; 4 ვამბობ | ვანბობ B; 5 დასჭკნება | დასჭკნდება CD; 7 ხმირად | ხშირათ B; 8 ვამბობ | ვანბობ BC; 10 დაჭკვიანდება | დასჭკვიანდება B; 11 იქ მიელის | აქ მოელის B; 12 ვამბობ | ვანბობ BC; ვის უყვარს | ვინ იცის B; 14 ნეტა | ნეტავ B; რით | რათ C; 17 გმირისა | გმირის B; 19 შურით | შუბით B; 20 ველი | ველით B.

მოზარე (გვ. 94)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1867, № 41. გვ. 4 (B); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 108–110 (C), „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 168–170 (A).

ქ ვ ე ს ა თ ა უ რ ი: – B.

თ ა რ ი ლ ი: [1867].

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: აკაკი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

94. 3 ჩემსას] ჩემსა B; 7 მიუგდე] მიუგდე B; 15 ხმებად] ხმებათ B; 20 რად] რათ B; 22 გავიდა] განვიდა B; **95. 2** მხიარულებდენ] მხიარულებდნენ B; 4 გვიმღერდენ] გვიმღერდნენ B. 13 მეორედ] მეორეთ B.

* * * (ნარსული გულს მწყევტს) (გვ. 96)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1867, №43, გვ. 1 (B); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 110–111 (C), „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 170–171 (A).

თ ა რ ი ლ ი: [1867].

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: აკ. წერეთელი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

B-ში ლექსი ჩართულია კორესპონდენციაში „ქუთაისიდგან“ „სადილი გუბერნიის წინამძღოლისას“.

96. 6 გვიჩვენებდენ] გვიჩვენებდნენ B; 7 საზოგადოდ] საზოგადოთ B; 8 აჩვენებდენ] აჩვენებდნენ B; 10 სჯიდენ] სჯიდნენ B; 11 მოჰკვდენ] მოჰკვდნენ B; 12 აფურთხებდენ] აფურთხებდნენ B; საფლავზედ]... B.

რჩევა (გვ. 97)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი K 73. გვ. 6 v — 7 r (B).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟურნ. „აკაკის კრებული“, 1899, №12, გვ. 1–2 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: პასუხი B.

თ ა რ ი ლ ი: 1867 წ. A.

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: აკაკი A.

ავტორისდროინდელი პირველნაბეჭდის შემდეგ ლექსი პირველად შევიდა ა. წერეთლის რჩეული ნაწერების ოთხტომეულში, 1928, ტ. IV, გვ. 202.

97. 1. შენი] ჩვენი B; აღმაფრენაა] აღმა ფრენაა B; 2 „ჩანგი“-ს შემდეგ გადახაზულია „და“ B; 5-8 ეს საქვეშქვეშო ქვეყანა... რა გალავანიც ავლია – A; 8 „გალავანიც“ შემდეგ გადახაზულია „ავლია“ B; 13 დაგვაცაღე] დაგვაცაღე B; 15 ესაუბრე] ექიკჭიკე B; 18 ხოხონიკა] ლვიტიკელა B.

დიდი ვინმე (გვ. 98)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი T 17662, ფ. 6 (B); ასლი T 12622 (M).
ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1880, №258, გვ. 1. (C); „თხზულებანი“, I, 1893,
გვ. 76–77 (D), „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 247–248 (A).

თ ა რ ი ლ ი: [67] B.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი C.

B ავტოგრაფი ნაწერია შავი მელნით, თარიღი მინერილი აქვს სხვა ხე-
ლით ლურჯი ფანქრით, იმავე ლურჯი ფანქრით გასწორებულია ხელნაწერ-
ის ერთი კალმისმიერი ლაფსუსიც.

ასლი ავტოგრაფის იდენტურია.

აკაკიმ ეს ლექსი უძღვნა პოეტ გრიგოლ დადიანს – „კოლხიდელს“
(1814–1901)¹.

98. 5 არ მცალიან... ეტყვის „ნანას“... AD; 6 გასალესად| გასალესათ
BC; 8 ჩუმად| ჩუმათ BC; ცხადად| ცხადათ BC; 10 ერთგულად| ერთგულათ
C; 12 დიდკაცად| დიდკაცათ C; 13 მუხლს მომიყრის| მუხლ-მომიყრის C; 15
თაობისთვის| თავობისთვის B; 19 ვიქნები| ვიქენი B; 23 შეიტყვეთ| შეიტყვეთ
BC, შეიტყვე D.

პასუხი „პარასკევია, ვერ მოგართვისზე“ (გვ. 99)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფები: K 71, ფ. 13 v — 14 v (A); T 17662, ფ.
41 r - v (B).

თ ა რ ი ლ ი: 1867 წ. A, [75 წ.] B.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: არა აქვს.

A ავტოგრაფი ნაწერი და გასწორებულია შავი მელნით;

B ავტოგრაფი ნაწერია შავი მელნით, თარიღი მინერილი აქვს ლურჯი
ფანქრით სხვა ხელით.

ლექსი დაიბეჭდა ა. წერეთლის თხზულებათა თხუთმეტტომეულში,
1950, ტ. I., გვ. 162.

99. 5 სწორედ| სწორეთ B; კარგად| კარგათ B; 6 გამოჰხატა| გამოხატა
B; 8 ჩვენ როდი ვართ| ავტორს ჯერ დაუნერია „მე არა ვარ“, შემდეგ გაუს-
წორებია A; 17 მაგან თუკი| თუ ამ გვარიც B; 18 ღმერთს მადლობა უნდა|
მაგან ღმერთს მადლობა B; 19 იმარხოს| იმახოს A, იძახოს B; 20 „კვირაო“
დაიყვიროს| „კვირეა თქო“ სულ იყვიროს B; 21 თაროზე| თაროზედ B; 22
იციოთ| იცის A; 23 ერთ| ერთს B; დროზე| დროზედ B.

¹ იხ.: აქვე კომენტარი ლექსისა „გამოცანა“.

მოთქმა შვილზედ (გვ. 100)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი Q 2173/973, გვ. 31 (A).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: „უცნობი აკაკი“, 2001, (B).

ქ ვ ე ს ა თ ა უ რ ი: ცოტა ჭკუაზედ არეულობის დროს AB.

თ ა რ ი ღ ი: [1867]. დ. 1866 წელსა მაისის 27, პარასკევი და გ. 1867 წლის 8 დეკემბერი, პარასკევი AB.

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: არა აქვს.

ლექსის ბოლოს მითითებული წლები ბავშვის დაბადებასა და გარდაცვალებას უნდა აღნიშნავდეს.¹ A ავტოგრაფში დასახელებული წლების წინ ნათლად იკითხება ასოები დ. და გ. (დაბადება-გარდაცვალება). ამიტომ ლექსი ბავშვის გარდაცვალების წლით დავათარილეთ.

A ავტოგრაფი დაყოფილია სტროფებად, B არ არის დაყოფილი.

ლექსი პირველად დაიბეჭდა კრებულში „უცნობი აკაკი“ ასეთი შენიშვნით: „აკაკის და ნატალია ბაზილევსკაიას ორი შვილი ჰყავდათ: ქალიშვილი სოფიო (სონია), რომელიც ჩვილობაშივე გარდაიცვალა და ვაჟი – ალექსი. სილოვან ხუნდაძე აკაკის ბიოგრაფიაში აღნიშნავს, რომ პოეტმა დაკარგა პატარა გოგონა, ამ ფაქტს აკაკის პირადი წერილებიც ადასტურებს. ნიკუშა მაჩაბლისადმი მიწერილ ბარათში აკაკი აღიარებს, რომ ძალიან უყვარს ლაბაბუნია (ელისაბედ თარხნიშვილი) და ეჩვენება, რომ გარდაცვლილი ქალიშვილი სოფიო მასში გაუცოცხლდა (იხ.: თხზ. სრ. კრებული, ტ. 15, გვ. 179, პირველი წერილი ნიკო მაჩაბლისადმი).

(საბედისწერო დამთხვევაა: როსტომ წერეთელსა და ეკატერინე აბაშიძესაც დაეღუპათ პირმშო გოგონა სოფიო(!) ორი წლის ასაკში).

ლექსი და მასთან დაკავშირებული ზოგიერთი ცნობა მოგვანოდა ქუთაისის აკ. წერეთლის სახელობის უნივერსიტეტის ქართ. ლიტ კათედრის პროფესორმა თამარ ახვლედიანმა“ („უცნობი აკაკი“, 2001, თსუ, გვ. 198).

კრებულში „უცნობი აკაკი“ დაბეჭდილი ვარიანტის წყაროს ვერც ჩვენ და ვერც წიგნის გამომცემლებმა ველარ მივაკვლიეთ. B ვარიანტი A წყაროსგან საკმაოდ განსხვავდება, ამიტომ ისინი ვარიანტებში აღვწესხეთ.

100. 2 გყავს შენი| გყავს ჩვენი B; 5 ცრემლებსა| ცრემლებსაც B, თავ-ხრილი| თავდახრილი B; 6 საამოს| საამო B, დაჰკარგე| წავარგე B, ძმაო| ძმას B; 8 კი—B; 9 შეუკრავსთ| შეუკრავთ B; 10 ჩემს| ჩემ B; 12 ვირგე| ვრგე B; 14 თავ-თმა-გაშლილი| თავ-გაშლილი B; 15 ეგ—B, კარგათ| კარგად B; 16 სხვაზედ| სხვაგვარად B; 17 გიკვირსთ| გიკვირთ B; 19 „მზეშინა“| მეშინია B; 23 მიიჭერ| შეიჭერ B; ძუძუებზედ| ძუძუებზე B; 24 აშვრე| აშრე B, არ-ცხვინე| ამცხვინე B; **101. 2** ხომ| რომ B, რათ| რად B; 8 უყვარსთ| უყვარს B, რადგანც| რადგან B; ჰხოცე| ხოცე B; 11 თუმც| ნუმც B; კი— B; 12 ნახვენ რომ| რომ გნახე B; 13 ვაიმე| ვა მე B; 15 სხვაფრიე| სხვაფრით B; 16 რიგათ| რიგით B; 18 რათ იქდობს სონია| რად იჯდობ სონა B; 22 მოსაწონია| სანა-ადელია B; 24 თვარა ამგვარი უბრობა სხვისგან ვის გაუგონია – B.

¹ ამავე აზრს გამოთქვამენ კრებულის „უცნობი აკაკი“ შემდგენლები.

სომხებს (გვ. 102)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფები: K 71, გვ. 27 (A); Q 2173/973 (B)

თ ა რ ი ლ ი: 1867 წ. A.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: არა აქვს

ლექსი იბეჭდება პირველად.

მეგრული ალელორია (გვ. 103)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი Q 2173/973 (45) ფ. 42 v—43 r (B).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟ. „ცისკარი“, 1868, №1, გვ. 91 (C); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 166–167 (A).

თ ა რ ი ლ ი: 15 იანვარს 1868 წ., ტფილისს C, 15 იანვარს 1868 წ. A.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: იმერელი C.

A წყაროში თარიღი მინერილია სარჩევში, სქოლიოში კი ავტორის შენიშვნაა: „ეს შენიშვნა ეხება ლექსს გამოცანასაც“ (იხ.: აქვე შენიშვნები და კომენტარები ლექსისა „გამოცანა“).

103. 1 დიდ| დიდს BC; 3 დაეუყრი| დაუყრი C; 4 ნეტავ| ნეტა C; ჯიშს| თავს B, ჯინშს C; რალად| რალათ BC; მალავს| მალამს BC; 6 ბრძანდება| ბძანდება BC; 8 ყურგრძელის| ყურთ-გრძელის C; 10 ჩუმად| ჩუმათ B; 12 შლალავს| ლალავს C; 18 ყურგრძელის| ყურთ-გრძელის C; 19 და შუბლზე-დაც აწერია| დალათ შუბლზედ აწერია B, დალთ შუბლზედ აჭერია C.

ნინო (გვ. 104)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟ. „ცისკარი“, 1868, №1, გვ. 2–5 (B); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 111–113 (C); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 171–173 (A).

თ ა რ ი ლ ი: 20 იანვარს [1868] B.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკ. წერეთელი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

როგორც თხზომეცტომეულის I ტომის კომენტარებში გ. აბზიანიძე მიუთითებს, ლექსის ადრესატია ჟურნალ „ცისკარის“ ახლო თანამშრომელი, არქაისტი პოეტი დიმიტრი ბერიევი. აკაკის ლექსში გამოხატული ნინოსადმი უნდა იყოს მიძღვნილი დ. ბერიევის ლექსი: „ნ...“ („როს უეცრად შამოგხედე“), რომელიც დაიბეჭდა ჟურნალ „ცისკარში“ 1865 წ., №5.

104. 6 ვფიცავ| ვჰფიცავ B; 7 კი არ| არვის B; 8 მხოლოდ ერთი აქვს| აქვს მხოლოდ ერთი B; 9 მდიდრად| მდიდრათ B; 10 თვლებიც ბევრი კი| თვლებიცა ბევრი B; 14 კაბად| კაბათ B; 16 ხაბარდალა| ხაბარდა კი B; 19 ამივარდა მე ~ B; 22 ჰხედავთ| ხედავთ B; **105.** 2 მან არ მიკმარა| არ დამი-ჯერა B. 5 და არ ნაღვლობს ფულისათვის| არც კი ნაღვლობს ფულისთვის B; 6 ეშმაკისა რამ| სწორეთ ეშმაკის B; 7 სხვისი გულისათვის| მეგობრის

გულისთვის B; 9 შემოშხვევია] შემოხვეია B; 11 აუნვეია] აუხვეია B; 16 უხაბარდოდაც] უხაბარდოთაც B; 22 მარტოდმარტო] მარტო მარტო B; 23 შეიქნება] შეიქმნება B.

***** (ეჰ, ქართველო, აბა მითხარ, ვინა ხარ?) (გვ. 106)**

ნ ა ბ ე ჟ დ ი: გავ. „დროება“, 1868, №5, გვ. 1 (B); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 117 (C); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 177 (A).

თ ა რ ი ღ ი: [1868].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: არა აქვს.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

B-ში ლექსი ჩართულია პროზაში „არც ჩვენია, არც თქვენი, მამ შუათანათ იყოს“.

106. 4 სანაგველას ფინა ხარ] უზრუნველათა ჰზიხარ B; 5 რალას] რალათ B; 6 რალაზე] რალაზედ B; 11 როდესაც გამოძღები] თუ რომ ცოტა გაძღები B; 12 გაქვს სავსე ~ B.

მაზურკის ხმა (გვ. 107)

ნ ა ბ ე ჟ დ ი: უ. „ცისკარი“, 1868, №3, გვ. 45–46 (B); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 113–114 (C); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 173–174 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: (მაზურკის ხმაზედ) B.

თ ა რ ი ღ ი: 15 თებერვალს 1868 წ. A, 1868 წელსა 15 თებერვალს ქ. ტფილისს B.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკ. წერეთელი B.

A წყაროში თარიღი სარჩევში აქვს მიწერილი ლექსის სათაურს.

107. 9 ვუძღვნათ] უძღვნათ B; 11 ფიანდაზადა] ფიანდაზათა B. 13 ბუდე] ბუდეთ B; 15 ისაა] ისია B.

დიდი პოეტების მიბაძვა (გვ. 108)

ნ ა ბ ე ჟ დ ი: უ. „ცისკარი“, 1868, №2, გვ. 1–4 (B); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 115–117 (C); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 174–176 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: ახალი პოეტების მიბაძვა B.

თ ა რ ი ღ ი: [1868].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: თ. აკ. წერეთელი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

108. 1 აახ] ახ B; 2 ვაი და ვუი] უი და ვაი B; 3 გულსაკლავად] გულსაკვდავთ B; 9 ჩემ] ჩემს B; 10 შევეყენებ] შეუყენებ B; 16 ქაბას + ერთი სტროფი:

უცხო და უცხო პურებით
ქართველს მუცელს გაუბერავ,
უცხო ქვეყნების ნაჭრებით
ქართველს სამოსს შეუკერავ B;

19 ცოცხლებზე] ცოცხლებზედ B; მკვდრებს] კვდრებს C; 23 გაქვთ] გაქვსთ B. 109. 8 უთავბოლოდ] უთავბოლოთ B; 10 უწყალოდ] უწყალოთ B; 12 უხაბარდოდა] უხაბარდოთა B; აჰ] ახ B; 14 ჰსუნთქავს] სუნთქავს C; 15 ორთაჭალიდან] ორთაჭალიდამ B; 18 მკბენარ] მკმენარს B; 20 მტერთ] მტრის B; 21 ვირი] ... B; 23 პლატონი] ... B. 27 არვის შესტკივა] არავის სტკივა B.

ჩემს მუზას (გვ. 111)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟ. „ცისკარი“, 1868, № 6, გვ. 60–61.

თ ა რ ი ღ ი: [1868].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: ალექსანდრე სამარიძე.

ჟურნალ „ცისკარში“ გამოქვეყნების შემდეგ ლექსი დაიბეჭდა აკაკის თხზულებათა თხუთმეტომეულში, 1950 წ., ტ. 1, გვ. 171–172.

111. 16 ზუილით] გხულით; 19 ძირმწარე] ძიმწარე;

ციცინათელა (გვ. 112)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი Q 2173/973 (45) ფ. 51 v—53 r (B).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1871, №30, გვ. 2 (C), „ციცინათელა ანუ ლექსთა კრება“, 1885, გვ. 1–2 (D) „ჩანგი“, 1888, გვ. 349–350 (E); „ჩანგი“, 1892, (ტფილისი), გვ. 448–449 (F); „ჩანგი“ 1892, (ოზურგეთი), გვ. 351–352 (G); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 137–139 (H), „ჩანგი“, 1900 (ბათომი), გვ. 360–361 (I); „ჩანგური“, 1904, გვ. 275–276 (L), გაზ. „თემი“, 1912, № 167, გვ. 3 (M), „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 194–196 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: * * * L.

თ ა რ ი ღ ი: 1869 წ. D

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: თ. აკ. წერეთელი C, აკაკი D M

C-ში ლექსი ჩართულია ფელეტონში „ცხელ-ცხელი ამბები“.

ლექსს ვათარიღებთ D წყაროს მიხედვით.

112. 2 რად] რათ B; 3 ნათებამ] დანახვამ L; 6 მე თუმც ~ DEFGI; 7 ჩემი იყო, ის მინდა] მსურს ვიტვირთო სიამით B; მსურს გიტვირთო სიამით CDEFGIM; 9-20 აბრეშუმის პეპელა... ჩემო ციციანათელა – L; 17 რად] რათ BCDEG; 21-113. 8 მეორე თაფლს და სანთელს... მასაც ციციანათელი – L; 24 ცხვირ-პირს და ხელს] ცხვირპირ ხელებს DEFGI; და – CM. 25–113. 4 მამ რად მინდა ფუტკარი... პარკში იღრჩობს თავის თავს – B; 25 რად] რათ CDEG; ფუტკარი] ფუტკარი D; 26 მოისარი] მოსისხარი DEFGI; 113.

1 ტანს გვიმოსავს] ტანსა გვიმოსავს CDEFGIM; 2 არ] არა M; იქმს] იქს DEFGI; 3 უგნურებითა] უგუნურებითა DEG, უგუნურებითა FI; 5 რად] რათ BCM; პეპელი] პეპელა DEFGI; 6 უგნურად] უგუნურად EF; 8 ციცინათელი] ციცინათელა DEFGI; 10 საით] ავტორს ჯერ დაუნერია „სადლა“. შემდეგ გაუსწორებია B; 17 ნეტავ] ნეტა EFGI; რისა] რისი BCM, ვისი DEFGI; 18 გამოფრინდი] გამოპფრინდი E; 19 ნათელი მომაფინე] და ნათელი მომფინე G; 20 გამინათე] გამინათლე BCDEFGI; 21 კმა] აბა D; დღემდის] დღემდინ D; კმა, რაც დღემდის] კმარა, რაც რომ L; ვინამე] მანამე CD; 21-28 კმა, რაც დღემდის ვინამე..... უუდროოდ დამანელა – EFGI; 28 უდროოდ] უდროვით BC, უდროვოდ DHM.

პასუხი მაცდურს (გვ. 114)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ასლი T 17748, გვ. 2–3 (B.)
 ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟ. „მნათობი“, 1870, №2, გვ. 128–129 (C); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 126–128 (D); „ჩემი ნაწერები“, I 1912, გვ. 185–186 (A).
 თ ა რ ი ლ ი: [1869 წ. 12 სექტემბრამდე].
 ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: თ. აკ. წერეთელი C.
 მ ი ნ ა წ ე რ ი: «Дозволено цензурою 12-го сентября 1869 года» B, რაც სა-
 შუალებას გვაძლევს, ლექსი დავათარილოთ 1869 წლის 12 სექტემბრამდე.

114.6 გამოკვეთული] გამოკვეთილი C; 9 მეხსიერება] მეყსიერება B; 18 მამ-
 ნონხარო] მომნონხარო BC; 20 მკურნალო] მკურნალი BC; **115. 1** ჩუმი] ჩუმის B;
 4 ერთმანეთისთვის] ერთმანერთისთვის C; 7 განჰქერი] განქერი BCD; 11 წავიდენ]
 წარვიდენ BC; 13 ხელიდან] ხელიდამ BC; 14 ცრემლად] ცრემლათ B.

რჩევა ახალგაზრდა მწერლებს (გვ. 116)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ასლები: T 17748, გვ. 2 (B), T 12278 (M)
 ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟ. „კრებულები“, 1873, №3, გვ. 61–64 (C)
 „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 202–204 (D); „ჩემი ნაწერები“, II 1913, გვ. 68–70 (A).
 თარიღი: [1869 წ. 12 სექტემბრამდე]
 ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: თ. აკ. წერეთელი C.

B ასლი გადაწერილია რამდენიმე ლექსთან ერთად, რომელთაგან ზო-
 გიერთს (მაგ. „პასუხი მაცდურს“ და სხვ.) აქვს ცენზორის ვიზა: „Дозволено
 цензурою 12-го сент. 1869 г.“. ეს კი საფუძველს იძლევა, ლექსი 1869 წ. 12
 სექტემბრამდე დაწერილად იქნეს მიჩნეული. მასში სასტიკად არის დაგ-
 მობილი მეფის ცენზურა, მაგრამ ალეგორიულმა ხასიათმა თვალი აუხვია
 ცენზორს, დაიბეჭდა და დიდი აღიარებაც მოიპოვა.

A წყაროს სქოლიოში დართული აქვს ავტორის საინტერესო შენიშ-
 ვნა: „განსვენებული დავით ერისთავი, დრამების გადამკეთებელი, მეტად
 გულწრფელი და კეთილი კაცი იყო. ამას შემდეგი ამტკიცებს: როცა ის
 ოდესაში სტუდენტი იყო, და ჩვენ ერთმანეთს არ ვიცნობდით, თურმე მე
 იმას საშინლად ვეჯავრებოდი და ვსძულდი. ეს მწერლობითაც აღნიშნა

განსვენებულმა: დამინერა ლანძღვა-კრულვის ლექსი, სადაც გველიც კი მიწოდა და სხვ. მე, რასაკვირველია, ხმაც არ გამიცია. ოდესიდან რომ დაბრუნდა, მაშინ კი ძალიან ვერიდებოდი, რადგანაც ვიცოდი, რომ არ ვესიამოვნებოდი. ერთხელ მოულოდნელად შემოვიდა ჩემთან, ცოტა ფერმიხდილი და დამეკითხა: – მიმიღებო?

– რატომ არა? დიდის სიამოვნებით, – ვუთხარი მე, – ყოველგვარი ნიჭი მიყვარს და პატივისმცემელი ვარ!

– კი, მაგრამ მე რომ ცუდათ გიხსენებდი?!

– ეგ შენი საქმეა! ალბათ ცუდათ მიცნობდი...

– საქმეც ის არის, რომ სულაც არ გიცნობდი! მხოლოდ განაგონებით მყავდი წარმოდგენილი.

– ახლა?

– ახლა კი თვალ-ყურს ვადევნებ შენ ნაწერებს და ვრწმუნდები, რომ ახირებული კაცი ხარ, მაგრამ საგმობელი კი არა! ახლა მიტომ შემოვედი შენთან, რომ ბოდიში მოვიხადო და სიყვარულით შევეხო იმ ხელს, რომელმაც ეს ლექსი „რჩევა ახალგაზრდა მწერლებს“ დასწერაო.

მითხრა და გამომიშვირა გაზეთი, სადაც ეს ლექსი იყო დაბეჭდილი, იმ დღიდან მეგობრები ვიყავით ერთმანეთის და ისიც, როგორც მეგობარი, მირჩევდა ხოლმე: იმერულად ნუ სწერო!...”

116. 3 გამოჰხრავს| გამოხრავს B; 6 ისე| ასე B; 9 სიცრუეს| სიცრუევს B; 11 სჩადის| ჩადის BC. 21 რალად| რალათ BC; 23 რად| რათ BC; **117.** 1 სცდილობ| ცდილობ B; 2 მამულისა| მამულისაც BC; 3 შეცდები| შესცდები BC; 6 უფრენდეს| უფრენდესთ BCD; 9 სამართალს| სიმართლეს B; 14 ცხენს| ვირს B; 18 ფერხთა| ფეხთა B; 19 სჩაგრე| ჰსჩაგრე B. 21 ბანზე შეაგდე| ზე სხვანზედ შედევ B, ზე სხვანზედ შედე C; 22 ბლომად| ბლომათ B; 25-28 აჭიჭინე აჭიბაჭი... ჭკუის მტარვალნი ტვინმეისტერი – B; 27 გამოჰხრავს| გამოხრავს C.

ზოგიერთების ლოცვა (გვ. 118)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ასლი T 17748, გვ. 1 (B)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: უ. „მნათობი“, 1869, № VII–VIII. გვ. 57 (C); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 119–120 (D); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 178–179 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: ხელნაწერ ასლში ჯერ ეწერა „იმერული ლოცვა“, ცენზორს „იმერული“ გადაუხაზავს და მიუწერია „ზოგიერთების“ B.

თ ა რ ი ლ ი: [1869 წ. 12 სექტემბრამდე]

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: თ. აკ. წერეთელი C.

ასლს აქვს ცენზორის ნებართვა და თარიღი: 12 სექტემბერი 1869 წ., რაც ლექსის დათარიღების საშუალებას იძლევა.

118. 1 მოვილტვი| მოვისწრაფვი A; 3 წყალობად| წყალობათ B; 12 ერთი-ერთმანეთს| ერთი ერთმანერთს BC; 15 უსაქმოდ| უსაქმოთ B; 16 გამოლევ| გამოჰლევ CD; 17 სწავლა| ჰსწავლა BC. 21 პირმოთნეობის| პირმომთნეობის B; 24 წინ წავადგა| მით წინ წავდგა BC; 25 აღმისრულე| ამისრულე B; 27 ჰნახავ| ნახავ B.

ძველ სატრფოს (გვ. 119)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ასლი T 17748, გვ. 3.
თ ა რ ი ღ ი: [1869 წ. 12 სექტემბრამდე]
ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: თ. აკ. ნერეთელი.

ხელმოწერა გადამწერის ხელით არის შესრულებული. ხელნაწერს აქვს ცენზორის მინაწერი: „Дозволено цензурою. 12-го сент. 1869“.

ლექსი პირველად შემოკლებით დაიბეჭდა გაზ. „ლიტერატურა და ხელოვნებაში“, 1950, №17. შემდეგ მთლიანად დაიბეჭდა თხუთმეტტომეულში, 1950, ტ. 1 გვ. 182–183.

ზოგიერთების მამაო ჩვენო (გვ. 121)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ასლი T 17748, 2 ფ. (B)
ნ ა ბ ე ქ დ ი: ფ. „მნათობი“, 1871, № 4, გვ. 27 (A).
ს ა თ ა უ რ ი: ხელნაწერ ასლში ჯერ ეწერა „იმერული მამაო ჩვენო“. „იმერული“ გადახაზულია და განსხვავებული ხელით ზემოთ აწერია „ზოგიერთების“ B, ზოგიერთების „მამაო ჩვენო“ A.
თ ა რ ი ღ ი: 1869 წ. A.
ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი ნერეთელი A.

ასლი გადაწერილია რამდენიმე ლექსთან ერთად. ამათგან ზოგიერთ ლექსს აქვს ცენზორის მინაწერი „Дозволено цензурою. 12-го сент. 1869“.

პირველნაბეჭდის შემდეგ გამოქვეყნდა თხუთმეტტომეულში, 1950 წ., ტ. I, გვ. 184.

121. 3 წმინდა] წმიდა B; 8 მთლად] მთლათ B; ჩვენს] ჩვენ B; 11 მიუტევებთ] მივუტევებთ B; 12 რომ] რო B; 13 შემოყვანებ] შემოყვან B; გვიხსენ ჩვენ] გვიხსენ B; 15 ვთხოვ] ვსთხოვ B.

გიორგის აღსარება (გვ. 122)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფები: Q 2173/973 (45) ფ. 57 v— 58 r (B). T 17662, ფ. 29 r – 30 r (C)
ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1881, №42, გვ. 1, (D); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 124–126 (E); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 183–184 (A).
ს ა თ ა უ რ ი: გიორგის მოთხრობა BC; ავტორს ჯერ დაუწერია „გრუზინსკის მოთხრობა“, შემდეგ „გრუზინსკის“ გადაუხაზავს და ზემოთ დაუწერია „გიორგის“ C.
თ ა რ ი ღ ი: [69 წ.] C. 1869 წ. D.
ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი D.

C-ში თარიღი მინერილია ლურჯი ფანქრით სხვა ხელით.

122. 8 ბარათაშვილმა მისთვის მორთო უკვდავი ქნარი – იგულისხმება ნიკ. ბარათაშვილის (1817–1845) პოემა „ბედი ქართლისა“.

ლექსი ალგორითმულად გამოხატავს მეფის თვითმპყრობელობის ხელში საქართველოს დამონებულ ყოფას.

122. 1 ადრე| ადრევე C; 2 მეძახდენ| მეძახდნენ D; 3 გარდაქმნილი| გადაქმნილი BCD; 4 ძველი| ჩემი C; ძველი დავთრები| სწორი დავთარი B; 6 გულადი და| სულით მალალი BC; 7 სისხლით| სისხლად B, სისხლათ D; იყო| ყოფილა BC; 10 მზრდელი| გამზრდელი BC; 13 კარგად| კარგათ B, მეცა C; 15 იმან| მამამ C, ავტორს ჯერ დაუწერია „მამამ“, შემდეგ გადაუხაზავს და ზემოთ წაუწერია „იმან“ B; 16 ტფილისისკენ| თფილისისკენ D; 17 სცნა| სცნო C; ამბავი| ანბავი C; 18 იმდენ| იმდენი BCD; ჯავრსა| ჯავრს B; 21 უცხო| უცხომ BC; 22 დამდევედა| დამსდევედა B; 23 ხელში ჩამიგდო| კაკიები მან| ხელშიაც მომცა მან კაკიები იქ C; კაკიები მან| მან კაკიები იქ B; **123.** 1 დედის| დედისა B; 3 ოჰ| ოხ CD. 5 წინაგანზრახვით| წინაგანძრახვით C; 7 უმისოდ| უმისოთ CD; გზაზე| გზაზედ BC; 8 მისს| მის BC; ან| მე BC; 10 სიყრმიდანვე| სიყრმიდგანვე ან C; სიყრმიდგანვე D; შევეზარდე| თან შევეზარდე B; ამა| იმა B; 11 ეს| ავტორს ჯერ დაუწერია „მე“, შემდეგ გაუსწორებია C; ეს მონების| მონებისა B; 12 და არც| აღარ B, აღარც C; 13 მოვკვდები| მოვჰკვდები BDE; 14 მამის ხვედრსა| მათს მამის ხვედრს BC; 16 სული| სულიც BC; მაინც იცნობს| იგრძნობს ერთხელ B.

პასუხი ჭალადიდელისადმი (გვ. 124)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ფ. „მნათობი“, 1869, № IX-X, გვ. 60-61 (B); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 121-124 (C); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 180-182 (A).

თ ა რ ი ლ ი: 1869 წ. B.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: თ. ავ. წერეთელი B.

აკაკის ეს ლექსი წარმოადგენს პასუხს პოეტ გიორგი ჭალადიდელის (ქორჩაკიძის) (1847-1891) ლექსზე „მწერლისადმი“ (იხ. გავ. „დროება“, 1869 წ., №44).

124. 6 მონიჭებული| მინიჭებული B; 7 მოსჩანს| მოჩანს B. 18 სწორი| წორი B; 24 თავისი| თავისა B; 28 მის| მისს C; 30 ტკბილი სიტყვა| B; აქვს| აქვს მას B; **125.** 6 ცეცხლნადებ| ცეცხლ-ნადებს C. 18 უმართლოდ| უსჯელად B; 19 კაცი გველ-მტრედი ~ B; 24 ქვესკნელში| ქვეშკნელში B; 29 საღმრთო| სამღრთო B; 30 სიბნელიდან| სიბნელიდამ B.

გამოსარჩლება (გვ. 126)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფები: T 17662, ფ. 8 v - 9 r (A); Q 2173/973 (45) ფ. 26 (B).

ს ა თ ა უ რ ი: პასუხი B, ავტორს ჯერ დაუწერია „ჯერ ადრე გახლავსთ“, შემდეგ გადაუხაზავს და ზემოთ წაუწერია „გამოსარჩლება“ A.

თ ა რ ი ლ ი: [69 წ.] A.

მ ი ნ ა ნ ე რ ი: პირველი სტროფის გვერდით არეზე ფანქრით: „ვინ გაასწორა? დ. მიქელაძემ? ისე უნდა, როგორც უწინ ყოფილა. კ. ლ.“ - კირ.

ლორთქიფანიძეს აღუდგენია სხვის მიერ ლურჯი მელნით გასწორებული ავტორისეული ფორმები A.

A ავტოგრაფში თარიღი მინერილია ლურჯი ფანქრით სხვა ხელით. ლექსი დაიბეჭდა თხუთმეტომეულში, 1950, ტ. I. გვ. 190.

126. 2 უგებთ] მიგებთ B; 3 ნახავს] ვნახავ B; „ნახავს“ სიტყვაში გადახაზულია მესამე პირის ნიშანი –ს და წინ ჩამატებულია პირველი პირის ნიშანი ვ; კირ. ლორთქიფანიძეს აღუდგენია ავტორისეული პირვანდელი ფორმა A; თქვენს] თქვენ B; 4 იხილავს] ვიხილავ B; „იხილავს“ სიტყვაში გადახაზულია მესამე პირის ნიშანი -ს და წინ ჩამატებულია პირველი პირის ნიშანი -ვ; კირ. ლორთქიფანიძეს აღუდგენია ავტორისეული პირვანდელი ფორმა A; 6 ეგ დასწავროთ] მე დამწავროთ B; 7 ეგ ღარიბია] მე ღარიბი ვარ B; 8 დაიმონებთ] დამიმონებთ B; 9 ეგ გაღარიბდა] მე გავღარიბდი B. 11 გიცხოვრიათ] გვიცხოვრია B; მცნებით] ავტორს ჯერ დაუწერია „გზებით“, შემდეგ გაუსწორებია A; 13 ქვრივ-ობოლი] ავტორს ჯერ დაუწერია „ქვრივ-ოხერი“, შემდეგ გაუსწორებია A; 14 მაგას კი სხვისთვის შეუძენია] მე კი სხვისთვისაც შემიძენია B; 16 და მაგას მათთვის ცრემლი სდენია] და მე მათთვის კი ცრემლიც მდენია B; 18 ეგ] მე B; მისცა] მომცა B; 19 და] ან B; 20 დაგაფასებთ] დაგაფასოსთ B; მომავალს] მომავალ B; 21 ვისთვის] და რათ B; „დასცინით“-ის წინ გადახაზულია „უგებთ“ A; 22 უგებთ] უგდებთ B; 23 თქვენს] თქვენ B; 24 დედაბრულს] დედაბრულ B.

ყენობა (გვ. 127)

ნ ა ბ ე ქ დ ი : ფ. „მნათობი“, 1870, III, გვ. 51–54 (B); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 129–132 (C); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 187–190 (A).

ქ ვ ე ს ა თ ა უ რ ი : – B.

თ ა რ ი ლ ი : 1870, მარტის 5. ქუთაისი B, 5 მარტს 1870. ქ. ქუთაისს A [სარჩევში].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა : თ. აკ. წერეთელი B.

ლექსში გაქილიკებულია ქუთაისის გუბერნიის თავად-აზნაურთა საადგილმამულო ბანკის მოსალოდნელი არჩევნები. აკაკი საერთოდ არ თანაუგრძნობდა თავად-აზნაურთა საადგილმამულო ბანკს. აი, რას წერს იგი ამის თაობაზე პროზაულ თხზულებაში „ახალი წლის მილოცვა“:

„მე არ შემიძინნავს აქ პარტიობა [იგულისხმება ბანკის გარშემო შექმნილი „პარტიობა“ და „მეკენჭეობის“ ციებ-ცხელება], რომელიც მოქმედობდეს მართლა რომელიმე თაობის სახელით და ან რაიმე მიზანი ჰქონდეს! აქ მე ვხედავ, ყვინობის დროს, ქვენა და ზენა უზნელებს; თვითეულს მათგანს ამოქმედებს მხოლოდ პირადი სარგებლობა და ვნებაები, სხვა არაფერი“ (იხ.: აკაკი, „საახალწლო ხუმრობა“. 1874, გვ. 47).

ყენობა: წარმართობის დროიდან მომდინარე ძველი ქართული ხალხური თამაშობა-წარმოდგენა – ნაყოფიერებისა და მოსავლიანობის დღესასწაული. იმართებოდა დიდმარხვის პირველ ორშაბათს – ე. წ. შავ ორშაბათს.

შეიყრებოდა დიდძალი ხალხი, ერთმანეთს ეპაექრებოდნენ, ეჯიბრებოდნენ. ხალხური რწმენით, რომელი მხარეც ყვენობის დროს გაიმარჯვებდა, იქით იმ წელს კარგი მოსავალი იქნებოდა.

127. 7 სცემდენ] სცემდნენ B; 18 დაუგრძელეს] დაუგძელეს B; 21 შეჭორ-იკდენ] შეჭორიკდნენ B. 23 ჰყვიროდენ] ჰყვიროდნენ B; 27 გაძარცვეს] გა-ცარცვეს B; 128. 5 ხრიალობდენ] ხრიალობდნენ B; 7 ძალობდენ] ძალობდნენ B; 11 ასდისთ] ასდით B; 13 ბანებიდან] ბანებიდამ B; 16, 21 ერთმანეთს] ერთმანერთს B. 129. 2 ერთმანეთის] ერთმანერთის B; 3 ოსმალა] ომალა B; 5 რად] რათ B; 8 ერთმანეთს] ერთმანერთს B; 16 მასში აღარა] მასში აღარ B.

N-ს (მაგ თვალეზმა ნაპერწკალი) (გვ. 130)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი T 17662, ფ. 1 r-v (B).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1881, № 24, გვ. 1–2 (C); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 134–135 (D); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 191–192 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: ლურჯთვალას B.

თ ა რ ი ლ ი: [70 წ.] B.

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: აკაკი C.

C-ში ლექსი ჩართულია პროზაში „ცხელ-ცხელი ამბები“.

B-ში თარიღი მიწერილია ლურჯი ფანქრით სხვა ხელით და გადახაზუ-ლია შავი ფანქრით.

130. 1 მაგ] ლურჯ B; 2 მკრეს] მჰკრეს B; 6 იწყეს] აწყეს C; ტკბილად] ტკბილათ C. 9 მიჩანს ან შავ-ბედი] მიჩნს ან შავი ბედი B; 11 ვინვიდე] ვი-წვოდე BC; 15 ქმნილი მისგან] ავტორს ჯერ დაუწერია „მონა მისი“ შემდეგ გადაუსწორებია B; 16 ჭირთა] ავტორს ჯერ დაუწერია „ყველას“, შემდეგ გადაუსწორებია B; 17 აზრების] ჰაზრების BC; 18 წმინდა] წმინდას BC; 20 აღვიარებ] ვალვიარებ C; 23 სამ-აზრი] სამ-ჰაზრი BC; ავტორს ჯერ დაუწე-რია „საგრძნობი“, შემდეგ შეუსწორებია B.

ბაიათი (გვ. 131)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი T 17662, ფ. 8 r-v (B).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1881, № 24, გვ. 1 (C); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 133 (D); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 190–191 (A).

თ ა რ ი ლ ი: [70] B.

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: აკაკი C.

მ ი ნ ა წ ე რ ი: ლექსის ბოლოს მარცხნივ ლურჯი ფანქრით: Смотри №№1 и 2 B.

C-ში ლექსი ჩართულია პროზაში „ცხელ-ცხელი ამბები“.

B-ში თარიღი მიწერილია ლურჯი ფანქრით სხვა ხელით და გადახაზუ-ლია შავი ფანქრით.

131. 16 ტკბილი] ტკბილის BC; ჯაჭვით] ჯაჭვი BC.

შეცდომა (გვ. 132)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი T 17662, ფ. 9 v .

თ ა რ ი ღ ი: [70].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: არა აქვს.

ავტოგრაფი ნანერია შავი მელნით, თარიღი მინერილი აქვს უფრო მკრთალი მელნით.

პირველად გამოაქვეყნა ი. ლოლაშვილმა გაზ. „ლიტერატურა და ხელოვნებაში“, 1950, №7.

სიმღერა (ვაი სიყვარულსა, მწარ-დაფარულსა) (გვ. 133)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი T 17662, ფ.11 r-v.

თ ა რ ი ღ ი: [70 წ.]

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: არა აქვს.

ავტოგრაფს თარიღი მინერილი აქვს ლურჯი ფანქრით სხვა ხელით.

პირველად გამოაქვეყნა ი. ლოლაშვილმა გაზ. ლიტერატურა და ხელოვნებაში“, 1950, №7.

133. 23 სხვის] ავტორს ჯერ დაუნერია „სხვისის“, შემდეგ შეუსწორებია.

N . . . ს (გუშინ შენი ცივი სიტყვა) (გვ. 135)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფები: Q 2173/973 (45), ფ. 63 r (B); T 17662, ფ. 1 v — 2 r (A).

ს ა თ ა უ რ ი: * * * B

თ ა რ ი ღ ი: – [70 წ.] A.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: არა აქვს.

A ავტოგრაფს თარიღი მინერილი აქვს ლურჯი ფანქრით სხვა ხელით.

პირველად დაიბეჭდა აკაკის თხზულებათა შვიდტომულში, ტ. II, 1941, გვ. 561.

135. 5 მადნობ] მდაგავ B; ავტორს ჯერ დაუნერია „მდაგავ“, შემდეგ შეუცვლია: მადნობ A.

ასათიანებს (გვ. 136)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფები: Q 2173/973 (45), ფ. 40 r (A); T 17662, ფ. 16 r – 17 r (B);

ქ ე ს ა თ ა უ რ ი: (ასე დაარქვეს მეკენჭეებს 1870, მეორედ ალექსანდრეს ამორჩევაზე) A, (ასე დაარქვეს მეკენჭეებს 1870) B.

თ ა რ ი ღ ი: [1870].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: არა აქვს.

მ ი ნ ა ნ ე რ ი: ლექსის ბოლოს ლურჯი ფანქრით, სხვა ხელით „მეორედ ალექსანდრეს] ამორჩევის დროს“.

ლექსი პირველად დაიბეჭდა აკაკის თხზულებათა შვიდტომეულის II ტომში, 1941, გვ. 539.

136. 2 ყოველ] ყოველს B; 8 ყველა] ყველას B; 13 „რქიანებს“ ქვევით გადახაზულია „დაბერდა მათი ტურა“ B; 21 შემოელია] შამოელია B; 26 და ან ველარც იჭენებს] ან ველარ იჭიანებს B.

N . . . ს (შორს რომ იყავ, ახლოს ვიყავ) (გვ. 137)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი : ავტოგრაფები: T 17669, ფ. 1 r – v (A); T 17712. ფ. 1 r – v (B).

ს ა თ ა უ რ ი : №... B

თ ა რ ი ღ ი : [70] B.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა : აკაკი A.

B-ში თარიღი მინერილია სხვა ხელით. ლექსი პირველად დაიბეჭდა ა. ნერეთლის თხზულებათა შვიდტომეულში, 1940, ტ. I, გვ. 64.

137. 11 წმინდა] წმინდის B; 14 გადავვარდი] გადავარდი AB; 16 და] ავტორს ჯერ დაუნერია „ან“, შემდეგ გადაუხაზავს და გვერდით მიუწერია „და“ AB. 24 რად] ზედ B; ავტორს ჯერ დაუნერია „ზედ ან“, შემდეგ გადაუხაზავს და მელნით მიუწერია „რად“ A.

პასუხი მეგობარს (გვ. 138)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი : ავტოგრაფები: K 96, ფ. 1 (B); K 71, 7 v — 9 v (C).

ნ ა ბ ე ქ დ ი : ჟ. „თეატრი“, 1890, №15, გვ. 2 (A)

ს ა თ ა უ რ ი : პასუხად მეგობარს C.

თ ა რ ი ღ ი : 1871 წელს, 14 იანვარი, ქუთაისი A.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა : არა აქვს.

BC ავტოგრაფები ნაწერი და ნასწორებია შავი მელნით. B ავტოგრაფი ნაწყვეტია. C ავტოგრაფი იმდენად განსხვავებული ტექსტია, რომ მას მთლიანად ვბეჭდავთ AB-ს ვარიანტული სხვაობების ჩვენების შემდეგ.

პირველი ნაბეჭდის შემდეგ გამოქვეყნდა აკაკის თხზულებათა შვიდტომეულში, 1941, ტ. I, გვ. 98–100.

138. 11 მოყვარე] მოყვრები A; 18 ამბობს] ანბობს B. 23 გკითხავ] გპკითხავ B; 28 და] ის B; **139.** 1 სხვამ] სხვა B; „თანაუგრძნობდე“ სიტყვასთან წყდება ტექსტი B-ში. 7 დავეძებ] დავეძებს A. **140.** 4 დამოკიდებულობა] დამოკიდებულება C. 24 აკაკობას] აკაკობს A. C ვარიანტი ასეთია:

პასუხად მეგობარს

ნუთუ ცუდი კაცი ვარ,
რომ მყვედრი და მემღური?
განა დასაქოლია
ამ ქვეყნად უბედური?

ბრალს მდებ, რომ თვალსაჩინოდ
ვერვის გამოვდგომივარ?
ისინი მალლა ჰფერენენ,
მე კი დაბლა მდგომი ვარ,

შეთანხმობით კაშკაშობს
ცის მნათობთა კრებული,
ცისკარი კი განზე სდგას.
თითქოს ახირებული.

რად გიკვირს, რომ არ მქონდეს
საზოგადო თანხმობა?
სწორს დავეძებ! არა მსურს
ბატონობა!... არც ყმობა!

ღვთის მსგავსება-ხატება
ვსცდილობდი შემრჩენოდა
და ციური ნათელი
ქვეყნადვე მომფენოდა.

პირდაპირ ვუდგებოდი
ქვეყნის უკუღმართ ბრუნვას:
ბედნიერებად ვრაცხდი
პირადობაზე ზრუნვას.

მეგონა, თუ მისთვის ვართ
ქვეყნად მოვლინებული,
რისთვისაც მაცხოვარი
იქმნა ჯვარზე ვნებული.

გინ ცამდისაც ამალღდეს
კაცი, რა არის? ჭია!...
რაც ბრწყინავს, ფუტუროა,
გარეგნობა ფუჭია!

კმარა კაცისთვის მხოლოდ
ღვთის მსგავსება-ხატება,
ამ ციურ ნიჭს ამ ქვეყნად
სხვა რა დაემატება?

ეს იყო ჩემი რჯული
და ჩემი აღსარება:
მეგონა, თუ ჰკმაროდა
ქვეყნად ეს ნეტარება.

მაგრამ თურმე ხორციელს
არ აქვს თავისუფლება,
ხელ-ფეხს უკრავს სხვა და სხვა
დამოკიდებულება.

უნდა აპყვეს ფეხის ხმას,
სწიროს, ვით სხვაცა სწირავს
და მაშინ კი ქვეყანას
სახრავად მიიბირავს.

ვინც უარჰყოფს ამ აღთქმას,
ჩემებრ უბედურია:
ნალველსა სვამს ძირმწართ,
თუმც შარბათი სწყურია.

დღეს მეც ვიცი ამ ქვეყნად
რაც რიგი და წესია,
მაგრამ ვერ ვუღალატებ,
ვისგანაც მიკვნესია!

მისთვის ვსუნთქავ, ვინც გული
დამისერა... დაჰლარა!..
მატყუარის გუნდითა
რად შევღებო ჭალარა?

ვხედავ, მწარე ვარსკვლავზე
გაფჩენილვარ!.. ვშობილვარ,
მაგრამ ისევ დავრჩები,
როგორც დღემდე ვყოფილვარ!

დეე, დამგმოს ქვეყანამ,
გამიმეტოს, გამკიცხოს,
თავი ბრძენი ეგონოს...
მე გიჟებში ჩამრიცხოს!..

„ვარდის“ ხმაზედ (გვ. 141)

ხ ე ლ ნ ა წ ე რ ი: ასლი Q 2173/975 (47) გვ. 32— 34 (B);
ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟ. „კრებული“, 1871, №4, გვ. 36-37 (C); თხზულებანი“, I, 1893,
გვ. 151–152 (D). „სალამური“, სასიმღერო ლექსები აკაკისა (ქუთაისი), 1893
(L); გაზ. „ალი“ 1908, №29, გვ. 2 (E) „რჩეული ლექსები“, 1908, გვ. 54-56 (F);
„ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 205–207 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: ჩანგური E, მე ჩანგური მისთვის მინდა F.

ქ ვ ე ს ა თ ა უ რ ი: ვუძღვნი ან. მუსხელიშვილისას AC, ვუძღვნი ან. მუსხელოვისას D.

თ ა რ ი ლ ი: [1871].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკ. წერეთელი C.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

141. 3 აზრი] ჰაზრი C; 4 სინმიდით] სინმინდით BCF; ახურებდეს] ახურვებდეს BC; 6 ჰარმონია] გარმონია C; 10 მაგნიტის] ზეციურს B; 22 ვისმეს] ვისმე F; 142. 2 მექნეს] მექმნეს BCD. 4 ჩავიქოლო] დავიქოლო BCDE; 5 ლხენით] ლხინით D; 7 აღვიარებ] ვაღვიარებ E; 11 აზრი] ჰაზრი C; 12 ახურვებდეს] ახურებდეს BDEF

*** * * (ჩემო თავო, ბედი არ გინერია) (გვ. 143)**

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფები: Q 2173/974 (66) (B); Q 2173/973(45) (C); ასლები: Q 2173/975 (D); T 12623 (P); K 97(W).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1871, №32, გვ. 1 (E); „ჩანგი“, 1888, გვ. 362–363 (F); „ჩანგი“, 1892 (ტფილისი), გვ. 453–454 (G); „ჩანგი“, 1892, (ოზურგეთი), გვ. 363–364 (H); „თხზულებანი“, I, 1893 გვ. 141–143 (I); „სალამური“, სასიმღერო ლექსები აკაკისა (ქუთაისი), 1893, გვ. 32–33 (L); „ჩემო თავო და სალხინო შემაქცევარი სიმღერების კრება ძველთა და ახალთა მწერლებისა“, 1894, გვ. 3–4 (M); „ჩანგი“, 1900 (ბათომი), გვ. 359–360 (N); „ჩანგური“, 1904, გვ. 180–181 (O) „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 197–199 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: ჩემო თავო BD, კვნესა C, ჩემო თავო, ბედი არ გინერია L.

თ ა რ ი ლ ი: [1871]

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკ. წერეთელი E, აკაკი W (მონერილია გადამწერის ხელით).

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

W ხელნაწერი ასლი ისეა დაზიანებული, რომ სტროფების უმრავლესობა არ იკითხება. აღნიშნულ ხელნაწერში I სტროფი იწყება ასე: თავო ჩემო, ბედი არ გინერია.

E-ში ლექსი ჩართულია ფელეტონში „ცხელ-ცხელი ამბები“.

143. 3 ტკბილად] ტკბილათ CN; 4 რადგანც] რადგან BCDFGHMNP ; სატრფო] ავტორს ჯერ დაუნერია „სატრფოს“, შემდეგ შეუსწორებია C; ვხედავ] ხედავ C; ავტორს ჯერ დაუნერია „ვხედავ“, შემდეგ შეუსწორებია C; სატრფო ვხედავ ~ FGHMNO; ჩემი] ავტორს ჯერ დაუნერია „შენი“, შემდეგ შეუსწორებია C; 7 ძალით] ძალად FGHMNO; ძალათ L; 8 ჩემზედ] ჩემზე BDLO; ჩემზედ მტერს ~ FMN; ვახარებ] ვაცინებ FGHMN; 9 სთქვან] სთქვათ D; ჩემზედ] ჩემზე B; 10-13 ჩემო თავო... ჩემი მტერია – FGHLMN; 12 ტკბილად] ტკბილათ E; 14 ჩემს] ჩემ CO; 15 სანუგეშოდ] სანუგეშოთ CF, სამეგობროდ O; ძმურად] ძმურათ C; 16 ჩემს] ჩემ O. ვსჭვრეტ] ვჭვრეტ

EGINO, ვსჭრეტ H; 17 ვწყველი] ვსწყველი CDHL; და] ან B; ვემდური] ვენ-
დური O; 19-22 ჩემო თავო... ჩემი მტერია – FGHLMN; ჩემო თავო, ბედი არ
გინერია და სხვ. O, 21 ტკბილად] ტკბილათ E; 23 დრო არს] დროა BCD-
GHLMNO; განჰქრეს] გაქრეს BD, განქრეს CEI; 24 ვერას] ველარ B, რალას
FGHMNO; 25 ისე] ასე B; 26 აჰა] ახა BCDEI; უდროოდ] უდროვოდ BDE-
GILN, უდროვოთ CFHM; 144. 1-4 ჩემო თავო... ჩემი მტერია – FGHLMN,
ჩემო თავო ბედი არ გინერია და სხვ. O; 3 ტკბილად] ტკბილათ E; 5 განჰქრა]
გაქრა BDL, გაჰქრა P; განქრა CEIM; 6 თავზედ] თავზე BDLO; 7 ღმერთს
ვედრებ] ღმერთსა ვთხოვ O; 9 სჯობს] ავტორს ჯერ დაუნერია „სჯულ“,
შემდეგ გაუსწორებია B; განჰქრეს] გაქრეს BCDLM, გაჰქრეს P; განქრეს
EFGHINO; რადგანც] რადგან BDOP; „მტვერია“-ს შემდეგ გადახაზულია „ამ
ტანჯვისგან საფლავში დამიფაროს“ C; 10-13 ჩემო თავო... ჩემი მტერია –
FGHMN; 12 ტკბილად] ტკბილათ E; 13 რადგანც] რადგან BDL; ჩემი] შენი
+ ერთ სტროფი:

ამ ტანჯვისგან საფლავში დამიფაროს,
როს ამ გულზედ მე მიწა დამეყაროს,
აგებ მაშინ სატრფომ იქ გაიაროს,
ჩემს საფლავზედ ცრემლები დააღვაროს,
რომ სხვებმაც სთქვან: „ჰხედავ რა მწუხარია?!“ EFGHNO

კენინების ლათაია (გვ. 145)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი Q 2173/934 (4), (B).
ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1871, №38, გვ. 1 (C); „თხზულებანი“, I, 1893,
გვ. 118 (D); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 177—178 (A).
ს ა თ ა უ რ ი: ცხელ-ცხელი ამბებიდან B.
თ ა რ ი ლ ი: 1871 წ. 26 სექტემბერი B.
ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკ. წერეთელი C.

C-ში ლექსი ჩართულია ფელეტონში „ცხელ-ცხელი ამბები“.

B ავტოგრაფი ნაწერია შავი მელნით და ირიბი ხაზებით ფანქრით არის
გადახაზული.

145. 1 რად] რათ BC; 2 ვყოფილიყავ] ვყოფილიყავად BC; 5 რად] რათ BC.

ალლა-ვერდი (გვ. 146)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“. 1871, №41, გვ. 1 (B); „თხზულებანი“, I, 1893,
გვ. 144–148 (C); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 199–203 (A).
თ ა რ ი ლ ი: [1871].
ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკ. წერეთელი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

146. 6, 7 რად] რათ B; 7 ჩავგვარდნია] ჩავგვარდნია C; 8 გვრცხვენია]
გვცხვენია C. 9 მდიდრული] მდიდრულის B; 13 მწუხარებით] უსალამო B;

17 მისი] მისის B; 19 ტყვილად] ტყვილათ B; 23 გაძღვეთ] გაძღვესთ B; 24 ითხოვს თავის] თხოულობს მის B; 25 ჩვენს ქალებს] კნენებს B; 28 ზრდილობით] ზდილობით BC; 147. 9 ჩვენს] ჩვენ B; 11 ფიფინაშვილი] ფიფ-შვილი B; 12 გიკრავთ] გიკრავსთ B; 23 ხარაზოვი] ხარ-ვი B; მრისხანედ] მრისხანეთ B; 29 ვქნათ] ვპქნათ C; 148. 1 ვყიდულობთ] ვპყიდულობთ C; 5 ჩვენს] ჩვენ B; 6 და წვრილ-წვრილი] ოპ, წვრილ-წვრილიც B. 9 ოხრის] ოხვრის BC; 22 ჩვენს] ჩვენ B.

ბანკობა (გვ. 149)

ნ ა ბ ე ქ დ ი : გაზ. „დროება“, 1871, №49, გვ. 1 (B); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 149–150 (C); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 204–205 (A).

თ ა რ ი ლ ი : [1871].

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა : აკ. წერეთელი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით..

B-ში ლექსი ჩართულია ფელეტონში „ცხელ-ცხელი ამბები“.

აკაკი არ თანაუგრძნობდა თავად-აზნაურთა საადგილმამულო ბანკის დაარსებას. მისი აზრით, ქართველობა ვერ შეძლებდა ბანკში დაგირავებული მამულების გამოსყიდვას და საბოლოოდ დაკარგავდა მას. აი, რა კითხვებს აყენებდა 70-იან წლებში აკაკი წერილში „მცირეოდენი საყვედური“:

„1. ეგულება მკითხველს იმერეთში მისთანა მებატონე, რომ თავის ადგილ-მამული არ შეიტანოს გირაოთ ბანკში? 2. ეგულება მისთანა, რომ დროზედ გირაო გამოიხსნას და არ გაეყიდოს? 3. ათის წლის განმავლობაში გარეშე ხალხი იქნებიან თუ არა იმერეთის ადგილ-მამულზედ დაპატრონებულები? 4. როდესაც ჩვენ ხალხს თავის სამშობლო ქვეყანაში სამკვიდრო აღარაფერი ექნება, იძულებული იქნება სხვისი მონა გახდეს და გადასხვაფერდეს თუ არა? ჩვენ დარწმუნებული ვართ, ყოლიფერი ასე მოხდება, თუ გაყიდვა იქნა გირაო მამულის და ის გვამწარებს, მაგრამ ის ფილოსოფოსები, რომელნიც ამ შავ დღეს უმზადებენ იმერეთს, რალა პასუხის გებას უპირობენ დალუბულ ჩამომავლობას?“ (იხ.: აკაკი, „საახალწლო ხუმრობა“, 1874, გვ. 48).

149. 2 გისვამთ] გისვამსთ B; 5 ცხადად] ცხადათ B; 15 მისდექით] მისდეგით C; 16 ტკბილნი] ტკბილი BC; 19-20 ემონეთ მხეცებს... სდევთ წინილსა – B; 23 ცოტად] ცოტათ B; გახლავართ] გახლავარ B; 24 ექიმს] ლოქტორს BC.

სიყვარული (გვ. 150)

ხ ე ლ ნ ა წ ე რ ი : ავტოგრაფები: Q 2173/973 (45), ფ. 59 v (B); T 17662, ფ. 23 v (C).

ნ ა ბ ე ქ დ ი : ჟ. „ივერია“, 1881, №4, გვ. 73–74 (D); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 153–154 (E); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 207–208 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: საყვედური BCD.
თ ა რ ი ლ ი: [71 წ.] C, 1871 წ. D.
ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი D.

C-ში თარიღი მიწერილია ლურჯი ფანქრით სხვა ხელით.

150. 2 საკვეხრად] ავტორს ჯერ დაუწერია „საქებად“, შემდეგ გადაუსწორებია C; 4 მეტად] მეტათ B; 5 შენ] ავტორს ჯერ დაუწერია „დღეს“, შემდეგ გადაუსწორებია C; 8 დასაგრეხად] დასაგრეხათ B, მოსაგრეხად C; 12 ვით ხატისა] ვითა ხატის BCD; 17 უფსკრულს] უფსკრულ B; 18 ვერ იგრძნობს] ვერა გრძნობს C; 19 ნამდვილს] ნამდვილ B; გრძნობას] გზნობას B, ავტორს ჯერ დაუწერია „გრზნობას“, შემდეგ „რ“ გადაუხაზავს B; 20 იცნობს] ავტორს ჯერ დაუწერია „იგრძნობს“, შემდეგ შეუსწორებია B; 23 და] ავტორს ჯერ დაუწერია „მას“, შემდეგ შეუსწორებია C; რად] რათ BC; 24 მთვარის] თვარის B. 151. 4 თვით] კი B; დამალავს] დამალამს BC; 6 არც ენდობა ჩვეულ] და არც ენდობა თვისს C; ჩვეულ] თვისსა B; 7 „თუმცა“-ს შემდეგ გადახაზულია „სხვაგვარი“ B; თუმცა სხვისი ტრფიალება] თუმც სხვაგვარი ტრიალია C; ტრფიალება] ტრფიალია D; 8 ხელმეორედ] ხელმეორეთ BC; „ხელმეორეთ ვერ გაალამს“ – ავტორს ჯერ დაუწერია „მასში ველარ გადაალამს“, შემდეგ შეუსწორებია C.

ვისაც ვეტრფი (გვ. 152)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი T 17662, გვ. 33 r-v
თ ა რ ი ლ ი: [71] წ.
ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: არა აქვს.

ლექსს თარიღი მიწერილი აქვს ლურჯი ფანქრით სხვა ხელით. „ვისაც ვეტრფი“ პირველად გამოაქვეყნა ი. ლოლაშვილმა გაზ. „ლიტერატურა და ხელოვნებაში“, 1950, №7.

გამოთხოვება (გვ. 153)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი T 17662, ფ. 5 r-v (B).
ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1880, № 227, გვ. 1 (C); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 155–156 (D); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 209–210 (A).
თ ა რ ი ლ ი: [71 წ.] B, 1871 წ. C.
ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი C.

ავტოგრაფს თარიღი მიწერილი აქვს ლურჯი ფანქრით სხვა ხელით.

153. 3 მაგრე] მანგრე B; 5 კარგად] კარგათ BC; 7 მფლობო] ავტორს ჯერ დაუწერია „მფლობელო“, შემდეგ შეუსწორებია B; 9 ის... ის] ოხ! ის B; 11 ძლიერ] ძლიერს BC; 17, 18, 19 რად] რათ BC; 21 მეგონა] ვიგრძენი BC; 23 უნებურად] უნებურათ C. 154. 4 უდროოდ] ავტორს ჯერ დაუწერია „უდროვოდ“, შემდეგ შეუსწორებია B; 7 სოფლიდგან] ქვეყნიდამ B; გარდავიკარგო] გადავიკარგო B.

მ... გ-ს და ან... ბ-ს (გვ. 155)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი T 17662, ფ. 37v.—38 r. (A) ასლი T 18548 (B).

ს ა თ ა უ რ ი: მა...გ-ს და ან... ბ-ს B.

თ ა რ ი ლ ი: [1871] A.

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: აკაკი B.

ავტოგრაფში თარიღი მიწერილია ფანქრით, სხვისი ხელით.

155. 2 იერიშს] იერიშით B; 3 თქვენგან] თქვენვე B; 4 გითხზვენ] მითხზვენ B; გარნა სამს] მართ სამასს B. 5 შევიტყვეთ] შევიტყვე B. 6 აზნოუმ-ვილს] აზნაურშვილს B. 7 ჰგავს] გავს B; 10 ჯიშში] კანში B. 11 მოჰკრებს] მოკრეფს B; 12 მცნობელთა] მცნობელსა B; 19 მიიღებს] ავტორს ჯერ დაუწერია მივეც, შემდეგ გადაუკეთებია, 20 მე] ავტორს ჯერ დაუწერია მეც, შემდეგ გადაუკეთებია.

ლექსი პირველად დაიბეჭდა კრებულში „უცნობი აკაკი“, თსუ, 2001.

ხარაბუზა ლენერალს (გვ. 156)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფები: K 72, გვ. 7 r — 8 r (A); T 11924, გვ. 1–2 (B); ასლები: K 98, გვ. 1–2 (C); Q 2173/977(49), ფ. 4 (D); Q 2173/978(50), ფ. 2 (E); T 10 512, გვ. 88 v–87 r (F); T 25052, ფ. 1 r–v (G); T 17497 (H); T 25158, გვ. 28–33 (I); T 12622 (M); T 17496 (N) ..

ს ა თ ა უ რ ი: ხარაბუზა იარანალი C, პასუხი ხარაბუზა ლენერალს G; ხარაბუზა გენერალს I; „იარალ ხარაბუზა“ M; „მიერთვას ხარაბუზა ლენერალს“ N; „ხარაბუზა ლენერალს“ H.

თ ა რ ი ლ ი: 1872 წ. C, 1871 წელს თბილისში I (გადახაზულია 1870 წელი I).

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: აკაკი BEH, აკაკი წერეთელი DI, ა...ი... F.

ლექსი დათარიღდა პროფ. შალვა რადიანის ხელნაწერი კრებულის მიხედვით.

A ავტოგრაფი ნაწერი და ნასწორებია შავი მელნით.

B არის A ავტოგრაფის ფოტოპირი, ნაკლულია, აკლია ტექსტის შუა სტროფები.

C-ს თარიღი გარეკანზე აქვს მიწერილი.

E ფანქრით არის ნაწერი.

F ხელნაწერი – ჟურნალი „სალამური“ – შეიცავს სხვადასხვა პოეტთა ლექსებს, მათ შორის აკაკის რამდენიმე ლექსია გადანერვილი. აქვეა „ხარაბუზა ლენერალს“, რომელიც იწყება ხელნაწერის 88 გვერდზე და გრძელდება 87 გვერდზე¹.

H ხელნაწერ კრებულში აკაკის ლექსებს წინ უძღვის ილიას რამდენიმე ლექსი.

¹ ასეა დანომრილი.

1 ხელნაწერ კრებულში სხვა პოეტიკა ლექსების გვერდით არის აკაკის „ხარაბუზა ლენერალს“, რომლის გარკვეული ნაწილი გადაწერილია შვიდმელნით, მსგავსად კრებულში მოთავსებული სხვა ლექსებისა (139. 23 ჩათვლით). შემდეგ კრებულის ფურცლები აღარ ჩანს, მის ნაცვლად მიწებებულია თანამედროვე ცალხაზიანი რვეულის ფურცელი და ლექსის დასასრული ლურჯი მელნით არის დაწერილი. ტექსტს იმავე ლურჯი მელნით აქვს მიწერილი თარიღი და ხელმოწერა. ლექსიც ნასწორებია ლურჯი მელნით.

„ხარაბუზა ლენერალს“ პირველად დაიბეჭდა გაზეთში „ახალი აზრი“, 1915, №138, გვ. 2 (ჩართულია აპ. ნულაძის წერილში „ძველი და ახალი“. ტექსტში სტროფები გადაადგილებულია). ეს ლექსი შემდეგ გამოაქვეყნა პოეტმა ი. გრიშაშვილმა ვალერიან გუნიას, კოლა ერისთავის და სოსიკო მერკვილაძისაგან ზეპირად განაგონის მიხედვით (იხ.: „ლიტერატურული გაზეთი“, 1935, №5), შემდეგ კი გამოქვეყნდა აკაკის თხზულებათა კრებულში 1940, ტ. I, გვ. 123–125.

როგორც პ. ინგოროყვა შენიშნავს,¹ პროფ. შ. რადიანთან დაცულ ხელნაწერ კრებულში ეს ლექსი ასეა დათარიღებული: „7 თებერვალი, 1872 წელი, ქუთაისი“.

სამწუხაროდ, ზემომითითებულ ხელნაწერ კრებულს ჩვენ ვერ მივაკვლიეთ, ლექსი კი წინა გამოცემების მსგავსად, 1872 წლით დავათარიღეთ და ეს თარიღი ჩავსვით კვადრატულ ფრჩხილებში.

აქ მოვისმობთ აკაკის შენიშვნას ლექსზე „პატრიოტის აღსარება“, ანუ „ბობოლაების ბაიათი“ (იხ.: „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 96–98), რომელიც „ხარაბუზა ლენერალსაც“ ეხება.

„1870 წელს ჩამობრძანდა ხელმწიფე საქართველოში, ხალხს უნდა მიერთმია ადრესი და გაეცხადებია სათხოვარიც თუ რამ ექნებოდა. – აირჩიეს კომისია ადრესის შესადგენად რვა კაცი; ოთხი ახალთაობიდან: ილია ჭავჭავაძე, თარხნიშვილი (მერე აკადემიკოსი), ბესარიონ ლოლობერიძე და ნ. ნიკოლაძე; ოთხიც ძველიდან: გ. ორბელიანი, მ. ბირთველიჩი თუმანიშვილი, დიმიტრი ჯორჯაძე და რევაზ ანდრონიკაშვილი (მარშალი). ახალთაობა, ქვეყნის სურვილისამებრ, ითხოვდა უნივერსიტეტს ან სხვა რამ მაღალ სასწავლებელს, მაგრამ რადგანაც ამის წინააღმდეგი იყო ბარონ ნიკოლაი, ძველები შეჩერდნენ კადეტის კორპუსზე, რომელიც მაინც უნდა გახსნილიყო. ახალთაობისა და ქვეყნის სურვილმა ხმის უმეტესობით გაიმარჯვა და ადრესში იყო ნათხოვი უმაღლესი სასწავლებელი. მაგრამ თავმჯდომარემ და ძველებმა, რადგანაც იმათ ბესარიონ ლოლობერიძეც მიუდგა, გადაასხვაფერეს ადრესი, სასწავლებლის მაგიერ სრულიად უმნიშვნელო საგანი ითხოვეს და ისე მიართვეს ხელმწიფეს. ამან გამოიწვია უსიამობა ძველის და ახალთაობის შუა. ილია ჭავჭავაძემ დასწერა ლექსი, სადაც მოიხსენია ძველები. დასტალულად ამბობდა: „ქვეყანა და ქვეყნის საქმე ამას ფეხებზე ჰკიდიაო!“ ამ ლექსს უპასუხა გრიგოლ ორბელიანმა: „კოლო-ბუზებო! ლიბერალებო!“ და სხვანი. იქ მეტად გალანძღული და შერისხული იყო ახალთაობა. სხვათა შორის, (თუმცა მე არაფერ შუაში ვყოფილვარ) მეც

¹ იხ.: ა. წერეთელი, თხზულებათა სრული კრებული შვიდ ტომად, 1941, ტ. II, გვ. 646.

ვიყავი მოხსენებელი: „აკაკიები, ბაკაკიები“ და სხვანი და მეც ახალთაობის სახელით დავსწერე: „ლენერალი ხარაბუზა“ და გაიმართა უცენზურო მწერლობა. უცენზურო იმიტიომ, რომ დიდკაცებს ეხებოდა. აი, ეს ალგეორიებიც: „პატრიოტის აღსარება“ (ვითომ ძველების მხრით), „კოლო-ბუზების“ პასუხი და „დათვი ორბელიანი“ მაშინ დაინერა.

ორბელიანი გრიგოლ (1804–1883) – პოეტი და საზოგადო მოღვაწე, გენერალ-ლეიტენანტი.

სათნავა || საიათნოვა (დაიბადა დაახლ. 1712-1722 – გარდ. დაახლ. 1795-1801) პოეტი, აშული, ეროვნებით სომეხი, ცხოვრობდა თბილისში, წერდა ქართულ, სომხურ და აზერბაიჯანულ ენებზე.

ლოპიანა – თბილისის მკვიდრი, ყარაჩოხელი.

156. 2 სიტყვით] საქმით C; საქმით] სიტყვით C; 3 დაგიკარგავს] ჯერ დაუწერია „გაგფრენია“, შემდეგ გაუსწორებია H; 4 ბზუ ბზუ, ბუზა-ბუზა] ბზუა, ბუზა C; [C-ში ასეა ყველგან; 5 სამასხარო] სამასხაროდ FMN; მოედანზე] მოედანზედ BCDEFGH; 6. დგეხარ] დგახარ BEG, სდგახარ D; განზე] განზედ BCFGH, გზანზედ DMN; 7 სქდები] სკდები BCDEFGH, საქებ I; ჯერ დაუწერია „სქდები“, შემდეგ უსწორებია BE; კანზე] კანზედ BCDEFGH; საგანზე] საგანზედ BCGHI; 8 შენგან უცნობ] შენგანს უცნობს G; „ანა-ბანზე“] ანა ბანზედ BCDEGHI; 9 რომ არ არის ეგ შენი გზა – FMN; ეგ] ეს BDG; 10 ჩვენო] ჩემო CFMN; 12 გაგფრენია] გაგიფრინდა C, გასაფრენია G; გაგფრენია შენი მუზა – I; 14 აკეთებ] აკეთებთ C, გიკვირს] გიკვირთ C, გიკვირს F; 15 შეამკვე] შეამკეთ C; 16–22 ჩვენ არ მოგვწონს... ბზუ, ბზუ, ბუზა, ბუზა! – B; 16 შენისთანა] თქვენისთანა H; 17 ენა-წმიდა] ენა-წმიდა H; 18 გაგატუზა] გაგიტუზა EH; 19 ვაი, ჩვენო] უნდა შეგრცხვეს CDEGHI; ვაი, ჩვენო ხარაბუზა – FMN; 20 საქმით კუზა –E; 21–22 რად გაჰკიცხე... ბუზა, ბუზა – E; 21 რად] რათ CDG; რად გაჰკიცხე] გაგფრენია H; გაჰკიცხე] განკიცხე D, გაკიცხე FGH; შენი] ჯერ დაუწერია „ჩვენი“, შემდეგ გაუსწორებია D; 22 ბუზა-ბუზა] ხარაბუზა D; **23-157.** 22 ჩვენთან ტკბილო... კული გამოგებას – B; 23 ჩვენთან] ჩვენგან D; 24 ლექსების] ავტორს ჯერ დაუწერია „ლოცვების“, შემდეგ გაუსწორებია A; 25 აქაცა] აქა C; აქაცა ხარ] აქაც ხარო I; 26 გულფუტურო და თავქარო – G; 27-31 ირხევი ვით დამჭყნარი ბზა... ბზუ, ბზუ, ბუზა-ბუზა – L; 27 ირხევი] ირყევი I; 28 იარანალ] იარანალო CI; 29-31 სიტყვით სწორო... ბუზა, ბუზა – E; 30 ძაძას იცვამს] გაგფრენია I; ჯერ დაუწერია „ძაძას იცვამს“, შემდეგ გაუსწორებია I; **157.** 4 ჩუმად] ჩუმათ CDGI; გატენია] გიტენია C; ტენია G; 5 ჰაჯი-მუსა] ჰაჯი მურზა D, ჰაჯი-მუზა F; აჯი-მუსა I. ჯერ დაუწერია „ავი მუზა“, შემდეგ გაუსწორებია I; 6; საცოდაო] საცოდავო EFG; 7-9 სიტყვით სწორო... ბზუ, ბზუ, ბუზა-ბუზა –CE; 8 აღარა გყავს შენი მუზა – F; აღარა გყავს] გაგფრენია H; 11 ვერც აიღებ, ვგონებ, შენ] ვგონებ ვერც შენ აიღებ CL, ვერც შენ აიღებ, ვგონებ DFGHI; ვერც შენ აიღებ ვგონებთ E; 12 სამსონს] სამსონ C; საპყარს] საპყარ C; 13 დროს სიტყვაც] სიტყვებიც CEGH, სიტყვე-

ბით D; 14 ჩვენც ჩვენ I; „ის“ შენთვის მზა შენთვის ის მზა CF, თქვენთვის ის მზა EGH, შენთვის ის მზა I; 15 იარანალ იარანალო CMN; იარანალ-ხარაბუზა იარანალ E; 16-18 სიტყვით... ბუზა-ბუზა – E; 17 რად რათ CDG; რად დაჰკარგე გაგფფრენია H, რათ დაკარგე I; 21-22 მიბრძანდებით... კუდი გამოკობს – F; 19 მიბრძანდებით, გატყობთ ~ EHI, გატყობ მიბძანდები C, გატყობთ მიბძანდებით D, გატყობ მიბძანდები G; „გატყობთ მიბრძანდებით“ – აქედან ტექსტი ცალხაზიანი რვეულის ფურცელზე ლურჯი მელნით არის ნაწერი I; 20 იცვამთ იცვამ CD; 21 დერვიშებს დავრიშებს C; ეტყვი ეტყვი CI; 22 მათ მით CDHI; 23-27 ეხლა კი მიგიგნია გზა... ბზზუ ბზზუ, ბუზა-ბუზა – B; 23 ეხლა ახლა CEGH; 23-27 ეხლა კი მიგიგნია ... ბზზუ, ბზზუ, ბუზა-ბუზა –F; მიგიგნია მოგიგნია E; 25-27 სიტყვით... ბუზა-ბუზა – E; 26 დაგიკარგეს გაგიფრინდა C, გაგფრენია H, დაგიკარგავს I; 27 ბუზა-ბუზა ხარა-ბუზა G. 28-36 სადაც შრომობს რიონელი... ბზზუ, ბზზუ, ბუზა-ბუზა გადასმულია 158. 1-9 სადაც იყოს გოგიტელა... ბზზუ, ბზზუ, ბუზა-ბუზა-ს შემდეგ I; 28 სადაც რადგან C; შრომობს ცხოვრობს I; რიონელი სიონელი C; 29 იქ არა არ E; 30 ძველი ძველ E; ქკუათხელი ქკუათხელი E; 32 და – G; და გვერდს გვერდზედ I; დაუყენე დაუყენე GDEH; გრუზა მურზა G; 33-36 ასე, ჩემო... ბუზა-ბუზა – E; 33 ასე, ჩემო იარანალ H; „ხარა-ბუზას“ ქვევით გადახაზულია „რათ დაკარგე შენი მუზა, ბზზუ, ბზზუ, ბუზა-ბუზა“ D; ასე, ჩემო ხარაბუზა იარანალო ხარაბუზა I; 34 სიტყვით სწორო, საქმით კუზა – I; 34-35 სიტყვით სწორო... შენი მუზა – G; 35 რად რათ D; რად დაჰკარგე გაგფრენია H, გაგიფრინდა I; დაჰკარგე, დაკარგე D; 158. 3 ენაბრტყელა ენა პრტყელა C, ენაბტყელა I; 4 უსარგებლო უსარგებლოდ H, გულსატანა I; 5 ნუკრის ნეკრის EH; მტკვერი მტვერი H, ავტორს ჯერ დაუნერია „მტკვერი“, შემდეგ გაუსწორებია B; კარკარტუზა კარ კატუზა C, კარ ... G; 5-9 ნუკრის მტკვერი... ბზზუ, ბზზუ, ბუზა-ბუზა – I; 6 მოგიხდება მოგიხთება G; 7-9 სიტყვით სწორო... ბუზა-ბუზა – E; 8 დაიკარგა რად დაკარგე C, გაგფრენია H; 10 მრგვალს მგრალს C; 11 რად რათ EFGHI; უპრანავე უპრუნავ C, უპრანამ G; მრისხანედ მრისხანე F, მრისხანე G, მრისხანეთ I; 12 იხდის გიხდის CDFIL, გიხდის EGH; 24 ვერც ვერც EH; ნაიკუზა მოიკუზა C; 15-18 იარანალ ხარაბუზა... ბუზა-ბუზა – E; 16 სიტყვით სწორო, საქმით კუზა – I; 17 აღარა გყავს გაგფრენია H; 18 ბზზუ, ბზზუ, ბუზა-ბუზა ბზზუ... D. 20 ლოპიანას ლოპიანის E; ლოპიანას მომღერალო – F; 21 საათნავას საათნამას BE, სიათნოვას D; სავათნავას I; საათნავას ეშხით მთვრალო არათინსკის ღენერალო F; 23 არ გაგხადო რომ რომ არ გაგხადო BCDEFGHI; 24 საცოდავო შესაბრალო BE, შენ საბრალო CDHI; შე საბრალო G; 25 სიტყვით... კუზა – C; 25-27 სიტყვით სწორო... ბზზუ, ბზზუ, ბუზა-ბუზა – BE. 26 დაგიკარგავს სად დაჰკარგე C, სად დაკარგე D, რათ დაკარგე G, გაგფრენია H, გაგიფრინდა I; 27 ბზზუ, ბზზუ, ბუზა-ბუზა ბზზუ... D; 28 რადგან რადგანც BDEH; ერთ ერთს BE; კაცი ვაცი H; 29 გულმტკიცე გულმტკიცე CFGI; 30 აკაკია აკაკა D; 31 ბაკაკიამ ბაკაკამ D; ბაკაკიამ გითხრას ბაკაკია გეტყვის C; გითხრას გითხარ E; 32 მოსძებნო მოძებნო BCDEFHI, მიბძანო G; 33 იარანალ-ხარაბუზა – C; 34 სიტყვით სწორო, საქმით კუზა – FMN; 35 დაიბრუნე გაიბრუნე F; ჯერ დაუნერია „გაგფრენია“, შემდეგ გადაუსწორებია H.

პატრიოტის აღსარება (გვ. 159)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1875, №4, გვ. 2 (B); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 230–231 (C); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 96–98 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: ბობოლაების ბაიათი B.

თ ა რ ი ლ ი: [1872]

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: აკაკი B.

B-ში ლექსი ჩართულია პროზაში „პატრიოტის აღსარება“, ამავე თხზულებათაშია ჩართული მეორე, საპასუხო ლექსი „კოლო-ბუზების პასუხი“.

აკ. წერეთლის თხზულებათა ნინა გამომცემლებს ლექსისათვის მიუციათ B წყაროს სათაური: „ბობოლაების ბაიათი“; ჩვენ კი ლექსი დავასათაურეთ ავტორის ბოლო ნების, ე. ი. AC წყაროების მიხედვით: „პატრიოტის აღსარება“. „პატრიოტში“, ისევე, როგორც „ბობოლაებში“, ირონიულად იგულისხმება ძველი თაობა – „მამები“.

A წყაროს სქოლიოში აქვს ავტორის შენიშვნა, რომელიც ჩვენ ნინა ლექსის – „ხარაბუზა ლენერალს“ შენიშვნებში გადავიტანეთ, ვინაიდან ხსენებული შენიშვნა ამ ლექსსაც ეხება.

ცნობილია, რომ ლექსი „ხარაბუზა ლენერალს“ მხოლოდ ხელნაწერი სახით ვრცელდებოდა და ავტორის სიცოცხლეში არსად დაბეჭდილა, ამიტომ ეს საერთო შენიშვნა პოეტმა უფრო მოგვიანებით დაურთო ლექსს „პატრიოტის აღსარებას“.

ლექსები „პატრიოტის აღსარება“ და „კოლო-ბუზების პასუხი“, როგორც ავტორის ზემოხსენებული შენიშვნიდან ჩანს, დაწერილი ყოფილა 1872 წელს (მაშინ, როცა დაინერა „ხარაბუზა ლენერალს“); ამიტომ ჩვენ ისინი 1872 წლით დავათარილეთ, ეს თარიღი ჩავსვით კვადრატულ ფრჩხილებში და ლექსები მოვათავსეთ „ხარაბუზა ლენერლის“ შემდეგ.

159. 3 შენ ვერ] ვერას B. 19 შენ რომ ვერ] რომ ვერას B.

კოლო-ბუზების პასუხი (გვ. 160)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1875, გვ. 2 (B); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 230–231 (C); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 98–100 (A).

თ ა რ ი ლ ი: [1872].

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: აკაკი B.

B-ში ლექსი ჩართულია პროზაში „პატრიოტის აღსარება“. ამ ლექსის თარიღის შესახებ იხ. ნინა ლექსის – „პატრიოტის აღსარება“–შენიშვნა.

კოლო-ბუზები – ამ ეპითეტით იხსენიებდა გრ. ორბელიანი თერგდალეულებს თავის ლექსში „პასუხის-პასუხი“.

161. 19 რად] რათ B; 20 წაბძანდებით] წაბრძანდებით B; 23 რად] რათ B.

*** * * (გამტანია ჩვენი ერი) (გვ. 162)**

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1872, №12, გვ. 1 (B); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 157–158 (C); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 211 (A)

თ ა რ ი ლ ი: [1872].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

B-ში ლექსი ჩართულია ფელეტონში – „ცხელ-ცხელი ამბები“ („ჩემი ობროდობა“).

162. 2 გარეგანად] გარეგანათ B; 4 შტერი] მტერი B; ტკბილად] ტკბილათ B; 6 ჰსურს] სურს B; 15 კარგად] კარგათ B; 20 მზად] მზათ B; 21 თქვენს ადვოკატებსაც] თქვენსა ადვოკატსაც B.

ფოთი (გვ. 163)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1872, №27, გვ. 3 (B); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 158–159 (C); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 212–213 (A).

თ ა რ ი ლ ი: [1872].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

B-ში ლექსი ჩართულია ფელეტონში „ცხელ-ცხელი ამბები“.

გასული საუკუნის 70-იან წლებში დაიწყო ფოთის პორტისა და რკინიგზის მშენებლობა. ფოთის ნავსადგურის დიდ მნიშვნელობაზე ხშირად იწერებოდა იმდროინდელ ჟურნალ-გაზეთებში, მაგრამ აკაკი სკეპტიკურად იყო განწყობილი ფოთის ნავსადგურის მიმართ. ფელეტონში „ცხელ-ცხელი ამბები“ და მასში ჩართულ ლექსში „ფოთი“ სწორედ ეს განწყობილება გადმოცემული.

163. 8 უზომოდ] უზომოთ B; 14 გამომხრჩვალსაო] გარდმომხრჩვალსაო B; 17 მრნამს] მწამს B; სპილოდა] სპილოთა B; 19 კავკასად] კავკასათ B; 24 ჩვენს] ჩვენ C. **164.** 4 ერთხმად] ერთხმათ B. 5 ორაზროვანი] ორ აზროვნის B; 6 ხომ] რომ B; 8 ძმად] ძმათ B.

ფარშავანი (გვ. 165)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ასლები: T 17497 (B), T 17496 (E).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1872, №29, გვ. 2 (C); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 160–161 (D); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 213–215 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: სიმღერა B, . . . E

თ ა რ ი ლ ი: [1872].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი B, აკ. C.

მ ი ნ ა ნ ე რ ი: ბოლოში მარჯვნივ: აჭარა C.

C-ში ლექსი ჩართულია პროზაულ თხზულებაში „ახმედ ფაშა კახაბერი“ (ნეკროლოგი). ამ ლექსთან დაკავშირებით იხ. კომენტარი ლექსისა „ხარაბუზა ლენერას“.

166. 8 ეს დათვი ორ-ბელიანი – იგულისხმება გრიგოლ ორბელიანი.

165. 2 მრავალფერადლ მრავალგვარად B; 9 ფრინველს მფრინველს B; 11 მაზელ მასზედ B; ვინც ვინ C; 13 ვერ დასდო არ დასდვა B; 14 როგორც იყო ლამაზი და BC; 15 ახალგაზრდათ ნმინდა და ახალგაზრდობას B; ახალგაზრდათ ახალგაზრდათ C; 16 იყო ჰქონდა B; 18 ჰანგი ანგი CD; 21 ნაცვლად ნაცვლათ C. 23 მაშინ მიხვდით მაშინა ვსთქვით B; 24 შემოვირტყით შემოვიკართ B; 166. 3 გულდანყვეტილი გულდანყვეტილი B; 8 ეს ის B; დათვი ორ-ბელიანი მხეცი დიდ-ბილიანი D; ორ-ბელიანი – ბელიანი C.

აღარ გვაქვს გრძნობა (გვ. 167)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ასლი T 17496, გვ. 41–42 (B).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1872, №33, გვ. 1 (C); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 162–163 (D); „რჩეული ლექსები“ (საიუბილეო კომიტეტის გამოცემა), 1908, გვ. 48–49 (E); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 215–216 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: სევედის ხმა (ვ. ს. ა.) B.

თ ა რ ი ღ ი: [1872]

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი C.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

C-ში ლექსი ჩართულია ფელეტონში „ცხელ-ცხელი ამბები, მიდებ-მოდება“.

თვრამეტომეულის I ტომის შემდგენელი აღნიშნავს, რომ ლიტერატურის მუზეუმის ხელნაწერ ასლს ვერ მიაკვლია. აკადემიური ოცტომეულის I ტომის გამოცემისას აღნიშნული ასლი (T 17496) ჩვენ ხელთ გვქონდა. იგი აღნიშნულია B ლიტერით, ხოლო განსხვავებანი სხვა წყაროებისგან აღნუსხულია ვარიანტებში.

167. 5 სად სად BCDE; 6 თავგანწირულსა თავგანწირულსა C; 7 შვილთ გვეზიზღება დღეს ჩვენ გვეზიზღება შვილთ B; 8 გვიხურებს გვიხურებს C; გვიხურებს გაყინულს გვიღვლებ გაყინულს B; B-ში გულს +

ის სამსჯავროცა, სად ჩემს წინაპარს
დაუმტკიცნია ქეშმარიტება,
უსამართლობით, უღმერთობით ჰყარს
და დღეს იქ მეფობს სრულ-ბოროტება;

9 იქ, სადაც ძველად ქართველი ქართველს სადაც ქართალი დაჩაგრულ ქართალს¹ B; 10 ძმურად გრძნობით B; 12 თვის მის B, თვით DE; 13-20 ჯერ მოჰკლავს... საქართველო]

¹ B ვარიანტის (T 17496) ფორმა და ჩვენც უცვლელად დავტოვეთ.

წინაპართ სისხლით და იმათის ცდით.
მოპოვებულსა თავისუფლებას,
ალერსში, ჩინში და ჯვრებში ვყიდით
და თანვე ვატანთ მას ქართველობას B;

15 უკანასკნელს] უკანასკნელ E. 21-24 რისთვის გაჰყიდე... ჰკრა ტყვია
– B; გაჰყიდე?.. მაგრამ კითხვა ღირს?] გაჰყ მაგრამ კითხვა აღარ
ღირს C; 22 შეგვიტყვია] შეგიტყვია E; 25 დავჰკარგეთ] დავკარგეთ BCE; 27
ჯილდო] ჩინი BC; 28 ძმობის ნაცვლად] ერთობის ნილ B.

განჰქრენ ჟამნი (გვ. 168)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1872, №33, გვ. 1 (B); „თხზულებანი“, I, 1893,
გვ. 164–166 (C); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 216–218 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: განქრენ ჟამნი C.

თ ა რ ი ლ ი: [1872]

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

B-ში ლექსი ჩართულია ფელეტონში „ცხელ-ცხელი ამბები. მიდებ-მოდება“.

168. 1 განჰქრენ] განქრენ BC. 169. 4 ვჰგონებ] ვგონებ BC; 5 გინდა]
უნდა B; 8 ბძანდებით] ბრძანდებით B; 13 განჰქრენ] განქრენ BC.

ჩიტუნიები (გვ. 170)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი Q 2173/973(45), ფ. 54 v – 55r (B)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1872 წ., №34, გვ. 1 (C); „თხზულებანი“, I,
1893, გვ. 166–167 (D); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 218–219 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: ჩიტებს B.

თ ა რ ი ლ ი: [1872].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი C.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

C-ში ლექსი ჩართულია ფელეტონში „ცხელ-ცხელი ამბები, წინდა და ქუდი“.

170. 17 „ნახავთ“ შემდეგ გადახაზულია „თქვენ“ B; ერთ] ერთს BCD;
18 შეგხსნია] ავტორს ჯერ დაუნერია „შეგაბმენ“, შემდეგ შეუსწორებია B;
19 საცინლად] საცინლათ BC; 20 თქვენც] შენც BC; 21 მამ] ავტორს ჯერ
დაუნერია „მამინ“, შემდეგ შეუსწორებია B.

საგლე (გვ. 171)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1872, №40, გვ. 2 (B); „თხზულებანი“, I, 1893,
გვ. 168–169 (C); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 220–221 (A).

თ ა რ ი ლ ი: [1872].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

B-ში ლექსი ჩართულია პროზაულ თხზულებაში „შავ-შავი ამბები“.

171. 1 პირველ პირველს B; 2 დაქადაგებდენ დაქადაგებდნენ B; 3 უღირს უღირსს B; 4 სინმინდით სძგერდა მათ წმინდათ სძგერდენ რა მათი B; 8 აღიარებდენ აღიარებდნენ B.

ორი სურათი (გვ. 173)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟ. „კრებული“ 1873, №3, გვ. 40–43 (B); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 170–173 (C); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 221–224 (A).

თ ა რ ი ლ ი: 15 ოკტ. 1872 წ. ქვაშიხორს B.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკ. წერეთელი B.

173. 2 გადასწოლია გადანოლია B; 3 თითქმის თვითქმის B; 15 ნანგრევიდგან ნანგრევიდამ BC. 21 გადალმიდან გადალმიდამ B; **174.** 1 ჰკურნებს კურნებს B; 6 ერთბაში ერთბამი B; 9 ნიავი ზეფიური B; ჰხრის ხრის B; 11 რად რათ B. **175.** 2 მეხსიერებაც მეცხიერებაც B.

ახალი სამართალი (გვ. 176)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფები: Q 2173/934 (4), ფ. 1 r – 11 r (B); Q 2173/973 (45), ფ. 26 r – 31 r (C).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1872, №43, გვ. 1–3 (D); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 170–173 (E); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 225–242 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: სამართალი BD, ავტორს ჯერ დაუწერია „სამართალი“, შემდეგ ფანქრით წინ მიუმატებია „ახალი“ C.

ქვესათაურის შემდეგ ფანქრით გადახაზულია ფრჩხილებში ჩანერილი – „გუძღვნი კ. ნიკოლაძისას“ C.

თ ა რ ი ლ ი: 1872 წ., 3 ნოემბერსა B, 1872 წ. 3 ნოემბერს – გადახაზულია ფანქრით და ზემოთ ფანქრითვე აწერია „დასასრული“ C.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი D.

B ავტოგრაფი ნაწერი და ნასწორებია შავი მელნით, C ავტოგრაფი ნაწერი შავი მელნით, ნასწორებია ფანქრით, ერთგან – იმავე შავი მელნითაც.

ლექსი ეძღვნება ნიკო ნიკოლაძის დას, საზოგადო მოღვაწესა და პედაგოგს, კატო ნიკოლაძეს (1854–1931).

ლექსი მიმართულია მეფის სასამართლოსა და ადვოკატთა უკანონობის, განუკითხავობის წინააღმდეგ. აი, რას წერს თვით აკაკი ამ ლექსთან დაკავშირებით: „...ახალი რეფორმები შემოდიოდა და, რასაც ჩვენ ასე შევხაროდით, ისიც თავისთვის კუდს იტოვებდა. სახელით ყველაფერი კარგი იყო, მაგრამ სახრავად კი არ ვარგოდა. მაგალითად, რალა ნაყოფს მოიტანდა

ის სამსჯავრო, სადაც ხალხის ენა აკრძალული იყო და ენის უცოდნელობის გამო ხალხი უნდა გამლექტ-გამცვეთლებს ჩავარდნოდა ხელში? ამაებს ყველას ვხედავდი და მიტომაც სრული ჩემი თანაგრძნობა ვერ მოიპოვეს რეფორმებმა და მაშინ დაინერა „ადვოკატი“, „კატა და ძაღლი“, „ვასი უნდა შევეყარო“ და სხვანი“ (იხ.: აკ. წერეთელი, თხზულებანი, ტ. IV, 1948, გვ. 69).

176. 2 გამოუნავარდა| ავტორს ჯერ დაუნერია „გამოუვარდა“, შემდეგ გაუსწორებია B; 3 ოხ| ო C; ავტორს ჯერ დაუნერია „ოხ“, შემდეგ შეუსწორებია CD; 4 არ კი| აკი C; 6 დაჰფხუკურებს| დაფხუკურებს BCD; 7 კბილღრჭენილი| კბილ-ზრჭენილი BC; 10 ჰხედავს| ხედავს BD. 11 ძაღლი ხეზედ თუმც| თუმც ძაღლი ხეზედ CD; 18 ჰქნას| ქნას BDE; 22 ჰყავსთ| ყავთ BC; 23 ბოქულად| პრისტავებათ BC; 24 ადვოკატად| ადვოკატათ BCD; **177.** 5 ჰბედავთ| ბედავთ BC; 9 უკანონოდ| უკანონოთ BCD; 10 დაისჯებით| დაირჯებით E; 11 თითო-თვითო| თვითო-თვითო C; 13 ვერ გაუბედეს უარი| ვედარ გაუბედეს ვარი BCDE. 20 და ორივე| ავტორს ჯერ დაუნერია „ჭორის“, შემდეგ გაუსწორებია C; **178.** 1 უეცრად| უეცრათ B; 5 დიდის| დიდი E; 8 გაიდვა| გაიდვა B; 9 ძალით| ძალათ BC; 14 ჰქმენ| ქენ C; ღვთის| ღვთის B; სასიამო| სასიამოვნო D; 18 მღვდელმა ტყვილად ვის უწირა| ... E; ტყვილად| ტყვილი B, ტყვილა GD; ავტორს ჯერ დაუნერია „ტყვილა“, შემდეგ გაუსწორებია B; 22 დღეში მაქვს მე| დღეშიდა მაქვს BCD; **179.** 3 რად| რათ CD; 6 ახალი| ახალის BCD. 13 მექნა| მექმნა BDE; 14 თქვენ კრიმანჭულ-შობილების| თქვენის მეგრულ-შობილების BD; თქვენის ცულულუტ-შობილების C; ავტორს ჯერ დაუნერია „მეგრულ-შობილების“, შემდეგ „მეგრული“ შეუცვლია სიტყვით „პლუტურ“, ბოლოს ისიც შეუცვლია სიტყვით „ცულულუტ“ C; 18 მოვჰპარავ| მოვპარავ BCDE. 27 გიზამს| გიზამ C; **180.** 2 მე ხელში ხელშიდა BCD; 4 ორჯელ-სამჯერ| ორჯერ-სამჯერ BCDE; გვინახავს| გვინახამს B; 8 ჩამოჰყარა| ჩამოყარა B; 10 დაბძანდა| დაბრძანდა C; 15 ჩვენი| ჩვენის BCD; 16 სხვებ| სხვებ BCD; 17 ფერხთ| ფხთ C; 20 ამას ჰხარობს| ამით ხარობს B. 28 დასჩაგრავთ მართალ| დამჩაგრავთ მართალს C; 17 მალრჩობს| მიხრჩობს D, მარჩობს E. **181.** 27 შემატა| შეჰმატა C; **182.** 1 ჩვენს| ჩემს C; 5 ვჩივი| ვსჩივი C; 8 რად| რათ CD; მირტყამდეს| მარტყამდეს B; 10 ჩხავიან| ჭყავიან C; 14 შევიტყე| შევატყე BC; 15 რადგან| რადგანც C; 18 სიძედ| სიძეთ BCD; 20 რად| რათ BCD; 22 უცბად| უცბათ BCD. 28 მე| ავტორს ჯერ დაუნერია „მაგე“, შემდეგ გაუსწორებია C; **183.** 9 წამოვდეგი| წამოვდექი BCD; 14 ღვარად| ღვარათ B; 18 უცბად| უცბათ BC. **184.** 9 საფერისცვალობოდ| საფერისცვალობოთ BCD; 10 ძღვნად| ძღვნათ BCD; 16 მოიღხინოს| მოუღხინოს B; ფოჩიანა| ფოჩიანი B; ფოჩიანა CD. 29 იქიდამ| იქედამ D. **185.** 1 აჰ| ახ BCDE; 13 თქვენ| თქვენს C; 20 გრძელი| გძელი B; 23 ჩახხველა| ჩახხველა D; 28 თხოულობენ| თხოვილობენ CD; 29 ჰსურთ| ჰსურსთ B. **186.** 5 მტყუანს| მტყუანს BC, ტყუანს D; 6 ერთი| ერთის C; 7 აგიხვევთ| აგიხვევსთ BCD; 8 მტყუანს| მტყუანს C; 9 არავინ| არვინ D; 14 მოგვფინეთ| მოგვიფინეთ BD; 23 ყველს| რძეს B, პურს C, – ს D; 25 სწორედ| სწორეთ BCD; 28 მათს| მათ BC; **187.** 1 ეგ ძაღლი თუ| თუ რომ ძაღლი BCD; იცავს| იცავს BD. იცავამ C;

2 იცავს] იცავს BCD. 3 დაუძინებლად] დაუძინებლათ C; 5 ფეხით] ფეხით D; 6 შეჰკრუტუნობს] შეკრუტუნობს D; 7 არც] არ D, არცა C; ბრჭყალავს] ბრჭყალავს CE; რამესა] რამეს BCD; 9 თვითონც] თვითონაც D; 15 უსაფუძვლოდ] უსაფუძვლოთ BCD; 17 „ხმით“ ჩამატებულია ფანქრით C; 18 ჩვენც] ჩვენ B; 25 შესანახავად] შესანახავათ D; 26 სხვას] სხვებს BCD; 27 ავად] ავად BCD; **188.** 3 სდომებია] ნდომებია BD. 20 მიიღონ] ავტორს ჯერ დაუწერია „ავციხსნას“, შემდეგ გაუსწორებია C; 22 თვითოეულად] თვითეულად B; ამიხსნან] ამიხსნათ BD; 24 სცნან] სცნათ BD; 25 მარდალ] მარდათ C; 26 მონმედ] მონმად B; 27 ჰქნას] ქმნას B; ქნას DE; **189.** 1 ბატონ] ბატონს B; 3 ე] მე C; 6 მოიხზრო] მიიხზრო B. 9 გაგრძელდება] გაგძელდება D.

მუხანბაზი (ნახევარი ცხოვრების გზა გავლიე) (გვ. 190)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფები: Q 2173/974 (46), ფ. 6 v – 7 r (A); T 28815, 2 ფ. (P.); ასლი Q 2173/975 (47), ფ. 12 (B),

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟ. „კრებული“, 1872, №10–11–12; გვ. 189–190 (C); ჯიბის კალენდარი, 1882, წელიწადი პირველი, თბ., 1881, გვ. 59 (D); „ჩანგი“, 1888, გვ. 338–339 (E); „ჩანგი“, 1892 (ტფილისი), გვ. 441–442 (F); „ჩანგი“, 1892, (ოზურგეთი), გვ. 341–342 (G); „სალამური“, სასიძლერო ლექსები აკაკისა (ქუთაისი), 1893, გვ. 15 (H); „ჩანგი“, 1900 (ბათომი), გვ. 355–356 (I); „სიძლერა აკაკისა“, 1903, გვ. 82 (L); „ჩანგური“, 1904, გვ. 131 (M); „რჩეული ლექსები“ (საიუბილეო კომიტ. გამოც.), 1908, გვ. 34 (N); „რჩეული ლექსები“ (ვაჭართა საზოგად. გამოც.), 1908, გვ. 29–30 (O).

ს ა თ ა უ რ ი: მუხანბაზი CDH, * * * EFGLM, ნახევარი ცხოვრების გზა გავლიე NO.

ე პ ი გ რ ა ფ ი: ფიქრები მაქვს, წინ შენი სახე მოდის! გ. ორბელიანი CD.

თ ა რ ი ლ ი: [1872].

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: აკაკი CD.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

A ავტოგრაფი ნაწერია მელნით, ნასწორებია მელნითაც და ფანქრითაც.

P ავტოგრაფი ინახებოდა ს. ხუნდაძის საოჯახო არქივში. ლიტერატურის მუზეუმს იგი 1997 წელს შეუძენია.

თხუთმეტრომეულის I ტომის გამოცემლები მიუთითებენ, რომ ამ ლექსის ძირითად წყაროდ ავტოგრაფი აიღეს, თუმცა როგორც ირკვევა, ტექსტი მათ შეავსეს პირველნაბეჭდისა და 1882 წ. ჯიბის კალენდრის მიხედვით.

აკაკის „მუხანბაზი“ პირველნაბეჭდის შემდეგ ბევრჯერ დაიბეჭდა სხვადასხვა გამოცემაში და ავტოგრაფის მსგავსად, მხოლოდ შემოკლებული ვარიანტით. ეს იყო ავტორის ბოლო ნება. ამიტომ ჩვენ ძირითადი ტექსტის წყაროდ ავიღეთ ავტოგრაფი და პირველნაბეჭდის განსხვავებული სტროფები გავიტანეთ ვარიანტებში.

190. 2 მეტი] ბევრი EFGIM; 4 ვსტირი] ვტირი FHLN; 6 მოკვდეს] მოჰკვდეს CDEFGILMNO; 8 იმ დროს მას] იმავე დროს M; 11 ფეხშიშველა]

ფეხშიშველი CDEFGHLMNO; და თავქე თავზედ CDEFGILMNO; ავტორს ჯერ დაუნერია „თავზედ“, შემდეგ ფანქრით გაუსწორებია A; ლეჩაქმობდილი ლეჩაქახდილი ILNO; 12 ჰხდის ხდის M; საღათას საგათას CDEF; 15 სხვანაირად სამნაირად ACDEFGILMNO; A-ში ავტორს ჯერ დაუნერია „სხვანაირად“, შემდეგ ფანქრით შეუსწორებია „სამნაირად“;¹ 16 ესაქ ეს GH; აქეთ აქესთ BCDEGH. 17 მხოლოდ მხოლოთ D, მარტო M; 18 რცხვენისო სცხვენისო I; 19 რა იცინაქ ვინ რა იცის M; 20 რომქ და LMN; რომ სიცილი სიცილი კი G; ბევრჯელქ ბევრჯერ CD, ზოგჯერ M; ცრემლზედქ ცრემლზე EGH; მნარიაქ მნარეა EFGHLM; მნარია +

მე ვიცინი იმის გამო სამგვარად,
რომ სატრფოზედ ვფიქრობ უსუსტრად მარად;

მის წარსულსა ვიგონებ და გულსა მწყევტს,
ანმყო მტანჯავს და გულს მინვაკს, ვით აბედს!

მომავალი კი მპირდება მე იმედს
და სამგვარად მით დავსტირი ამის ბედს!

თორემ ჩემთვის ტყუილია სიცილი,
პირადს ვნებას არა აქვს ჩემთან ხელი!

მხოლოდ ამის გაღვიძებას მე ვუცდი,
თუ ლოდინში უდროვოდ არ მოვხუცდი!

მოვესწრები, რომ გამიფრთხოს² მან ძილი,
და მამლეროს მისი ტურფა ქორწილი!

როდის იქნეს სვიმონივით მეცა ვსთქვა:
„განმიტყევე!“ და მღვიძარი მივირქვა.

მაშინ მხოლოდ მე გულით გავიცინებ,
მოსვენებით საფლავშიც დავიძინებ! CD.

სხვაგვარი ტრფობა (გვ. 191)

ხ ე ლ ნ ა წ ე რ ი: ავტოგრაფი T 17662 (A);
ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1880, №10, გვ. 1 (B); „თხზულებანი“, I, 1893,
გვ. 194–197 (C); „სულიკო და სხვა რჩეული სასიმღერო ლექსები აკაკისა“,
1899, გვ. 52–54 (D); „სიმღერა აკაკისა“, 1903, გვ. 12–14 (E); „რჩეული ლე-

¹ ვინაიდან ავტორის ბოლო ნების გათვალისწინებით ლექსს შემოკლებული ვა-რიანტით ვბეჭდავთ, გამართლებულად მიგვაჩნია ი. გრიშაშვილის მოსაზრება, რომ სიტყვა „სამნაირად“ უნდა შეიცვალოს სიტყვით „სხვანაირად“, როგორც BR წყაროებშია (იხ.: ი. გრიშაშვილი, „აკაკის მუხამბაზისათვის „ნახევარი ცხოვრების გზა გავლიე“, თხზულებანი, ტ. IV, 1985, გვ. 374–378).

² განიფრთხოს P

ქსები“ (საიუბილეო კომიტ. გამოც.), 1908, გვ. 29–31 (F); „ბაგრატ დიდი და სხვა ლექსები აკაკისა“, 1911, გვ. 29–30 (G); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 61–63 (H).

ქ ვ ე ს ა თ ა უ რ ი: (ძველებური) DE.

თ ა რ ი ლ ი: [72 წ.] A, 1872 წ. B, 1862 წ. D.

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: აკაკი B.

ავტოგრაფში თარიღი მიწერილია ლურჯი ფანქრით სხვა ხელით. A წყაროდ ავიღეთ ავტოგრაფი, ვინაიდან ბოლო ნაბეჭდ წყაროში ერთგან სიტყვებია შეცვლილი და აზრი გაბუნდოვანებულია (იხ.: ვარიანტები).

191. 1 ქალო ნუ] თუმცა არ DEG; 2 ნურც] არც DE, არ G; 3 ვერ მომიმატებ მით სიყვარულსა] მაგრამ მიდიდებ მაინც სიყვარულს DE. მაგრამ მიმატებ მაინც სიყვარულს G; 4 ვერც გაადიდებ] და აორკეცებ DEG; ჩემს] ჩემ DEG; 5-12 დრო გადაგვლია... საყვარლისა გულს – DEG; 9 კარგათ] კარგად CDEGN; 11 შენც] შენ CFH; რათ] რად CDEFGH; გინდა] გვინდა CH; 13 საქვეყნოთ] საქვეყნოდ CDGH; რომ] რო F; 14 შემსჭვალული] გამსჭვალული EG; 15 მხოლოდ] მხოლოთ D; 19 მშობლობის] მშობელის CFH, 23 სიყრმიდგანვე] სიყრმიდანვე EFH; ჩვილს] ჩვილს G; 24 რომ] მით DEG; მით] რამ DEG; 25 ეკუთვნი] ეკუთნი D; პირველ] უმაღლ DEG; **192.** 1-2 უცხო ხალხთან... ჩემი ნანინა – E,... D; უცხო ხალხთაგან] უმეცრებისგან BCFH; ხალხთაგან] ხალხისგან G; დამონებული] დამონებულნი FG; 3 და შენ აივსე მათ შურით] იზარდე მათ მტრად, არისხე G; მათ] მით B; 4 შვილო ჩემი] ჩემი ტკბილი G; 5 შენ] შენს F; ამგვარად] ამგვარათ H; 6 პატიოსნების] ჭეშმარიტების DEG; მოუპოვე] მოუპოვნე CFH; 8 შეაწოვე] შეაწოვნე CFH; 9 მაშ მომეც] მომეცი BCDEFGH; 11 კეკლუც] კეკლუტთ DEG; 15 გაამბორებ] გაიანბორებ B; 22 კეკლუცად] კეკლუტათ H; 28 მით] ამ DEG; ჩემს] ჩემ BCDEFGH.

გამოსაღმება (გვ. 193)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი T 17662, ფ. 6 v – 8 r (B);

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1880, №20, გვ. 1 (C); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 197–199 (D); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 63–65 (A).

თ ა რ ი ლ ი: [72 წ.] B, 1872 წ. C.

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: აკაკი C.

ავტოგრაფი ნაწერია შავი მელნით, თარიღი მიწერილია ლურჯი ფანქრით სხვა ხელით.

193. 3 ქვებ-ნასროლო] ქვეშ ნასროლო CD; 18 ერთს] ერთ C; 28 გადიოდენ] გადიოდეს B. **194.** 1 ჰქონდეთ] ჰქონდესთ BCD; 6 თითქო] თვითქო B; 7 რად] რათ BC; 10 სუ] ტფუ B, სსუ D.

მრისხანეს (გვ. 195)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფები: K 73, ფ. 18v–19v (A); T 17662 (B)
თ ა რ ი ლ ი: [72 წ.] B.

B ავტოგრაფი ნანერი და ნასწორებია შავი მელნით, თარიღი მიწერ-
ილია ლურჯი ფანქრით სხვა ხელით.

ლექსი დაიბეჭდა თხუთმეტომეულში, 1950, ტ. I, გვ. 261–262.

195. 1 ჩემზე ჩემზედ B; 8 „და“-ს შემდეგ გადასაზულია „მე“ B; 10 ნება
ავტორს ჯერ დაუნერია „ძალა“, შემდეგ შეუცვლია B; 15 იმერელი ჩვენის
ქვეყნის B; 16 იმერული ჩვენებური B; 21 მე + კი B; ჩემ ჩემს B; ჭკუასა
ჭკუას AB; 23 ჩემ ჩემს B; 24 ვერ ვერც B; **196. 4** და ისედაც თავს გვევლები
ისე თავს შემოგვევლები B.

* * * (წარმოდგენავ შენ ოცნების) (გვ. 197)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი T 17662 (B);

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1881, №24, გვ. 2 (C); „თხზულებანი“, I, 1893,
გვ. 135–136 (D); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 192–193 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: სიმღერა B.

თ ა რ ი ლ ი: [72 წ.] B.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი C.

B ავტოგრაფი ნანერი და ნასწორებია შავი მელნით, თარიღი მიწერ-
ილია ლურჯი ფანქრით სხვა ხელით.

C-ში ლექსი ჩართულია პროზაულ თხზულებაში „ცხელ-ცხელი ამბები“.

197. 3 შევნების ბუნების BC; 6 ხშირის ხშირი D. 11 გიგონებ ვიგონებ
C; 13 ვინცე შორით წერას ვინცე შორით წერა B; 14 შენთან შენზედ B;
15 გულის ძგერას გულის ძგერა B; 16 ცეცხლი ავტორს ჯერ დაუნერია
„ალი“, შემდეგ შეუსწორებია B; 19 ვჰქნა ვქნა BCD; 22 ჰნახავს ნახავს
BC; ცეცხლმოდებას ავტორს ჯერ დაუნერია „ცეცხლს მოდებულს“, შემდეგ
შეუსწორებია B; 23 შენ შენს BC; 24 ვჰპოვებ ვპოვებ B; ვპოვებ CD; 25 დაე
დეე B; 26 შენი შენის BC.

სხვადასხვაგვარი სიყვარული (გვ. 198)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟურნ. „კრებული“, 1873, № 2, გვ. 58–60 (B); „ჩანგი“, 1888
(თბილისი), გვ. 112–114 (C); „ჩანგი“ (ოზურგეთი), 1892, გვ. 111–112 (D);
„თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 192–194 (E); „ჩანგი“, 1900 (ბათომი), გვ. 328–
330 (F); „რჩეული ლექსები“ (ვაჭართა საზოგ. გამოც.), 1908, გვ. 27–28 (G);
„ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 59–60 (A)

ს ა თ ა უ რ ი: * * *G

თ ა რ ი ლ ი: 1872 წ. B.

ბ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკ. ნერეთელი B, აკაკისა [სარჩევში] D, აკ. ნერეთელი [სარჩევში] C.

198. 1 ქართლელ ქართველ ACDF; 2 ტრფიალებით ტრფიალებათ CD; 3 რკინათ რკინად EF; 6 დაუმატა დაამატა BCD. 14 მის მით D; გააკვიროს გააკვიროს BCDEF; 15 და მსხვერპლი რომ დაუჭლექდეს და რა დასჭლექდეს მისი მსხვერპლი (მე-4 სტრიქონს წინ ყველგან ემატება „და“) BCD, და რა დასჭკნეს მისი მსხვერპლი F, დაუჭლექდეს დაუმჭლექდეს E; 19 ტურასავით ტურფასავით F; 21 მაჟვებელად მაჟკაბელათ BCD, მაყვებელად F; 22 დამიფრთხოს დამიფთხოს BCD; 23 და მთელ ლამეს და მთელი ლამე BCDF; **199.** 2 მიქვია მიქვიან G; 7 შიგ და შიგ BC; 8 მუდამი მუდამ A; 10 ვეფხვად ვეფხვათ BC; 14 ვერვინ ვერავინ A; 15 ის იგი BCDE; 16 სძრახოს ძრახოს BCD.

მწუხარება (გვ. 200)

ბ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი T 17662

თ ა რ ი ლ ი: [72 წ.]

ბ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: არა აქვს

ავტოგრაფი ნაწერი და ნასწორებია შავი მელნით, თარიღი მიწერილია ლურჯი ფანქრით სხვა ხელით.

ლექსი პირველად გამოაქვეყნა ი. ლოლაშვილმა გაზ. „ლიტერატურა და ხელოვნებაში“, 1950, №7, შემდეგ დაიბეჭდა თხუთმეტომეულში, 1950, ტ. I, გვ. 267–268.

200. 4 ჩემი ავტორს ჯერ დაუნერია „შენი“, შემდეგ გადაუსწორებია; 28 სტვენა ავტორს ჯერ დაუნერია „მღერა“, შემდეგ გადაუსწორებია.

ხსოვნა (გვ. 201)

ბ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი T 17662

თ ა რ ი ლ ი: [72 წ.]

ბ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: არა აქვს

ავტოგრაფი ნაწერი და ნასწორებია შავი მელნით, თარიღი მიწერილია ლურჯი ფანქრით სხვა ხელით.

ლექსი პირველად გამოქვეყნდა გაზ. „ლიტერატურა და ხელოვნებაში“, 1950, №7, შემდეგ – თხუთმეტომეულში, 1950, ტ. I, გვ. 338.

201. 4 სატრფო ავტორს ჯერ დაუნერია „იგი“, შემდეგ შეუცვლია; 7 მოუვა მოუა.

ჩემს მეგობარს (გვ. 202)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი T 18542 (B)¹

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟ. „კრებული“, 1873, № 1, გვ. 96–98 (C); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 199–202 (D); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 65–68 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: ჩემს მეგობარს ნ.ს BC.

თ ა რ ი ლ ი: [1873].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკ. წერეთელი C.

მ ი ნ ა ნ ე რ ი: ლექსის დასაწყისში მარცხნივ სხვა ხელით: „კრებულისთვის“ აწყვეთ ეს ლექსი“ B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

B-ში ლექსს წინ უძღვის აკაკის წერილი სერგეი მესხთან:

„ძმაო სერგო!

ამ სტატიის მალე დაბეჭდვა აუცილებელი საჭიროებაა. უთუოთ უნდა დაიბეჭდოს შემდეგს ნომერში და „ცხელ-ცხელ ამბებს“ ოთხშაბათს გიგზავნი, რადგანაც დღეს ველარ მოვასწარი. ცენზორი რას ხარაბუზობს, შემიტყვე. გიგზავნი აგრეთვე ამ ლექსს. მსურველნი არიან, რომ „დროებაში“ ლექსებიც იბეჭდებოდნენ.

შენი აკაკი“

როგორც ჩანს, ლექსის ავტოგრაფი ყურნალ „კრებულში“ ან გაზ. „დროებაში“ დასაბეჭდად ყოფილა გამზადებული.

202. 1 შენი] ავტორს ჯერ დაუნერია „ხელ“, შემდეგ შეუსწორებია B; 3 აზრისა] ჰაზრისა BC; 6 ჩემი] ჩემის B; 8 სევდასა] სევდებსა B; 17 წარსული] წასრული B. 23 თავგანწირული] თავ-განწირული B; 24 მათში] ავტორს ჯერ დაუნერია „ვერსად“, შემდეგ შეუსწორებია B. 27 ჩუმაღ] ჩუმათ C; **203.** 4 უგნურს] ავტორს ჯერ დაუნერია „უგნურთ“, შემდეგ შეუსწორებია B; უგნურს მტრებს] უგნურ მტერებს B; 13 რადგანაც] სადაც BC; 15 მოვუღებ] მოუღებ BC.

სიმღერა (დაგვიზამორდა, სუსხმა დაგვკრა) (გვ. 204)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟ. „კრებული“, 1873, № 10, გვ. 97–98 (B); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 205–206 (C);

„ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 72–73 (A).

თ ა რ ი ლ ი: [1873].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკ. წერეთელი: B.

¹ B ავტოგრაფი ინახებოდა საქ. მეცნიერებათა აკადემიის ბიბლიოთეკის ყოფილი თანამშრომლის, თ. ბაქრაძის ოჯახში, რომელიც ბოლო წლებში გადაეცა ლიტერატურის მუზეუმს. აკაკის თსკ-ის თვრამეტტომეულის I ტ-ის შემდგენელი ეთერ შარაშენიძე მიუთითებს, რომ ამ ლექსის ვარიანტული წაკითხვები მოგვაქვს თხუთმეტტომეულიდან, რადგან ავტოგრაფს ვერ მივაკვლიეთ; აკადემიური ოცტომეულის I ტ-ის შედგენისას ჩვენ იგი ხელთ გვექონდა და ვარიანტებს ამის მიხედვით ვუთითებთ.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

მკვლევარ ლევან ასათიანის აზრით, ლექსი მიძღვნილია 70-იან წლებში უმაღლესი სწავლის მისაღებად საზღვარგარეთ გამგზავრებული ქართველი ქალებისადმი (ლ. ასათიანი, ცხოვრება აკაკი წერეთლისა, 1953, გვ. 255).

204. 1 დაგვეკრა] დაგვეჰკრა B; 6 ქურქი] ქერქი AC; B; თბილი] თფილი B; 13 სჯობს] ჰსჯობს B; 19 შეუპოვრად] შეუპოვრათ B; 24 არის] არი B; 25 დაგვეკრას] დაგვეჰკრას B.

სიჭაბუკე (გვ. 205)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი T 17662, ფ. 24 r — 25 r (B);
ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1880, №21, გვ. 1 (C); „თხზულებანი“, I, 1893 წ., გვ. 210–211 (D); „ჩანგური“, 1904, გვ. 270–271 (E); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 76–78 (A).

თ ა რ ი ღ ი: [73 წ.] B, 1873 წ. C.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი C.

B ავტოგრაფი ნაწერი და ნასწორებია შავი მელნით, ერთ სიტყვაში კალმისმიერი ლაფსუსი გასწორებულია ლურჯი ფანქრით; თარიღი მიწერილია ლურჯი ფანქრით სხვა ხელით.

205. 3 უკვდავების] უკვდავების E; წმინდა] წმინდავ BC; B-ში პირველი სტროფის შემდეგ ირიბი ხაზებით გადახაზულია ერთი სტროფი:

ცეცხლის ოხვრით შენი მგონე,
დამდნარს გრძნობას მდულარედ ვღვრი,
ანმყო ტვირთმა მაკლო ღონე,
დაჩაგრული თავს მდაბლად ვხრი.

14 ტკბილი] ტკბილად BC; 20 ხარბად] ხარბათ B; 19 მდულარეს] მდულარეს A; 21 გპოებ] გპოვებ B; 24 სავსე] სავსევ B; **206.** 7 უკვდავების] უკვდავების BE; წმინდა] წმინდავ B.

გაუბედავი სიყვარული (გვ. 207)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფები: Q 2173/973 (45), ფ. 56v—57v (B); T 17662, ფ. 2 v — 3 r (C).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ფ. „ივერია“, 1881, №5, გვ. 60–62 (D); „ჩანგი“, 1888, გვ. 221–223 (E); „ჩანგი“ 1892 (ტფილისი), გვ. 420–421 (F); „ჩანგი“ 1892 (ოზურგეთი), გვ. 211–213 (G); „თხზულებანი“, I, 1893 წ., გვ. 207–208 (H); „სულიკო და სხვა რჩეული ლექსები აკაკისა“, 1899, გვ. 31–33 (I); „ჩანგი“, 1900, გვ. 342–343 (L); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 73–74 (A).

თ ა რ ი ღ ი: [73] C, 1873 წ. D.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი D.

C ავტოგრაფი ნაწერია შავი მელნით, ნასწორებია შავი მელნითაც და ლურჯი ფანქრითაც. ლექსს თარიღი მიწერილი აქვს ლურჯი ფანქრით სხვა ხელით, B ავტოგრაფი ნაწერი და ნასწორებია შავი მელნით.

207. 2 მწარედ] მწარეთ I; 8 აგზნებული] აგძნებული B, ჰკვნესის სული C, ალგზნებული I; ავტორს ჯერ დაუწერია „აღგრძნებული“, შემდეგ შეუსწორებია B; 9 მიბამს] ავტორს დაუწერია „მიბავს“, შესწორებულია სხვა ხელით ლურჯი ფანქრით C; 10 მისი] და მის C, მისის DEGL; „მისი“-ს წინ გადახაზულია „და“ B; 12 ვსდნები] ვდნები FL; 14 გრძნობს] ჰგრძნობს FL; 16 ოხ] ეჰ B, ოჰ L; 17 რად] რათ BC; 19 გზნობის] გრძნობის L; 22 ცხადად] ცხადათ BC; ცხადად ტკბილი] ავტორს ჯერ დაუწერია „მაგრამ მაინც“, შემდეგ გადაუსწორებია B; 23 რამ ღიმილი] ავტორს ჯერ დაუწერია „მეტრფის ვინაც“, შემდეგ გადაუსწორებია B; 24 ჩუმად] ჩუმათ BFL; მდულარება] მდუმარება I. **30** „მითხრას“ წინ გადახაზულია „ეს“ C; **208.** 6 გვანვეს] ავტორს ჯერ დაუწერია „გვიდევს“, შემდეგ შეუსწორებია C; 7-12 ათი წელი... გვითქვამს აღსარება – B; 8 მეტად] მწარედ C.

მეგრული ჰარალალო (გვ. 209)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი T 17662

თ ა რ ი ღ ი: [73 წ].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: არა აქვს.

ავტოგრაფი ნაწერი და ნასწორებია შავი მელნით. თარიღი მიწერილია ლურჯი ფანქრით სხვა ხელით.

ლექსი პირველად გამოაქვეყნა ი. ლოლაშვილმა გაზ. „ლიტერატურა და ხელოვნებაში“, 1950, №7, შემდეგ დაიბეჭდა თხუთმეტომეულში, 1950, ტ. I, გვ. 280–282.

209. 7 მივედი... და] ავტორს ჯერ დაუწერია „მივედი“, შემდეგ შეუსწორებია. 18 სჩანს, დამძრახა] ავტორს ჯერ დაუწერია „დამიძახა“, შემდეგ შეუსწორებია. **210.** 19 მით მე] ავტორს ჯერ დაუწერია „ვაი“, შემდეგ შეუსწორებია.

სიყვარული (გვ. 212)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი T 17662 (B).

ნ ა ბ ე ტ დ ი: გაზ. „დროება“, 1880, № 10, გვ. 1 (C), თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 209–210 (D); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 75–76 (A)

თ ა რ ი ღ ი: [73 წ.] B, 1873 წ. C.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი C.

B ავტოგრაფი ნაწერია შავი მელნით, თარიღი მიწერილია ლურჯი ფანქრით სხვა ხელით.

212. 3 რა] და BC; უგზო-უკვლოდ] უგზო-უკვლო B, უგზო-უკვლოთ C; ავტორს ჯერ დაუწერია „უგზო-უკვლოდ“, შემდეგ „დ“ გადაუხაზავს B; 4

ძველ] ძველს B; 6 ჰკურნებს] კურნებს C; 8 გდევს] ჰგდევს B; 9 რად] რათ BC; 10 რალად] რალათ BC; 12 გვამართოვებ] გვამართოებ B; 16 სულს] სულ C; სტოვებ] სტოებ B; 19 უშენოდ] უშენოთ BC; 20. სიცოცხლე ავია +

ტრფობავ, შენი ვარ გონებით!
გულზედ მაქვს შენი ისარი!
მაგრამ სოფელს ვემონები და

ცოცხალი ვარ ცოცხალ-მკვდარი! BC. 24. ცოცხალ ვარ] ცოცხალი ვართ B, ცოცხალ ვარ C.

ახალგაზრდა ქალს (გვ. 213)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფები: K 86, გვ. 32 r-v (A); T 17662 (B); Q 2173/973 (45), ფ. 62-63 r (C); T 17802, გვ. 1 (D); ავტოგრაფის ფოტოპირი (E);¹ ასლი K № 212, ფ. 1 (F).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „თემი“, 1912, № 64, გვ. 2 (G).

ს ა თ ა უ რ ი: სურათზედ წარწერილი BC, ანასტასია ნიკოლაძისას D, მარიამ ხელთუფლიძევილისას E, კატო, ნიკო და მიხას F, კატო ნიკოლაძისას G. ქ ვ ე ს ა თ ა უ რ ი: - BCDF, (სურათზე) G.

თ ა რ ი ღ ი: [73 წ.] B

(მიწერილია ლურჯი ფანქრით სხვა ხელით).

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი DF.

მ ი ნ ა ნ ე რ ი ბოლოში სხვა ხელით: „პოეტს აკაკის ნინო ორბელიანისათვის თავის სურათი მიუძღვნია და ეს ლექსი ზედ წაუწერია. ორიგინალი ისევ ნ. ორბელიანისას დაგუბრუნეთ. მეც შევამონმე, სწორია. ს. გორგაძე“. F.

213.2 სწორმხატველი] მსწორმხატველი C, სწორმეტყველი D; 4. გამძრახველი] განმძრახველი BCF, გამზრახველი G; 5 ძრახვა] ზრახვა BDEFG; 5 ხელუხლებლად] ხელ-უხლებლად D, ხელუქმნელად BCEFG; 6 რად] რათ BCDF; 7 როს] ავტორს ჯერ დაუწერია „თუ“, შემდეგ გადაუსწორებია B; 8 მირბის] გარბის C; ვერ-მსახველი] ვერ-მჩენელი E; 11 გაქრება] განქრება B, გაქრების C; სუნთქვით] გადამწერს ჯერ დაუწერია „სუნთქვით“, შემდეგ შეუსწორებია F; 12 მძღავრობს] ძალობს D; 13 ჩემ] ჩემს D; 17 ჰაზრებს] აზრებს DEG.

ახალი წელი (გვ. 214)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი T 17662 (B); ასლი ხელნაწერი ჟურნალი „სალამური“ T 10 512, გვ. 36-37 (C).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟ. „ივერია“, 1881, №1, გვ. 87-88 (D); „თხზულებანი“, II, 1893, გვ. 83-84 (E); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 252-253 (A).

თ ა რ ი ღ ი: [74] B.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი CD [C-ში ხელმოწერა გადამწერისაა].

¹ ფოტოპირი დაცულია ქართველი ლიტერატურათმცოდნისა და მწერლის ლ. ასათიანის ოჯახში.

ბ ა ვ ე ტ ო გ რ ა ფ ი ნ ა ნ ე რ ი დ ა ნ ა ს ნ ო რ ე ბ ი ა შ ა ვ ი მ ე ლ ნ ი თ, ე რ თ გ ა ნ გ ა ს ნ ო რ ე ბ უ ლ ი ა ლ უ რ ჯ ი ფ ა ნ ქ რ ი თ ა ც. თ ა რ ი ლ ი მ ი ნ ე რ ი ლ ი ა ლ უ რ ჯ ი ფ ა ნ ქ რ ი თ ს ხ ვ ა ხ ე ლ ი თ, შ ე მ დ ე გ ე ს თ ა რ ი ლ ი გ ა დ ა ხ ა ზ უ ლ ი ა შ ა ვ ი ფ ა ნ ქ რ ი თ.

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ყ უ რ ნ ა ლ „ს ა ლ ა მ უ რ შ ი“ ს ხ ვ ა დ ა ს ხ ვ ა პ ო ე ტ ე ბ ის ლ ე ქ ს ე ბ ის გ ე ვ რ დ ი თ გ ა დ ა ნ ე რ ი ლ ი ა ა კ ა კ ის ზ ო გ ი ე რ თ ი ლ ე ქ ს ი, მ ა თ შ ო რ ის „ა ხ ა ლ ი ნ ე ლ ი“.

214. 7 მით] მითი C; 11 ვითა] ვით C; 12 განუწყვეტლად] გაუწყვეტლად CD; უმღერდა] უსტვენდა B; 15 რალად] რალათ B; „ახალი“ ორჯერ დაუნერია ავტორს, შემდეგ პირველი მათგანი ლურჯი ფანქრით გადახაზულია სხვა ხელით B; 18 წარსული] წასრული B; 21 ახალსა წელს] ახალს წელსა C; 23 ვსვამდი] ვსომდი B, შემდეგ გადახაზულია „ნაღ“ B.

ენების გასამართლება (გვ. 215)

ნ ა ბ ე ქ დ ი : გ ა ზ. „დ რ ო ე ბ ა“, 1874, № 452, გვ. 3 (B); „თ ხ ზ უ ლ ე ბ ა ნ ი“, I, 1893, გვ. 212–215 (C); „ჩ ე მ ი ნ ა ნ ე რ ე ბ ი“, II, 1913, გვ. 78–82 (A).

ს ა თ ა უ რ ი : — B.

ქ ვ ე ს ა თ ა უ რ ი : — B.

თ ა რ ი ლ ი : [1874].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა : ა კ ა კ ი B.

ლ ე ქ ს ი თ ა რ ი დ ე ბ ა პ ი რ ვ ე ლ ი პ უ ბ ლ ი კ ა ც ი ის მ ი ხ ე დ ვ ი თ.

ბ-ში ლექსი ჩართულია ფელეტონში „ენების გასამართლება“, სცენა სასამართლოში“.

ა წყაროს სქოლიოში ლექსს აქვს ავტორის ასეთი შენიშვნა: „გ. მუხრან-ბატონმა გამოსცა წიგნი სხვადასხვა ერების გაერთიანებაზე. იმ წიგნაკში ის აზრი იყო გატარებული, რომ პატარა ერებს უფლება არა აქვთ თვითარსებობის და დიდ ერებში უნდა გაითქვიფონო. ამან დიდი უსიამოვნება გამოიწვია საზოგადოთ, მაგრამ ვინ რას იტყოდა? ერთმა მხოლოდ ირაკლი გრუზინსკიმ ჰკითხა: რამ დაგანერია ამისთანა საუკუღმართო რამ? ან რამ გაფიქრებიაო? – მე დიდი ხანია მოფიქრებულიც მქონდა და დაწერილიცო, – მიუგო მუხრან-ბატონმა, – მაგრამ დაბეჭდით არ ვბეჭდავდი, რადგანაც შენ გიცდიდიო და როცა შენც შენი ვინაობა აბანოზე გაცვალე, მაშინ კი დავბეჭდეო!.. ეს მე გადმომცა სიცილით გიორგიმ და თანვე დამეკითხა: შენ რაღას იტყვი, პოეტო? – რაღაი კი საქმე გაბან-გარეცხაზე მივარდება, ერთი აბანო საკმაო არ არის ირაკლისათვისაც, მაგრამ თქვენს წიგნაკსაც კი ბევრი მოუნდება-მეთქი, – მოვახსენე.

მეორე წიგნაკი, თუმცა მზათ ჰქონდა, მაგრამ აღარ გამოუცია და ცენზურასაც ნაბძანები ჰქონდა თვალ-ყური ედევნებია, რომ არავის არა დაეწერარა იმ გამოსულ წიგნაკზე. ეს ლექსი „ენების გასამართლება“, ალეგორიულად დაწერილი, შევაპარე ცენზურას. მაშინ დიდი მითქმა-მოთქმა გამოიწვია ამ ლექსმა, მაგრამ დღეს კი აღარა აქვს მნიშვნელობა“.

აკაკის შენიშვნაში იგულისხმება გ. კ. მუხრანსკის (მუხრან-ბატონის) ბროშურა „О существе национальной индивидуальности и об образователь-

ной значении крупных народных единиц“. ბროშურა გამოვიდა როგორც გაზ. „Кавказ“-ის დამატება. ეს არის უხეირო ცდა, ერთგვარი თეორიული დასაბუთება და გამართლება მოუპოვოს ცარიზმის კოლონიურ-რუსიფიკატორულ პოლიტიკას.

მუხრან-ბატონი გიორგი (1821–1877) – მწერალი, პუბლიცისტი. ჟურნალისტი, საზოგადო მოღვაწე.

215. 1 მუხრანიდან მუხრანიდამ BC; 3 სარდლად სარდლათ B; 5 შემოსწრომია შემოსწრომია B; 8 ამოჰგლიჯოს ამოგლიჯოს B; 9 მუქარა მუქარი B; 14 სჯული რჯული B; 17 უმიზეზოდ უმიზეზოდ B; 25 მიეგება მიეგება B; 27 მიაძახა მოაძახა B. **216.** 1 ჩვენგან ჩემგან CD; 6 ტყუილად ტყვილა BCD; ჯარს ჯარსა B; 12 კაცი ვარ მე ქვეყნის ტოლი მეც ქვეყნის ტოლი კაცი ვარ B; 13 დამძრახეო დამსძრახეო B; 14 შენ დღეს ~ CD; 16-17 რად რათ B; 23 განვიზრახეო განვიძრახეო B; 24 სასაცილოა სასაცილოა B; 32 მომხრედ მომხრეთ B. **217.** 1 გავკოტრდი გავჰკოტრდი B; 2 ერთ ერთს B; 3 რად რათ B; 7 მოვიდენ მოვიდნენ B; 9 მომხრედ მომხრეთ B; 11 გამოვიზრდი გამოვიზრდი BCD; 17 ჯერეთ ჯერედ CD; 20 მთლად მთლათ B.

*** * * (ერთხელ ვნახე, მეტად ვერა) (გვ. 218)**

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი T 17662 (B).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1880, №21, გვ. 1 (C); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 216–218 (D); „ჩანგური“. 1904, გვ. 272–273 (E); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 83–84 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: № B.

თ ა რ ი ღ ი: [74 წ.] B, 1874 წ. C.

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: აკაკი C.

B ავტოგრაფი ნაწერია შავი მელნით, თარიღი მინერილია ლურჯი ფანქრით. სხვა ხელით.

218. 1 მეტად მეტათ BC; 5 შეგახე შემახე BC; 6 მეორედ მეორეთ BC. 7 ცხადად ცხადათ BC; 8 მიდგა მიდგას BC; 9 ტანად ტანათ BC; 11 ჭმუნვილისთვის ჭმუნვილთათვის E; 12 უკვდავების უკვდავების E; უკვდავების ვითა BC; 14 რად რათ BC; 16 ბაგეთ ბაგე E; ტკბილად ტკბილათ B; 17 შავ-ხუჭუჭ-თმა, ნანნავ-ბევრი შავ-ხუჭუჭი თმა, ნანნ-ბევრი B; 19 კერძოდ კერძოთ BC; 25 თვალმაცვალა თვალმაცვალი E; 26 პირნათელი პირს ნათელი E; **219.** 2 მეტად მეტათ B; 2 ბედზედ ბედით E. 11 ვკლავ ვჰკლავ B.

ტასოს ხაჟო (გვ. 220)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფები: Q 2173/973 (45), ფ. 40 v–41 r (A); T 17662, ფ. 30v – 32v(B);

თ ა რ ი ღ ი: [74 წ.] B.

B ავტოგრაფი ნანერია შავი მელნით, თარიღი მინერილია ლურჯი ფანქრით სხვა ხელით.

ლექსი პირველად დაიბეჭდა თხუთმეტომეულში, 1950, ტ. I, გვ. 300–302.

220. 1 მშენიერ| მშენიერს B; საქებ| საქებს B; 9 ოთახში| ოთახშიდ B; 11 სახავდა| ჰსახავდა B; 17 ერთ| ერთს B; 21 ყოველ| ყოველს B. **221.** 2 გაუბრუნდა| ავტორს ჯერ დაუნერია „გაუბრუნდა“. შემდეგ ერთი „დ“ გადაუხაზავს A; 9 ტანჯვამ| გაყრამ B; 14 რად| რათ B; 20 მანგრე| ავტორს ჯერ დაუნერია „მაგრე“, შემდეგ „ნ“ ჩაუმატებია A. 26 განვისაჯო| დავისაჯო B; 27 მოსთქვამს| მოთქვამს B; 28 პირს იხოკავს| პირსაც იხოკს B.

ძველი და ახალი წელი (გვ. 222)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1875, №1, გვ. 1 (B); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 218–223 (C); „ჩემი ნანერები“, II, 1913, გვ. 85–89 (A).

თ ა რ ი ლ ი: [1874].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი B.

ლექსი „დროებას“ დასაბეჭდად გადაეცა 1875 წლამდე, ამიტომ, შინაარსის გათვალისწინებით, იგი თარიღდება 1874 წლით.

222. 5 მივაყაროთ| მივაყარო B; 10 წინად| წინეთ B; 11 უსირცხვილოდ| უსირცხვილოთ B; 19 ან თავდაღმა ვგორდებითო +

დღემდი ეშვით სხვების მგლეჯი
დღეს უეშვით ვლორდებითო B.

26 ჰგრძნობენ| გრძნობენ B; 30 კარგად| კარგათ B; 323 ჩვეულებრივ| ჩვეულობრივ B; **223.** 21 დღემდის| დღემდი B. 23 მძარცველებს| მძარცველებს B. 31 გამრავლდენ| გამრავლდნენ B; **224.** 11 აქვს| აქვსთ B; მადლარი| მადლარის B; 15 შესდგომიან| შედგომიან B; 16 აზრებშია| აზრებშიდა B; 18 ბევრჯელ| ბევრჯერ B; ბაზრებშია| ბაზრებშიდა B; 19 ერთი| და ერთი BC; 20 ფაზრებშია| ფაზრებშიდა B; 25 „გეში! გეში!“| „გეში! გერში!“ B; **225.** 9 უჩემოდაც| უჩემოთაც B; სწორედ| სწორეთ B; 16 პიიპუ! პიპუ! პუუუ!| პიიპუ! პიუუ! B.

ეპიტაფია (გვ. 226)

ხ ე ლ ნ ა წ ე რ ი: ავტოგრაფი, T 17662.

თ ა რ ი ლ ი: [1875 წლამდე].

თარიღი მითითებულია სხვა ფერის ფანქრით.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: არა აქვს.

ლექსი პირველად დაიბეჭდა კრებულში „უცნობი აკაკი“, თბ., 2001.

ქალიშვილის ჩივილი (გვ. 227)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი : ავტოგრაფები: T 17 662 (A); K 73 B

თ ა რ ი ლ ი : [1875 წლამდე].

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა : არა აქვს.

თარიღი მითითებულია სხვა ფერის ფანქრით.

ლექსი პირველად დაიბეჭდა კრებულში „უცნობი აკაკი“ A ვარიანტის მიხედვით, თბ., 2001.

ქართული ანბანი (გვ. 228)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი : ავტოგრაფი Q 2173/973 (45) (B).

ნ ა ბ ე ქ დ ი : გაზ. „დროება“, 1875, № 3, გვ. 1–2 (C); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 223–230 (A); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 90–96 (D).

თ ა რ ი ლ ი : 1875 წ., 5 იანვარს B.

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა : აკაკი BC.

ამ ლექსის A წყაროდ ავიღეთ არა ავტორისდროინდელი ბოლო, არამედ მისი წინა გამოცემა, ვინაიდან ბოლო გამოცემის ტექსტში გაპარულია ზოგიერთი უზუსტობა.

228. 17 პირადის] პირადი D; 20 „მაგრამ იკითხე ჯერ ეს „ე“ – შემდეგ გადახაზულია ორი სტრიქონი:

„წინ სწორედ წადი, რომ კვალი
მრუდედ არ დარჩეს შენს უკან“ B.

5 ვისაცა] ვისაც B; 7 ახლის] არის B; „ჯერ“-ს შემდეგ გადახაზულია „ეს“ B; 8 ჯერ + ეს CD; 9 სწორედ] სწორე C; 26 ჯერ + ეს B; 30 ფანარი] ფარანი D, რამ] რომ B; **231.** 6 ზემოდ] ზემოთ BC; 7 თავიდან] თავიდან BD; 8 ლ] ლა B; 14 ხვალამდინ] ხვალამდის B; 17 ამდენს] ამდენ B; 19 უჩემოდაც] უჩემოთაც BC; 22 უჩემოდ] უჩემოთ C; 25 შენს] შენ B; გაზრდას] გაზდას BD; 27 გადავსდოთ] გადავდოთ B. **232.** 4 ან] ეს C. 6 გაცხარდი] გამცხარდი B, 7 მკვირცხლად] მკვირცხლათ B; 15 მთლად] მთლათ B; 16 ოჰ] ჰო B; 18 ვუთხრათ] ვუთხრა B.

სიმღერა (ბულბული ვარდს მაშინ დაჰყეფს) (გვ. 233)

ნ ა ბ ე ქ დ ი : გაზ. „დროება“, 1875, №42, გვ. 2 (B); „გოგია მეჩანგურე და რამდენიმე ლექსები“, 1877, გვ. 15–16 (C); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 257–259 (D); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 101–102 (A).

თ ა რ ი ლ ი : [1875]

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა : აკაკი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

B-ში ლექსი ჩართულია პროზაში „სადიდმარხვო მიდებ-მოდება“.

233. 9 მითი] მითა C; 13 რომ] რო C; 14 მითი შენ რა გაკლდება] მით შენ რა დაგაკლდება C; 15 ადგილზე] ადგილზე C; 19 ლხინად] ლხინათ C; 22 ვიძგერებ] ვაძგერებ BC; 23 გულისათვის] გულისთვის C; 234. 3 უსასყიდლოდ] უსასყიდლოთ C; 4 ტვირთს] ტვირთ C; 7 მყოფიცა] მყოფი C; 8 მონად] მონათ C; 9 ვგრძნობ] გრძნობ BC; 12 ჩემზე] ჩემზე C.

*** * * (ახლგაზრდა ქალი ბროლობს და ლალობს) (გვ. 235)**

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1875, №52, გვ. 1 (B); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 259–260 (A); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 102–103 (C).

ს ა თ ა უ რ ი: – B, I C.

ქ ე ე ს ა თ ა უ რ ი: I A.

თ ა რ ი ლ ი: [1875].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

B-ში ლექსი ჩართულია პროზაში „ცხელ-ცხელი ამბები“.

ამ ლექსის A წყაროდ ავიღეთ არა ავტორის სიცოცხლისდროინდელი ბოლო გამოცემა, არამედ მისი წინა გამოცემა. ეს განაპირობა ლექსის სათაურმა. ორივე გამოცემაში ლექსის ტექსტი იდენტურია, სათაური კი განსხვავებული: ბოლოსწინა გამოცემაში ლექსი უსათაუროა (აღინიშნება სამი ვარსკვლავით), ბოლო გამოცემაში კი რომაული ციფრით I (რაც მიგვანიშნებს, რომ იგი არის პირველი ნაწილი იმავე თემაზე დანერგილი მომდევნო ლექსისა „ახლანდელ ქალებზე“).

235. 3 სუყოველდე] სულ ყოველ დღე B; 15 გულმოდგინედ] გულს მოდგინედ B.

ახლანდელ ქალებზე (გვ. 236)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფები: Q 2173/974(46) (A); Q 2173/973 (45), (B), ასლი, Q 2173/975 (47), გვ. 18-19 (C).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1875, №52, გვ. 2 (D); „ჩანგი“, 1892, (ტფილისი), გვ. 398–399 (E); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 260–261 (F), „სალამური“, სასიმღერო ლექსები აკაკისა, (ქუთაისი), 1893, გვ. 21 (G); „ჩანგი“, 1900, გვ. 322–323 (H); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 103–104 (I)

ს ა თ ა უ რ ი: – D, * * * BEH, ახლანდელ ქალებს CG, II Fl.

ქ ე ე ს ა თ ა უ რ ი: (მუხამბაზი) A.

თ ა რ ი ლ ი: [1875].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი D.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

A ავტოგრაფი ნაწერი და ნასწორებია შავი მელნით; C ხელნაწერი ასლი გადაწერილია შავი მელნით. ზოგიერთი ადგილი ცენზორის მიერ გადახაზულია წითელი მელნით, D-ში ლექსი ჩართულია ფელეტონში „ცხელ-ცხელი ამბები“.

FI წყაროებში ამ ლექსს სათაურის ნაცვლად უზის რომაული ციფრი II. იგულისხმება, რომ იგი არის მეორე ნაწილი იმავე თემაზე დაწერილი უსათაურო ლექსისა, რომელიც მას წინ უძღვის და რომელსაც I წყაროში უზის რომაული ციფრი I („ახალგაზრდა ქალი ბროლობს და ლალობს“).

თვრამეტრომეულს I ტომის შემდგენელი მიუთითებს, რომ თხუთმეტრომეულს I ტომში ამ ლექსის ძირითად წყაროდ მითითებულია ავტოგრაფი, მაგრამ ტექსტი არც ავტოგრაფს და არც სხვა წყაროს თავიდან ბოლომდე არ მიჰყვება; იგი სხვადასხვა წყაროდან ამოკრევილ სტროფებს შეიცავს.

ჩვენს გამოცემაშიც ტექსტის ძირითად წყაროდ ავტოგრაფი ავიღეთ.

236. 2 მიხვრა-მოხვრა] მიხრა-მოხრა BCDEG; 4 რომ მოხიბლო] მისთვის გეტრფის BDEFGH; 5 დრო და ჟამის ნარნარი ხარ] რადგანაც ხარ შენ ნარნარი BDEFGH; 6 „პოჟოლუსტაც“] „პოჟოლუსტა“ BDEFGH; მიტომ] მისთვის DEFGH; 6-7 „პოჟოლუსტაც“... მშობლიური არა რა“ – G, გადახაზულია წითელი მელნით C; 8 გიხარია] ავტორს ჯერ დაუწერია „მოდა არის“, შემდეგ გადაუხსნორებია A; გიხარია ეგ სკვითური] „მოდნა“ არის ეგ სხვა გვარი BDEFHI; 9 „მოდებს“] „მოდნებს“ BD; 10 „წერა-კითხვა... ქართული“ გადახაზულია წითელი მელნით C; 11 შენი ღმერთი დაგავიწყდა, აღარ გრწამს] ავტორს ჯერ დაუწერია „საჩვენოთაც აღარ გიცემს ეს გული“, შემდეგ გაუხსნორებია A; 11-12 „შენი ღმერთი... დათვი ამართული“ – G, გადახაზულია წითელი მელნით C; 11-16 შენი ღმერთი... სატრფიალო რამა ხარ]

ერთის სიტყვით, რომ უნდათ, ისეთი ხარ,
მისთვის გეტრფის ეშხით სავსე ან გული,
ეგ თვალები ეშხის ცეცხლით მწველია,
ეგ ტუჩები ტკბილად საკოცნელია,
ფეხებამდე სატრფიალო რამა ხარ
და დათმობა შენი მიტომ ძნელია BDEFHI;

ამას DEFHI უმატებს:

შენ მიმხვდარხარ, თუ რად ხარ გაჩენილი,
რომ შეგშენის უსაქმოზა და ძილი!
შრომის ნაცვლად და კეთილის საქმისა,
მხოლოდ ღმერთი აგიღია შენ წილი.

ამას DEH უმატებს კიდევ ერთ სტროფს:

ბარაქალა!... მიგიგნია ცხოვრებას...
უსაქმობამ მოგცეს შენ ნეტარება!
ვიშ, ვიშ! ქალო, ქალაქელო ღამაზო,
სხვა ქვეყნელი ვითლა შეგედარება?!

17-18 სილამაზით პეპელა ხარ... გული ანდამატისა – B; 18 მიხვრა-მოხვრა] მიხრა-მოხრა CDEGH; 19 კუდის ქნევა და კრუტუნი მისივე] დღეში ასჯერ შეიცვლები მარტივით DEFHI; 20 რომ მოხიბლო] მისთვის გეტრფის DEFHI.

*** * * (ციცუნია კატაო) (გვ. 237)**

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1875, № 66, გვ. 2 (B); „საყმანვილო ამბები“, 1885, გვ. 22 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: – AB.

თ ა რ ი ლ ი: [1875].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

A-ში ლექსი ჩართულია პროზაში „ლამურა“.

B-ში ლექსი ჩართულია პროზაში „საყმანვილო ზღაპრებიდან „ლამურა“.

237. 2 მაგრე] მანგრე B; 5 თავმომწონეო] და თავმომწონო B; 6 მიაუ] მიაუგ B.

*** * * (კუდი ბუძგვით აიპრიხა) (გვ. 238)**

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1875, № 66, გვ. 2–3 (B); „საყმანვილო ამბები“, 1885, გვ. 22–23 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: – AB.

თ ა რ ი ლ ი: [1875].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

A-ში ლექსი ჩართულია პროზაში „ლამურა“.

B-ში ლექსი ჩართულია პროზაში „საყმანვილო ზღაპრებიდან „ლამურა“.

238. 3 შეჰხტა] შეხტა B; 6 ვერავინ] აბა ვინ B; დამემალებით] დამემალები B; 7 უმწვარად] უმწვაროდ B.

ლეგენდიდან „ვარდი და ეკალი“ (გვ. 239)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1875, № 69, გვ. 3 (B); „საყმანვილო ამბები“, 1885, გვ. 14–15 (C); „თხზულებანი“ I, 1893, გვ. 263–265 (D); ჟურნ. „ნაკადული“ (მოზრდ.), 1908, № 11, გვ. 68–70 (E); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 106–107 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: „ლეგენდიდან „ვარდი და ეკალი“ – BCE; ხსენებულ წყაროებში ლექსის პირველ ნაწილს ქვესათაურის ნაცვლად სათაურად აქვს „ბულბულის სტვენა“, მეორე ნაწილს კი – „ბაყაყის ყიყინი“.

ქ ვ ე ს ა თ ა უ რ ი: – BCE.

თ ა რ ი ლ ი: [1875].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

ბ-ში ლექსი ჩართულია პროზაში „საყმანვილო ზღაპრებიდამ „ვარდი და ეკალი“. ც-ში ლექსი ჩართულია პროზაში „ვარდი და ეკალი“.

239. 1 ღამეს] არეს CE; 7 აზრები] ჰაზრები B; 8 საფლავ ქვეშ] საფლავს ქვეშ CE; 12 იცავს] იცავს B. 17 თვის მამულზედ] მოყვრებზედა CE; **240.** 3 სამშობლოს] მოყვრებსა CE; 5 აზრებით] ჰაზრებით B; მტრელს] მტრედს C; 11 მის] მას B; 12 აქვთ] აქვს B; აქვსთ CE.

ლეგენდიდან „გოგია მეჩანგურე“ (გვ. 241)

ნ ა ბ ე ქ დ ი : გაზ. „დროება“, 1875, № 71, გვ. 1 (B); „გოგია მეჩანგურე და რამდენიმე ლექსები“, 1877, გვ. 2–4 (C); „თხზულებანი“ I, 1893, გვ. 266–267 (D); „ბაგრატ დიდი და სხვა ლექსები“, 1911, გვ. 31–32 (E); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 108–109 (A).

ს ა თ ა უ რ ი : – B, * * * C.

თ ა რ ი ღ ი : [1875].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა : აკაკი [პროზაული ტექსტის ბოლოს] B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

ავტორის შენიშვნა სქოლიოში: „ეკუთვნის იმ დროს, როდესაც ზნეობით დაცემულნი ზოგი ქართველები ხან ოსმალის მოიწვევდნენ, ხან სპარსს თავისავე მამულის ასაკლებათ“ BC.

BC ჩართულია პროზაში – „გოგია მეჩანგურე“, ლეგენდა, თუ როგორ გაჩნდნენ ქვეყანაზედ მოლალური, ბულბული და ოფოფი“.

241. 3 საფრთხე] საფრხე C; 6 ჩემგანავე] ჩვენგანავე BE; 7 და სტუმრობა] სტუმრობა რომ E; 12 გულ-ღვიძლს] გულ-ღვირძლს C; 15 ნაყოფის] ნამყოფის BC. 22 მივჰყოთ] მივეყოთ E; 23. ამოუგდოთ] ამოუგდოთ CDE; 27 ამ აზრით უნდ] ამით უნდა E; უნდ] უნდა A. **242.** 6 დავჰკარგავთ] დავკარგავთ E; 7 თავგანწირვით] თავგანწირვით C; 10 მონებით] მონობით E.

დედის სიმღერა (გვ. 243)

ნ ა ბ ე ქ დ ი : გაზ. „დროება“, 1875, № 71, გვ. 1–2 (B); „გოგია მეჩანგურე და რამდენიმე ლექსები“, 1877, გვ. 5–7 (C); „საყმანვილო ამბები“, 1885, გვ. 54–55 (D); „ჩანგი“, 1888, გვ. 206–207 (E); „ჩანგი“, 1892 (ოზურგეთი), გვ. 197–198 (F); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 268–269 (G); „ჩანგური“, 1904, გვ. 87–88 (H); „საყოველთაო კალენდარი 1905 წლის“, 1904, გვ. 146 (I); „გოგია მეჩანგურე“, 1908, გვ. 8–9 (L); „აკაკის რჩეული ლექსები“ (ვაჭართა საზოგადოების გამოცემა), 1908, გვ. 20 (M); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 110–111 (A).

ს ა თ ა უ რ ი : * * * M.

თ ა რ ი ღ ი : [1875].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა : აკაკი [პროზაული ტექსტის ბოლოს] B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

BCDL-ში ლექსი ჩართულია პროზაში – „გოგია მეჩანგურე“, ლეგენდა, თუ როგორ გაჩნდნენ ქვეყანაზედ მოლაღური, ბულბული და ოფოფი“.

M-ში დაბეჭდილია ლექსის მხოლოდ პირველი სტროფი.

AG-ში ლექსი ჩართულია ციკლში „ლეგენდიდან „გოგია მეჩანგურე“.

243. 1 ცხრა] ცხრას F; 3 რად] რათ BCFL; ქალზედ] ქალზე I; 6 ნაჰყვება] ნაყვება HI; 8 სამარეში] სამარეშიც M; ჩაჰყვება] ჩაყვება HI; 10 შორს] შორ C; 13 ხშირად] ხშირათ I; 19 მაგრამ შვილი... დაივწყოს – L; 22 მიბურავს] მიბრუნავს A; 23 გშია] გშიან L; **244. 1** ველზედ] ველზე HI; 5 ლამაზს] ლამაზ DHI; 6 ჰკორტნის] კორტნის I; 7 უპატრონოდ] უპატრონოთ HI; 8 მერანი [სქოლიოში განმარტება: კარგი მატარებელი ცხენი] L; 11 დედა-შენიც] დედა შენი DFL; 12 ჰფრენდეს] ფრენდეს HL;

დის სიმღერა (გვ. 245)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1875, № 71, გვ. 2 (B); „გოგია მეჩანგურე და რამდენიმე ლექსები“, 1877, გვ. 8–9 (C); „საყმანვილო ამბები“, 1885, გვ. 55–56 (D); „ჩანგი“, 1888, გვ. 208–209 (E); „ჩანგი“, 1892 (ოზურგეთი), გვ. 199–200 (F); „თხზულებანი“, I, 1893, 270–271 (G); „გოგია მეჩანგურე“, 1908, გვ. 10–11. (H); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 112–113 (A).

თ ა რ ი ლ ი: [1875].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი [პროზაული ტექსტის ბოლოს] B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

BCDH-ში ლექსი ჩართულია პროზაში – „გოგია მეჩანგურე“, ლეგენდა, თუ როგორ გაჩნდნენ ქვეყანაზედ მოლაღური, ბულბული და ოფოფი“.

AG-ში ლექსი ჩართულია ციკლში – „ლეგენდიდან „გოგია მეჩანგურე“.

245. 6 აზრების] ჰაზრების BC; 7 უამათოდ] უამათოთ BC; 8 გაქრება] გაჰქრება DEFH. 12 მასთან] მისთან C; 13 თავიდან] თავიდან BGDH; 13-16 რომ თავიდან... ჟღერს მისი ქნარი – EF; 16 ქნარი [სქოლიოში განმარტება: ჩანგი] H; 21 მოკვდეს] მოჰკვდეს DEF; 22 გაემსჭვალოს] გაემსჭვალოთ AG; 23 ჩიტად] ჩიტათ BC; გადამქმენი] გადამქენი DEFH; 24 შევიქნე] შევიქმნე BC; 26 ვუსტვენდე] უსტვენდე C; 27 უგდებდენ] უგდებდენ BC.

ცოლის სიმღერა (გვ. 246)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1875, № 71, გვ. 3 (B); „გოგია მეჩანგურე და რამდენიმე ლექსები“, 1877, გვ. 10–11 (C); „საყმანვილო ამბები“, 1885, გვ. 56–57 (D); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 272–273 (E); „გოგია მეჩანგურე“, 1908, გვ. 11–12 (F); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 113–114 (A).

თ ა რ ი ლ ი: [1875].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: არა აქვს.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

BCDF-ში ლექსი ჩართულია პროზაში – „გოგია მეჩანგურე“, ლეგენდა, თუ როგორ გაჩნდნენ ქვეყანაზედ მოლალური, ბულბული და ოფოფი“.

AE-ში ლექსი ჩართულია ციკლში – „ლეგენდიდან „გოგია მეჩანგურე“.

246. 2 ნეტა] ნეტავ BCDF; 5. მოირტყავს] მოირტყამს DF; 6 დაიშვენებს] დაიმშვენებს D. 9-24 ლამაზი ქერივი... ბევრიც რომ იფხაკუროსო – F; 10 დაჰღვრისო] დაღვრისო BCD; 11 ლამაზს] ლამაზ D; 12 დაჰხრისო] დახრისო BCD; 14 მორცხვობით] მორცხობით BC; 16 უცბად] უცბათ BC; 19 იქნა] იქნა D; 20 ცხვირიდან] ცხვირითგან D.

*** * * (აღმართ-აღმართ) (გვ. 248)**

ბ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფები: Q 2173/974 (46), ფ. 9–13 (B); Q 2173/973 (45), ფ. 28 v–29 r (D), ასლები: Q 2173/975 (47), გვ. 23–25 (C); T 12623 (K).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1876, № 2, გვ. 2 (E); „ციცინათელა ანუ ლექსთა კრება“, 1885, გვ. 2–3; (F); „ჩანგი“, 1888, გვ. 348–349 (G); „ჩანგი“, 1892 (ტფილისი), გვ. 446–447 (H); „ჩანგი“, 1892 (ოზურგეთი), გვ. 349–351 (I); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 274–275 (J); „სალამური“, სასიმღერო ლექსები აკაკისა“, 1899 (ქუთაისი), გვ. 23–24 (M); „ჩანგი“, 1900, გვ. 357–358 (N); „სიმღერა აკაკისა“, 1903, გვ. 80–81 (O), „რჩეული ლექსები“ (საიუბილეო კომიტ. გამოცემა), 1908, გვ. 56–57 (P); „რჩეული ლექსები“ (ვაჭართა საზოგადოების გამოცემა), 1908, გვ. 30–32 (R); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 115–117 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: – DE, * * * AFGHIJN; აღმართ-აღმართ BCL MOR, აღმართ-აღმართ მივდიოდი P.

თ ა რ ი ღ ი: 1876 წ. F, 1876 წელსა 1-ს იანვარს, ს. ახალგორი E. [1875 წ., 7 სექტემბერი].

ბ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: გიორგი ქართველიშვილი E, აკაკი F.

ავტოგრაფი და ასლები ნაწერი და ნასწორებია შავი მელნით.

E-ში ლექსი ჩართულია პროზაში „ნადული“ და თარიღიც (1876 წელსა 1-ს იანვარს, ს. ახალგორი) ამ უკანასკნელს ეკუთვნის.

რაც შეეხება ამავე პროზაში (E) ჩართულ ლექსს – * * * („აღმართ-აღმართ“), იგი დაწერილია 1875 წ. 7 სექტემბერს¹. აღნიშნულ წყაროებზე დაყრდნობით ლექსი დავათარიღეთ 1875 წლის 7 სექტემბრით და იგი კვადრატულ ფრჩხილებში ჩავსვით.

¹ ა. ქუთათელაძე, მოგონება აკაკის შესახებ, გაზ. „ფასკუნჯი“, 1908, №5; ლ. ასათიანი, ცხოვრება აკაკი წერეთლისა, 1953, გვ. 278–279; მ. ალავეძე, სად და როდის დაინერა „აღმართ-აღმართ“, „ლიტერატურული საქართველო“, 1990, №26, 2/VI; გ. პაპუაშვილი, ღირდა საკამათოდ? „ლიტერატურული საქართველო“, 1990, 9/XI.

248. 2 სერზედ| სერზე BCLMOR; შევდეგ| შევდეგ BCDEFGHILMNOPR; 4 სიკვდილმა ვერ მაშინა| ვსთქვი „არა ვარ მაშინა“ DEFGHIN; 8 ჩანგმაც თვისი მე სიმები დამინყო – A; თვისი| გადამწერს ჯერ დაუნერია „მისი“, შემდეგ შეუსწორებია C; 9 შეუპოვრად| შეუპოვრათ D; 10 ან იგი ხმა ვერ| რომ დღეის დღის ხმა BCLMOR; 11 ვიგრძენ| ვიგრძვენ D; 12 ვსთქვი| ვთქვი HN; ცხოვრება| ცხოვრება I; მეც| შენც B; 14 ნისლი ჰპურავს| ნისლი უდგას FGHII; დღე უდგას| დღე ჰპურავს FGHII; 15 გადვიხედე| გავიხედე C; 16 „გამიკვირდა“-ს წინ გადახაზულია „ვსთქვი“ B; ვსთქვი| ვთქვი N; მტერს| მას FGHIN; მონება| ჰმონება FGHIN; 17 არი| არის N; 19 მივაძახე| მივაძახე D; 22 სანამლავს| სამსალას L; სვამ| ჰსვამ BC; **249.** 1 დანაგულს| დანამულს FGHIN; 2 „მით“-ს წინ გადახაზულია „და“ B; მით| და DEFGP; საუკუნოდ| საუკუნოდ MO. 4 ამ სერზედ| მალლობზედ B, მალლობზე CLMOR; ავტორს B-ში ჯერ დაუნერია „იმ სერ“, შემდეგ გადაუხაზავს და გვერდით მიუწერია „მალლობზედ“; 5 „ჩემო“-ს წინ გადახაზულია „ნეტა“ D; გკურნვენ| გჰკურნვენ BD, გჰკურნენ E; ველარ გკურნვენ| ვერ განკურნენ FG; ვერ განგკურნვენ HN, ვერ განგკურნენ I; წამალით| წამლით F; 6 წა მალით| წამოვლით FGHIN, 10 ხელდაკრებით| ხელდაკრეფით BCEFGHILMOR.

სიმღერა (გუშინლამ მთვარე, სხივმომფინარე)(გვ. 250)

ნ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფები: Q 2173/974 (46), ფ. 14 (B); Q 2173/973 (45), ფ. 33 v–34 r (C); ასლი Q 2173/975 (47), გვ. 26–27 (D).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1878, № 263, გვ. 1 (E); „ჩანგი“, 1892 (ტფილისი), გვ. 395–396 (F); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 315–316 (G); „სალამური“, სასიმღერო ლექსები აკაკისა (ქუთაისი), 1893, გვ. 30–31 (H); „ჩანგი“, 1900, გვ. 334–335 (I), „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 152–153 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: მთვარე BDH.

თ ა რ ი ლ ი: ქუთაისი, 1875 წ., 28 ნომბერს E.

ნ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი E.

თხუთმეტტომეულის I ტომის რედაქტორ-გამომცემლებს ეს ლექსი B ავტოგრაფის მიხედვით დაუსათაურებიათ, ჩვენ A წყაროს მიხედვით დავასათაურეთ.

250. 2 სხივმომფინარე| სხივ-მომფინარე F; 3 ცაზედ| ცაზე BDH; მონარ-ნარება| მონარნარობდა BCDEFHI; 4 მგზნებარე| მგზებარე BCDH; 5 შევადარე| დავადარე BH; 6 ჩემს| ჩემ I; საყვარელსა| სატრფიალოს BDH, სიყვარულსა C; 10 სულს| სვლას C; 11 ყრფოლის| ყრფოლით BDH; 15 მეტყობდა| შეიტყობდა B; ქვეყნიურება| ქვეყნიერობა CDEFI; 18 ჭემმარიტება| ჭემმარიტებაც B, ჭემ-მარიტებათ C; მაცდურება| მაცთურება DH. 19 ჟამს| ავტორს ჯერ დაუნერია „დროს“, შემდეგ გაუსწორებია B; 21 მენაღველმწარა| მენაღველ-მწარა BDH; 23 მიწვამს| მიწვავს BDH; ავტორს ჯერ დაუნერია „მიკლავს“, შემდეგ გაუსწორებია B. 25 განქრა| გაქრა BDH; 27 რალას| ძალას C; 28 მოსვენება| შესვენება B; 29 მექნება| მექმნება EFGH; 12 გარეთ| გარედ FGH.

*** * * (ნაღვლიან გულისა ვნებამ) (გვ. 251)**

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი Q 2173/973 (45), ფ. 34 (B).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1878, № 266, გვ. 1 (C); „ჩანგი“, 1892 (ტფილისი), გვ. 396 (D); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 273–274 (E); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 115 (A).

თ ა რ ი ლ ი: ქუთაისი, 1875 წ. C.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი C.

251. 2 დამანყევია] დამანყევლია CD.

კოლხიდელს (გვ. 252)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: „აკაკის კრებული“, 1899, №10, გვ. 3–4.

თ ა რ ი ლ ი: 1875 წ.

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი.

„აკაკის კრებულში“ გამოქვეყნების შემდეგ ლექსი პირველად დაიბეჭდა ა. წერეთლის თხზულებათა შვიდტომეულში, 1940, ტ. I, გვ. 191.

კოლხიდელის შესახებ იხ.: ავტორის შენიშვნა ლექსზე „გამოცანა“ (აქვე, შენიშვნებისა და კომენტარების განყოფილებაში).

„ღამურა“ (გვ. 253)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ასლი K 78. (G)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: „დროება“, 1875, №66 (R); „გოგია მეჩონგურე და სხვა ლექსები“, 1877 (F). „დროება“, 1880, №226 (B); „საყმაწვილო ამბები“, 1885, გვ. 25(C); თხზულებანი, I, 1893, გვ. 262-263 (M); თხზულებანი, II, 1893, გვ. 72-76 (K); „სულიკო და სხვა ლექსები“, 1899, გვ. 40 (D); „სიმღერა აკაკისა“, 1903, გვ. 11 (E); „რჩეული ლექსები, 1908, გვ. 31-32 (O); ჟ. „ნაკადული“, 1908, №11 (N); „ჩემი ნაწერები“, I, 1912, გვ. 105 (P); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 243-246 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: – MFD; „კრულ იყოს“ EG.

თ ა რ ი ლ ი: [1875].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი R.

253. 1 თავუნამ] თავგუნამ B; 22 დაუყონებლივ] დაუყონებლივ K; 27 სჯულის] რჯულის B; **254. 6** შემოჩენილი] შემოჩენილიც K; 23 მივარდენ] მივარდენენ K; 9 ისხამს] ისხავს KMROP; 10 თვისსა] თავის K; 12 ჩემსავით] უსუსტარ OMP; 13 გადაგვარების] ბოროტებისა CN; 19 ტომშიც] ტომშიაც R; 23 თვის ტომს] მოყვრებს C; ჰღალატობს] ლღალატობს CRDE; 24 თვით ჰფიქრობს] აპირობს CDE.

ამ ლექსიდან CDOMR-ში დაბეჭდილია XVI, XVIII და XIX სტროფები, რომლებიც აკაკი წერეთელმა პირველად გამოაქვეყნა 1875 წელს „დროებაში“, №66, პროზაში „ღამურა“.

1903 წლის გამოცემაში ამ ლექსიდან ცენზურას ამოუღია XVII სტროფი. აკაკის ლექსი „ღამურა“ არასწორი დათარიღების გამო შედიოდა პოეტის 1880 წელს დაწერილ ლექსებში. გამოკვლევამ¹ დაადასტურა, რომ „ღამურა“ უნდა დათარიღდეს არა 1880 წლით, არამედ წყვეტილი თარიღით: 1875, 1880 წ.წ.

ალბომში (გვ. 256)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფები: Q 2173/973 (45), ფ. 63 v (A); T 17 662 (B).
თ ა რ ი ლ ი: [1876 წლამდე]
ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: არა აქვს.
მ ი ნ ა ნ ე რ ი: ლექსის მარცხენა არეზე ლურჯი ფანქრით სხვა ხელით: „აკროსტიხი“ B.

ავტოგრაფები ნაწერია შავი მელნით.

ლექსი დაიბეჭდა თხზულებათა თხუთმეტომეულში, 1950, ტ. I, გვ. 333. აკროსტიხის მიხედვით ლექსი მიძღვნილია ლიზა მესხიევისადმი, რომლის ვინაობა დაუდგენელია.

აკაკი წერეთლის თხზულებათა თხუთმეტომეულისა და თვრამეტომეულის I ტომების გამოცემლები ამ და რამდენიმე სხვა უთარილო ლექსს (* * * „ვით მზესუმზირე მზეს უჭვრეტს“, „მეგობარს“, „კიდევ სურათზედ“ „ხსოვნა“) მიახლოებით ათარიღებენ (1876 წლამდე) გ. ლეონიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმში დაცულ ავტოგრაფულ კრებულზე №17662 დაყრდნობით (ეს კრებული 1876 წლამდე ავტორის მიერ შედგენილი და კირ. ლორთქიფანიძის მიერ რედაქტირებული).

ამ მოსაზრებას ჩვენც ვიზიარებთ, მაგრამ ლექს „ხსოვნას“ ვანიჭებთ ამ ერთადერთ წყაროში კირ. ლორთქიფანიძის ხელით მიწერილ თარიღს „72“ და ვბეჭდავთ მას 1872 წლით დათარიღებული ლექსების ბოლოს.

წინა გამოცემლებისგან განსხვავებით, „1876 წლამდე“ ვათარიღებთ ლექსს „ექსპრომიტი“ და ვბეჭდავთ ზემოჩამოთვლილ ლექსებთან ერთად.

256. 4 ტურფა] ტურფავ B.

* * * (ვით მზესუმზირე მზეს უჭვრეტს) (გვ. 257)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფები: Q 2173/973 (45), ფ. 59 r (B); T 17662 (C).
ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1881, №130, გვ. 1 (D); „თხზულებანი“, II, 1893, გვ. 100–101 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: N B, N... C.

თ ა რ ი ლ ი: [1876 წლამდე]

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი D.

C ავტოგრაფი ნაწერია შავი მელნით, ორი სიტყვა გასწორებულია ლურჯი ფანქრით.

¹ იხ.: ე. ზარდიაშვილი, აკაკი წერეთლის „ღამურას“ შემოქმედებითი ისტორია და ტექსტოლოგიური ანალიზი, „მაცნე“, ენისა და ლიტ სერია, 1990, №4. გვ. 23.

თარიღის შესახებ იხილეთ წინა ლექსის შენიშვნა.

257. 3 მასხამდე] მასხავდე B; ავტორს დაუნერია „მასხავდე“, ლურჯი ფანქრით „ვ“ გადასწორებულია „მ“-დ C; „მახვილიც“ – ნასწორებია ლურჯი ფანქრით C; 6 მით] ვით B. 8 უშენოდ] უშენოთ BCD; გავძლებ] გავსძლებ BC; 9 ამბავი] ანბავი BC; 14 მიუძღვენ ვარდისა] მიუძღვენი ვარდის C; 15 ვინც შენსა ჩუმსა] მას ვინცა შენსა B; 16 ესე სოფელი უწონა] ეს სოფელი შეუწონა C.

მეგობარს (გვ. 258)

ხ ე ლ ნ ა წ ე რ ი: ავტოგრაფი T 17662, ფ. 35 r– 36 v (B).
ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1880, №202, გვ. 1 (C); „თხზულებანი“, II, 1893, გვ. 68–70 (D); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 190–192 (A).
ს ა თ ა უ რ ი: გ. შარვაშიძეს B.
თ ა რ ი ღ ი: [1876 წლამდე]
ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: აკაკი C.

თარიღის შესახებ იხ. აქვე, წინა ლექსების შენიშვნები.

ლექსი მიძღვნილია პოეტისა და საზოგადო მოღვაწის, გიორგი შერვაშიძისადმი (1808–1898).

258. 10 უცხო მხარე – იგულისხმება პატარა ქალაქი სკერნევიცე პოლონეთში, ვარშავის მახლობლად, სადაც 1875 წელს ცხოვრობდა გიორგი შერვაშიძე.

258. 5 გასაჯე] გასარჯე B; 7 ამბავი] ანბავი BC; 16 აცოცხალმკვდარებს] აცოცხალმკვდრებს A; 17 შეგიფრთხა] შეგიფრთხო C; 24 „მართლდაფასებას“ წინ გადახაზულია „სწორ“ B; 25 შეწუხდი] შესწუხდი BCD; 28 შავი] შავის BC; **259.** 2 გულკლდოვანი] გულ-მკლდოვანი B; 8 იმათ] იმით C; 9 მოუსვენრად] მოუსვენრათ C; 12 აზრიც] ჰაზრიც BC; 15 ბედნიერებად] ბედნიერებათ C; 16 დავჰკრავთ] დავკრავთ B; ხმოვანს] ავტორს ჯერ დაუნერია „მაღალს“, შემდეგ შეუსწორებია B; 20 „ყიყილიყო“!] „ყიყიყო“! BC.

კიდევ სურათზედ (გვ. 260)

ხ ე ლ ნ ა წ ე რ ი: ავტოგრაფები: Q 2173/973 (A); T 17662 (B).
ს ა თ ა უ რ ი: №. . . . სურათზედ ნარწერილი B.
თ ა რ ი ღ ი: [1876 წლამდე].
ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: არა აქვს.

ლექსი პირველად დაიბეჭდა აკაკის თხზულებათა შედგომულში, ტ. I, 1940, გვ. 562.

თარიღის შესახებ იხ.: აქვე, წინა ლექსების შენიშვნები.

260. 1. დაჰხედავ] დახედავ B; 3 „ჩემო“-ს წინ გადახაზულია „ოხ“ A; ჩემო დაო] ოხ, ჩემო დავ B; 4 რად] რათ B; 9 აეგზნება] ალეგზნება B; 11 წინვე ის] წინავე B.

ექსპრომტი (გვ. 260)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი : ავტოგრაფი T 17662, ფ. 28 რ.

თ ა რ ი ლ ი : [1876 წლამდე]

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა : არა აქვს.

თვრამეტომეულის I ტომის შემდგენელი ამ ლექსის შენიშვნაში წერს: „ლექსს ავტოგრაფში თარიღი არ უზის. თხუთმეტომეულის I ტომში იგი თითქოს ავტოგრაფული კრებულის მიხედვით სავარაუდოდ არის დათარიღებული „1867 წლამდე“, ხსენებული კრებული კი ამგვარი დათარიღების საფუძველს არ იძლევა. ჩვენი აზრით, აქ კორექტურული შეცდომაა: თარიღის ბოლო ციფრები შემთხვევით არის გადაადგილებული – „1867“ კი არა, „1876“ უნდა იყოს, ამიტომ ლექსი „ექსპრომტი“ წინა უთარილო ლექსებთან ერთად დავათარიღეთ: „1876 წლამდე“ (თსკ თვრამეტ ტომად, ტ. I, 1991, გვ. 362). ამ აზრს ჩვენც ვიზიარებთ.

ლექსი პირველად დაიბეჭდა გაზეთში „ლიტერატურა და ხელოვნება“, 1950, №7.

იმერული ლექსი (გვ. 261)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი : ავტოგრაფი Q 2173/973 (B);

ნ ა ბ ე ქ დ ი : გაზ. „დროება“, 1876, № 13, გვ. 1–2(C); „ჩანგი“, 1892 (ტფილისი), გვ. 397 (D); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 277–278 (E); „ჩანგი“, 1900, გვ. 339 (F); „ჩანგური“, 1904, გვ. 224 (G); „ჩანგური“, 1905, გვ. 12 (H); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 118 (A).

ს ა თ ა უ რ ი : იმერული სიმღერა B, პატარა საყვარელო DFH, * * *G.

ქ ვ ე ს ა თ ა უ რ ი : (ბაიათი) H.

თ ა რ ი ლ ი : [1876]

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა : გ. ქართველიშვილი C, აკაკი H.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

C-ში ლექსი ჩართულია პროზაში „ჩანგური“.

261. 5 მყავდი] მყავნა DH; გაზრდილი] გაზდილი BDFG; 8 რად] რათ BCD; 10 ხომ] შენ G; 12 რალად] რალათ BCD; 13 უმიზეზოდ] უმიზეზოთ BC; 14 სხვაშია] სხვაშიდა C; 16 ზღვაშია] ზღვაშიდა C; 19 გაზრდილო] გაზდილო BCDFG.

* * * (ღმერთმა მტერსაც ააშოროს) (გვ. 262)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი : ავტოგრაფი K 105, ფ. 4 (B).

ნ ა ბ ე ქ დ ი : გაზ. „დროება“, 1876, № 6, გვ. 1 (C); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 276 (D); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 117 (A).

ს ა თ ა უ რ ი : პოეტს B, – C.

თ ა რ ი ლ ი : [1876]

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: გიორგი ქართველიშვილი C.

მ ი ნ ა ნ ე რ ი: ლექსის ბოლოს: „ასე მისწერა პოეტს საყვარელმა და პასუხათ მიიღო პოეტისაგანც შემდეგი ნააღსარები. – ეს ორი ერთმანეთის წინააღმდეგი სიტყვები ორივე წმინდის გულის ნათქვამად მიიღე და თადარიგი იქონიე!“ B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

C-ში ლექსი ჩართულია პროზაში „ნადული“.

262. 8 „ხან“-ს შემდეგ გადახაზულია „უკდ“ B; 11 ხარ] ვარ C.

მუხანბაზი (რომ იცოდე ჩემი გულის დარდები) (გვ. 263)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფები: Q 2173/973 (45), ფ. 50v–51r (B); Q 2173/974 (46), ფ. 11 (C); ასლი Q 2173/975 (47), გვ. 19–21 (D);

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1876, № 13, გვ. 2 (E); „თბუღლებანი“, I, 1893, გვ. 278–279 (F); „სალამური“, სასიმღერო ლექსები აკაკისა (ქუთაისი), 1893, გვ. 22–23 (G); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 119–120 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: მუხანბაზი B, კინტოური CD.

თ ა რ ი ლ ი: [1876].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: გ. ქართველიშვილი E.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

E-ში ლექსი ჩართულია პროზაში „ჩანგური“.

C ავტოგრაფი ნაწერია შავი მელნით, ერთი სტრიქონი ჩამატებულია შავი ფანქრით.

263. 2 ტურფავ] ქალო BCDG, სონავ E; 3 ცაზედ] ცაში CDG; ქვეყ-
ანაზედ] ქვეყანაზე CDG; 4 შეცდომით] შეცთომით CG; 6 სიხარულო, ჩემის
ცრემლის დენა ხარ – B; ჩემის] ჩემი CD; 8-9 რომ იცოდე... შეგიყვარდები]
რომ იცოდე და სხვ. B; 9 გეფიცები, ისევ შეგიყვარდები] შემობრალე, აღარ
გამიჯავრდები CDG; ისევ] სონავ E; 13 და ყმანვილთა] საქეიფოდ CDG;
14 მოიფარე ფარდები] მიიფარე ვარდები C. 15 რომ იცოდე... შეგიყვარ-
დები] რომ იცოდე და სხვ. B; 16 გეფიცები ქალო] ადრინდელზე უფროც
CDG; ქალო] სონავ E; 20 ჩემ] ჩემთ BCDG; 21 თუ გამიქრა კლდეზედ] რომ
გამიქრეს კლდეზე CDG; გადავვარდები] გადავარდები ABCDF; 22 რომ
იცოდე] ხომ შეიტყვე CDG; 22-23 რომ იცოდე... შეგიყვარდები] რომ იცოდე
და სხ. B; 23 გეფიცები ისევ შეგიყვარდები] რათ მიმეტებ? ცოდვაში რათ
ვარდები] CDG; ისევ] სონავ E; 24 ან] ან B; ან რალა ვარ] მეფე ვიყავ CDG;
ტრფობას] ტრფობის G; 25 ვეხეტები] დღეს გლახა ვარ CDG; 27 გაყრის წამი
ჩვენი იყოს წყული – D, ფანქრით ჩამატებულია C; გაყრის წამი ჩვენი იყოს]
ეს სიცოცხლე კრულია და G; 28 ფეხთქვეშ] ფეხქვეშ BCDEG; 29-30 რომ
იცოდე... შეგიყვარდები] რომ იცოდე და სხ. B; 30 გეფიცები] ძველებურად
CDG; ისევ] სონავ E.

სანყალი და დარბაისელი (გვ. 264)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1876, № 19, გვ. 2 (B); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 280–283 (C); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 120–123 (A).

თ ა რ ი ლ ი: [1876]

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: გ. ქართველიშვილი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

B-ში ლექსი ჩართულია პროზაში „ნადული“.

264. 4 ბურთი[ც] ბურთი[ც] B; 5 ამისთანა[ც] ემისთანა B. 17 გამჭრიახი[ც] გამჭრიახე B; 20 თხლევზედ[ც] მთხლევზედ B; 24 სამასხაროდ[ც] სამასხაროდ B; 28 გაზრდიდა[ც] გაზდიდა B; 29 შაშხს[ც] ჩაჩხს B. **265.** 15 „დიახ“] „დიახს“ C; 20 საეჭვო[ც] საეჭოც B.

გაზაფხულის სიმღერა (გვ. 266)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1876, № 29, გვ. 1 (B); „საყმანვილო ამბები“, 1885, გვ. 2–3 (C); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 283–284 (D); „სულიკო და სხვა რჩეული სასიმღერო ლექსები აკაკისა“, 1899, გვ. 34–35 (E); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 123–124 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: – C.

თ ა რ ი ლ ი: [1876]

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

„გაზაფხულის სიმღერა“ და მომდევნო ლექსები – „ზაფხულის სიმღერა“, „შემოდგომის სიმღერა“, „ზამთრის სიმღერა“ BC-ში გაერთიანებულია ერთ ციკლში და ჩართულია პროზაში – „საყმანვილო ზღაპრები“ (B), „საყმანვილო ამბები აკაკისა“ (C).

266. 7 მთლად[ც] მთლათ E; გაჰფანტე[ც] გაფანტე E. 5 საქორწინოდ[ც] საქორწინოდ BC; 12 შენზედ[ც] შენზე C; 14 საბოლოოდ[ც] საბოლოოდ B, საბოლოოდ C; 15 ვიცვლი[ც] გიცვლი BC; 19 შენ[ც] შენც E.

ზაფხულის სიმღერა (გვ. 267)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1876, № 29, გვ. 1–2 (B); „საყმანვილო ამბები“, 1885, გვ. 3–4 (C); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 284–285 (D); „სულიკო და სხვა რჩეული სასიმღერო ლექსები აკაკისა“, 1899, გვ. 35–36 (E); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 124–125 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: – C.

თ ა რ ი ლ ი: [1876]

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

B-ში ლექსი ჩართულია პროზაში „საყმანვილო ზღაპრები“.

C-ში ლექსი ჩართულია პროზაში „საყმანვილო ამბები აკაკისა“.

267. 6 ზდის| ზრდის CE; ამაგრებსა| ამაგრებსო C; 8 მოიკრებსა| მოიკრებსო C; 10 ბედსა| ბედსო C; 12 იმედსა| იმედსო C; 13 ბუნებავ, შენცა| ბუნებაო შენც C. 16 ზურგზედ| ზურგზე C; 18 ზდის| ზრდის CE; ამაგებსა| ამაგრებსო C; 20 მოიკრებსა| მოიკრებსო C.

შემოდგომის სიმღერა (გვ. 268)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1876, № 29, გვ. 2 (B); „საყმანვილო ამბები“, 1885, გვ. 5–6 (C); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 286–287 (D); „სულიკო და სხვა რჩეული სასიმღერო ლექსები აკაკისა“, 1899, გვ. 36–37 (E); „სიმღერა აკაკისა“, 1903, გვ. 45–46 (F); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 125–126 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: – C.

თ ა რ ი ლ ი: [1876]

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

B-ში ლექსი ჩართულია პროზაში „საყმანვილო ზღაპრები“.

C-ში ლექსი ჩართულია პროზაში „საყმანვილო ამბები აკაკისა“.

268. 2 შენც| შენ F; 6 ბევრი| ბევრიც C; 11 ერთ| ერთს CD; 12 ნანინა, ნანა-ნანაო| შევილო, ნანინა-ნანაო F; 18 ჰყავს| ჰყავსთ C. 22 აწვება| აწოვე E; 23 მოწოვე| მოსწოვე CE.

ზამთრის სიმღერა (გვ. 269)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1876, № 29, გვ. 2 (B); „საყმანვილო ამბები“, 1885, გვ. 6–7 (C); „თხზულებანი“, II, 1893, გვ. 287–288 (D); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 127–128 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: – C.

თ ა რ ი ლ ი: [1876]

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

B-ში ლექსი ჩართულია პროზაში „საყმანვილო ზღაპრები“.

C-ში ლექსი ჩართულია პროზაში „საყმანვილო ამბები აკაკისა“.

269. 3 ჩემის| ჩემი C; 4 ხშირად| ხშირათ B; 8 თბილს| თფილს D; 11 მარჯვედ| მარჯვეთ B; 14 შეუყყენებ| შეუყყენებ BD; 16 ავუბამ| აუბამ B; ფრინველს| მფრინველს C; 20 მოვიმადლიერებ| მოვიმადრიერებ C. 24 მიეხლება| მეეხლება B.

*** * * (თქვენ უნდა იქნეთ სწორედ ჩვენი თავსმჯდომარეო) (გვ. 270)**

ნ ა ბ ე ქ დ ი : გაზ. „დროება“, 1876, № 36, გვ. 1 (B); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 289–290 (C); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 128–130 (A).

თ ა რ ი ლ ი : [1876].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა : აკაკი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

B-ში ლექსი ჩართულია პროზაში „ცხელ-ცხელი ამბები“.

A წყაროს სქოლიოში ლექსს აქვს ავტორის ასეთი შენიშვნა: „ქუთაის-ში სათავადაზნაურო ბანკის გახსნამ იმ წესებით, რომელიც არსებობს დღეს, ორად გაჰყო ახალთაობა. უკმაყოფილო დარჩენ „დროების“ თანამშრომლები და გამართა წერა. ერთხელ მოწინააღმდეგეები შეიყარნენ და რჩევა შექმნეს: „ჩვენც ახალი გაზეთი გავიჩინოთ და ისე ვუპასუხოთ ხოლმე“. საქმე ისე გამწვავდა, რომ პირადობაზე მიდგა. ერთი მეორეს აღარ ზოგავდა: ოპოზიციაში ცოტანი იყვნენ: გ. წერეთელი, ი. მესხი, ნ. ნიკოლაძე, კ. ლორთქიფანიძე და სხვანი.

ეს ლექსები: „თქვენ უნდა იქნეთ“ და „თავგების ლათაია“ იმ ხანებშია დაწერილი – „კატად“ ნიკოლაძეა მოხსენებული და „ვირთავგად“ მეორე მხარის ბანაკის მომხრის მეთაური“ („ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 128-130).

270. 1 სწორედ] სწორეთ B; 9 თქვენ] თქვენს B; 10 სწორედ] სწორეთ B; 14 დირექტორადო] დირექტორათო B; 16 ჭორადო] ჭორათო B; 17 მეორედ] მეორეთ B; 18 დირექტორადო] დირექტორათო B; 20 ერთი-ორადო] ერთი-ორათო B; 22 დირექტორადო] დირექტორათო B. 24 ღორადო] ღორათო B; **271.** 5 სწორედ] სწორეთ B; 6 ზედამხედველი] ზედ დამხედველი BC; 10 ზედამხედველი] ზედ დამხედველი BC; 11 რადგანც] რადგან B.

თავგების ლათაია (გვ. 272)

ნ ა ბ ე ქ დ ი : გაზ. „დროება“, 1876, № 60, გვ. 1 (B); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 291–294 (C); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 130–133 (A).

თ ა რ ი ლ ი : [1876].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა : აკაკი B.

ამ ლექსის კომენტარი იხ.: აქვე, წინა ლექსთან დაკავშირებით.

272. 9 გესმიო] გესმისთ B; 10 ჭყავილი] ჭყივილი A; ერთმანეთს] ერთ-მანერთს B; **273.** 4 ჩუმად] ჩუმათ B. 13 თქვენ] თქვენც B; 16 კარგად] კარ-გათ B; 28 დაგიშაბამს] დაგიშაბამსთ BC.

*** * * (დიდხანს ვსძებნე იდეალი) (გვ. 275)**

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი : ასლი Q 2173/455 (B).

ნ ა ბ ე ქ დ ი : გაზ. „დროება“, 1876, № 69, გვ. 2 (C); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 294–295 (D); „სიმღერა აკაკისა“, 1903, გვ. 91–92 (E); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 133–134 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: „სიცილი“ B, „სიცილის ლექსი“ C.

თ ა რ ი ლ ი: [1876]

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი C.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

C-ში ლექსი ჩართულია პროზაში „ცხელ-ცხელი ამბები“.

ლექსის ავტოგრაფი არ შემონახულა, მაგრამ ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმის კირილე ლორთქიფანიძის ფონდში ჩვენ მივაკვლიეთ ამ თხზულების ხელნაწერ ასლს (Q 2173/455). იგი გადანერილი და ჩასწორებულია კირილე ლორთქიფანიძის ხელით, თუმცა ასლი შეიძლება ავტორიზებულ ხელნაწერად მივიჩნიოთ, რადგან კირილე ლორთქიფანიძის მიერ ლექსში შეტანილი ცვლილებები აკაკის უკლებლივ გაუთვალისწინებია და ყველა ნაბეჭდ ნყაროში ტექსტი ჩასწორებული სახითაა მოცემული. ასლში შეტანილი ჩასწორებები მხარს უჭერს ხელნაწერის ხანდაზმულობას ლექსის ნაბეჭდ ნყაროსთან შედარებით. ხელნაწერი ასლი სრულად აღადგენს ლექსის *** („დიდხანს ვსძებნე იდეალი“) შემოქმედებით ისტორიას¹.

275. 1 ვსძებნე| ვძებნე BE; 4 ვიციანი| ვიცანი ACD; 5 ჩვენი| ჩვენის B; 13 რა| რომ B; 13–16 მოიშალა რა ფაფხური... და შესცინის: ხა, ხა, ხა, ხა! – E; 16 შესცინის| შეცინის B; 18 დღეს| გადამწერეს ჯერ დაუნერია „და“, შემდეგ შეუსწორებია B; „დაუღიას“ შემდეგ გადახაზულია „რომ მა“ B; 19 ჰყლაპავს| ყლაპავს B; 20 და იცინის| მეცოდება BDE, მეცოდევება C; და იცინის ხა, ხა, ხა+

ვინც რომ გუშინ ქვეყნის მტერსა
გამბედავად² შეუძახა,
დღეს ულოკავს ფერხთა³ მტვერსა
და იცინის: ხა, ხა, ხა, ხა! BCDE.

23 ვსძებნოთ| ვძებნოთ B; 24 სჯობს ვიცინოთ| გადამწერს ჯერ დაუნერია „ხა, ხა, ხა, ხა“, შემდეგ გადაუსწორებია B.

***** (პირადად ხმას არვის გავსცემ) (გვ. 276)**

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1876, № 105, გვ. 1 (B); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 297–298 (C); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 135–136 (A).

თ ა რ ი ლ ი: [1876]

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

¹ იხ.: ე. ზარდიაშვილი, აკაკის ლექსის *** „დიდხანს ვსძებნე იდეალის“ ისტორიიდან, „კრიტიკურიუმი“, №4, 2001, გვ. 109.

² გადამწერს ჯერ დაუნერია „მამაცურად“, შემდეგ შეუსწორებია B.

³ ფერხთა| ფეხთა B.

ბ-ში ლექსი ჩართულია ფელეტონში „მაქობა“.

ამ ლექსში გამოხატულია აკაკის უარყოფითი დამოკიდებულება სათავადაზნაურო ბანკისა და მის მესვეურთა მიმართ.

276. 1 პირადად] პირადათ B; 3 უსამართლოდ] უსამართლოთ B; 8 ვიტყვი: „ჯერ ვერ შეუტყვიათ“ +

„ივერიას“ გამოსცემენ,
მტერს მოხვდება გულში ტყვიათ!“
მე გავაგდებ მაშინ მაქოს,
ვიტყვი: „ჯერ არ შეუტყვიათ!“ BC;

10 დაუნყვიათ] დაუნყვიათ BC; 18 ტყვიად] ტყვიათ B.

ფარეშების სიმღერა (გვ. 277)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1877, № 22, გვ. 3 (B); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 298–299 (C); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 136–137 (A).

თ ა რ ი ლ ი: [1877]

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

ბ-ში ლექსი ჩართულია პროზაში „ფარეშობა“.

277. 3, 15 ქვა] ჰქვა [ასეა ყველგან] B; 6 ვინცლას რაცლა] რაცლა-რაცლა B.

აკაკისგან თ-დ ილია ჭავჭავაძეს (გვ. 278)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ასლები: T 17496 (A); T 12278 (B).

თ ა რ ი ლ ი: [3 ენკენისთვე, 1877] A, [3 ენკენისთვე] B

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკ. წერეთელი A.

ლექსი პირველად დაიბეჭდა კრებულში „უცნობი აკაკი“, თსუ., 2001.

თვალის ახილვა (გვ. 280)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1878, № 80, გვ. 1 (B); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 299–303 (C); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 137–141 (A).

თ ა რ ი ლ ი: [1878].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

280. 2 სიჭაბუკის] ჭაბუკობის B; 7 მოკრება] მოკრეფა B; რომ] რო B; 8 გადავვარდი] გადავარდი B; 12 ცხარე] მცხარე B. **281.** 1 წავდეგი] წავდექი B; 26 ჯოგიდან] ჯოგიდგან B; **282.** 7 ბევრად] ბევრათ B.

სხვადასხვა ერი (გვ. 283)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1878, № 240, გვ. 1–3 (B); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 304–313 (C); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 142–151 (A).

ქ ვ ე ს ა თ ა უ რ ი: ფრანცუზები (გვ. 285) B.

თ ა რ ი ლ ი: [1878]

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: აკაკი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

A წყაროში ლექსის სათაურს აქვს ავტორის შენიშვნა, ჩვენ იგი უცვლელად დავტოვეთ იმავე გვერდზე, როგორც ავტორს ჰქონდა.

283. 3 სცხოვრობდა| სცხოვრებდა B; ცოდვამდის| ცოდვამდი B; 5 ყოველის| ყოვლის A; **8** დასახლდენ| დასახლდენ B; 13 ანგელოზიც| ანგელოსიც B. **24** დათესეს| დასთესეს BC; **284.** 27 და ზედაც| რაზედაც B; **285.** 7 აიგზნეს| აიგზნენ BC; 20 ძვირადა| ძვირათა B; 21 წილ-ხვედრი| წილ-მხვედრი B. **286.** 7 უნახავს| უნახავსთ B; 21 შევიდენ| შევიდნენ BC; 23 ყურთმაჯა| ყურთმაჯი B. 27 საამოდ| საამოთ B; გრილა| ჰგრილა B; 28 კარგად| კარგათ B; **287.** 4 აკრებსო| აჰკრებსო BC. **288.** 25 ვკითხავ| ვჰკითხავ B. **289.** 1 შევიდენ| შევიდნენ B; 6 მობრძანდა| მობძანდა B; 9 ვუჩვენო| უჩვენო B; 12 მიუშვირო| მიუშვირო B; 17 სკვითებსაც| იმ ერთსაც B.

უცხო მხარე (გვ. 290)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი Q 2173/973 (45), ფ. 33 r (B), ასლები: T 12413; გვ. 55 (N); T 12 622, გვ. 55 (I)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1878, № 252, გვ. 1 (C); „ჩანგი“, 1888, გვ. 214 (D); „ჩანგი“, 1892 (ტფილისი), გვ. 419–420 (E); „ჩანგი“, 1892 (ოზურგეთი), გვ. 204–205 (F); „თხზულებანი“, I, 1893, გვ. 314 (G); „ჩანგი“, 1900, გვ. 341 (H); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 151–152 (A).

თ ა რ ი ლ ი: 1878 B.

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: აკაკი BC.

B ავტოგრაფი ნაწერია იისფერი მელნით, თარიღი მიწერილია შავი მელნით.

290. 2 არა| არ B; 3 ღირსებაებს| ღირსებასა B; 4 ნაბოძვარში არა სცვლიან| უკადრისად არა სთვლიან DEFH; 5 სადაც| სად B; თანსწორია| თანასწორია B; თანასწორობს NI; 6 მეორის| მეორეს B; 10 მხოლოდ| მხოლოთ B; 12 ჰქვია| ჰქვიან BNI .

სიყვარული (გვ. 291)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფები: Q 2173/956 (27), ფ. 1–3 (B); T 17721, გვ. 1–6 (C).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1878, № 267, გვ. 1–2 (D); „თხზულებანი“, II,

1893, გვ. 27–31 (E); „ბაგრატ დიდი და სხვა ლექსები“, 1911, გვ. 25–28 (F); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 156–160 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: შენანებულის საყვარლისადმი რჩევა. საყვედური BC, საყვედური D.

თ ა რ ი ლ ი: [1878].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი D.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

B ავტოგრაფი ნაწერია შავი მელნით, ნასწორებია ფანქრით.

C ავტოგრაფი ნაწერი და ნასწორებია შავი მელნით, არის ლურჯი ფანქრის კვალიც.

291. 1–4 მინდა რომ ვსთქვა... შენ განთქმულო სილამაზით – D, . . . E; 3–4 და რა გითხრა გაცხადებით შენ გათქმულო სილამაზით) და სიტყვებსა ეს მიზეზი გულში მიკლავს უხმოდ ბრაზით BCF +

პირში ლაგმით რა უნდა ვსთქვა?

მხოლოდ გეტყვი გადაკვრითა,

და თუ გული არა გაქვს ქვა –

უნდა დაღბეს¹ ამ ცრემლთ ღვრითა.

6 ნასულს] ნახულს B; 7 დაეფარავ] დაეჰფარავ BC; დაგაღონებ] დაგიღონებ BF; 10 სცხოვრობდი] სცხოვრებდი CDEF; 12 მით] მათ DEF. 16 ვერცა] და ვერც F; 17 სხვადასხვა ტომის პირებსა] სომეხს, ფრანგსა და ბერძენსა B, სომხებს, ფრანგებსა და ბერძენს C; სპარსელს, თურქსა და ბერძენსა F; 19 მტრედს და სულით ბრძენსა] მტრედსა და სულით ბრძენს C; მოტრფიალს +

სშირად სცემდი თავში კომბალს!

გულში ტყვილად იღებდა ალს...

სულ უბრალოდ გიქნევდა თვალს!...

მეორესაც, თავშეღებულს BC;

23 მისსა] იმის F; 24 არცა რას] არც არას CF; **292.** 3 ჰყვავოდი] ჰყვავოდი CD; 16 რად] რათ BCD. 19 ხასისათვის ვინ გიჟდება] ხასისთვის ვინ გაგიჟდება BC; 20 რად] რათ BCD. ეგ] ეს BCD. 27 გამოგიზრდის მონად] მონათ გამოგიზრდის C; [ამ ორ სიტყვას ლურჯი ფანქრით ციფრები 2 და 1 აქვს ზემოთ დასმული და მიანიშნებს მათ გადაადგილებას C]; მონად] მონათ B; 4 ჩემ] ავტორს ჯერ დაუნერია „ჩემს“, შემდეგ „ს“ გადაუხაზავს C; 6 ამტერებ] იშტერებ DEF; 7 მწველ] მწველს F; 8 აძგერებ] იძგერებ B; 9 რად] რათ BCD; 11–12 და „ივდითის ონოფრესთან“ რად არ ჰბაძავ შენც მაგალითს] ოლომფრე? რომ² ხარბადა გრყენის, და შენ კი ვერ ჰბაძავ ივდითს BCF;... DE; 17 ახლა] ეხლა EG. 22 ავადმყოფს] ავათმყოფს BCD.

¹ დასდნეს F

² ავტორს ჯერ დაუნერია „ოლოფერნი“, შემდეგ გაუსწორებია C.

³ რომ] ხომ F.

დედა და შვილები (გვ. 294)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1879, № 5, გვ. 1 (B); „თხზულებანი“, II, 1893, გვ. 31–33 (C); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 153–155 (A).

თ ა რ ი ლ ი: [1879].

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: აკაკი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

294. 11 შავება] შევება B; 12 გავიმეტო] გავიმეტე C; 16 მგელზედ] მგელზე B; 17 უმცროსმა] უნცროსმა B; 23 სასიკვდილოდ] სასიკვდილოთ B; მოუღირეს] მიაღირეს B; 24 ერთმანეთსა] ერთმანერთსა B.

კითხვა-მიგება (გვ. 296)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1879, № 8, გვ. 1 (B); „თხზულებანი“, II, 1893, გვ. 33–34 (C); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 155–156 (A).

თ ა რ ი ლ ი: [1879].

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: აკაკი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

296. 9 ვსვამ] ვსომ B. 19 ჰკრეფს] კრეფს B; ჰკრებს C; 23 ორში] და ორში B; 24 რად] რათ B.

მზრუნველებს (გვ. 297)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1879, № 23, გვ. 1 (B); „თხზულებანი“, II, 1893, გვ. 35–36 (C); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 160–161 (A).

თ ა რ ი ლ ი: [1879].

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: აკაკი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

297. 1 დიდ-ვეზირად] დიდ-ვეზირათ B. 13 რად] რათ B; 18 დაჰკარ] დაჰკათ B.

„გ ს“ (გვ. 298)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟ. „ივერია“, 1879, №5–6, გვ. 119–120 (B); „თხზულებანი“, II, 1893, გვ. 38–39 (C); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 163–164 (A).

თ ა რ ი ლ ი: [1879].

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: აკაკი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

თვრამეტომეულის I ტომის შემდგენელი აღნიშნული ლექსის შენიშვნაში წერს: „ა. წერეთლის თხზულებათა თხუთმეტომეულის პირველი ტო-

მის კომენტარებში გ. აბზიანიძე ყურადღებას ამახვილებს ლექსში დახატული პიროვნების მსგავსებაზე შრომისმოყვარე, სხვადასხვა საზოგადოებრივ საქმეებში დაულალავ მოღვაწე გიორგი წერეთელთან, ამასთან მოაქვს აკაკის ერთ-ერთი წერილიდან გიორგი წერეთლის დახასიათების ამონაწერი, რომელიც „სიზუსტით ემთხვევა ლექსის შინაარსს“, ამას გარდა, მიანიშნებს ლექსის სათაურში გ ს დაშიფრული სახელის პუნქტირების რაოდენობის დამთხვევას გამოტოვებული ასოების რაოდენობასთან და ასკვნის, რომ ლექსის ადრესატი გიორგი წერეთელია (თსკ თვრამეტ ტომად, ტ. I, 1991, გვ. 371).

298. 11 სწველის] ჰსწველის B; 12 სდევნის] სდენის B; 16 უგულოდ] უგულოთ B; **299.** 4 ნაყოფად] ნამყოფად B.

წერეთელი გიორგი (1842–1900) – მწერალი, პუბლიცისტი, საზოგადო მოღვაწე.

ჩემს მეგობარს (გვ. 300)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟ. „ივერია, 1879, № 5–6, გვ. 117–118 (B); „თხზულებანი“, II, 1893, გვ. 36–37 (C); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 161–163 (A).

თ ა რ ი ლ ი: [1879].

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: აკაკი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

300. 5 უთქვამთ] უთქომთ B; 8 ვაგლახად] ვაგლახათ B; 9 უნდ] უნდა A. 16 გჭვალავს] გჭვალამს B.

ნატვრა (გვ. 302)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟ. „ივერია, 1879 წ., № 7–8, გვ. 34–35 (B); „თხზულებანი“, II, 1893, გვ. 40–41 (C); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 165–166 (A).

თ ა რ ი ლ ი: [1879].

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: აკაკი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

302. 8 იქიდან] იქიდან B; 9 მხარეს, მაგრამ რა მხარეს? ოდესმე ბედნიერსა] – B, C; 11 ყოფილა] ყავდა A; 12 სადაცა] სადაც A; ძმასავე] ძმასვე A; 13 ვნახავ] ვნახამ B; 22 ერთადა] ერთად A. **303.** 11 ბედნიერება] გამობრუნება B.

უ–ს (გვ. 304)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟ. „ივერია, 1879, № 7–8, გვ. 36–37 (B); „თხზულებანი“, II, 1893, გვ. 42–43 (C); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 167 (A).

თ ა რ ი ლ ი: [1879].

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: აკაკი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

ამ სატირულ ლექსში კონკრეტულად არავინ არ არის გამოხატული, მაგრამ ანტონ ფურცელაძემ იგი გარკვეული პიროვნების წინააღმდეგ მიმართულ ნაწარმოებად ჩათვალა და აკაკისთან 1879 წ. გაზ. „დროებაში“ (№207) მკაცრი პოლემიკა გამართა. საპასუხო წერილში აკაკიმ აღნიშნა: ჩემს ვერც ერთ ნაწარმოებში ვერ იპოვით ადგილს, „სადაც პირადობით, მიდგომით, საზოგადო საქმესთან დამოუკიდებლად, ვისმეს კერძობას შეეხებოდე და გამელანძლოსო“. პირიქით, პოეტი აკრიტიკებდა ანტონ ფურცელაძეს შეხედულებების ხშირი ცვლის გამო (იხ.: გაზ. „დროება“, 1879, №223).

304. 1 უზომოდ] უზომოთ B; 3 საყროყინოდ] საყროყინოთ B; 4 უწკე-პლოდაც] უწკეპლოთაც B; „აცის“] „აცოს“ B; 5 ავკიდოთ] ავჰკიდოთ B; 8 გზას] გზასს B; 15 ფიქრობ] ჰფიქრობ B; 17 აზრს] ჰაზრს B; 18 რად] რათ B.

6 . . . ს (გვ. 305)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: ჟ. „ივერია“, 1879, № 9–10, გვ. 118 (B); „თხზულებანი“, II, 1893, გვ. 43–44 (C); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 168 (A).

თ ა რ ი ლ ი: [1879].

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: აკაკი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

305. 7 ნახავს] ნახამს B; 10 მოჰგვრის] მოგვრის B.

მესტირული (გვ. 306)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1880, № 1, გვ. 1–2 (B); „თხზულებანი“, II, 1893, გვ. 44–51 (C); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 169–175 (A).

თ ა რ ი ლ ი: [1879].

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: აკაკი B.

ლექსი დაბეჭდილია „დროების“ 1880 წლის პირველივე ნომერში, ამიტომ ლექსს 1879 წლით ვათარიღებთ.

როგორც თხუთმეტტომეულის I ტომის კომენტარებში გ. აბზიანიძე აღნიშნავს, ამ ლექსის ახსნისათვის მეტად მნიშვნელოვანია პოეტის ახლო მეგობრის, ექიმ ივანე ელიაშვილის მინაწერები აკაკის „ჩემი ნაწერების“ II ნიგნის (1913 წ.) ეგზემპლარზე (იგი დაცულია აკად. აღ. ბარამიძესთან).

ივ. ელიაშვილს „მესტირულის“ ყოველი სტროფის გვერდით მიუწერია მასში მოხსენებული პიროვნების ვინაობა; გამოწინააღმდეგებია IV და XIII სტროფები. მათ გვერდით არაფერია მინერილი, XIII სტროფში, ბუნებრივია, თვით აკაკი იგულისხმება; IV სტროფში მოხსენებული ნიკო გ. აბზიანიძეს ნიკო ლოლობერიძე ჰგონია; რაც შეეხება V სტროფს, რომელშიც ლევანზეა ლაპარაკი, ივ. ელიაშვილს გვერდით მიუწერია ლევან ლოლობერიძე კითხვის ნიშნის ქვეშ; გ. აბზიანიძე კი ფიქრობს, რომ „ამ სტროფში გამოხატული უნდა იყოს გენ-

ერალ-ლეიტენანტი ლევან მელიქიშვილი, რომელიც 1880 წ. მთავარმართე-ბლის მოადგილედ დანიშნეს და ცდილობდა ლიბერალად მოეჩვენებია თავი ქართველი საზოგადოებისათვის“.

„მესტიურულში“ გამოხატული არიან:

დიმიტრი ყიფიანი (1814–1887) – საზოგადო მოღვაწე, პუბლიცისტი, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ერთ-ერთი მესვეური.

კონსტანტინე მამაცაშვილი (1818–1900) – რუსეთის არმიის გენერალ-ლეიტენანტი, ნიკ. ბარათაშვილის თანამედროვე და მეგობარი, საზოგადო მოღვაწე, „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოე-ბის“ დამფუძნებელი წევრი, თანამშრომლობდა ქართულ ჟურნალ-გაზეთებში.

ნიკო ღოღობერიძე (1839–1911) – საზოგადო მოღვაწე, გაზ. „დროების“ ერთ-ერთი დამაარსებელი. 1879 წლიდან ქუთაისის საადგილმამულო ბანკის დირექტორი.

ლევან მელიქიშვილი (1817–1892) – რუსეთის არმიის კავალერიის გენ-ერალი, ნიკ. ბარათაშვილის ახლო მეგობარი.

ივანე მუხრან-ბატონი (1809–1895) – რუსეთის არმიის გენერალ-ლეიტენანტი, შემდეგ თბილისის თავადაზნაურთა წინამძღოლი (მარშალი).

ილია ჭავჭავაძე (1837–1907).

გიორგი წერეთელი (1842–1900) – მწერალი, პუბლიცისტი, საზოგადო მოღვაწე.

სერგეი მესხი (1845–1883) – მწერალი, პუბლიცისტი, ჟურნალისტი, საზოგადო მოღვაწე.

პეტრე უმიკაშვილი (1838–1904) – პუბლიცისტი, ფოლკლორისტი, მთარგმნელი, პედაგოგი, საზოგადო მოღვაწე.

ნიკო ნიკოლაძე (1843–1928) – პუბლიცისტი, კრიტიკოსი, რევოლუ-ციონერ-დემოკრატი, საზოგადო მოღვაწე.

დათიკო – დავით ერისთავი (1847–1890) – მწერალი, დრამატურგი, მთარგმნელი, პიესა „სამშობლოს“ ავტორი, შვილი ქართველი დრამატურგის გიორგი ერისთავისა.

აკაკი წერეთელი – (1840-1915).

306. 6 სწორედ| სწორეთ B; 7 ძვეს| სძვეს B; 9 სპეტაკად| სპეტაკათ B; 12 პირში კი| და პირში B; 16 ეგ| მე BC; 21 საქმენი| საქმები B; 22 გამოუჩხრიკოთ| გამოვუჩხრიკოთ C; 23 შეუმუროთ| შევუმუროთ C; საქვეყნოდ| საქვეყნოთ B; **307.** 2 გულში – B; 7 უეცრად| უეცრათ B; 11 მამობრიო| მამობვრიო B; 14 ნიჭიერებთან| ნიჭიერებით B; 20 იმისი| მისი A; 21 ხედავს| ჰხედავს B; 28 რასა| რას B; 34 ხანდახან ბამბის ქულა – A; **308.** 10 რალად| რალათ B; 15 ივანე| ივანეკა B; **309.** 7 ყველაზე| ყველაზედ B; 17 საზოგადოდ| საზოგადოთ B. 20 ალღავერდი| ალავერდი B; 24 უმადური| უმადლური B; 26 ხელოვნურად| ხელოვნურათ B; 30 კარგად| კარგათ B; 31 უმისოდ| უმისოთ B; **310.** 8 ესვრის| უსვრის B; 10 აუსხლტება| აისხლიტა B; 15 კარგად| კარგათ B; 21 ჰქნას| ქმნას B; 28-29 დაგვანახვა სადაც იყო ან მგლები, ან ზვარაკიო – C.

კინტოს სიმღერა (გვ. 311)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „დროება“, 1880, № 23, გვ. 1 (B); „ჩანგი“, 1892 (ოზურ-გეთი), გვ. 356–357 (C); „თხზულებანი“, II, 1893, გვ. 55–56 (D); „ჩანგი“, 1900, გვ. 297–298 (E); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 179–180 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: * * * CE.

თ ა რ ი ღ ი: [1879].

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: აკაკი B.

ეს ლექსი ჩართულია აკაკის პიესაში „კინტო“, რომელიც დაწერილია 1879 წელს. ლექსი ამ პიესის მიხედვით თარიღდება.

311. 3 მის] მისს B; 11 ვუყურებ] უყურებ B; 17–20 საყვარლისა ემ-ხზედა... სულიც დამილევა – CE; 19 მის] მისს B.

სურვილი (გვ. 312)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფები: Q 2173/974 (A), Q 2173/973 (C); ასლები: T 10512 (B); Q 2173/975 (D).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: „დროება“, 1880, №14 (E); „ჩანგი“, 1892, გვ. 371–372 (G); „სალამური“, სასიმღერო ლექსები აკაკისა (ქუთაისი) 1893, (N); „სულიკო“ და სხვა რჩული ლექსები“, 1899, გვ. 25 (K); „სიმღერა აკაკისა“, 1903, გვ. 7 (M); „რჩული ლექსები“, 1908, გვ. 24 (P).

თ ა რ ი ღ ი: [1880].

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: არა აქვს.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

312. 1 სატრფოსა] მხარესა P. 2 თავისუფალსა] თ–სა E; 3 აშინებდენ] აშინებდენ BCGP. 4 უხვევდენ] უხვევდენ CEGKP. 6 გაითქვას] გაისმას CEGPN გაისმის B. 7 მისიანი] მისიანნი BEGPN; ყველანი] ყველანნი B; ყოველნი C; 8 სცხოვრებდენ] სცხოვრებდენ BCGP; სცხოვრობდენ DEKN; 11 ხმაზე] ხმაზედ BCDEGPN; 14 შევაკვეცოთ] შევაკვეცო B. 16 მამულისშვილის] პოეტის გულის M.

„დროებაში“ ცენზურის თვალის ასახვევად სიტყვა „თავისუფალსა“ დაქარაგმებულია „თ–სა“.

დედა და შვილი (გვ. 313)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: „დროება“, 1880, №23 (B); თხზულებანი, II, 1893, გვ. 53–55 (C); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 177–179 (A).

თ ა რ ი ღ ი: [1880].

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: არა აქვს.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

313. 11 ჩაკრულს| ჩაკრულს C. 12 სხვებრ| სხვებ AC; 13 ნიშნავს|
ჰნიშნავს C. **314.** 1 ამოხვრა| ამოჰხვრა B. 6 ძგერისო| ძგერისა B, 8 ერისო|
ძგერისა B. 9 ფარ-ხმალი| ... B.

სიტყვა „ფარ-ხმალი“ „დროებაში“ ამოღებულია ცენზურის მიერ.

ავადმყოფი (გვ. 315)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფები: Q 2173/974 (B), Q 2173/973 (D). ასლი Q
2173/975 (C).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: „დროება“, 1880, № 86 (E); „ჩანგი“, 1892, გვ. 165–166 (G);
თხზულებანი, II, 1893, გვ. 58–59 (K); „სალამური“, „სასიმღერო ლექსები
აკაკისა (ქუთაისი) 1893, (N); „ჩანგი“, 1900, გვ. 160–161 (M); „რჩეული ლექ-
სები“, 1908, გვ. 21–22(A); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 181–182 (P).

თ ა რ ი ლ ი: [1880].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: არა აქვს.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

315. 4 მასვე| იმას D; 3-4-KP; 5 დაღალულსა| დამაშვრალსა BC; 6
ეჭირვება| ეჭირება DG, ეჭირება P; 9 გეტყვით| ვიტყვით CDGM; 14 არ
გვიმართებს| არა გვმართებს GM, გიმართებს P; 16 ჩვენცა| ჩვენც C;
გვეკონდეს| შეგვეფერის BC; 19 პატიოსანს| პატიოსან BCDGM; 20 გამდიდრე-
ბული| ვერცხლის მხვეჭი თვით BC.

ლექსი C-ში წითელი მელნითაა გადახაზული ცენზორის მიერ. 1893
და 1913 წლების გამოცემებში ამ ლექსიდან ცენზორს ამოუღია პირველი
სტროფის მე-3 და მე-4 ტაეპი:

„ვინც შენატრის იმის სიკვდილს,
უმაღ მასვე დაამინებს“.

მუშებს (გვ. 316)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: „დროება“, 1880, №88 (B); თხზულებანი, II, 1893, გვ. 59–61
(C); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 183–184 (A).

თ ა რ ი ლ ი: [1880].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: არა აქვს.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

316. 11 პირუტყვსავით| პირუტყსავით A; 17 ამგვარი| მაგვარი B; **317.** 3
საერთოდ| საერთოთ B, თანსწორად| თანსწორით B.

ლექსიდან ცენზორს ამოუღია VIII სტროფი, რომელიც ნაბეჭდ ცალეპში
წერტილებითაა აღნიშნული.

*** * * (ერთი ქალისას ამბობდენ) (გვ. 318)**

ნ ა ბ ე ქ დ ი: „დროება“, 1880, №189 (B); „ჩანგი“, 1892, გვ. 166–168 (C); „თხ-
ზულებანი“, II, 1893, გვ. 61–64 (D); „ჩანგი“, 1900, გვ. 161–163 (E); „სიმღერა
აკაკისა“, 1903, გვ. 51–54 (G); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 184–187 (A).

თ ა რ ი ლ ი: [1880].

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: არა აქვს.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

318. 1 ამბობდენ] ამბობდენ E. 5 დროში] ჟამათ G. 18 უჭირავს] უჭარა-
ვს E. **319.** 2 სხვებისა[ც] სხვებიცა E. 12 გულისკალია] გული კალია CE. 20
ვუგებ] უგებ CE. 21 კალინა] კალია A.

B-ში ლექსი ჩართულია პროზაში: „ცხელ-ცხელი ამბები“.

გამოცვლილი დრო (გვ. 320)

ხ ე ლ ნ ა წ ე რ ი: ასლი T 12413 (N).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: „დროება“, 1880, №189 (B); „ჩანგი“, 1892, გვ. 168–169 (C); თხ-
ზულებანი, II, 1893, გვ. 64–65 (D); „ჩანგი“, 1900, გვ. 163–164 (E); „სიმღერა
აკაკისა“, 1903, გვ. 90 (G); „რჩეული ლექსები“ (საიუბილეო გამოცემა), 1908,
გვ. 52–53 (K); „რჩეული ლექსები“, 1908, გვ. 9–10 (M); „ჩემი ნაწერები“, II,
1913, გვ. 187–188 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: * * * CEG, გამოიცვალა ქვეყანა M.

თ ა რ ი ლ ი: [1880].

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: არა აქვს.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

320. 4 პღრიალებს] ღრიალებს EGN; 6 ზაფხულში] საფხულში D; 7
ხრმალი] ხმალი CGN; 12 დასცინის] დაცინის G; 14 უდგია] უდგიან CGMN.

B-ში ლექსი ჩართულია პროზაში: „ცხელ-ცხელი ამბები“.

ახალი გზა (გვ. 321)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: „დროება“, 1880, №201 (B); თხზულებანი, II, 1893, გვ. 65–67
(C); „ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 188–190 (A).

თ ა რ ი ლ ი: [1880].

ხ ე ლ მ ო წ ე რ ა: არა აქვს.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

322. 21 განწირულო] განწირულო B.

ლექსში ცენზურის მიერ ამოღებულია VIII სტროფი, რომელიც ნაბეჭდ
ცალებში წერტილებითაა აღნიშნული.

მინდა რამ ვსთქვა (გვ. 323)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ასლები: T 12 622 (B); T 12 413 (M).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: „დროება“, 1880, №207 (C); თხზულებანი, II, 1893, გვ. 71 (D); „სიმღერა აკაკისა“, 1903, გვ. 77 (E); გაზ. „ალი“, 1908, №29 (G); „რჩეული ლექსები“ (საიუბილეო გამოცემა), 1908, გვ. 51–52 (K); „რემი ნანერები“, II, 1913, გვ. 242–243 (A).

ს ა თ ა უ რ ი: უხმო სიტყვა B, ... M

თ ა რ ი ღ ი: [1880].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: აკაკი B.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

323. 1 რამ] რომ BM; 2 უსამართლოდ ალაგმულმა] უსამართლომ და-
ლაშული B; ალაგმულმა] დალაგმულმა C; 4 წყლულმა გულმა] გულმა წყლული
B; 6 მორიდება] მორჩილება B; 9 აზრი] ჰაზრი B; არის] არი B; 10 გრძნობს]
ჰგრძნობს C; 11 სხვა რამე] რომ სხვა რამ BM; 12 მაგას] მე რომ B; 13 ეჰ] ჰე
B; მირჩვენია] მირჩენიან M.

* * * (თვალს მიხვევენ, ენას მგლეჯენ) (გვ. 324)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ასლი T 12413 (M)

ნ ა ბ ე ქ დ ი: „დროება“, 1880, №259 (B); „ჩანგი“, 1892, გვ. 169–170 (C);
თხზულებანი, II, 1893, გვ. 78 (D); „ჩანგი“, 1900, გვ. 164 (E); „რემი ნანერები“,
II, 1913, გვ. 248 (A).

თ ა რ ი ღ ი: [1880].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: არა აქვს.

ლექსი თარიღდება პირველი პუბლიკაციის მიხედვით.

324. 4 ერთ კვირეში] ერთს კვირაში M; 6 სიარულსაც] სიხარულსაც C;
7 მაგიერად] მაგიერათ M; 10 იყოს] იყვეს M; 14 მრუდედ] მრუდად M; 15
გაუსქდეს] გაუსკდეს M.

მოკანანახე (გვ. 325)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი K 71 (A); ასლი T 10191 (B).

ს ა თ ა უ რ ი: – B

თ ა რ ი ღ ი: [1880]. B

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: არა აქვს.

გ. ლეონიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის სახელმწიფო
მუზეუმში ინახება ილია ჭყონიას მიერ შედგენილი ხელნაწერი ჟურნალი
„ჭოლოკი“ (T 10191), რომელშიც მოთავსებულია აკაკის ლექსები. „მოკან-
ანახეს“ ილია ჭყონიას ხელით მიწერილი აქვს თარიღი: 1880 წელი.

325. 4 ხანდახან] ზოგჯერ ძველსაც B; 5 ვის შეხვდებით, აბა, ბძანეთ] ვის არ ვხედავთ, აბა, ხალხში B; 6 უპირბაძოდ] პირბაძითა B; 7 სხვა ვართ საქმით სულ] სხვაა საქმითა B; 9 კი] რომ B; 11 მოიმკობს] მოიმკის B; 12 გარეგნობით] გარე გრძნობით B; გაგვიტაცებს] გაიტაცებს B; 13 ჩემად] ჩემებრ B; 15 ის აღარ სჩანს, ორმოში ზის] ის კი რჩება შეუნიშნად B; 16 ვით სანყალი] როგორც ჩვენი B.

ჩვენი მიხაკა (გვ. 326)

ხ ე ლ ნ ა ნ ე რ ი: ავტოგრაფი K 71 (A).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: გაზ. „სიტყვა და საქმე“, 1934, №1 (B), გადმობეჭდილია ჰეკტოგრაფული გამოცემიდან ი. გრიშაშვილის მიერ.

თ ა რ ი ლ ი: [1880-1881].

ხ ე ლ მ ო ნ ე რ ა: არა აქვს.

ლექსი თარიღდება „სიტყვა და საქმის“ პუბლიკაციის მიხედვით.

326. 1-2, 5-6 —A; 7 ხელიდან] ხელიდამ B; 8 ოფლით] ოფლათ B; 12 სულ არ უთესია] არ დაუთესია B; 13-16 ეჰ, ვინ..... პრანჭიას —B; **327.** 5 ჰყიდა] ყიდა B; 9-12 მაგრამ..... მიხაილი —B; 13 სახელმწიფო] სახელმწიფოდ B; 14 ამ] იმ B; 19 გაზდილია] გაზრდილია B; 22 გვიშველოო] გვიშველოვო B; 23 გაგვიახლო] გააახლო B; 24 ახალი კი გვიძველოო] ახალი დაგვიძველოვო B; 27 უყურებენ] A-ში წერებულა: უყურებდენ, გაუსწორებია ავტორს. 25-26 ეს..... მკასა —B; **328.** 4 ყველას ერთად მ ა] ყველას ერთად B; 15 სომხური] თავისი B.

ჰეკტოგრაფულ გამოცემაში XVII სტროფის ნაცვლად დაბეჭდილია შემდეგი ორი სტროფი:

„რუსეთი დროით ამშვიდა,
მერე სთქვა, ნურას ელითო,
ტყვილი იმედი ნუ გაქვსთო,
რომ გამოვიდეთ ბნელითო.

რაც რო მინდოდა, ის მომცეს,
გრაფობა გამოვსტყუეო,
მთელი რუსეთი, ევროპა
მე, კინტომ, მოვატყუეო“.

აკაკის თსკ-ის თხუთმეტტომეულის II ტომის შემდგენლები კომენტარებში ამ ლექსის შესახებ წერენ:

„აკაკის ლექსი „ჩვენი მიხაკა“ წარმოადგენს სასტიკ და გაბედულ სატირას მეფის რუსეთის შინაგან საქმეთა მინისტრზე, გრაფ მიხეილ ტარიელის ძე ლორის-მელიქოვზე (1825–1888).

1880 წელს მ. ლორის-მელიქოვი დაინიშნა „რევოლუციური მოძრაობის წინააღმდეგ მებრძოლი უმაღლესი განმგებელი კომისიის“ თავმჯდომარედ და მის ხელქვეით მოექცა მესამე განყოფილება (ჟანდარმერია). ალექსანდრე II-ის მეფობის უკანასკნელ პერიოდში იგი იმპერიის ფაქტობრივ დიქტატორად იქცა. 80-იან წლებში მისი ბატონობის ხანას ირონიულად უწოდებდნენ „გულის დიქტატურას“, ხოლო პირადად მას რუსულმა მოწინავე პრესამ შეარქვა „მელას კუდი“ და „მგლის ხახა“.

ცარიზმის ამ ბობოლას ჯერ კიდევ 70-იან წლებში დაუნდობელი ეპი-გრამით გაუმასპინძლდა ილია ჭავჭავაძე:

„ოინბაზი, ლაქათაა,
გრძლად გალეული მელია,
ბაზრის ბიჭად გაჩენილა,
ეხლა ქვეყნის მმართველია,
ცულლუტია, ხერხიანი,
ენაცქევიტი, ყურმახვილი,
დროთა ბრუნვის შესაფერი,
კარგად იცის მოძახილი.
მარჯვედ მოდის კოჭის ყრაში,
სურს აღჩუა, სურს თაფია;
ბევრჯერ გაძვრა და გამოძვრა,
მაგრამ ვერ გახდა გრაფია.
გრაფობისთვის ერი დაკლა,
ცოდვა დაიდვა დიდია.
მაგრამ ერიც და ქვეყანაც
იმას ფეხებზედ ჰკიდია.“

მ. ლორის-მელიქოვი წარმოშობით თბილისელი იყო, ილიას გამოცანების დაწერის დროს მას თერგის ოლქის უფროსის თანამდებობა ეკავა და დიდი გავლენით სარგებლობდა თბილისის ოფიციალურ წრეებში.

აკაკი წერეთლის „ჩვენი მიხაკა“, როგორც გამანადგურებელი პამფლეტი მეფის მინისტრზე, ცენზურული პირობების გამო არ დაბეჭდილა. ეს ლექსი, ილიას ზემოთ მოყვანილი ეპიგრამის მსგავსად, ვრცელდებოდა ხელნაწერებად და ჰეკტოგრაფზე დაბეჭდილ ფურცლებად“ (თსკ თხუთმეტ ტომად, ტ. II, 1950, გვ.450).

საძიებლები

პირთა საძიებელი

ა

აბაშიძე ნ. – 368

აკაკი – აკაკი წერეთელი – V-X, 158, 252, 278, 310, 331, 332, 334-336, 339, 340, 345-347, 349, 350, 352-355, 357-363, 365-367, 369, 370, 373, 375-382, 383, 387-392, 394, 395, 397-407, 409-422, 424-439, 441-450

ანდრონიკაშვილი რ. – 400

ბ

ბარიათინსკი – ნამესტნიკი – 337

ბარათაშვილი ნ – 387, 333

ბარონ ნიკოლაი – 400

ბერიევი დ. – 382

ბირთველიჩი თუმანიშვილი მ. – 400

გ

გიორგი – გიორგი წერეთელი – 442, 444

გოგიჯანოვი ილარიონ გიორგის ძე – 226

გრიგოლ – გრიგოლ დადიანი, კოლხიდელი – 378, 380

გრუზინსკი ი. – 418

დ

დადიანი გრ. – 378, 380

დათიკო – დავით ერისთავი – 378, 444

დიმიტრი – დიმიტრი ყიფიანი – 444

ე

ერისთავი დ. – 385, 444

ეფრემი – ანჩისხატის დეკანოზი – 338

თ

თარხნიშვილი – 381, 400

ი

ივანე – ივანე მუხრან-ბატონი – 444

ილია – ილია ჭავჭავაძე – 345, 400 438, 444, 450

იმერელი – აკაკის ფსევდონიმი – 382, 412

კ

კ. ბ. ჯ. – კნენინა ბარბარე ჯორჯაძე – 79, 369

კერესელიძე ივ. – 339, 340

კოლხიდელი – გრ. დადიანი – 378, 429

კონსტანტინე მამაცაშვილი – 444

კრილოვი ი. – VII, 372

ლ

ლევანი – ლევან მელიქიშვილი – 444
ლოპიანა – 156, 158, 401, 203
ლორთქიფანიძე კ. – 37, 344, 345, 352, 355, 366, 389, 436
ლორთქიფანიძე ი. – 377

მ

მამაცაშვილი ი. – 359
მაჭავარიანი სპ. – 371
მესხი ი. – 436
მესხი ს. – სისო მესხი – 444
მიქელაძე – 365, 388
მესხივეი ლ. – 430
მიხაკა – მიხეილ ლორის-მელიქოვი – 326, 327, 449, 450
მუსხელიშვილის ან. – 395
მუსხელიშვილის ან. – 141, 395
მუხრანსკი გ.კ. – 418
მუხრან-ბატონი გ. – 215, 418, 419

ნ

ნატალია ბაზილევსკაია – 369, 381
ნიკოლაძე ნ. – 352, 366, 400, 436, 444
ნიკო – ნიკო ლოლობერიძე – 443, 444

ო

ორბელიანი გრ. – 400, 401, 403, 405, 409

პ

პ. ნ. – პელაგია წერეთლისა – 4, 336
პეტრე – პეტრე უმიკაშვილი – 309, 444
პლატონი – 109, 384
პილატე – 77

რ

რიონელი – 157, 402
რუსთაველი – VI

ს

საიათნავა – // საიათნოვა – 401
სერგო – სერგეი მესხი – 309, 414
სოფიო (სონია) – 381

ტ

ტარიელა – მიხეილ ლორის-მელიქოვის მამა – 327

ქ

ქართველიშვილი გ. – 122, 427, 432-434

ლ

ლოლობერიძე ბ. – 400

შ

შამილი – 340, 341, 344
შერვაშიძე გ. – 431

წ

წერეთელი გ. – 436, 442, 444
წერეთელი გრ. – 371

ჭ

ჭავჭავაძე ი. – 278, 345, 400, 438, 444, 450
ჭალადიძელი გ. – 124, 388
ჭილაძე გ. – 370

ხ

ხელთუფლიშვილი ბ. – 370, 417

ჯ

ჯორჯაძე დ. – 400

გეოგრაფიულ სახელთა საძიებელი

ა

აჭარა – 164, 404

ბ

ბათომი // ბათუმი – 163, 337, 355, 384, 395, 409, 412

თ

თბილისი – VIII, 331, 351, 355, 357, 401, 412, 444, 450

ი

იმერეთი – 217, 397, 453

კ

კავკაზი//კავკასი – 17, 163, 342, 242

მ

მოსკოვი – VIII, 370

პ

პეტერბურგი//პეტერბურლი – 11, 38, 40, 41, 44, 46, 338, 352-354, 357, 377

რ

რუსეთი – 327, 444, 449

ს

საქართველო – VIII, 23, 32, 36, 44, 47, 61, 80, 102, 167, 318, 339, 356, 362-364, 370, 388, 400, 405, 427

საჩხერე – 337

სპარსეთი – 157

ტ
ტფილისი – 122, 369, 384, 388, 395, 409, 415, 422, 427-429, 432, 439

ფ
ფოთი – 163, 404

ქ
ქვაშიხორი – 175
ქუთაისი – VIII, IX, 129, 140, 158, 331, 332, 334, 336, 337, 349, 355, 358,
361-363, 373, 377, 379, 381, 389, 392, 394, 395, 400, 409, 422,
427, 429, 433, 437, 444-446
ქართლი – 12, 88, 339, 350, 369, 387

ლექსების ანბანური საძიებელი

ა
ავადმყოფი – 315, 446
აკაკისგან თ-დ ილია ჭავჭავაძეს – 278, 438
ალბომში (ხ . . . გან) – 256, 430
ალლა-ვერდი – 146, 396
ალექსანდრა გამიხელდა – 48, 356
ალექსანდრა – 23, 347
ამაო ძებნა – 18, 344
აპპელაციის მცოდნე – 39, 352
ასათიანებს – 136, 391
ალარ გვაქვს გრძნობა – 167, 405
*** (ალმართ-ალმართ) – 248, 427
*** (ახალგაზრდა მონადირეს) – 15, 340
ახ . . . ს – 57, 360
ახალი სამართალი – 176, 407
ახალგაზრდა ქალს – 213, 417
ახალი წელი – 214, 417
*** (ახალგაზრდა ქალი ბროლობს და ლალობს) – 235, 422
ახლანდელ ქალებზე – 236, 422
ახალი გზა – 321, 447

ბ
ბაიათი – 131, 390
ბანკობია – 149, 397

გ
*** (გაბრწყინდი ჩემო კანდელო) – 3, 335
გაზაფხულის სიმღერა – 266, 434
გამოთხოვება – 54, 359
გამოცანა – 93, 377
გამოსარჩლება – 126, 388

გამოთხოვება – 153, 398
*** (გამტანია ჩვენი ერი) – 162, 404
გამოსალმება – 193, 411
გამოცვლილი დრო – 320, 447
განჰქრენ ჟამნი – 168, 406
გიორგის აღსარება – 122, 387
გლეხის აღსარება – 65, 364
გაუბედავი სიყვარული – 207, 415
გ ს – 298, 441
N . . . ს (გუმინ შენი ცივი სიტყვა) – 135, 391

დ

დედაბერ-მამაბერი – 25, 347
*** (დედამ რომ შვილი გაზარდოს) – 28, 348
დედის სიმღერა – 243, 425
დედა და შვილები – 294, 441
დედა და შვილი – 313, 445
დიდი ვინმე – 98, 380
დიდი პოეტების მიბაძვა – 108, 383
* * * (დიდხანს ვსძებნე იდეალი) – 275, 436
დის სიმღერა – 245, 426
დღე და ღამე იყრება – 63, 364

ე

ენების გასამართლება – 215, 418
ერთ ქალს, ვარდი რომ ერჭო თმაში ზედ პეპელათი – 14,340
*** (ერთხელ ვნახე, მეტად ვერა) – 218, 419
*** (ერთი ქალისას ამბობდენ) – 318, 447
ეპიტაფია – 58, 361
ეპიტაფია – 226, 420
ექსპრომტი – 260, 432
*** (ეჰ, ქართველო, აბა მითხარ, ვინა ხარ?) – 106, 383

ვ

„ვარდის“ ხმაზედ – 141, 394
ვედრება – 80, 370
* * * (ვით მზესუმზირე მზეს უჭვრეტს) – 257, 430
ვირი და ფილოსოფოსი – 62, 364
ვისაც ვეტრფი – 152, 398

ზ

ზამთრის სიმღერა – 269, 435
ზაფხულის სიმღერა – 267, 434
ზოგიერთების ლოცვა – 118, 386
ზოგიერთების მამაო ჩვენო – 121, 387
ზღაპარი – 50, 357

თ

- თაგვების ლათაია – 272, 436
- თვალის ახილვა – 280, 438
- * * * (თვალს მიხვევენ, ენას მგლევვენ) – 324, 448
- * * * (თქვენ უნდა იქნეთ სწორედ ჩვენი თავსმჯდომარეო) – 270, 436

ი

- იავნანა – 59, 361
- იმერული ნანინა – 70, 367
- იმერული ლექსი – 261, 432

კ

- კატოს – 56, 360
- კიდევ სურათზედ – 260, 431
- კითხვა-მიგება – 296, 441
- კინტოს სიმღერა – 311, 445
- კენიების ლათაია – 145, 396
- კოლხიდელს – 252, 429
- კოლო-ბუზების პასუხი – 160, 403
- * * * (კუდი ბუძგვით აიპრისა) – 238, 424

ლ

- ლეგენდიდან „ვარდი და ეკალი“ – 239, 424
- ლეგენდიდან „გოგია მეჩანგურე“ – 241, 426
- ლოდინი – 30, 348

მ

- მ . . . გ-ს და ან . . . ბ-ს – 155, 399
- N-ს (მაგ თვალზემა ნაპერწკალი) – 130, 390
- მაზურკის ხმა – 107, 383
- მარიამს – 22, 347
- მეგობარს – 258, 431
- მეგრული ჰარალალო – 209, 416
- მეგრული ალელორია – 103, 382
- მესტიური – 306, 443
- მზრუნველებს – 297, 441
- მინდა რამ ვსთქვა – 323, 448
- მოგონება – 66, 365
- მოზარე – 94, 379
- მოკანანახე – 325, 448
- მოსაწონი – 89, 375
- მოქრთამე მსაჯულებს გლეხისაგან – 77, 369
- მოხუცის მოგონება – 20, 346
- მოთქმა შვილზედ – 100, 381
- მრისხანეს – 195, 412
- მ ს – 52, 358

მუშური – 34, 350
მუშებს – 316, 446
მუხანბაზი (ნახევარი ცხოვრების გზა გავლიე) – 190, 409
მუხამბაზი (რომ იცოდე ჩემი გულის დარდები) – 263, 433
მწუხარება – 200, 413

ბ

ნადირობა – 81, 370
ნავი – 7, 337
ნატვრა – 60, 362
ნატვრა – 302, 442
* * * (ნაღვლიან გულისა ვნებამ) – 251, 429
ნინოს სიმღერა – 55, 359
ნინო – 104, 382
ბ . . . ს – 305, 443

ო

ორი სურათი – 173, 407

პ

პასუხი მეგობარს – 138, 392
პასუხი ილია მამაცაშვილს – 53, 358
პასუხი კ. ბ. ჯ. [ორჯაძისას] – 79, 369
პასუხი „პარასკევია, ვერ მოგართვისზე“ – 99, 380
პასუხი ჭალადიდელისადმი – 124, 388
პასუხი მაცდურს – 114, 385
პატარა მეგობარს – 36, 351
პატრიოტის აღსარება – 159, 403
* * * (პირადად ხმას არვის გავსცემ) – 276, 437
პოეტის გული – 91, 376
პ. წ. – 4, 336

რ

რჩევა – 97, 379
რჩევა ახალგაზრდა მწერლებს – 116, 385

ს

საბრალო გული – 37, 351
სავლე – 171, 406
საიდუმლო ბარათი – 9, 337
სალამური – 32, 349
საცოლოს ალბომში – 76, 369
საწყალი და დარბაისელი – 264, 434
სიმღერა მკის დროს – 68, 366
სიმღერა (ვაი სიყვარულსა, მწარ-დაფარულსა) – 133, 391
სიმღერა (დაგვიზამთრდა, სუსხმა დაგვეკრა) – 204, 414
სიმღერა (გუშინლამ მთვარე, სხივმომფინარე) – 250, 428

სიმღერა (ბულბული ვარდს მაშინ დაჰყევს) – 233, 421
სიყვარული – 150, 397
სიყვარული – 212, 416
სიყვარული – 291, 439
სიჭაბუკე – 205, 415
სომხებს – 102, 382
სურვილი – 40, 353
სურვილი – 312, 445
სხვადასხვაგვარი სიყვარული – 198, 412
სხვაგვარი ტრფობა – 191, 410
სხვადასხვა ერი – 283, 439

ტ

ტასოს ხაყო – 220, 419

უ

უდარდო კაცი – 86, 373
უ-ს – 304, 442
უცხო მხარე – 290, 439

ფ

ფარისეველი – 45, 354
ფარშავანგი – 165, 404
ფარეშების სიმღერა – 277, 438
ფოთი – 163, 404
ფუტურო – 42, 354

ქ

ქართლის სალამი – 12, 339
ქართული ანბანი – 228, 421
ქალიშვილის ჩივილი – 227, 421
ქურდ გოგოს – 41, 353

ლ

ლამურა – 253, 429
* * * (ღმერთმა მტერსაც აამოროს) – 262, 432

ყ

ყენობა – 127, 389
ყადის ჯორები – 43, 354

შ

შამილის სიზმარი – 16, 340
შემოდგომის სიმღერა – 268, 435
შეცდომა – 132, 391
შიქასტა – 47, 355
N . . . ს (შორს რომ იყავ, ახლოს ვიყავ) – 137, 392

ჩ

ჩანგურის ძალა – 72, 368

ჩემს ვენერას – 6, 336

ჩემს მუზას – 111, 384

* * * (ჩემო თავო, ბედი არ გინერია) – 143, 395

ჩემს მეგობარს – 202, 414

ჩემს მეგობარს – 300, 442

ჩვენი მიხაკა – 326, 449

ჩიტუნიები – 170, 406

ჩუ, ქართველო – 88, 375

ც

ციცინათელა – 112, 384

* * * (ციცუნია კატაო) – 237, 424

ცოდვილის სინანული – 11, 338

ცოლის სიმღერა – 246, 426

ცრუ-მორწმუნება – 92, 376

ძ

ძველ სამეფოს – 61, 362

ძველ სატრფოს – 119, 387

ძველი და ახალი წელი – 222, 420

წ

* * * (წარსული გულს მწყვეტს) – 96, 379

* * * (წარმოდგენავ შენ ოცნების) – 197, 412

ჭ

ჭური – 49, 357

ხ

ხარაბუზა ღენერალს – 156, 399

ხსოვნა – 201, 413

სარჩევი

რედაქციისაგან.....	V
ლექსები	
1856	
* * *(გაბრწყინდი, ჩემო კანდელო).....	3 ... 335
1858	
პ. ნ.....	4 ... 336
ჩემს ვენერას.....	6 ... 336
1859	
ნავი.....	7 ... 337
საიდუმლო ბარათი.....	9 ... 337
ცოდვილის სინანული.....	11 ... 338
ქართლის სალამი.....	12 ... 339
ერთ ქალს, ვარდი რომ ერჭო თმაში ზედ პეპელათი.....	14 ... 340
*** (ახალგაზრდა მონადირეს კარს მიადგა ერთხელ ბედი).....	15 ... 340
შამილის სიზმარი.....	16 ... 340
1860	
ამაო ძებნა.....	18 ... 344
მოხუცის მოგონება.....	20 ... 346
მარიამს.....	22 ... 347
ალექსანდრა.....	23 ... 347
დედაბერ-მამაბერი.....	25 ... 347
1861	
*** (დედამ რომ შვილი გაზარდოს).....	28 ... 348
ლოდინი.....	30 ... 348
სალამური.....	32 ... 349
მუშური.....	34 ... 350
პატარა მეგობარს.....	36 ... 351
საბრალო გული.....	37 ... 351
აპპელაციის მცოდნე.....	39 ... 352
სურვილი.....	40 ... 353
ქურდ გოგოს.....	41 ... 353
1862	
ფუტურო.....	42 ... 354
ყადის ჯორები.....	43 ... 354
ფარისეველი.....	45 ... 354
შიქასტა.....	47 ... 355
...(ალექსანდრა გამიხელდა).....	48 ... 356
ჭური.....	49 ... 357
ზღაპარი.....	50 ... 357
მ . . . ს.....	52 ... 358
პასუხი ილია მამაცაშვილს.....	53 ... 358
გამოთხოვება.....	54 ... 359
ნინოს სიმღერა.....	55 ... 359
კატოს.....	56 ... 360
ახ . . . ს.....	57 ... 360

ეპიტაფია.....	58 ...	361
იაენანა	59 ...	361
ნატვრა	60 ...	362
1863		
ძველ სამეფოს.....	61 ...	362
ვირი და ფილოსოფოსი.....	62 ...	364
დღე და ღამე იყრება.....	63 ...	364
გლეხის აღსარება.....	65 ...	364
მოგონება	66 ...	365
სიმღერა მკის დროს.....	68 ...	366
1864		
იმერული ნანინა	70 ...	367
ჩანგურის ძალა.....	72 ...	368
საცოლოს ალბომში	76 ...	369
მოქრთამე მსაჯულებს გლეხისაგან	77 ...	369
პასუხი კ. ბ. ჯ.[ორჯაძისას].....	79 ...	369
ვედრება	80 ...	370
ნადირობა	81 ...	370
1865		
უდარდო კაცი	86 ...	373
ჩუ, ქართველო	88 ...	375
მოსანონი.....	89 ...	375
პოეტის გული.....	91 ...	376
1866		
ცრუ-მორწმუნება	92 ...	376
1867		
გამოცანა.....	93 ...	377
მოზარე.....	94 ...	379
*** (წარსული გულს მწყვეტს).....	96 ...	379
რჩევა.....	97 ...	379
დიდი ვინმე.....	98 ...	380
პასუხი „პარასკევია, ვერ მოგართვისზე“	99 ...	380
მოთქმა შვილზედ	100 ...	381
სომხებს.....	102 ...	382
1868		
მეგრული ალელორია	103 ...	382
ნინო	104 ...	382
*** (ეჰ, ქართველო, აბა, მითხარ, ვინა ხარ?).....	106 ...	383
მაზურკის ხმა	107 ...	383
დიდი პოეტების მიბაძვა	108 ...	383
ჩემს მუზას	111 ...	384
1869		
ციცინათელა.....	112 ...	384
პასუხი მაცდურს	114 ...	385
რჩევა ახალგაზრდა მწერლებს	116 ...	385
ზოგიერთების ლოცვა.....	118 ...	386
ძველ სატრფოს	119 ...	387

ზოგიერთების მამაო ჩვენო	121 ... 387
გიორგის აღსარება	122 ... 387
პასუხი ჭალადიდელისადმი	124 ... 388
გამოსარჩლება	126 ... 388
1870	
ყენობა	127 ... 389
N-ს (მაგ თვალებმა ნაპერწკალი)	130 ... 390
ბაიათი	131 ... 390
შეცდომა	132 ... 391
სიმღერა (ვაი სიყვარულსა, მწარ-დაფარულსა)	133 ... 391
N . . . ს (გუშინ შენი ცივი სიტყვა)	135 ... 391
ასათიანებს	136 ... 391
N . . . ს (შორს რომ იყავ, ახლოს ვიყავ)	137 ... 392
1871	
პასუხი მეგობარს	138 ... 392
„ვარდის“ ხმაზედ	141 ... 394
*** (ჩემო თავო, ბედი არ გინერია)	143 ... 395
კენინების ლათაია	145 ... 396
ალლა-ვერდი	146 ... 396
ბანკობია	149 ... 397
სიყვარული	150 ... 397
ვისაც ვეტრფი	152 ... 398
გამოთხოვება	153 ... 398
მ . . . გ-ს და ან . . . ბ-ს	155 ... 399
1872	
ხარაბუზა ლენერალს	156 ... 399
პატრიოტის აღსარება	159 ... 403
კოლო-ბუზების პასუხი	160 ... 403
*** (გამტანია ჩვენი ერი)	162 ... 404
ფოთი	163 ... 404
ფარშავანგი	165 ... 404
ალარ გვაქვს გრძნობა	167 ... 405
განჰქრენ ჟამნი	168 ... 406
ჩიტუნიები	170 ... 406
სავლე	171 ... 406
ორი სურათი	173 ... 407
ახალი სამართალი	176 ... 407
მუხანბაზი (ნახევარი ცხოვრების გზა გავლიე)	190 ... 409
სხვაგვარი ტრფობა	191 ... 410
გამოსალმება	193 ... 411
მრისხანეს	195 ... 412
*** (წარმოდგენავ შენ ოცნების)	197 ... 412
სხვადასხვაგვარი სიყვარული	198 ... 412
მწუხარება	200 ... 413
ხსოვნა	201 ... 413
1873	
ჩემს მეგობარს	202 ... 414

სიმღერა (დაგვიზამთრდა, სუსხმა დაგვკრა).....	204 ... 414
სიჭაბუკე	205 ... 415
გაუბედავი სიყვარული
მეგრული ჰარალალო	209 ... 416
სიყვარული	212 ... 416
ახალგაზრდა ქალს	213 ... 417
1874	
ახალი წელი.....	214 ... 417
ვნების გასამართლება	215 ... 418
*** (ერთხელ ვნახე, მეტად ვერა)	218 ... 419
ტასოს ხაყო.....	220 ... 419
ძველი და ახალი წელი.....	222 ... 420
1875	
ეპიტაფია.....	226 ... 420
ქალიშვილის ჩივილი.....	227 ... 421
ქართული ანბანი	228 ... 421
სიმღერა (ბუღბუღი ვარდს მაშინ დაჰყეფს).....	233 ... 421
*** (ახალგაზრდა ქალი ბროლობს და ლალობს)	235 ... 422
ახლანდელ ქალებზე	236 ... 422
*** (ციცუნია კატაო).....	237 ... 424
*** (კუდი ბუძგვით აიპრიხა).....	238 ... 424
ლეგენდიდან „ვარდი და ეკალი“	239 ... 424
ლეგენდიდან „გოგია მეჩანგურე“	241 ... 426
დედის სიმღერა	243 ... 425
დის სიმღერა	245 ... 426
ცოლის სიმღერა.....	246 ... 426
*** (აღმართ-აღმართ)	248 ... 427
სიმღერა (გუშინლამ მთვარე, სხივმომფინარე).....	250 ... 428
*** (ნაღვლიან გულისა ვნებამ)	251 ... 429
კოლხიდელს	252 ... 429
ლამურა.....	253 ... 429
1876	
ალბომში (ხ. . . გან).....	256 ... 430
*** (ვით მზესუმზირე მზეს უჭვრეტს).....	257 ... 430
მეგობარს	258 ... 431
კიდევ სურათზედ	260 ... 431
ექსპრომტი	260 ... 432
იმერული ლექსი	261 ... 432
*** (ღმერთმა მტერსაც ააშოროს).....	262 ... 432
მუხამბაზი (რომ იცოდე ჩემი გულის დარდები).....	263 ... 433
სანყალი და დარბაისელი.....	264 ... 434
გაზაფხულის სიმღერა	266 ... 434
ზაფხულის სიმღერა	267 ... 434
შემოდგომის სიმღერა.....	268 ... 435
ზამთრის სიმღერა	269 ... 435
*** (თქვენ უნდა იქნეთ სწორედ ჩვენი თავსმჯდომარეო).....	270 ... 436
თავგების ლათაია.....	272 ... 436

*** (დიდხანს ვსძებნე იდეალი).....	275 ... 436
*** (პირადად ხმას არვის გავსცემ)	276 ... 437
1877	
ფარეშების სიმღერა	277 ... 438
აკაკისგან თ-დ ილია ჭავჭავაძეს	278 ... 438
1878	
თვალის ახილვა	280 ... 438
სხვადასხვა ერი	283 ... 439
უცხო მხარე	290 ... 439
სიყვარული	291 ... 439
1879	
დედა და შვილები.....	294 ... 441
კითხვა-მიგება	296 ... 441
მზრუნველებს.....	297 ... 441
გ. ს.....	298 ... 441
ჩემს მეგობარს	300 ... 442
ნატვრა	302 ... 442
უ-ს	304 ... 442
ნ . . . ს.....	305 ... 443
მესტვირული	306 ... 443
კინტოს სიმღერა	311 ... 445
1880	
სურვილი	312 ... 445
დედა და შვილი	313 ... 445
ავადმყოფი	315 ... 446
მუშებს.....	316 ... 446
ერთი ქალისას ამბობდენ.....	318 ... 447
გამოცვლილი დრო	320 ... 447
ახალი გზა	321 ... 447
მინდა რამ ვსთქვა	323 ... 448
*** (თვალს მიხვევენ, ენას მგლეჯენ)	324 ... 448
მოკანანახე	325 ... 448
ჩვენი მიხაკა	326 ... 449
ვარიანტები, შენიშვნები, კომენტარები	
ტექსტისთვის	331
საძიებლები	
პირთა საძიებელი	451
გეოგრაფიულ სახელთა საძიებელი.....	453
ლექსების ანბანური საძიებელი	454